

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Delinqüència i dissocialitat

Lluís Ventosa

MAIG 1988

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

L'obra d'en Lluís Ventosa "Delinqüència i Dissocialitat" és un text ambiciós. En la seva elaboració, l'autor ha posat en joc els coneixements adquirits al llarg d'una dedicació que ha estat constant en la seva vida: els joves amb problemes de delinqüència; dedicació intensa a les tasques de l'educador, de recopilador de dades, d'interlocutor i observador, de pensador i d'escriptor, exercides simultàniament o successivament.

La riquesa dels coneixements experiencials de l'autor sobre la realitat de la vida dels joves delinqüents, és el substrat que fonamenta la vàlua d'aquest llibre. Es tracta d'una informació recollida inicialment i perllongadament des de la praxi de qui s'ha ficat de ple en el tracte directe amb ells. Un segon període de dedicació igualment intensa i llarga va continuar després amb un seguiment indirecte dels nois mitjançant la confrontació regular i continuada amb els educadors de carrer i els educadors de les llars d'OBINSO. La recopilació i l'estudi de la documentació generada en aquestes trobades ha estat una ocupació constant de l'autor. La xarxa de relacions personals que manté amb els qui des de diverses instàncies s'ocupen del món relacionat amb els joves delinqüents, li resulta una font fecunda d'informació i confrontació.

En Lluís Ventosa ha elaborat en aquest estudi una teoria sobre la delinqüència i la dissocialitat. El procés d'aquesta elaboració ha sorgit de les moltes preguntes que li ha anat plantejant la realitat coneguda i la recerca perseverant d'unes respostes que més enllà de la casuística cercaven de comprendre la complexitat del fenomen. Amb una iniciació en Psicologia, l'autor ha anat estudiant la temàtica relacionada amb la delinqüència juvenil en la varietat de disciplines que d'una o altra manera s'hi relacionen; com és el cas, a més a més de la Psicologia, de la Sociologia, Pedagogia, Antropologia i Criminologia. Tenint presents aquests coneixements, l'autor ha anat seleccionant unes vegades, i, elaborant pel seu compte d'altres vegades, les respostes que trobava més adequades a les qüestions que des de l'apropament a la realitat coneguda s'anava formulant.

Un pas ulterior ha estat l'elaboració d'una teoria de més abast que vol integrar la complexitat d'aquelles respostes. Les dificultats específiques que troben aquests joves per a sortir-se'n de la delinqüència porten l'autor a una anàlisi complexa, en la qual la desvinculació entre ells i la societat n'és la clau. A la gènesi d'aquesta desvinculació, la fase infantil anomenada període de latència resulta particularment explicativa, amb repercussions importants més endavant, en la socialització peculiar de la fase adolescent. La vinculació entre el jo i la societat capaç de superar la situació en la qual es troba el jove delinqüent, la considera, l'autor, lligada a l'exercici del que ell anomena la Funció Paterna. El dèficit en l'exercici d'aquesta funció de part dels pares, o d'altres persones que omplissin el seu rol en les etapes vitals prèvies, és a la base de la dificultat que troben aquests joves per a vincular-se a la societat i del conseqüent conflicte que experimenten quan s'hi han de relacionar. L'estudi comença amb la descripció d'aquest conflicte, anomenat conflicte dissocial, específic i no reductible a d'altres conflictes. La delinqüència dissocial que trobem en la nostra societat manté una relació intrínseca respecte al sistema econòmic capitalista que la configura. La discriminació en la propietat i l'alienació específica de la part més empobrida de la població són factors fonamentals per a explicar la dissocialitat i la delinqüència conseqüent. La tasca a realitzar per a reeixir en la sortida de la delinqüència és vista com un procés d'apropiació, que és part integrant del procés de ressocialització; l'observació d'aquest procés dóna la base interpretativa a l'autor en la formulació de la seva teoria.

El procés de ressocialització no es presenta gens fàcil. La relació que pugui establir el jove dissocial amb alguna persona concreta, capaç d'actuar eficaçment en l'elaboració del seu conflicte i la superació del dèficit que acompanya en la seva biografia, resulta clau per a arribar a sortir-se'n. Aquesta figura personal que exerceix amb ell ara la funció paterna, i que fa una tasca ressocialitzadora identifica el tipus "especial" d'educador de les persones amb aquests problemes. L'autor a partir de l'observació empírica, continuada i paciència, dels processos educatius seguits a OBINSO, ha elaborat una

teoria que dona coherència al difícil rol d'aquest educador.

La teoria elaborada pren elements de la Psicologia psicodinàmica i de la Sociologia, amb Freud i Marx com a autors més essencials, Però l'autor fa èmfasi que la seva teoria se situa en un terreny propi i específic entre la Psicologia i la Sociologia. La dissocialitat s'ha d'explicar com quelcom diferent de la psicopatologia.

No és una novetat en les Ciències Socials que l'aprofundiment en l'estudi d'un fenomen particular porti perspectives noves sobre l'explicació general de la societat, i també l'autor no s'està de fer lloc d'atenció a la incidència de les seves elaboracions a partir del fenomen de la delinqüència dissocial sobre teories admeses en la Psicologia i la Sociologia. Això ho fa, per exemple, en assenyalar l'especificitat del conflicte dissocial i també en parlar de la socialització a partir de les perspectives elaborades des de l'anàlisi de la dissocialitat.

Diu molt de la seriositat amb la qual OBINSO (Obra d'Integració Social) va al darrer de l'acompliment dels seus objectius institucionals, el fet d'haver mantingut i promogut l'estudi i la investigació. Això ha permès a l'autor d'aquest llibre creballar constantment i pacientment al llarg dels anys. L'atenció posada així per OBINSO en reflexionar sobre les experiències acumulades i facilitar les interpretacions complexes de les realitats humanes que copsa dia a dia, contrasta amb la reticència que sempre ha mantingut aquesta institució per l'esbombament propagandístic de la feina feta; recelant d'allò que pogués distraure de la concreta dedicació als joves amb problemes de delinqüència, dels quals se n'ocupa des de la seva fundació el 1.933. (Posteriorment, davant l'extensió i gravetat de la problemàtica de la drogodependència, OBINSO amplià les seves activitats, de forma que des del 1.933, una secció específica i diferenciada de la institució que compta amb acreditades comunitats terapèutiques, atén a joves drogodependents).

Els qui subscriu aquest pròleg varem ser convocats per en Lluís Recolons, Director del Laboratori de Sociologia de l'ICUSB, a petició d'en Lluís Ventosa i l'ajut de la Fundació Jaume Bofill, a llegir l'original mecanografiat d'aquest estudi. No férem, bàsicament, en dues rondes corresponents a sengles redaccions prèvies a la que arriba a mans del lector. Les nostres observacions foren abundants, tant les individuals relacionades sovint amb l'enfocament de la disciplina que cadascú ha conreat, com les fetes en equip. Tal com acordàrem prèviament amb l'autor, ell era ben lliure de recollir les nostres observacions o passar-les per alt; i coherentment, unes vegades les ha incorporades i altres no. El text resultant millora sensiblement, així ho creiem, les redaccions inicials i segueix essent inequívocament el text de l'autor, no el nostre. En considerem oportuna la publicació i que les seves idees entrin en els àmbits de discussió científica, als quals creiem que aporten com a valor principal un substrat inèdit de coneixement empíric de la temàtica de la delinqüència i dels processos de ressocialització seguits per molts joves i educadors en un llarg període de temps. No deixem de notar la densitat del redactat. Advertim al lector que en alguns moments l'estil de l'autor el porta a fer algunes afirmacions generals que poden semblar potser massa rotundes, però que sovint venen matisades en els paràgrafs posteriors.

Des de l'horitzó dels enfocaments disciplinars de cadascú hem tendit sovint a recomenar l'adequació de les definicions conceptuals i de les teories, a les que es donen com a generalment admeses en les diverses disciplines, quan no hem vist prou justificat el nou sentit o la diferenciació teòrica proposada. Així hem pogut comprovar de vegades el convenciment amb que en Lluís Ventosa defensa les seves posicions.

El grau d'autonomia atribuït al procés de socialització ha estat objecte de discussió: És coneguda la importància que tenen les primeres experiències relacionals del nadó amb la figura materna i la unitat originària; aquestes configuren en gran part el món mental i relacional de la persona, els conflictes interns i la relació amb la realitat externa. Tot això no ho nega pas l'autor, però insisteix a dir que aquest procés primer, encara que fonamental, no implica la socialització que és cosa d'un procés posterior. Els dissocials fracassen específicament en aquest segon procés, encara que no els haguessin resultat defectuoses les primeres experiències, (el primer procés). Aquesta darrera afirmació la posa en dubte el psicòleg que subscriu aquest pròleg.

La interacció amb l'autor ens ha permès d'entendre una funció latent que acompanya també aquest llibre: La de fornir l'ocasió a l'autor de disposar d'una obra on l'enquadrament general del seu pensament en el tema serveixi de punt de referència al qual remetre's. Confiam que això li permetrà sovintejar la producció de textos curts, cenyits a temes més particulars a través dels quals pugui transmetre a circuits diversos de lectors, els coneixements adquirits per ell personalment, i els d'aquells amb qui ell treballa i que toquen dia a dia la dura realitat vital dels joves amb problemes de delinqüència i dissocialitat.

Per als lectors menys atrets per la lectura d'una teoria i més per les conseqüències que se'n deriven de cada a la pràctica, els hi proposem que, un cop llegida la introducció, passin a llegir els dos darrers capítols i després, si experimenten la prouja de veure la fonamentació que tenen aquelles conclusions pràctiques, busquin a l'índex el tema que els interessa o es llencin potser a la lectura continuada del text, en el qual trobaran, i més a més de l'exposició fonamentada de les recomanacions pràctiques, d'altres observacions plenes de conseqüències.

Joaquín M. Cuervo, sociòleg
 Aureli Diaz, antropòleg
 Francesc Gail, psicòleg
 Lluís Recolons, sociòleg

Laboratori de Sociologia de l'ACCSB
 Barcelona, juliol de 1.989

I N D E X - 1

Presentació	I
Index-1	IV
Introducció	01
Primera part: EL CONFLICTE DISSOCIAL	1
Segona part: EL PROCÉS DE SOCIALITZACIÓ	30
Tercera part: CAUSES I REMEIS	126
Notes	131
Bibliografia	193
Index-2	207

0.1.- L'objecte de l'estudi

Aquest estudi tracta de la delinqüència, però només d'un tipus determinat que no abasta, de bon tros, ni tots els delictes ni tots els delinqüents; tanmateix no deixa de ser un problema que preocupa força al nostre temps. No és doncs una explicació de la delinqüència en general. No intenta d'explicar, per exemple, per què un botiguer estafa cada vegada uns grams de pes als seus clients; o per què un funcionari corrupte accepta suborn; o per què un empresari s'embarca en negocis bruts; o per què un mafiós es dedica a les seves activitats criminals. En concret es refereix a aquell col·lectiu de persones a qui, certament amb una visió massa limitada del problema, hom acostuma a identificar amb el nom de "els delinqüents" al parlar, per exemple, de la "inseguretat ciutadana". És una població especial i especialment marcada i perseguida. De fet ella és la que més emplena les presons i sovint les sobresatura. Però és una població marginada ja de molt abans. En la seva gran majoria són persones que procedeixen de les capes més baixes i més pobres de la societat i també, per aquesta raó, ja des del principi formen com un grup a part.

Els mitjans de comunicació acostumen a parlar-ne força i fins i tot hi ha novel·les i pel·lícules d'un cert èxit que tenen com argument aquest tema. El fet és que la comunitat no deixa d'estar preocupada pel problema que li representa l'existència d'aquest col·lectiu que no acaba d'integrar-se a la manera de viure convencional i que viu, per tant, al marge de les normes i regles de joc del sistema social. L'estudi que aquí es presenta es refereix doncs a aquest tipus de delinqüents i a la seva activitat delictuosa, i té com a finalitat contribuir a explicar-la, fent més entenedor el problema, tant el que pateix la societat com els seus mateixos protagonistes, "els delinqüents". Aquí voldria advertir que, d'ara endavant, em permeto de no especificar la mena delinqüència de la qual estic parlant cada vegada que en surti el concepte. Sempre doncs que al llarg d'aquestes pàgines es parli de la "delinqüència" o del "delinqüent", a no ser que es digui el contrari o que així ho indiqui el context, el lector cal que entengui que s'està parlant d'aquest tipus concret.

L'estudi no sols tracta només d'un grup especial de delinqüents, sinó que, a més a més, el tracta des d'una perspectiva que també és bastant especial. En concret el tracta a partir de la dificultat que els delinqüents experimenten enfront de la societat i de les seves normes i del mode de vida que la societat els mana de fer. De fet és aquesta dificultat i la seva anàlisi un dels temes cabdals de l'estudi, però això fa que altres temes restin en un segon pla. Dic això perquè el lector pot estar més aviat interessat a conèixer altres aspectes concrets del problema i es pot sentir una mica decebut al comprovar que aquí no són tractats directament. Tanmateix és important de conèixer, per exemple, d'on procedeixen aquestes persones, com viuen, com s'organitzen i organitzen la seva delinqüència, quines són les seves relacions de grup i de parella, quins són els principis i els valors de la seva subcultura, els seus costums, etc. Però encara que moltes d'aquestes coses no deixaran de sortir al llarg de l'estudi, no és aquest el seu objecte principal. D'altra banda, si el lector hi està interessat pot recórrer a altres obres que en parlen més directament. (1)

En principi l'estudi es centra doncs en la dificultat del delinqüent, i és a partir d'aquesta dificultat que planteja la qüestió de la conducta desviada i mira de donar-hi una explicació. Aquesta especial perspectiva és, per tant, l'aportació més específica que fa aquest estudi a una teoria més general sobre la delinqüència. A l'hora d'estudiar-ne el problema, tanmateix hi ha altres perspectives que són també força importants, però si es vol explicar el per què de la conducta "anormal" del delinqüent, no es pot prescindir de la dificultat que té amb la "norma", i en aquest sentit no es pot prescindir de la perspectiva present. Altrament la qüestió risca de quedar sense resposta, o de tenir una resposta que no s'adigui amb els fets.

L'estudi afirma que en el cas d'aquests delinqüents hi ha doncs una dificultat, un conflicte especial que cal explicar. I el nucli de l'explicació

aiu que la dificultat deriva d'un defecte que hi ha en l'estructura de relació que vincula l'individu amb la seva societat. És doncs com una mena de vincle social defectuós o desequilibrat, i que anomeno DISSOCIALITAT, alló que explica aquest tipus de delinqüència, com també explica altres conductes que no deixen de tenir un significat semblant. En aquest sentit es pot dir que l'estudi que aquí es presenta, més que una teoria sobre la delinqüència, és una teoria sobre la dissocialitat que hi ha al darrere i que l'explica, i sobre algunes de les qüestions de la socialització que tenen a veure amb aquest resultat.

0.2.- El marc d'observació

En línia amb aquest plantejament serà doncs important trobar un context i una situació on poder observar de prop la dificultat esmentada del delinqüent amb la societat, i l'avinentesa es presenta d'una manera bastant clara quan ell es disposa a obeir la seva norma. Si el delinqüent, en lloc de respondre a les exigències de la norma, vol seguir delinquent, la seva conducta pot atribuir-se a diferents raons com, per exemple, a la seva mala voluntat; però quan la seva voluntat està disposada a plegar-se a la norma i això no obstant topa amb un obstacle que, per dir-ho així, li barra el pas, aleshores és possible no sols comprovar el fet de la dificultat sinó també estudiar-ne l'entitat.

Aquesta situació, tant avinent per a poder observar, l'autor de l'estudi l'ha vista reproduïda gairebé cada dia durant els anys que ha estat tractant amb els joves delinqüents. I d'una manera especial l'ha poguda experimentar en el context de OBINSO, que és la institució on, junt amb els seus companys, treballa per tal d'ajudar aquests joves a abandonar la delinqüència i a refer la seva vida.

Encara que no d'una manera exclusiva, OBINSO és doncs la institució que constitueix el principal context on s'ha dut a terme l'observació en la qual es basa l'estudi. Per aquesta raó, serà bo de fer-ne aquí una descripció que, tot i que sigui breu, permeti però al lector de fer-se'n càrrec més concretament de l'experiència que s'exposa i de l'explicació que es proposa. (2)

OBINSO és una institució on viuen nois delinqüents, més o menys, entre 16 i 22 anys d'edat. Són petites residències situades a diferents indrets de la ciutat i també alguna al camp. Les més petites tenen 8 places de capacitat i les més grans una vintena. A més a més, a cada llar, hi viuen també, junt amb els nois, com a mínim un parell de responsables o un petit equip, quan la casa és més gran.

Es tracta de nois delinqüents que sovint han viscut al carrer i que no és estrany que hagin estat a la presó més d'una vegada i a vegades molt de temps. Són d'aquells nois, per tant, que hom anomena "difícils". Però a casa venen voluntàriament i perquè volen canviar i, per tant, hi ingressen perquè lliurement decideixen ingressar a la vida de la societat. També, d'altra banda, són acceptats voluntàriament per part dels responsables. OBINSO no admet tractar ningú per força i, en la seva orientació, no creu que sigui terapèuticament oportú rebre cap d'aquests nois per "ordre judicial". L'admissió suposa, doncs, una mena de pacte mutu i privat entre el noi i la institució. Ell es compromet a esforçar-se amb vista al seu millorament social i la institució es compromet a ajudar-lo en tots els aspectes que ell necessiti. Lògicament, si el xicot abusa i fa servir l'ajut en funció de la seva delinqüència, el compromís es trenca i es pot arribar a la necessitat d'expulsió. Però també en aquest cas, hi cap posteriorment la readmissió.

La vida de casa es procura que sigui com la de qualsevulla altra del veïnat. No hi ha un reglament en el sentit rígid de la paraula però certament hi ha normes i hi ha autoritat. El noi pot entrar i sortir de casa sempre que vulgui, encara que, en general i si no hi ha cap raó en contra, cal que respecti els horaris convinguts de menjar i dormir. Sobretot ha de fer que sigui possible la convivència amb els altres. Tampoc lògicament se li permet delinquir i drogar-se. En tot això no hi ha permissivitat, però tanmateix hi ha una certa tolerància en el tracte que el responsable li dóna ja que si el noi ve a la institució no és pas perquè hagi canviat sinó perquè vol canviar. En la resta de les coses, pot fer el que fa qualsevol xicot a casa seva.

Sempre que pugui trobar-se una feina adient, el noi ha de treballar.

En aquest sentit OBINSO no és una institució benèfica i, per tant, cal que cadascú, en la mesura de les seves possibilitats reals, contribueixi a les despeses de la casa i a la pròpia manutenció. D'altra banda, cal que el noi es prepari per a poder viure a la societat amb independència i amb els seus propis mitjans, sense necessitat de robar. Arribar a treballar d'una manera habitual és doncs una fita important en el procés de reinserció social. És també, però, un dels problemes més difícils de resoldre, no sols per la dificultat que el noi planteja sinó també per la que avui dia planteja l'atur generalitzat.

Però allò que sobretot és important és el fet de poder conviure a la mateixa casa i l'estreta relació que en el seu petit àmbit s'estableix entre els nois i les figures responsables de la institució. En aquesta relació es fonamenta el tractament. No cal dir que a voltes es fa conflictiva, però ja s'hi compta perquè el conflicte és propi de la dinàmica de la ressocialització. Del que es tracta no és d'evitar el conflicte sinó d'elaborar-lo amb vista a constituir una més sòlida comunitat.

A OBINSO doncs, i sens dubte també a altres institucions semblants, es pot seguir molt de prop el procés evolutiu que el noi delinqüent segueix en el seu esforç de reinserció; i sovint es pot seguir durant uns quants anys, que és el temps que en molts casos s'està el xicot a casa mentre dura la tasca que ha vingut a fer. Però com que, en general, la relació no es trenca un cop el noi se'n va de la institució, el temps d'observació encara es pot perllongar més. Es pot doncs observar a casa, i també a fora de casa, el seu procés; i les vicissituds del mateix, i els èxits i els fracassos que hi ha. En aquest sentit la institució certament constitueix un marc privilegiat d'observació on es pot veure de prop la dificultat que cal superar i on també, per tant, es pot estudiar l'específica naturalesa que té.

D'altra banda també cal fer notar que l'observació acumulada a OBINSO no es pot dir que sigui curta. Jurídicament OBINSO té 24 anys d'existència, però l'equip fundacional ja fa 35 anys que treballa en el camp de la delinqüència. El material en el qual es basa aquest estudi, i que en molta part consta en documentació escrita, és doncs força abundós. En aquest sentit l'estudi, encara que té com a finalitat elaborar una teoria, pot fer, i d'una manera immediata o mediata sempre fa, constant referència a uns fets d'observació, que són els que, al capdavant, desvetllen la pregunta i demanen l'explicació.

Però l'observació no es limita a l'àmbit residencial de la institució. OBINSO també treballa al carrer i es posa en contacte amb els nois delinqüents moltes vegades abans que ingressin a alguna de les seves residències o encara que no hi ingressin. La presó és també una altra institució on s'estableix el contacte o es continua la relació anterior. El coneixement que des d'OBINSO es pot arribar a tenir d'aquests xicots delinqüents, de la seva vida i de la seva manera de ser, és doncs bastant ampli. Ni tan sols està limitat i condicionat per la convivència en la mateixa casa. El noi es coneix al seu ambient, al carrer, al bar, a casa seva, a la presó i sovint amb ell es manté una estreta relació en tots aquests llocs. Aquesta relació i les dades que hi aporta, forma també part del bagatge d'observació que constitueix el punt de partença i el marc de referència de l'estudi.

A més a més OBINSO es relaciona amb altres institucions, públiques i privades, que treballen la mateixa problemàtica encara que en diferents aspectes. L'autor de l'estudi s'ha interessat especialment per la qüestió de la infància marginada que ha pogut tractar de prop en contacte amb alguna de les institucions i persones que més s'hi dediquen. Alguns d'aquests infants abandonats, convertits ja en delinqüents amb el pas dels anys, posteriorment han pogut ingressar a OBINSO i ser tractats en alguna de les seves residències. En aquest sentit l'observació a la qual l'estudi es refereix, no es limita als nois més jans. El coneixement del problema i el tracte amb els delinqüents, per dir-ho així, comença inclús abans que ho arribin a ser. No cal dir que l'autor agreeix a aquestes persones i institucions l'experiència aportada.

Encara una nota més. La praxi que s'explica i que, d'altra banda, és la base de la teoria, és la pròpia d'OBINSO, però l'elaboració teòrica és pròpia del autor d'aquest estudi. De totes maneres, com es pot comprendre, les dues

coses estan íntimament relacionades. Si l'autor ha pogut elaborar una teoria sobre la delinqüència és perquè durant molts anys ha estat dedicat a la praxi, en contacte directe amb els delinqüents; però també perquè d'un temps ençà, n'està una mica més alliberat i això li ha permès de treballar, també a nivell teòric, moltes de les qüestions que durant la seva praxi se li havien anat plantejant.

L'autor de l'estudi continua doncs treballant el problema de la delinqüència, però ara a un altre nivell. A OBINSO, a més a més de la tasca que es fa en base a conviure amb els nois, es fa també una continuada tasca de reflexió entre els qui s'hi dediquen i aquest és ara l'àmbit de treball del qui escriu això. Cada setmana els educadors es reuneixen en diversos equips de reflexió i entre tots es procura analitzar la relació que cadascú estableix amb els nois amb qui conviu i les vicissituds d'aquesta relació. La teoria que ara es presenta és també una mica fruit de tot això.

0.3.- El plantejament de la qüestió

Quina és la naturalesa de la dificultat que té el delinqüent i quina ha de ser, per tant, la naturalesa de la intervenció "terapèutica" és una qüestió que sempre està sobre la taula i que sovint és motiu de debat entre els professionals que s'hi dediquen, tant si treballen en el camp dels menors, dels joves o dels adults. El cert és que no hi ha gaire unanimitat sobre aquest tema i s'arriben a defensar posicions teòriques i en la pràctica criteris d'acció que són bastant contradictoris. L'estudi que aquí es presenta també té com a context aquest debat del qual participa i pretén ser una aportació que ajudi a clarificar alguns aspectes del problema que preocupa.

L'estudi també té en compte, lògicament, allò que hi diu la ciència, i la bibliografia internacional consultada ha sigut abundosa. A més a més de la pròpia experiència, la ciència ha sigut doncs, per dir-ho així, l'altra font de la que s'ha valgut l'autor a l'hora d'elaborar aquest estudi. Però aquí cal fer notar que encara que siguin força les obres dedicades a explicar la delinqüència, de fet no se'n troben gaires que, a partir de l'observació concreta, tractin i analitzin expressament l'específica dificultat que aquest tipus de delinqüent experimenta enfront de la societat i les seves normes. Tanmateix això no deixa de ser una mica sorprenent i, si més no, representa una llacuna que val la pena de contribuir a emplenar.

Això fa que a l'hora de mirar de resumir les diverses opinions científiques que hi pugui haver al respecte, hom no sàpiga gaire com situar-les perquè, de fet, directament no acostumen a parlar d'aquest tema. Tanmateix donen explicacions sobre la delinqüència en general i, per tant, d'alguna manera també parlen d'aquell tipus de delinqüència que aquí es contempla, però el que aleshores diuen no és gaire aplicable, si és que ho és, a la qüestió aquí plantejada.

Fet aquest advertiment, un esquema de les diverses opinions podria ser el que ve a continuació, encara que com tots els esquemes és una simplificació. No és un esquema, repeteixo, de les diverses explicacions que hi ha sobre la delinqüència sinó de les diverses interpretacions que s'acostuma a fer i de les diferents posicions que s'acostuma a prendre en relació al tema de la dificultat del delinqüent. El criteri que l'esquema fa servir per a diferenciar les diverses posicions, es refereix per tant al diferent lloc on cada una d'elles posa el defecte i la diferent lectura que fa del mateix.

Respecte a la dificultat que el delinqüent experimenta en relació amb la societat, hi ha una manera d'explicar-la que diu que el defecte està en la persona que delinqueix; i n'hi ha una altra que diu que més aviat el defecte cal veure'l en la societat.

a) L'EXPLICACIÓ MORALISTA: En la primera línia de pensament, cal situar la que es podria anomenar explicació moralista de la delinqüència. En aquesta concepció el defecte està en la mala voluntat del delinqüent que només mira els seus interessos i prescindeix del dret dels altres. És una concepció més que parla de defecte o de dificultat d'haver de parlar de culpa. El delinqüent és la causa i qui té la culpa de la seva delinqüència. Això correspon al fet que el delinqüent és el que més s'ha de castigar.

Val a dir que aquesta concepció, tan radicalment com aquí s'exposa, avui dia no és avalada per cap teoria científica en relació al tipus de delinqüència que és l'objecte de l'estudi. Tanmateix, a nivell de carrer i d'algun mitjà de comunicació sensacionalista o interessat en manipular l'opinió pública, no és pas estrany de sentir-la defensar; però és una opinió aquesta que cada vegada més mereix el rebuig de la ciència. Això no obstant, cal fer notar que, de fet, aquesta concepció està del tot vigent en la nostra praxi judicial. El jutge, d'acord amb el rol que la societat li ha encomanat, dóna la culpa al delinqüent i el condemna a la presó. No dic que no ho hagi de fer. El que vull dir és que a l'hora de plantejar, i potser de criticar, l'explicació moralista de la delinqüència, no es pensi que ja estigui superada. La qüestió segueix plantejada i la contradicció vigent.

b) L'EXPLICACIÓ PATOLÒGICA: En la línia de posar el defecte en la persona que delinqueix, hi ha també aquella que es podria anomenar explicació patològica de la delinqüència, ja que segons ella, més que parlar de culpa o encara que se'n parli també, bàsicament cal parlar de malaltia en algun sentit. En aquesta concepció el delinqüent és un individu anormal i la delinqüència és el símptoma i el resultat del seu defecte. Per tant, allò que cal fer és mirar de "curar" el delinqüent; resoldre d'alguna manera el defecte que té per tal que esdevingui una persona com les altres.

En general aquesta concepció és bastant típica d'aquells metges i psicòlegs que, sense moure's de la seva perspectiva professional, han cregut que podien donar una explicació de la delinqüència. En aquesta línia són moltíssimes les obres que hi ha i és, per tant, impossible de citar-les totes. D'altra banda els seus autors pertanyen, com és lògic, a diferents escoles passant per la medicina clàssica, la psiquiatria o la psicologia en les seves diverses branques. L'autor de l'estudi, encara que s'ha interessat una mica per totes elles, sobretot ha tingut en compte allò que han dit els psicoanalistes sobre el tema.

De fet ja el mateix Freud va dir alguna cosa sobre la delinqüència i la seva explicació, però han sigut els qui l'han seguit qui més n'han parlat. Vegi's, per exemple, l'obra de T. Reik: "Psiconàlisis del crim. El asesino desconocido". També Anna Freud i Melanie Klein escriuen sovint sobre el delinqüent i la raó i gènesi de la seva conducta. L'obra d'August Aichhorn: "La juventud descarriada" és important al respecte així com també la de Kate Friedlander: "Psicoanálisis de la delincuencia juvenil". Com autors més recents i escollits una mica a l'atzar, es poden citar, per exemple, Luis Jiménez de Asúa: "Psicoanálisis criminal" i també Daniel Lagache: "Le psychologue et le criminel". Tanmateix n'hi ha molts d'altres que aquí no s'esmenten, però en relació a la gènesi de la delinqüència val la pena de tenir en compte també el que diu D. W. Winnicott sobre la tendència antisocial en l'infant i el que diu Erik H. Erikson sobre la crisi d'identitat en el jove. Respecte a la crisi en l'adolescent també són importants els escrits de Peter Blos i encara que no tenen com a tema el delinqüent, en fan referència. A casa nostra no fa gaire que en aquesta línia s'ha publicat l'obra de M. Sánchez Chamorro: "Psicoterapia dinámica en la delincuencia juvenil".

Encara que lògicament es donen variants, en general aquests autors atribueixen la conducta delinqüent i la dificultat que la provoca a un conflicte que l'individu té soterrat a dintre seu, en l'inconscient, i que projecta enfora en l'àmbit de la relació amb els altres. No cal dir que en aquesta concepció, és doncs el psicoanalista la figura més apta per a tractar terapèuticament el delinqüent, resoldre el seu conflicte i dissoldre així la seva delinqüència.

Aquesta explicació posa doncs la causa immediata de la conducta anormal en l'individu portador del defecte que la genera. Però això no significa que no reconegui que sovint es troba en la realitat social i en la realitat dels altres la causa última del problema. S'afirma doncs que el delinqüent és una persona defectuosa, psíquicament poc madura o equilibrada, però també s'afirma que és per raó del maltracte que ha rebut dels altres, especialment quan era infant. D'aquesta manera l'esmentada posició procura reconciliar-se amb la d'aquells altres que subratllen més aviat la causalitat social i que s'esmenta a continuació.

c) L'EXPLICACIÓ SOCIAL: Com alternativa a la posició que veu en el

delinqüent un individu anormal que ha de madurar o que s'ha de curar, n'hi ha una altra que afirma que el defecte més aviat cal cercar-lo en el context social. En aquesta concepció, per tant, no és anormal l'individu pel fet de ser delinqüent, sinó la societat i és aquesta, per tant, la que cal modificar si es vol que la delinqüència sigui resolta.

Aquesta concepció podria confondre's amb l'esmentada en últim lloc tota vegada que, com s'ha dit, gairebé tots els experts afirmen que al capdavant l'origen del problema està en la societat; però de totes maneres els qui defensen aquesta nova alternativa insisteixen a dir que l'explicació de la delinqüència ha de ser del tot social. En comparació amb l'anterior concepció cal dir, per tant, que aquesta és una opinió pròpia més aviat dels sociòlegs i dels qui tenen una perspectiva semblant.

Són doncs també molts els autors que pensen així i que en tractar de la conducta desviada en general, i de la delinqüència en particular, cerquen una explicació social. Només cal pensar en E. Durkheim i el seu concepte de "societat anòmica" que d'alguna manera continua vigent encara. Però no es tracta aquí de donar una llista de les diverses teories que en aquesta línia hi ha sobre la delinqüència. A part que ja n'hi ha força d'obres dedicades a fer-ne una exposició aprofundida (3) no és aquesta la qüestió. La qüestió, en primer lloc, es refereix no pas la delinqüència en general sinó només a aquella que és pròpia d'uns determinats delinqüents; i en segon lloc només es refereix a la naturalesa de la dificultat que ells experimenten i que explica el seu capteniment. En aquest sentit no és gaire fàcil de veure què hi diuen cada una d'aquestes teories sobre l'esmentada qüestió i, de fet, sembla que n'hi ha força que, d'una manera directa, gairebé no hi diuen res.

En la concepció "patològica" es diu que la dificultat en general ve d'un conflicte interior i també es diu que allò que cal fer és curar-lo. Winnicott, per exemple, en el cas del nen antisocial, parla de la necessitat de compensar una mena de sentiment d'injustícia que li ha quedat a dins degut a una relació materna que esperava i que li ha sigut negada. Però en la concepció "social", no s'explica gaire quina és la dificultat "en el subjecte". Certament s'explica que la dificultat l'experimenta en relació amb el context anormal on es troba, però no s'explica gaire concretament com el context arriba a afectar el subjecte, generant en ell la dificultat de relació; ni tampoc s'explica gaire la naturalesa d'aquesta dificultat.

Sovint sembla que la qüestió es planteja com una dificultat en la dimensió i en la possibilitat de l'"aprenentatge". Atesa la posició que el subjecte ocupa en el context social, es diu, per exemple, que no té les oportunitats que tenen els altres d'aprendre la cultura convencional de la comunitat, mentre que en té d'aprendre la cultura, els valors i les normes dels desviats (Teoria de l'Associació Diferencial). "Aprendre" significa doncs aquí, percebre la realitat social en un determinat sentit, adquirir els hàbits i les tècniques adients, i també identificar-se amb el grup de pertinença.

Hi ha diverses teories que sembla que expliquin la dificultat d'aquesta manera. L'esmentada teoria de l'Associació Diferencial afirma que la delinqüència és un producte cultural que s'aprèn en el medi diferent on va a parar el futur delinqüent. D'altra banda s'han fet també estudis de camp sobre bandes juvenils i s'ha subratllat la força que la banda té, en funció de la cohesió del grup, a l'hora d'imposar la seva subcultura. La teoria de la Reacció Social i de l'Etiquetatge també es pot entendre en un sentit semblant. L'individu s'identifica cada vegada més amb el rol negatiu que la societat li imposa fins a quedar definitivament marcat i atrapat per ell. etc. Entre els professionals que treballen en el camp de la delinqüència, també és aquesta una explicació força corrent. Així expliquen, per exemple, per què la delinqüència passa de pares a fills, i per què els infants que creixen en ambients marginats es fan delinqüents. Per dir-ho així, són educats en la delinqüència, socialitzats en la subcultura dels pobres i marginats i en tot cas d'un mode diferent.

Una altra manera d'explicar la dificultat és entendre-la com una mena de rebel·lió i de rebuig de la societat i les seves regles de joc per part de l'individu que es veu en inferioritat. La teoria de R. K. Merton sobre els diversos modes d'adaptar-se a la cultura dominant en pot ser un exemple. En aquesta concepció l'individu esdevé delinqüent no pas perquè, com diu l'opinió

anterior, no hagi incorporat la cultura de la seva societat, sinó perquè després d'haver-se identificat plenament amb els seus valors i objectius es troba sense els mitjans institucionals per a aconseguir-los i en tria d'altres que no són legítims. També aquesta explicació de la delinqüència és força emprada entre els professionals que hi treballen. En aquesta línia recorden la força de la propaganda que incita al consum i a l'èxit i a la competència, i els pocs recursos que de fet tenen aquestes persones. Recorden també l'explotació de què són objecte, les seves constants frustracions i en general la injusta situació en què es troben. En aquest context, diuen, es comprèn el seu desencís i el seu desànim i finalment la seva agressiva reacció.

La teoria "social" de la delinqüència sembla doncs que de la dificultat en té dues versions. Dient-ho d'una manera molt esquemàtica, el delinqüent no es capté com ho fan els altres o bé perquè no en sap prou ni té prou preparació per estar a l'altura d'ells o bé (o també) perquè no vol ja que té les seves pròpies raons que, d'altra banda, no deixen de ser lògiques. Aquest és el punt important que diferencia aquesta concepció de la primera. En l'explicació psicoanalítica de la dificultat, el delinqüent també es capté d'acord amb una lògica, però és la lògica que ve del "passat", del conflicte que ha quedat soterrat en l'inconscient i que el mateix subjecte desconeix; en canvi, en l'explicació social, el delinqüent reacciona d'acord amb la lògica del "present", en relació amb la dificultat que ara li planteja la societat, i en aquest sentit en principi n'és més aviat conscient. Per això es pot parlar d'una explicació purament social de la delinqüència, perquè, per dir-ho així, el delinqüent reacciona com pot fer-ho qualsevol individu "normal" que es trobi en les mateixes circumstàncies "anormals". I per això és important treballar sobre aquestes circumstàncies, perquè si deixen de ser anormals, la delinqüència al capdavant acaba perdent la seva raó.

Aquest és el punt important de l'explicació social de la dificultat del delinqüent però és també el seu punt feble. De fet allò que en primer lloc es fa a OBINSO precisament és modificar les circumstàncies adverses en les quals fins aleshores havia viscut el xicot i la mateixa institució és una nova situació i un nou entorn. I el que s'observa, i s'anirà explicant al llarg d'aquest estudi, és que amb aquest canvi extern no n'hi ha prou sinó que hi ha d'haver alguna mena de canvi també en la persona del noi. En realitat, el canvi en la situació és només el punt de partida d'una llarga tasca que encara resta a fer, i en aquest sentit no es pot dir que la dificultat està plantejada només per part del context social.

Es pot contestar, lògicament, que un cop les coses s'han espatllat no s'arreglen tan fàcilment i que també és natural que la persona s'hagi vist afectada per les circumstàncies en les quals ha viscut tant de temps si és que no hi ha nascut. Però d'això es tracta, precisament. Es tracta d'explicar la dificultat, abans de tot no en el seu origen, sinó en la seva realitat de present. Si tanmateix la persona n'ha sortit afectada del seu entorn anterior, en què consisteix aquesta "afectació" que "ara" li dificulta la relació social? Si es diu que la persona ha sigut afectada psíquicament, al capdavant es va a parar a la primera explicació, però si es nega que el dany sigui psíquic, cal explicar encara quina és la seva naturalesa i cal fer-ho d'una manera explícita, sense donar per suposat que ja s'entén. Quina és doncs la naturalesa de la dificultat que hi ha entre el delinqüent i la societat? És cosa d'aquesta o cosa d'aquell? O potser cosa de tots dos? Però en aquest cas, quin és el punt d'unió, la naturalesa i la dinàmica de la seva mútua relació? És, per exemple, una qüestió d'hàbits i costums que s'han format en un context determinat però que en darrer terme caldrà també canviar? És una qüestió d'oportunitats amb vista a la preparació cultural? O potser sobretot és una qüestió que es refereix a la manera d'enfocar la realitat i, per tant, qüestió de principis i valors? Aquest estudi s'encamina a donar una resposta a tot això.

0.4.- La metodologia

Per tal de trobar una explicació a la qüestió plantejada ja s'ha fet notar que l'estudi compta amb un marc d'observació bastant privilegiat. La institució és un context que permet d'aproximar-se al jove delinqüent i d'observar quina és la naturalesa de la dificultat que experimenta i la de la tasca que està fent a fi de superar-la. De totes maneres, l'aproximació que a

OBINSO es manté amb el delinqüent, com és lògic, no respon a cap.

Investigació sinó que, abans de tot, és una aproximació de la praxi o del tractament; és aquella relació que s'estableix amb el noi per tal d'ajudar-lo i de col·laborar en la seva tasca de ressocialització. Només posteriorment l'observació assolida per mitjà d'aquesta aproximació pot ser elevada a teoria així com també ho pot ser la mateixa praxi i aproximació.

0.4.1.- L'aproximació al delinqüent en la praxi:

Per tal d'indicar quina és la mena de relació i d'aproximació que a OBINSO es manté amb els nois que tracta, en principi es podria parlar de la tècnica anomenada **observació participada**. Com se sap és una tècnica d'investigació i sovint força eficaç. Es podria dir que a OBINSO s'empra aquesta tècnica perquè de fet els responsables de la institució conviuen a la mateixa casa amb els nois i, formant grup amb ells, participen plenament de la seva vida i de les seves activitats. A més a més, com que el grup és petit, la relació acostuma a ser força estreta i, al cap d'un temps, el coneixement mutu bastant complet.

Però l'aproximació que a la institució s'estableix de fet té importants diferències respecte a l'esmentada tècnica d'observació. El responsable de la casa no sols està al mig del grup sinó que hi està al davant. No com a líder, naturalment, sinó com a representant de la societat a la qual al capdavant els nois aspiren a arribar. No és, per tant, una figura neutral que, tot i observant, es limita a participar de les activitats del grup sinó que procura influir-lo envers un objectiu determinat, i procura modificar-lo i canviar la seva conducta. D'altra banda, cal reconèixer que de fet, amb la seva sola presència, el grup ja queda alterat, tant si reeix en el seu objectiu com si no.

La funció concreta del responsable és doncs la d'ajudar el noi a resoldre el conflicte que té amb la societat, i això fa que des de la seva posició l'experimenti i hi participi també. Atesa la dificultat, a vegades el noi pot cedir en el seu esforç i pot mirar de fugir del conflicte i de l'angoixa que li suposa; però, en aquest cas, funció és del responsable de mirar de mantenir el conflicte desvetllat i fins i tot, si cal, l'ha de provocar. A vegades, però, el noi hi pot quedar massa atrapat i aleshores més aviat caldrà contenir l'angoixa, estant-hi al costat. En tot cas, la funció del responsable és la d'ajudar a enfrontar el conflicte i ajudar-lo a elaborar.

Però aquí cal fer notar que el conflicte que el xicot ha d'enfrontar i treballar és aquell que específicament té amb la societat i amb les seves normes, i això fa que difícilment es pugui copsar en el context d'altres aproximacions. Així per exemple, simplement observant un grup de delinqüents, sigui a casa o sigui al carrer en un estudi de camp, encara que l'investigador s'hi barregi i hi participi, no és fàcil que pugui observar la dificultat perquè no hi acostuma a ser. Si vol participar de debó en l'àmbit de la dificultat per tal d'observar-la de prop, hi ha de participar fent de representant de la norma en relació a la qual la dificultat emergeix i el conflicte es planteja. La dificultat es presenta quan, per exemple, qui vol ajudar el delinqüent l'anima a anar a treballar en lloc d'anar a robar i el xicot comença a fer-li cas. Però si el delinqüent ni tan sols es planteja aquesta opció, per dir-ho així, no hi ha cas ni objecte d'observació. Es pot afirmar, per tant, que la posició neutral no és, en aquest cas, la més científica.

Tampoc en l'habitual aproximació clínica es pot observar la dificultat. Encara que, per exemple, el psicòleg entrevistí el delinqüent, al marge de la seva delinqüència no hi trobarà res d'anormal o diferent en la seva personalitat. El lloc de la dificultat no és la relació que en general el subjecte pugui tenir amb les altres persones, sinó la relació concreta amb les normes de la societat; i per això només es pot copsar en la praxi, en tant en quant el representant de la norma li demana, animant-lo i exigint-li, el seu compliment.

Naturalment algú hi pot objectar que plantejar les coses així ja és una presa de posició. El psicòleg, per exemple, pot dir que només ell, en la seva aproximació professional, pot copsar l'autèntic mal del qual el símptoma és la delinqüència. Però també el seu plantejament és una presa de posició i fins i tot més apriorística que la d'aquest estudi que es basa en una llarga observació

de la dificultat concreta. L'observació ensenya que és en la praxi social i a l'hora d'enfrontar, i d'exigir si cal, el compliment de la norma, quan la dificultat emergeix i es pot observar. I fora d'aquesta relació no hi ha dificultat.

No qualsevulla aproximació és doncs l'apropiada per a poder tractar i observar la dificultat sinó que en cal una d'especial que situa el "terapeuta" i observador en el lloc del conflicte específic que hi ha amb la societat. Per a poder-la diferenciar d'altres, i per raons que ja s'aniran explicant, l'anomeno "Aproximació Paterna" i encara que aquí ja s'indica alguna cosa de la seva naturalesa, aquest serà també un tema important a desenvolupar al llarg de l'estudi.

En l'aproximació paterna la dificultat es pot observar doncs molt de prop i sovint força actualitzada. En realitat, més que dir que es pot observar de prop perquè es participa del grup, s'ha de dir que es pot observar de dins estant perquè es participa del conflicte des de la posició de representant de la societat, però també per tant de representant del noi i del seu ideal. Aquesta és la funció de la Figura Paterna però també és aquí on rau la principal dificultat d'aquesta aproximació. La figura paterna és l'ideal admirat i alhora el contraideal rebutjat, objecte d'amor i odi en el context del conflicte. I no sols en l'àmbit delimitat de l'entrevista en força de la transferència, sinó en l'àmbit de la realitat i de la relació quotidiana i la convivència habitual.

0.4.2.- L'aproximació en la teoria:

Un cop s'ha pogut observar i fins i tot experimentar la dificultat del delinqüent, cal explicar-la. I aquesta explicació té dos aspectes a treballar o dos passos a donar: 1º El primer pas és l'anàlisi d'allò que s'ha observat, configurant les dades en un significat específic.- 2º El segon pas és la positiva explicació d'allò que l'anàlisi ha revelat.

1º.- L'ANÀLISI DE LA DIFICULTAT OBSERVADA: L'objectiu és el d'arribar a definir la naturalesa de la dificultat específica del delinqüent com a tal. Per això s'analitza el conflicte que té amb la societat, procurant diferenciar-lo d'altres possibles que també el delinqüent pot tenir però que també poden tenir i que sovint tenen les altres persones que no estan enfrontades, com ell, amb la societat. Es tracta doncs d'arribar a determinar el perfil del conflicte que experimenten aquest tipus de delinqüents en relació a la norma social. És un pas necessari per a poder-lo explicar després específicament ja que si es confon amb els altres, també es confondran llurs explicacions.

L'anàlisi del conflicte representa l'objectivació de l'experiència viscuda. Representa la transformació de l'experiència immediata, i sovint carregada d'afecte i de subjectivisme, en dades manipulables i comparables entre elles mateixes i amb d'altres, en diferents subjectes i en diferents conflictes. L'objectivació i el distanciament és un pas necessari en tota teoria científica, però per això mateix potser cal insistir-hi una mica més en aquest cas. L'observador "patern" té el risc de quedar atrapat per l'experiència concreta de la seva relació amb el delinqüent i d'interpretar-la subjectivament, perquè en ella s'hi posen en joc moltes coses que són importants per a tots dos i fins i tot d'una manera conflictiva. I això que tanmateix en funció de la praxi és necessari i certament positiu si es té prou cura, en funció de la teoria pot ser un obstacle important que cal superar.

Però això no significa que aleshores és millor abandonar l'experiència o prescindir-ne, ja que en aquest cas hom resta sense l'objecte de l'estudi i sense la matèria que l'anàlisi ha de treballar. Noti's que, en la qüestió de la dificultat, les diverses teories que hi ha sobre la delinqüència, en general, i potser perquè no tenen l'oportunitat d'aproximar-s'hi d'una altra manera, és això el que acostumen a fer. Certament admeten que hi pot haver una dificultat de relació en el delinqüent, però a l'hora d'explicar-la cada teoria ho fa a la seva manera i no pas, per dir-ho així, a la manera del qui la pateix; ho fa a partir de la pròpia perspectiva i de la visió que s'ha fet del problema, però no a partir de l'observació concreta i de l'anàlisi acurada de la dificultat tal com es dona en la realitat. Cal doncs insistir en la necessitat d'observar primer, i de treballar després sobre allò que s'ha observat. Així

doncs l'anàlisi de la dificultat ocuparà un lloc important en aquest estudi. De fet serà el primer pas i el punt de partida de l'elaboració teòrica posterior.

2º.- L'EXPLICACIÓ DE LA DIFICULTAT ANALITZADA: Un cop s'ha copsat la dificultat que té aquest tipus de delinqüent com a tal, cal explicar-la en la seva especificitat.

Com després ja a bastament s'exposarà, l'anàlisi revela que allò que dificulta la relació del delinqüent amb la societat és una alienació especial que es tradueix en una mena de conflicte intermedi entre el psíquic i el social i que anomeno Conflicte Dissocial. Tanmateix en l'apartat anterior s'ha insistit en diferenciar aquest conflicte dels altres dos, però un cop evitada la confusió i a l'hora d'explicar-lo positivament, cal també cercar-ne la relació perquè, des de la seva posició, de fet s'hi relaciona.

L'observació palesa que en el conflicte dissocial i en la seva elaboració, encara que a un altre nivell i context de relació, intervenen forces i mecanismes semblants a aquells que el psicoanalista descobreix observant el conflicte psíquic. Per aquesta raó l'estudi que aquí es presenta, a l'hora d'explicar teòricament la dificultat del delinqüent, encara que insisteix en la distinció, de fet també es val de la teoria psicoanalítica i en especial de la freudiana.

Però l'observació palesa també que en el desplegament del conflicte dissocial hi té molt a veure la condició objectiva en què es troba el subjecte delinqüent en la seva relació amb la societat. Per això l'estudi es val també de la teoria marxista tota vegada que entén que és en el context del pensament de Marx on millor s'explica aquesta condició i l'alienació conseqüent.

Com doncs es pot veure, l'estudi es valde dues teories que giren al voltant del conflicte, l'una del conflicte psíquic i l'altra del social, però mira de resituar-les en el lloc específic del conflicte dissocial. Però per això mateix cal insistir en la importància de no abandonar l'àmbit de l'observació ja que no es tracta simplement de valdre's d'aquestes dues teories amb més o menys retocs, sinó d'emprar-les per tal de poder llegir i explicar millor allò que de fet s'observa en la dificultat i en el conflicte del delinqüent.

Encara una altra anotació. L'explicació que l'estudi fa de la dificultat dissocial s'inspira també en l'Antropologia Estructuralista, especialment en la versió de Maurice Godolier, col.laborador de C. Lévi-Strauss, però seguidor també de molt a prop del pensament de Marx. (4) El defecte que al capdavant explica la dificultat es troba en el Vincle Social, que és l'estructura subjacent que vincula l'individu amb la seva societat. És una estructura que no és directament observable però que es manifesta en allò que s'observa i que en aquest cas és la dificultat que cal explicar.

D'aquesta manera ja es pot començar a veure per on anirà la resposta a la qüestió plantejada anteriorment. S'havia preguntat on està el defecte, si en el delinqüent o en la societat; o si és un defecte psíquic o bé un defecte social. Cal respondre doncs que el defecte, més que en l'una o en l'altra de les parts implicades, està en la seva relació i implicació, en l'estructura que les vincula, i es troba, per tant, en una zona intermèdia que és específica i que la teoria ha d'especificar. Tot això, però, ja s'explicarà més endavant.

0.5.- El pla de l'estudi

Aquest estudi no es limita a respondre a la qüestió de la dificultat que experimenta el delinqüent en relació a la societat i a explicar la naturalesa del defecte que en la dificultat es manifesta. Aquesta certament és la qüestió cabdal i el punt de partida, però el plantejament no s'atura aquí sinó que en treu conclusions i segueix endavant. De fet, hi ha tres blocs de qüestions que, encara que no del tot, venen a correspondre amb les tres parts de l'estudi.

1º.- La primera qüestió, com s'acaba de dir, gira al voltant de la dificultat, i es podria resumir dient que és aquella que pregunta sobre el per què el delinqüent delinqueix. L'estudi la tracta especialment en la primera part.

2º.- Hi ha un altre bloc de qüestions que gira al voltant de la

Socialització. Un cop coneguda la dificultat i explicada la seva naturalesa, es pot preguntar per la naturalesa de la tasca que cal fer per tal d'evitar-la o per tal de superar-la si ja s'hi ha caigut. En el primer cas es parla del Procés de Socialització, i en el segon, del Procés de Ressocialització. Del que es tracta és d'explicar com l'individu esdevé membre de la seva societat, o sigui, d'explicar la formació del vincle social. Quan l'estructura del vincle resulta defectuosa, es pot dir que l'individu resta separat de la societat i a l'hora de relacionar-s'hi experimenta la dificultat.

Però aquesta segona qüestió no és només la continuació lògica de la primera. De fet la naturalesa de la dificultat en gran part s'ha pogut copsar gràcies a l'observació de la seva elaboració tal com s'esdevé en el context de la institució ressocialitzadora i en aquest sentit ja en la primera part de l'estudi hi és present el tema de la socialització. Però és en la segona part de l'estudi, quan la socialització s'explica com a procés, en el seu desplegament general i en cada una de les seves fases en particular.

Són varies les qüestions que es planteja en la segona part. La qüestió de fons és aquella que pregunta què és la socialització o quina és la naturalesa de la tasca que es fa durant el seu procés. Ja abans s'ha indicat que hi ha qui l'entén com una mena de tasca psicològica, mentre que altres insisteixen a dir que és una tasca social. D'interrogants doncs se'n plantegen força i aquests són només uns quants a tall d'exemple: A més a més del procés de maduració de la persona, en cal un altre de diferent per tal que esdevingui una persona socialitzada, membre eficaç de la seva societat? I si és així, quina és la naturalesa d'aquest nou procés? Quines són les seves operacions? Quines són les seves fases i l'aportació de cada una d'elles? En aquest sentit, quina és la importància i el paper que hi juga el temps de la infantesa? I quina és, al respecte de la socialització, la naturalesa de la funció que exerceixen els pares? Quina és la importància de la seva cura afectuosa, però també dels seus recursos objectius, com per exemple, dels econòmics? etc.

3º.- El tercer bloc de qüestions contempla la dificultat com a derivada del medi de la societat i en aquest context planteja les causes de la delinqüència a la qual l'estudi es refereix. En principi certament es podria dir que la causa és el fracàs del procés de socialització, però això fóra una visió massa parcial, si és que no parcialista, de la qüestió. La dificultat que el delinqüent experimenta envers el medi social assenyala que també en aquest hi ha algun defecte. Ja abans s'ha fet notar que no és defectuós l'individu com a tal sinó el vincle que hi ha entre ell i la societat, però ara cal afegir que, en el cas d'aquestes persones, el vincle és defectuós perquè al capdavant és el resultat de la incorporació, en llur identitat, de la defectuosa relació que el medi els ha proporcionat primer.

Noti's doncs que, de la dificultat experimentada pel delinqüent en relació amb la societat, es passa al defecte objectiu que en aquesta hi ha. Aquest pas aquí no sols es considera legítim sinó també necessari i, de fet, a l'hora de parlar de les causes objectives és un pas que no s'ha d'oblidar. Però repeteixo que cal partir de l'experiència de la dificultat i de la seva anàlisi. L'estrany fóra dir alguna cosa sobre el medi en relació a la dificultat que el delinqüent hi experimenta, sense de fet referir-se a ella concretament.

Aquesta és doncs una altra qüestió important que també es planteja: què hi ha en el medi social objectiu que fa que moltes persones, que d'altra banda són persones normals, hi tinguin dificultat de relació? Quina és la manera de ser de la societat que causa dissocialitat i provoca delinqüència? I quines són les situacions en les quals aquesta manera de ser de la societat més es manifesta i concreta? etc. En aquest context es parla, per tant, d'alguns dels factors socials que en l'actualitat més semblen influir en la gènesi del problema, però, com es pot veure, també es parla de la causalitat que hi té la manera de ser de la societat en general i del sistema que al llarg de la història s'ha desplegat.

Tanmateix no sols es parla de les causes del problema sinó que també es mira de dir alguna cosa sobre els seus possibles remeis. Aquí es planteja la qüestió entre la praxi i la teoria. L'objectiu de l'estudi és certament fer una teoria de la dissocialitat i de la delinqüència dissocial, però és una teoria elaborada a partir d'una praxi que es segueix en la relació amb el delinqüent. D'altra banda, l'objectiu no és solament fer una teoria encara que això ja és

prou important; de la praxi es fa teoria però per a retornar altre cop a la praxi, havent-la il.luminat una mica més. En aquesta línia, ja des del principi de l'estudi però sobretot a la tercera part, es plantejaran també algunes qüestions concretes que, aquí a casa nostra, tenen a veure amb la praxi social d'aquells que estan dedicats al camp de la delinqüència i amb els seus criteris d'acció. No cal dir que és un camp carregat de limitacions i també d'interrogants. En aquest estudi només uns pocs d'aquests seran tractats i encara d'una forma no gaire extensa. Així i tot cal esperar que no deixi de ser una contribució.

La delinqüència és un conflicte. Ho és per a la víctima directa del delictes i per a la societat tota que ha de fer quantioses despeses amb vista a defensar-se'n i a combatre-la. Però també ho és pel mateix delinqüent. Això es pot observar d'una manera molt concreta quan ingressa a la institució per tal de deixar-ho de ser. Aleshores hom s'adona, i també ell mateix, que no n'hi ha prou amb la seva bona voluntat i que ha de passar una llarga temporada abans que ho assoleixi de fer. Aquell conflicte que abans queia sobre els altres, encara que d'una altra manera ara sembla caure sobre ell. El cert és que ha de fer un canvi en profunditat i mentre dura el procés li costa molt de viure com està manat i al respecte experimenta un conflicte que l'angoixa molt i que li és difícil de superar.

Un és doncs el conflicte que el delinqüent té amb els altres membres de la societat i un altre el que té amb ell mateix. Però aquests dos conflictes, si hom vol entendre'ls, no els ha de separar perquè al capdavant cada un d'ells deriva i és expressió d'un mateix desequilibri de fons. En realitat més aviat s'hauria de dir que és un mateix conflicte que oscil·la i que tant pot manifestar-se a fora del delinqüent com a dintre seu. En aquest capítol parlaré especialment des d'aquesta segona perspectiva, és a dir, parlaré del conflicte tal com és experimentat pel mateix delinqüent com un problema d'ell. Però d'aquesta manera hom arribarà també a entendre millor el conflicte des de l'altra perspectiva i, en general, la conducta del delinqüent.

Quan es parla del problema de la delinqüència, sobretot a nivell de carrer, sovint s'oblida o simplement es desconeix el problema del delinqüent. Però de fet és aquí on millor es pot veure l'arrel del mal. El delinqüent, del qual aquí es parla, no ho seria si ell mateix d'alguna manera no fos la primera víctima del conflicte. En aquest sentit caldria dir que, en tota aquesta problemàtica, el delinqüent del qui tothom parla, és el gran desconegut. Aquest estudi està encaminat a fer conèixer el seu problema i, per a començar, a fer conèixer el conflicte que ell mateix experimenta, describint-lo concretament.

Però a l'hora de començar-ne la descripció hom aviat s'adona de la dificultat d'aquest propòsit i es troba bastant confós. Si a qui tracta de prop aquests nois delinqüents, es pregunta quin és el problema d'ells, no sabrà gairebé què respondre. Però la dificultat no és pas la manca de dades sinó el seu excés. El cert és que, quan hom connecta amb la realitat d'aquests xicots, ella es demostra tan rica en la seva complexitat que risca de fer-lo perdre, invalidant una i una altra vegada els esquemes on pretenia agafar-se.

La qüestió es complica perquè, observant de prop el noi delinqüent, es comprova que no sols en té un de conflicte sinó que en pot tenir molts, i cada un d'ells pot tenir diverses manifestacions. Tot plegat resulta doncs en una situació bastant confusa talment que el primer problema que es planteja és saber de quin problema es tracta; o dit d'una altra manera, el problema és que hom no sap què és el que busca. I perdut en aquesta confusió, allò que acostuma a fer és donar una resposta eclèctica dient que el xicot és delinqüent com a resultat de tots els problemes que té. Cal doncs observar certament, però també cal saber observar i sobretot cal saber cercar què és allò que s'ha d'observar. (1)

Algunes de les obres que hi ha sobre la delinqüència i que la miren d'explicar, hom comprova que són esquemes que no s'adapten pas a la manera de ser concreta dels delinqüents als quals aquest estudi es refereix i hom té la impressió que qui els ha confegits no coneix pas aquells dels qui parla si no és superficialment. Però quan qui escriu coneix realment aquestes persones, la seva exposició acostuma a ser un llistat de trets bastant heterogenis on és difícil trobar-hi un sentit delimitat i més encara una explicació (2). De totes maneres, aquesta mena de confusió no sols es troba en els escrits d'algun autor. Ja he dit que també és molt pròpia de les discussions que hi ha entre els professionals quan parlen del delinqüent a qui tracten. Quin és realment el problema? Quin és el mal que té i que explica la seva delinqüència? És un conflicte afectiu? És un problema d'educació? És potser la suma de molts problemes?

Es tracta doncs de trobar uns criteris que posin ordre a totes les

dades d'aquesta realitat tan rica que hom pot observar quan és a prop del delinqüent; però, a més a més, es tracta també de trobar uns criteris que les ordenin d'acord amb el significat que sigui propi del problema que té. Malgrat les múltiples variacions que es poden donar, el cert és que, coneixent aquests xicotets, hom aviat es convenç que el seu problema és diferent d'altres que també hi poden haver i que té una entitat pròpia. A aquella doncs esmentada necessitat de posar ordre sobre tot aquell recull de dades heterogènies, s'afegeix la necessitat de trobar un ordre i un significat específics que faci comprendre millor el conflicte, les reaccions i la conducta del delinqüent com a tal, i que pugui orientar també com cal el tractament.

Això és el que a continuació s'intenta de fer. Miraré de descriure aquí el conflicte que té el delinqüent com a delinqüent i que explica la seva delinqüència. És cert que en el context del tracte institucional, qui n'és el responsable no sols ha de tractar aquest problema sinó qualsevol altre que el noi pugui tenir, però val la pena de veure quin és aquest en concret ja que és el que preocupa específicament.

Per tal de distingir aquest conflicte dels altres, l'anomeno "conflicte dissocial". El terme dissocial indica que es tracta d'un desequilibri en la relació amb la societat. Al principi havia pensat de denominar-lo "a-social", ja que d'aquesta manera s'expressa la dificultat i la relació de separació que aquest tipus de delinqüent manté respecte a la societat, però encara que sigui negativa la seva no deixa de ser una relació. El terme "anti-social" tampoc l'expressaria bé. El delinqüent, com ja es veurà, no és un rebel que s'oposa a la societat. He preferit doncs, com ja han fet altres autors (3), emprar el terme "dissocial" que expressa un cert desequilibri, encara que naturalment la qüestió és aleshores saber explicar en què consisteix.

Amb el terme "dissocial" qualifico el conflicte que experimenta el delinqüent enfront de la societat però també, i sobretot, l'estructura subjacent que hi ha entre els dos i que es manifesta de diverses maneres. En aquest sentit la mateixa delinqüència, a la qual em refereixo, es pot dir que és també dissocial ja que ve explicada per aquest mateix desequilibri de fons. Per aquesta raó al delinqüent sovint l'anomeno simplement dissocial així com també al tipus de relació que com a tal acostuma a establir. En contraposició, a la persona que manté amb la societat una relació d'equilibri - i a aquesta mateixa relació - l'anomeno "socialitzada".

Cal també advertir que la descripció que aquí es fa del conflicte no és l'anàlisi d'un en concret sinó només un paradigma que d'una manera o d'una altra, però mai d'una manera unívoca, es pot trobar en tots els casos concrets. En aquest sentit pot semblar una descripció massa genèrica, però és precisament la generalització del perfil específic del conflicte dissocial la que aquí es cerca. Tanmateix no cal dir que a l'hora d'analitzar com viu el conflicte una persona concreta, s'hi troben moltes més, i més complexes, variants.

1.1.- Les dues vessants del conflicte

A una institució com la d'OBINSO, el conflicte es pot observar clarament no sols perquè aleshores qui observa s'hi troba molt a prop, sinó perquè en aquest context sovint es radicalitza i els seus traços destaquen d'una manera especial.

De totes maneres, això ja era d'esperar. El noi, de la seva part, ve a casa per a canviar i sap que això no li serà fàcil i que li caldrà un seriós esforç si hi vol reeixir. I els responsables de la institució procuren, de la seva part, animar el noi a que lluiti, a que no ceideixi en el seu esforç i a que no es deixi vèncer per les dificultats. Però no cal dir que tot això assenyala el conflicte, un conflicte que tanmateix pot arribar a ser molt intens.

El conflicte gira sempre al voltant de la norma social i acostuma a manifestar-se en dues vessants: una vessant contempla com el noi s'experimenta ell mateix; l'altra contempla com experimenta la societat i la vida que aquesta li mana de fer. Denomino vessant subjectiva la primera i vessant objectiva la segona, perquè aquella es refereix a la relació del subjecte amb si mateix, i aquesta a la relació que manté amb la realitat objectiva que està fora d'ell. També en aquest sentit parlo del conflicte subjectiu i de la conseqüent angoixa subjectiva, i del conflicte objectiu i de la conseqüent angoixa objectiva. Però

cal repetir aquí també que els dos conflictes són manifestacions diferents d'un mateix desequilibri de fons.

1.1.1.- La vessant subjectiva:

Encara que la vessant subjectiva no sigui la més important, la descripció que es fa del conflicte comença pel seu cantó, ja que de fet acostuma a ser el lloc on més la tensió es fa notar.

En relació doncs amb aquesta vessant, una de les coses que, en els moments de conflicte, més clarament es pot observar, és que el noi moltes vegades es troba profundament insatisfet d'ell mateix. I és aquesta una de les raons més poderoses que el mou a demanar el seu ingrés a la institució, que al capdavant és el pas que fa per a ingressar a la societat i ser com els altres.

En principi semblaria que es podria dir que té una mala imatge d'ell mateix. Es sent **diferent** de les altres persones que viuen al si de la societat i voldria, per tant, canviar i arribar a ser com elles. En general són xicots que han viscut bastant al marge de la societat i n'han quedat marcats. Al principi, durant l'adolescència sobretot, el fet de ser diferent no preocupa gaire i fins i tot és una font de orgull, però més tard acostuma a ser motiu de seriosa preocupació i una font de permanent angoixa. De totes maneres, aquesta sensació de ser diferent, mentre el xicot viu al carrer, queda pal·liada al trobar-se entre col·legues, però un cop decideix de canviar i, per tant, d'aproximar-se als qui es vol assemblar, en lloc de disminuir aquesta sensació s'incrementa i pot arribar a turmentar d'una manera molt intensa.

Aquesta sensació de ser diferent també es tradueix sovint en sentiments d'**inferioritat**. Sembla com si el noi delinqüent estigués convençut que no val i que no serveix per a viure com ho fan els altres i àdhuc per a fer allò que els altres fan. En conseqüència també pot experimentar una gran **inseguretat**. A voltes sembla tan convençut que ha d'acabar malament que fa la impressió d'accelerar i provocar el fracàs final per tal de no perllongar inútilment l'espera d'allò que creu que és inevitable.

I a la vegada pot haver també una gran **por** d'arribar a aquest fracàs. Aquesta por pot assumir diferents expressions: por de quedar desamparat i sense recursos; por de veure's obligat novament a delinquir; por d'anar a la presó, etc. I no poques vegades es pot observar com aquesta por adquireix una intensitat dramàtica fins a convertir-se en una desesperació sense límits.

Però caldria repetir que tots aquests sentiments bàsicament giren al voltant de la norma social. Si el noi es sent diferent és perquè ell sap que no viu d'acord amb les normes vigents i això el diferencia dels altres en quant són membres de la societat. Tanmateix el noi pot tenir conflictes i sentiments d'inferioritat procedents d'altres llocs, però en referència al conflicte que té amb la societat, la sensació de ser diferent i inferior procedeix, no de l'inconscient, sinó de la consciència que té de viure al marge de la norma social. El que acostuma a passar és que els diversos conflictes es barregen i es reforcen mútuament. Si el noi, per tant, ja té sentiments d'inferioritat per altres raons, el fet de viure com a delinqüent el confirmarà en la seva dolorosa experiència. D'una banda, l'experiència de ser "anormal" en referència a la "norma" de la societat, mantindrà vius i carregará els eventuais sentiments que ja pugui tenir, per altres raons, de ser anormal; d'altra banda, aquests sentiments es reuniran al voltant de l'experiència delinqüent i la reforçaran. De totes maneres, no sempre el delinqüent es sent tan profundament anormal i són també força els xicots que s'experimenten diferents sobretot o només pel fet de ser delinqüents.

Però en principi ja és una experiència prou dolorosa saber-se delinqüent, cosa que atribueix a la pròpia mala voluntat. Barrejat doncs amb tots els ja esmentats, hi ha també el sentiment de la **culpa**. És un dels més dolorosos. Tot i que el noi no vulgui ser delinqüent, de moment ho és i es sent culpable de ser-ho. I quan desobeeix la norma, la culpa es confirma; però aquesta convicció de ser culpable pot arribar a ser tan profunda que, inclús quan obeeix, pot continuar sentint-se malament. En aquest cas, per exemple, pot inclús arribar a creure que, si compleix, al capdavant és per a poder seduir i en el fons enganyar els encarregats de vetllar per la norma amb la seva autoritat.

La crisi pot doncs configurar-se d'una manera particularment aguda i totes aquestes experiències poden desembocar en sentiments de **persecució**. Sentint-se inferior, el noi delinqüent, en la seva crisi, pot arribar a creure que els altres el menystenen talment que el més petit gest, àdhuc d'ajuda, el pot ferir al ser interpretat com una actitud de compassió. Sentint-se culpable, la més suau recomenació li pot semblar una cruel o injusta acusació. Sentint-se digne de càstig, pot arribar a creure que se li vol mal encara que el mal se'l busqui ell. Es comprèn doncs que, en aquesta situació, el tracte amb ell es faci difícil i conflictiu i que l'agressivitat estigui sempre a flor de pell.

Tanmateix, davant d'un quadre tan conflictiu potser algú pot arribar a pensar que més aviat es troba davant d'una persona psíquicament desequilibrada. Aquests exagerats sentiments d'inferioritat, de culpa i de persecució no semblen indicar altra cosa que un greu desequilibri mental, el qual, d'altra banda, vindria a explicar aquell tipus de conductes defensives que, des la posició del qui així pensa, es podrien anomenar inadaptades i fins i tot antisocials.

Però aquesta experiència de ser diferent ja he dit que no emergeix sense raó ni tampoc d'una raó inconscient, sinó que ben al contrari, ella deriva de la consciència que el noi té de la dificultat que realment experimenta de viure com tots els altres. O per dir-ho d'una altra manera: si el noi s'experimenta diferent és perquè, en relació a la societat, ho és i ell ho sap. I per això s'aproxima a la institució, per tal de veure si pot canviar.

Això porta a fixar-se en l'altra vessant del conflicte, però abans, i com una conclusió ja important val la pena d'insistir en el fet del conflicte subjectiu perquè sovint la concepció popular, i a voltes algunes també de científiques, el desconeixen. Com es recordarà hi ha qui diu que el delinqüent ho és perquè vol, i en aquest sentit parlen de la seva immoralitat; altres, en canvi, més aviat parlen d'amoralitat o de feblesa en la consciència moral o en el superjò; altres diuen que és una persona que no ha interioritzat les normes i els valors fonamentals, o bé els rols de la societat.

Com es pot comprovar, són moltes per tant les concepcions que insisteixen en la importància d'interioritzar com cal la norma social i que veuen en el fracàs d'aquesta interiorització la causa de la conducta anormal. En conseqüència veuen també en aquesta interiorització l'objectiu més específic del procés de socialització: "Lo que más ha interesado a los sociólogos de los estudios sobre la socialización ha sido siempre el proceso de internalización y, como consecuencia, las técnicas por medio de las cuales la necesidad social llega a convertirse en deber y deseo privados. Lo que asumió, por consiguiente, primerísima importancia teórica fué el surgimiento de la conciencia o superyó u "otro generalizado" (4).

Però en contradicció amb aquestes concepcions, el conflicte subjectiu que pateix el delinqüent palesa que ell té molt ben interioritzades les normes, els valors i la moral de la societat, talment que per ella es judica i condemna i no poques vegades inclús es castiga. El delinqüent dissocial cal afirmar que, com la resta de les persones, experimenta el deure social i té el desig personal de respondre-hi. I d'aquí precisament li ve el conflicte.

L'objectiu del procés de socialització no es pot dir, per tant, que sigui la interiorització de la norma social en el sentit que la persona arribi a sentir-se impactada i obligada per la mateixa. El noi delinqüent, no per ser-ho, deixa de sentir-s'hi impactat com ho palesa ben clar el fet que en ell el conflicte sempre estigui a l'aguait i a voltes inclús radicalitzat.

Especialment quan es parla de la "inseguretat ciutadana", ben sovint això no es té en compte. S'acostuma a parlar només del problema que la delinqüència representa pel ciutadà i no s'esmenta el problema del delinqüent. Semblaria com si la causa del problema estigués només en la mala voluntat d'aquest i el remei en la seva repressió. Però aquesta visió no és pas imparcial i l'observació de prop demostra que la primera víctima del problema és el mateix delinqüent. En aquest sentit, la repressió no sols no soluciona res sinó que complica encara més les coses i les reforça. Amb això no vull dir que no s'hagi de reprimir, però també vull començar a dir que no tota la raó està de la part de la societat, del seu ordre i dels seus ciutadans.

1.1.2.- La vessant objectiva:

El jove delinqüent, en especial quan es troba a la institució, he dit que s'ho passa malament perquè tot sovint queda atrapat per la sensació de veure's diferent dels altres; però de fet no és pas aquesta l'única experiència que l'angoixa i tampoc és la fonamental. Quan ell es disposa a fer allò que està manat i a assumir aquella forma de vida de la societat a la qual ell mateix aspira, aviat s'adona que aquesta no és la seva vida i aviat, per tant, experimenta que es queda sense vida.

Acostuma a expressar això dient, per exemple, que no hi troba "color". És una insatisfacció profunda, no ja d'ell mateix (vessant subjectiva) sinó de la mena de vida que es veu obligat a fer i de la realitat social que l'envolta. No és que aquesta realitat la consideri dolenta, injusta o insatisfactòria, o que li mereixi un judici pejoratiu; tot al contrari, la valora, la desitja, s'hi vol dedicar i està convençut que així ho ha de fer, però no ho pot fer. La vida de la societat per a ell és un esquema extern, ideal inclús als ulls de la seva raó, però buit de "color" pel seu cor. I, per tant, quan s'esforça de seguir aquest esquema de vida, viu artificialment, a contracor, per pura imposició i autodisciplina; i en darrer terme, no viu.

Estic intentant de descriure l'experiència d'alienació d'aquestes persones delinqüents enfront de la societat i haig de reconèixer que és un dels punts més difícils, però alhora més importants, de la qüestió. En primer lloc, és un punt difícil pel qui ho escriu perquè no es tracta de descriure un objecte extern i ben definit, sinó una experiència de relació, cosa que és bastant més imprecisa; però, en segon lloc, ho és també segurament pel qui ho llegeix perquè la persona socialitzada tendeix a interpretar la relació amb la realitat d'acord amb la seva pròpia experiència (que d'altra banda creu que és la natural) i, per tant, se li fa difícil de copsar altres de diferent entitat. Però aquest és el cas de l'experiència delinqüent. I és, per tant aquest un punt i un tema cabdal.

Potser ho podria expressar dient que el delinqüent experimenta la societat com si no fos la seva, o com si es trobés en terra estranya. Totes les persones necessiten de viure i de realitzar-se junt i d'acord amb les altres i necessiten, per tant, un espai d'encontre on poder-ho fer; però el delinqüent no "s'hi acaba de trobar" en aquest espai social que és el de la comunitat. Encara que ho desitgi i s'hi esforci, no experimenta la societat com el camp de la seva realització personal i social. És com si la mirés a distància, com si n'estigués fora o separat. I quan intenta de viure d'acord amb la norma social, llavors experimenta que aquella vida que fa en el fons no és la seva vida sinó que és una vida autoimposada artificialment. I viu alienat.

Quan dic que al delinqüent no li agrada la societat ni la seva vida, o que no s'hi acaba de trobar, hom pot objectar que això també passa a la majoria de les persones que no són delinqüents. I quan dic que el delinqüent té dificultat amb la norma social talment que només pot viure d'acord amb ella artificialment, hom pot objectar que al capdavall a tots costa d'obeir-la i que això no obstant hom s'hi ha d'esforçar. Però també insisteixo a dir que la nostra experiència i la del delinqüent no s'han pas d'homologar.

Tanmateix ben sovint tampoc a la persona socialitzada li agrada gaire la societat i potser no li agrada gens i voldria que fos diferent, però aquesta no deixa de ser la seva societat; aquell espai on es troba amb els altres i on mira de realitzar-se junt amb ells. I cada dia certament li costa el fet d'haver-se d'esforçar a l'hora de complir les regles del joc social, però encara que sigui dur, no deixa de ser també el seu joc. La dificultat, per tant, del delinqüent enfront de la societat, no és el fet que s'hagi d'esforçar com ho han de fer i ho fan en general tots els homes. Al respecte és bo de fer notar que la vida d'aquestes persones delinqüents, lluny d'allò que pensa molta gent, en comparació amb la vida que hom mena a la societat no té res de còmode ni de fàcil i, en canvi, és plena de limitacions, de problemes i fins i tot de dramatisme. I tot i així és la seva vida; i per a aquestes persones fóra pitjor haver de viure una vida que, tot i ésser objectivament millor i per això cobejada, no pot acabar de ser pròpiament la seva.

L'experiència que el noi delinqüent acostuma a tenir de la vida que la norma li mana de fer, és doncs alienant. Ficat a una societat que no és la seva **s'avorreix** profundament i pot arribar a **avorrir-la** del tot. No és que no hi vegi moltes coses a fer i que sap que té obligació de fer - com, per exemple,

treballar, estudiar, entretenir-se com cal, etc. - però es sent estrany a totes elles i fonamentalment a l'esquema normatiu que les sustenta. No és que no tingui iniciativa, però la inhibeix ja que si es posa a viure les coses amb la mateixa espontaneïtat d'abans, les acabaria vivint i tractant delinqüencialment. El resultat és que, ficat a la societat, inclús aquelles coses que fan disfrutar a la majoria de la gent, no el satisfan i s'avorreix, per tant, profundament. I encara que en principi no s'ha de confondre aquest avorriment amb la depressió, no és gaire difícil que aquella experiència s'hi acosti molt. Referit el noi a l'esquema social, la seva és una vida buida i sense alicient.

Dins d'aquesta buidó i estranyesa també s'hi pot descobrir com una mena de **manca d'objectiu**. A la societat, el delinqüent no hi veu el camp de la seva realització i, per tant, en el context d'ella, no sap què fer-ne de la seva existència i a què dedicar-la. És un dels sentiments més intolerables, i a mesura que el temps s'escola buit de les seves mans, més urgent es fa de trobar un objectiu i una sortida, mal que sigui en l'engany de la pura evasió. D'una banda, el noi delinqüent que ha vingut a casa, no pot dedicar-se a la vida de la societat perquè encara no és la seva; de l'altra, ell mateix es prohibeix de dedicar-se a aquella que fins ara havia sigut la seva. El resultat és que en aquesta situació, ell és una persona sense objectiu i sense objecte en la seva vida; una persona sense un camp propi on poder-se realitzar i on poder abocar les seves energies que per tant resten inhibides i com en estat de suspensió.

I mentrestant, en aquest pas intermedi, el noi es troba sol. Està a la societat, al costat dels altres, però encara no forma comunitat amb ells i, d'altra banda, s'ha separat i procura separar-se de la seva anterior comunitat. La **soledat** del noi delinqüent a la societat s'explica per la mateixa raó que explica el seu avorriment i la seva manca d'objecte i d'objectiu. No pot sintonitzar encara del tot amb les altres persones amb les qui conviu i per això és un ser solitari. Però també per això no sap estar sol i sovint necessita la companyia d'algú al seu costat per a poder escapar de l'angoixa.

Noti's que aquesta angoixa, que anomeno objectiva, és diferent a la subjectiva descrita en l'apartat anterior; i és també més intolerable. Es molt dolorós, sens dubte, sentir-se negativament judicat pels altres i per un mateix, però allò que no és possible de fer és no ser un mateix i no viure la pròpia vida. Quan el noi ho intenta, l'angoixa objectiva ràpidament l'envaeix i es fa del tot urgent trobar-hi una solució.

Cal insistir doncs en el fet del conflicte en la vessant objectiva perquè és aquí on es troba l'arrel del problema i tot i així són també moltes les concepcions que el desconeixen. Enfront d'aquells que opinen que el delinqüent gairebé no "pateix" cap mena de conflicte, m'he vist obligat a insistir abans en el fet contrari, però això no significa que sigui en el conflicte subjectiu on s'hagi de veure la causa de la delinqüència, ja que més aviat és el seu efecte. La causa cal cercar-la en la vessant objectiva i en aquest sentit cal ara insistir enfront d'aquells que només fan esment del conflicte subjectiu.

Ja he fet notar que també són molts els qui, en el context d'aquesta problemàtica, per dir-ho així, es posen en contra de la societat i a favor del delinqüent, i en aquesta línia acostumen a subratllar el maltracte rebut per ell, el seu sofriment i la seva lògica reacció. D'una manera especial aquells qui miren d'ajudar els delinqüents en les seves dificultats (treballadors socials, educadors i monitors de residències, educadors de carrer, etc.) fàcilment s'inclinen també a explicar el problema d'acord amb aquesta manera de veure les coses. Als seus ulls el delinqüent sol ésser una persona desgraciada, víctima de les circumstàncies familiars i ambientals en què s'ha trobat; una persona que potser no ha sigut prou estimada o estimada com cal, i que n'ha quedat marcada amb sentiments d'inferioritat i de culpabilitat que ara cal tractar i, si és possible, esborrar.

Tanmateix no és la meua intenció de negar fets que, per desgràcia, cada dia es poden comprovar. En general aquests nois delinqüents acostumen a tenir una trista història que els ha deixat tota mena de seqüeles - físiques inclús, a voltes; psíquiques, tot sovint - que reclamen ara atenció i ajut perquè els fan patir. Però tot i així no es troba aquí l'explicació de la seva delinqüència. Certament, aquests dèficits i traumes, aquests conflictes que els

nois experimenten i que els fan sofrir, intervenen de fet en la seva conducta delinqüent, acolorint-la i sovint radicalitzant-la, però no l'originen ni l'expliquen. L'explicació cal cercar-la a un altre cantó.

D'altra banda, tampoc és cert que el delinqüent sigui sempre una persona que pateix. En l'apartat que ve ja ho explicaré millor, però certament hi ha persones que s'avenen a ser delinqüents sense que això els preocupi gaire. En aquest cas cal dir que el conflicte subjectiu pràcticament no es dona i, per tant, no pot ser causa de res.

La dificultat que explica la conducta del delinqüent cal cercar-la en la vessant objectiva, és a dir, en l'àmbit de la relació que manté amb la realitat social que hi ha fora d'ell, i que en el seu cas és una relació d'estranyesa o d'alienació. La relació de l'individu amb la societat cal dir doncs que té la seva pròpia entitat, i que per tant pot ser defectuosa per ella mateixa i no només com a resultat de conflictes que venen d'altres llocs. Quan aquesta relació és defectuosa l'individu resta com a separat de la societat i experimenta les exigències que d'ella deriven com un esquema artificial que no pot incorporar en la seva identitat i amb el qual, per tant, tot i entenent-lo i acceptant-lo, no es pot acabar d'identificar. En aquest sentit val a dir que el delinqüent no té interioritzada la norma social i que l'objectiu del procés de socialització és aquesta interiorització.

No m'estic contradient en referència al que he dit anteriorment quan, parlant del conflicte subjectiu, afirmava que el delinqüent té ben interioritzats els principis morals i els valors fonamentals de la societat. Al contrari, crido l'atenció sobre aquest fet d'observació. D'una banda el delinqüent té molt clara la norma social, s'hi sent obligat i sovint la vol obeir, i en aquest sentit la té ben interioritzada; però a la vegada l'experimenta com de fora estant, alienadament, i no la pot obeir, i en aquest sentit no la té interioritzada. Quan doncs algú afirma que l'objectiu del procés de socialització és la interiorització de la norma social, cal que ho expliqui millor perquè al capdavant això pot tenir diferents sentits.

En arribar a aquest punt, i tenint en compte el que es pot observar i s'ha explicat sobre les dues vessants del conflicte, val la pena d'aturar-s'hi una mica més i de començar a treure alguna conclusió pel que fa a la mena de relació que s'estableix entre l'individu i la societat, i a la dinàmica conseqüent. D'aquesta manera també es podrà entendre millor l'estructura i la dinàmica del conflicte en el qual l'individu dissocial es troba atrapat:

1.- LES DUES DEFINICIONS DE LA REALITAT SOCIAL: De l'observació del conflicte en les seves dues vessants sembla que cal inferir que hi ha com dues definicions de la realitat que, al no coincidir en el cas del dissocial, palesen la seva distinció: una és la definició que la realitat objectivament imposa i que l'individu, encara que sigui delinqüent, no té dificultat a aprendre; però una altra és la definició que l'individu imposa a la realitat i que fa que aquesta sigui la "seva" realitat. La dificultat ve del fet d'aquesta segona definició.

Aquest és un tema important que caldrà tractar més extensament a altres llocs (3.1.3; 7.1.2; 8.1.3.), però que ja aquí cal explicitar perquè és de l'observació que el conflicte es planteja en una doble vessant, que aquest fet s'infereix. El fet és que l'individu adult, a l'hora d'enfrontar-se amb la complexa realitat social, no sols es limita a percebre-la tal com és ella sinó que també la configura a la seva manera, tal com és ell; no sols, per dir-ho així, fa de "receptor" de la definició de la realitat, sinó que també fa d'emissor de la seva pròpia definició. I d'aquí ve el problema, del fet que l'individu dissocial defineix la realitat en contradicció amb la definició objectiva que d'ella li arriba primer. L'individu dissocial, en quant és receptor de la definició social de la realitat, té clara consciència de les normes i exigències de la mateixa i, per tant, en relació a ella s'experimenta anormal (vessant subjectiva); però en quant és emissor d'una definició pròpia que no coincideix amb l'anterior, es sent alienat (vessant objectiva) quan intenta de respondre a una definició de la realitat que no és la seva perquè no l'ha poguda incorporar.

En conseqüència, el vertader protagonista del conflicte i de la seva

elaboració (el subjecte, per tant, del procés de socialització) no és l'individu en quant ha de ser capaç d'aprendre la realitat social sinó en quant ha de ser capaç d'investir-la com cal amb la seva pròpia definició. Per la mateixa raó quan, en el context d'aquesta problemàtica, hom es refereixi al subjecte específic de la qüestió, més que de l'individu cal que parli del "jo" com d'una formació diferenciada d'aquell. El jo, en aquest sentit, és el nucli d'on arrenca la definició.

Hi ha teories que sembla que mirin d'explicar el conflicte de l'individu amb la societat com un problema en l'aprenentatge i en l'adequada percepció de la realitat, i de les seves normes i valors; però el conflicte dissocial palesa que amb això no n'hi ha prou. Altres teories, en canvi, insisteixen a dir que és un problema de l'impuls o de l'instint, com així ho ha plantejat no poques vegades l'escola psicoanalítica. Sigui com sigui, el fet és que l'individu dissocial experimenta la dificultat no a l'hora d'aprendre la realitat sinó a l'hora de definir-la i d'investir-la a partir de la seva pròpia identitat.

El problema no està en el fet de trobar-se davant d'una realitat que ha de ser apresada sinó d'una realitat "normativa" que ha de ser configurada d'acord, certament, amb les exigències objectives de la mateixa, però també amb les de la pròpia identitat. Prèvia doncs a la resposta de la conducta, n'hi ha d'haver una altra a un nivell més profund. A més a més d'una bona percepció i aprenentatge de la realitat per part del jo, cal també fer un treball que els posi d'acord. I allò que amb aquest treball cal assolir és que, quan el jo s'adreci a la realitat, l'arribi a definir amb la mateixa definició que li donen els altres perquè ell l'ha incorporada també. D'aquesta manera, quan el jo investeixi la realitat amb la pròpia definició, no s'apartarà de la definició que li dóna la comunitat i no passarà, com en el cas del dissocial, que experimenti aquesta com aliena a la seva identitat.

2.- LES DUES ANGOIXES: La necessitat que té el jo adult de relacionar-se i de tractar amb una realitat que sigui definida per ell mateix, es tradueix en angouxa objectiva quan així no ho pot fer. Cal fer notar que aquesta mena d'angouxa objectiva que, junt i en contrast amb la subjectiva, aquí es procura descriure i subratllar, és, en primer lloc, un fet d'observació, i només en segon lloc, un fet que lògicament cal també explicar. En aquest sentit, es pot estar o no d'acord amb la teoria que aquí s'exposa, però el fet que es constata no deixa d'exigir una explicació. El fet és que quan el delinqüent està atrapat pel conflicte, s'hi poden observar aquelles dues angouxes que ja abans s'han descrit al parlar de les dues vessants: d'una banda, com a subjecte es sent diferent, anormal i culpable en relació amb altres i amb ell mateix; d'altra banda, en relació amb l'objecte de la vida que hauria de fer per anar d'acord amb la realitat social, es sent alienat.

Aquestes dues angouxes, i el seu concepte, crec que sempre estigueren presents en el pensament freudià. Inclús al principi va prevaler el concepte d'angouxa objectiva, encara que després el mateix Freud va insistir potser més aviat en la subjectiva; però foren sobretot els qui el seguien aquells qui més importància atribuïren a aquesta última i a poc a poc oblidaren la primera.

Ja és prou coneguda l'explicació que Freud va donar - una de les que va donar - sobre l'origen de l'angouxa: "La explicación del origen de la angustia infantil me fué dada por un niño de tres años, al qual oí demandar un día, hallándose en el cuarto oscuro: "Tía, háblame; tengo miedo de estar en un cuarto tan oscuro." La tía contestó: "Y qué te importa que te hable? De todas maneras no me ves." "No es así - respondió el niño -; cuando alguien me habla parece que hay luz." Así, pues, no se asustaba de la oscuridad, sino porque echaba de menos a una persona amada, y podía prometer tranquilizarse en cuanto recibiera una prueba de la presencia de la misma." Adición 1.920.- Uno de los descubrimientos más importantes de la investigación psicoanalítica es el de que la angustia neurótica es originada por la libido y representa un producto de la transformación de la misma, como el vinagre lo es del vino. En mis **Lecciones introductorias al psicoanálisis** encontrará el lector más amplia discusión sobre este problema, discusión que de todos modos tampoco ha llegado a la total explicación del mismo" (S. Freud. Obras Completas, Editorial Biblioteca Nueva.- 1.972.- pg. 1.226, nota 702)

He trobat interessant de transcriure aquesta nota de Freud perquè el que diu s'escau força a allò que s'observa que li passa al delinqüent en la vessant objectiva. Ell cerca en la societat el seu objecte, però no el troba; i es queda sense objecte i l'angoixa l'envaeix. Vivia abans com a delinqüent i més o menys anava tirant, però ara que vol viure com a membre de la societat, no veu en ella el seu objecte i ha d'inhibir la seva libido que resta en estat de suspensió i acaba fent-se malbé i transformant-se en una mena de vinagre.

D'aquesta manera es pot dir que el seu problema principal, aquell que fa que sigui delinqüent, no és pas específicament el de no haver sigut estimat, que és com pensa molta gent quan hi veu una mena de conflicte afectiu (4.2), sinó el de no poder estimar. Certament és molt dolorós no ser estimat, però no poder estimar és insuportable; es restar penjat en el buit sense res on agafar-se, i sense objecte ni objectiu a què poder-se dedicar.

Per posar un exemple concret, només cal fixar-se en el concepte, avui dia molt corrent, de l'abandó matern i de les seves conseqüències, tema aquest pròxim al context de la nota de Freud suara esmentada. Allò que, en aquesta perspectiva, feriria l'infant que es veu abandonat, fóra sobretot el fet de no sentir-se estimat; i d'aquí vindrien aquells sentiments d'inferioritat, d'inseguretat i desconfiança amb ell mateix, i fins i tot de culpabilitat que més tard hom pot observar que turmenten el jove i l'adult delinqüent. Però aquesta concepció oblida l'altra vessant del conflicte, l'enorme problema que és per a l'infant abandonat el no poder estimar, i fins i tot odiar, perquè li manca l'objecte. Ben cert que el "ser estimat" i l'"estimar" són dues dimensions correlacionades, cosa que es podrà veure en concret a l'explicar el procés de socialització; però per a poder-les relacionar com cal, cal diferenciar-les primer. En tot cas, és en la vessant de l'"estimar" on s'ha de cercar el problema específic del delinqüent. Ell també es troba sense objecte; ell, per dir-ho així, tampoc pot estimar ara la "mare societat" que abans el va abandonar.

1.2.- El conflicte referencial

El conflicte dissocial és un conflicte en la "referència" a la societat i en aquest sentit l'anomeno "referencial". També es pot dir que és un conflicte en el Vincle Social. Però per a poder explicar què és el vincle amb la societat, serà bo de començar explicant primer què és la "referència" del jo a la mateixa. Ho exposaré a partir de dos fets d'observació que tenen un mateix significat i una mateixa explicació.

1.2.1.- Radicalització i fragilització del conflicte:

a) L'OBSERVACIÓ: Aquest és un altre tret que caracteritza el conflicte dissocial i que cal tenir en compte a l'hora d'explicar la seva naturalesa. En principi es podria anunciar dient que a voltes el conflicte sembla arribar a una situació d'extrema violència, mentre que a voltes sembla pràcticament esvanir-se del tot. Però de totes maneres, amb major o menor grau això es pot dir de tots els conflictes i en aquest sentit no en caracteritza cap de concret. No obstant això, el mode que té el conflicte dissocial de configurar-se en la seva radicalització i d'esvanir-se gairebé en el no res, sembla bastant propi de la seva manera de ser i orienta en la determinació de la seva naturalesa i del seu lloc.

Quan el noi delinqüent demana d'ingressar a la institució ho fa mogut pel conflicte que té amb ell mateix i amb la societat, i per les ganes que té de resoldre'l. Però el fet d'ingressar a la institució, i a través d'ella a la societat, lluny d'apaivagar el conflicte més aviat en principi l'incrementa. I és que el defecte no està en la voluntat i encara que, per tant, aquesta es decideixi a canviar i a donar aquest pas, són moltes les coses que resten encara a modificar en profunditat. La identitat del noi continua essent la mateixa d'abans i el fet de trobar-se al costat dels altres membres de la societat en tot cas reafirma l'experiència de la dificultat davant la norma i renova, per tant, la seva sensació de ser diferent i anormal.

En aquesta situació el conflicte fàcilment es pot configurar segons

una estructura que sembla que no tingui sortida. El noi vol complir la norma, però no pot. I sembla que tant més ho desitgi quant més impotent s'experimenta al respecte, com si el desig i la impotència no poguessin deixar d'anar junts. De fet són les dues cares de la mateixa moneda; dues expressions de la relació de separació que el delinqüent manté respecte a la societat. Desitja de complir la norma i d'ingressar així a la societat, precisament perquè n'està separat; però per la mateixa raó no ho pot fer i cada cop es troba pitjor. D'aquesta manera el conflicte es va radicalitzant. Si no compleix la norma, té conflicte amb ell mateix perquè es sent diferent i culpable; però si la compleix, es troba alienat, anul·lat i al final l'ha de deixar de complir. Com es pot veure doncs, l'angoixa subjectiva i l'objectiva es poden sumar i alhora bloquejar-se mútuament en una escalada de la qual cada vegada és més urgent de sortir i més difícil també.

Però no voldria que qui llegís aquesta descripció es fes una idea massa dramàtica com si el noi a la institució sempre estigués en una insuportable situació de conflicte. Això no és així. Tant els responsables de la mateixa com el mateix noi ja miren de no arribar-hi o de pal·liar-ne les tensions per mitjà del seu tracte discrecional i d'altres mecanismes que ja s'explicaran. Però tanmateix el conflicte tendeix a configurar-se tal com aquí es descriu. En aquest sentit més val parlar d'ell com d'un paradigma al què conflueixen les forces que en aquesta mena de situació entren en joc i d'acord amb el qual tendeixen a configurar-se; un paradigma, per tant, del qual no es pot prescindir a l'hora d'explicar gran part dels comportaments i reaccions que es poden observar en l'esmentada situació. Però un paradigma que tanmateix difícilment s'arriba a donar i a poder-se observar en estat pur.

Però és que, a més a més, el conflicte simplement pot deixar-se de donar gairebé del tot. Aquesta és la cara oposada del conflicte radicalitzat i un dels trets més sorprenents. A voltes el conflicte emergeix amb tota la seva intensitat, però a voltes realment sembla que no n'hi hagi. A voltes el noi sembla delinquir per raó d'un greu conflicte, però també tot sovint sembla delinquir sense cap mena de conflicte. Això d'altra banda, ja ho havia fet notar.

Hi ha força nois, i àdhuc famílies senceres, que viuen exclusivament de la delinqüència i que es troben com peix a l'aigua en el seu ambient, satisfets com ho pot estar qualsevol obrer que visqui de la seva feina. Aquestes persones viuen referides immediatament al seu medi delinqüencial, i no es veuen pas obligades a fer un esforç psíquic gaire intens per tal d'oblidar un conflicte que sincerament no tenen.

També al carrer es troben nens de 12 o 13 anys, i més menuts encara, que han saltat de la seva llar, i que viuen per tant pel seu compte, sense que això els preocupi gaire. Sovint hom té una visió errada, gairebé romàntica, d'aquestes coses, i pensa que un infant sense llar sempre és un infant desgraciat. Qui els ha vistos córrer alegrement pels carrers del Barri - Xinès, disfrutant de la seva delinqüència i la seva llibertat, més aviat es queda amb la impressió que es tracta de nens feliços, que no necessiten ja de ningú. Tanmateix és un problema el fet que ja no necessitin la llar i que ni tan sols la desitgin, però aquesta manca de llar per a ells no és cap conflicte que els faci patir.

Però no cal anar al carrer per a comprovar que hi ha delinqüents sense conflicte. També quan estan a la institució es pot observar. A voltes, a la institució, el noi delinqüent no té conflicte perquè les coses van bé i es troba en una fase d'equilibri en el seu procés de ressocialització. Però a voltes no té conflicte perquè les coses van malament i ha trobat camins i maneres d'allunyar-se d'ell. I de fet, en aquest cas, una de les tasques primeres dels responsables de la institució és d'ajudar el noi a mantenir el conflicte, prohibint-li l'accés a aquests camins que l'apartarien de la seva ressocialització.

Conflicte i delinqüència no van doncs sempre junts. Pot haver, i de fet hi ha delinqüència, i força activa per cert, sense que hi hagi a penes conflicte en el delinqüent. Caldrà doncs seguir aprofundint en aquest sentit.

b) L'EXPLICACIÓ: El delinqüent, malgrat ser-ho, malgrat estar separat

de la societat, hi està lligat encara que sigui des de fora, i no pot evitar de sentir-s'hi referit.

Cal aturar-se en el fet d'aquesta especial relació que anomeno "Referència". Ella explica el conflicte que pateix el delinqüent, tant al carrer com a la institució, inclús a vegades fins a l'extrem de semblar un malalt. Si ell s'arriba a sentir anormal, diferent dels altres i culpable, és perquè, al capdavant, està referit a la norma social que és la mateixa per a tots plegats. I si ell decideix d'ingressar a la institució social i deixar el seu ambient, tot i que això li costa molt, és perquè en el fons sempre està referit a la societat i s'hi sent convocat.

Aquells que estem dedicats a tractar i a ajudar aquests xicots, restem sovint corpresos de veure els esforços que esmercen en la tasca de superar les seves dificultats. És molta la voluntat que hi posen i té molta força el seu desig. Però el motor de tot això és la referència que, a desgrat de tot, segueixen mantenint amb la societat i que a ella els convoca. A la vegada, però, és també aquesta referència allò que els fa patir. Per dir-ho així, ella els afalaga i els acusa. I de fet no hi ha veu més seductora i a la vegada més terrible que la de la mare; en aquesta cas, de la mare - societat.

Alguns autors, seguint el pensament freudià, defensen que el delinqüent, amb el seu delicte cerca de castigar-se i que el castigui, a fi d'esborrar una culpa inconscient que el turmenta i l'origen de la qual desconeix. Però ja s'ha explicat que la ferida narcisista, la culpa i en general l'angoixa subjectiva que sovint es pot observar en el noi delinqüent, no procedeixen, en principi, de conflictes gaire profunds, sinó del fet d'estar referit a la norma social que l'acusa perquè és delinqüent. El fonament de la culpa és doncs l'experiència que té de la seva relació amb la realitat social i no té res d'inconscient. Però si el noi s'acusa ell mateix i li fa mal la relació que manté amb la societat és, abans de tot, perquè de fet hi està referit i no pot prescindir de l'horitzó de realitat al què està destinat ni de les exigències que li planteja.

Però la referència no sols explica el conflicte subjectiu sinó també l'objectiu, el qual tampoc es donaria si el delinqüent no estigués referit a la societat o, per dir-ho així, estigués referit a una altra. Si entre el delinqüent i la societat es pot dir que hi ha una mena de buit que ell experimenta com alienació és perquè, malgrat la separació, de totes maneres hi ha relació; relació de separació i no simple absència de relació. La contradicció ve precisament d'aquí.

L'angoixa objectiva i la subjectiva i, en general, el conflicte dissocial palesa doncs que l'home adult està referit a la societat i que és aquesta el lloc de la seva realització. Però dit així, això pot semblar una banalitat. Que l'home és un ser de naturalesa social i que està destinat a viure en comunitat, tothom ho sap. Hi ha inclús qui parla de l'instint social. Però amb aquesta afirmació, més que un fet filosòfic o psicològic en general, miro d'assenyalar un fet "psicodinàmic" en principi en el sentit freudià. El fet és que l'home està talment referit a la societat que si no es capté d'acord amb les seves exigències, s'angoixa subjectivament i objectivament. I aquesta angoixa és un fenomen psicodinàmic que pot tenir moltes diferents manifestacions i també molts diferents resultats.

Amb el terme "referència" s'expressa doncs una vicissitud de la libido, com també el terme "transferència" n'expressa una altra, però que és diferent. El fet que l'home es refereixi a la societat és el resultat de la resolució edíptica tota vegada que a partir d'aquest assoliment la seva libido, abandonant l'objecte matern, s'obre a nous horitzons i concretament a l'horitzó de la societat que, en contraposició amb la llar dels "parens," és el lloc de trobada amb la comunitat dels "pares". Al llarg de la crisi edíptica també s'elabora doncs aquest nou pas i la libido queda modificada, elevada i referida a un nou horitzó. Com es pot veure, no es tracta doncs només de "transferir" la libido d'un objecte a un altre, sinó de "referir-la" a un altre horitzó de realitat on els objectes tenen un nou significat. A partir d'aquest moment el jo, si es vol realitzar satisfactòriament, ho haurà de fer a la societat, en relació amb els seus pares, i si no hi respon s'angoixarà. Comença doncs, també a partir d'aquest moment, una "dinàmica" especial que té a veure amb les relacions

del jo amb la societat i amb les vicissituds d'aquesta relació i que cal estudiar específicament. En aquest sentit m'ha semblat que fóra millor parlar habitualment de "sociodinàmica" en lloc de "psicodinàmica" que, com se sap, és el terme convencional de l'escola psicoanalítica i que denomina fenòmens que es troben a una altra zona i nivell de relació.

És doncs pel fet d'estar el jo referit a la societat que el conflicte es planteja. Però algú podria objectar que si això fos així tampoc el conflicte es podria explicar, tota vegada que el jo no podria deixar d'estar referit a la societat i no se'n podria separar com sembla ser el cas del dissocial. En tot cas no es podria explicar la fragilitat del conflicte que també s'ha dit que n'és un altre tret important. Però l'objecció es resol si hom té en compte el què s'ha dit sobre la naturalesa especial d'aquesta mena de relació. És una obertura i una referència a un horitzó social d'objectes més que una relació estable amb una determinada configuració d'objectes i menys encara amb un objecte determinat. Per això el jo dissocial, sense deixar d'estar referit al mateix horitzó social, pot configurar-lo o definir-lo d'una manera diferent a com ho fa la comunitat i en aquest sentit restar al marge d'aquesta i de la seva definició. En tot cas, en col·laboració amb la comunitat i en base a una nova operació, s'hi haurà de vincular per tal de quedar referit establement no sols al mateix horitzó de la comunitat sinó també a la mateixa definició social de la realitat.

En aquest sentit caldrà doncs tenir en compte que el jo es pot referir a la societat de dues maneres diferents: com a resultat de la resolució edípica s'hi pot referir encara que sigui com a una realitat externa a ell i aliena a la seva pròpia identitat; però, a més a més, també s'hi pot referir internament com a resultat del procés de socialització que incorpora la realitat social a la identitat del jo.

No és doncs la mateixa, la relació que uns i altres individus mantenen amb la societat. Les persones socialitzades hi mantenen una estable relació d'identificació a l'haver convertit la referència en Vincle Social i la societat en una segona llar; les persones dissocials, en canvi, hi mantenen una relació d'externalitat que, per això mateix, és inestable. Quan la realitat i l'individu dissocial s'apropen un a l'altre i es confronten, la referència s'actualitza i el conflicte emergeix; però quan s'allunyen fins a gairebé perdre's de vista, la referència emmudeix i el conflicte s'apaivaga.

Així doncs, cal dir que l'experiència del delinqüent correspon realment a la seva relació amb la societat. Allò que, per tant, l'explica i l'especifica no és el fet de tenir a dintre seu algun conflicte de contingut o significat especial, ni tampoc el mode que té d'enfrontar-s'hi, sinó la peculiar estructura de relació que manté amb la societat objectiva, estructura eminentment conflictiva, puix que a la vegada n'està separat i referit.

1.2.2.- El lloc del conflicte:

Per tot el que fins ara aquí s'ha explicat, es pot entendre que el conflicte dissocial ocupa un lloc especial, intermedi entre el psíquic i el social, ja que es troba en el punt on s'uneixen el jo i la societat.

En comparació amb el conflicte psíquic, més val dir que el delinqüent "està en conflicte" que no pas que "té un conflicte"; està en conflicte amb la realitat social a la qual es refereix només externament. I sols després, en conseqüència i com en segona instància, pot arribar a tenir-ne de conflicte amb ell mateix. La realitat social no és doncs una simple pantalla on es reflecteix el conflicte que l'individu en primer lloc i bàsicament té amb la seva realitat interna, feta dels primers objectes i vincles interioritzats, sinó que ella és un constructe que té entitat pròpia però que, per això mateix, caldrà elaborar.

Es tracta doncs de desplaçar el centre de gravetat del conflicte que, en l'opinió d'aquells que el volen reduir al psíquic, es troba a l'interior de l'individu, quan de fet es troba més cap el seu exterior. Per aquesta raó l'individu pot no tenir-ne de conflicte.

De totes maneres tampoc no fóra del tot encertat dir que es tracta d'una mena de conflicte social com si només fos cosa del medi exterior. El delinqüent tanmateix té problemes amb l'altre, però no pas perquè tingui, per exemple, diferents interessos, principis o valors en referència a la mateixa realitat social, sinó perquè es refereix a una diferent realitat; ell, per

dir-ho així, no coincideix amb l'altre en la mateixa realitat perquè la defineix i s'hi implica de manera diferent.

Si en oposició a la perspectiva de molts psicòlegs, cal afirmar doncs que el conflicte és extern, ara, en oposició a aquesta altra perspectiva freqüent entre els sociòlegs, cal subratllar que el conflicte és intern. El conflicte dissocial, en definitiva, es troba en una zona intermèdia entre el psíquic i el social. En aquest sentit, com sovint faig en aquest estudi, a la zona del conflicte dissocial se la pot anomenar també "pre-social" (5.3.1.).

El lloc que ocupa el conflicte dissocial, prop de la realitat interna de l'individu però prop també de la seva realitat externa, fa que a més a més s'hagi de subratllar la seva historicitat i la seva contingència.

De fet el conflicte està canviant. A mesura que la societat canvia i modifica les seves condicions objectives i les exigències (normes) que d'elles deriven, el conflicte dissocial també modifica els seus límits i el seu mode d'emergir i de configurar-se (6).

Però fins a cert punt hom pot objectar que no dic res de nou al parlar de la historicitat del conflicte. De fet tota la realitat és històrica i ho són, per tant, també els conflictes que ella genera. El mateix conflicte psíquic és històric i evoluciona, com ho demostra el gran nombre d'escrits dedicats a aquest tema. De totes maneres, cal dir que el conflicte dissocial és històric d'una manera particular. Tanmateix no ho arriba a ser d'una manera tan immediata com el social, però certament s'hi acostia i en tot cas està molt més a prop de la circumstància externa i actual que el psíquic, el qual arrela en zones més profundes i independents de l'entorn social vigent. Per aquesta raó, el fet, per exemple, que hi hagi o no hi hagi treball pel comú de la gent, el fet que el delinqüent sigui o no sigui empresonat, el fet que es pugui o no abastar de droga etc., són contingències externes que poden tenir - i l'observació demostra que tenen - una incidència decissiva en la gènesi del conflicte i en la seva configuració.

1.2.3.- L'objecte de la referència:

El conflicte dissocial és doncs aquell que l'individu té amb la realitat històrica i objectiva on ha de conviure i treballar amb els altres. Però dit així podria semblar que l'explicació s'hauria de trobar en relació a la cultura vigent en aquell moment determinat. En aquesta interpretació el conflicte s'explicaria com una mena de diferència "cultural", com si l'individu en qüestió, al no haver-los incorporat de la mateixa manera que els altres, no participés dels mateixos valors culturals o dels mateixos principis morals.

Però l'anàlisi del conflicte en la seva vessant subjectiva demostra que també el delinqüent es sent impactat per la mateixa cultura i obligat per la mateixa moral i que, per tant, no és aquesta l'explicació. No es pot dir, per exemple, que el noi delinqüent no es sent culpable del seu delicte, o que no té sentit de la propietat. No és doncs que ell tingui una moral i una cultura diferents a les de la societat sinó que té una relació diferent amb la societat que, com a infraestructura, hi ha sota la moral i la cultura vigents.

El delinqüent és una persona que sovint fa la impressió que no té una moral fixa o que està escindit entre diverses cultures. A vegades sembla plegar-se sota el pes dels valors de la cultura dominant, però altres vegades sembla que aquesta perd força i aleshores surt guanyant la subcultura delinqüent. El problema està doncs en el fet que no té un "marc de referència" fix o en el fet que en té diversos, i segons es refereixi més a l'un o a l'altre, predomina una o altra moral i cultura.

La dificultat, per tant, no està en la relació amb els "continguts" dels principis morals i culturals, sinó en la relació amb el "marc" que els sustenta; o com abans s'ha dit, no està en la relació amb la cultura de la societat sinó amb la societat de la cultura. En aquest context, per tant, el terme "societat" denomina la realitat subjacent que és l'objecte de la relació del jo. L'objecte de la relació que en el conflicte dissocial es demostra fragilitzada i que, per tant, cal solidificar i estabilitzar, és la societat, la qual és una realitat anterior al conjunt de les normes i valors i que els fa de marc de referència. I aquesta és la realitat que cal que l'individu incorpori en la seva identitat, i mentre així no ho assoleixi de fer seguirà mantenint una

relació inestable i conflictiva amb la moral i la cultura vigents, i per tant amb els altres i també amb ell mateix.

Quan doncs aquí es diu que el conflicte dissocial és un conflicte referencial també és això el que es vol donar a entendre. És un conflicte no pas de continguts culturals diferents (un conflicte, per exemple, en l'aprenentatge dels mateixos) sinó en la relació del jo amb la realitat que els fa de marc de referència. Aquesta relació cal que s'estabilitzi i que s'interioritzi, i això significa que es converteixi en Vincle Social. Aquest és l'objectiu del procés de socialització. I quan el procés fracassa, la relació del subjecte amb la societat - i de retruc amb la seva cultura i amb la seva moral - esdevé nomes externa i certament inestable. I aquest és el cas del delinqüent.

1.3.- El dissocial és un conflicte en referència a la "societat"

El conflicte dissocial és un conflicte en referència a la societat. En l'apartat anterior s'ha començat a explicar quina és la naturalesa d'aquesta "referència" o relació; en aquest apartat, en canvi, es continuarà explicant la naturalesa de l'objecte de l'esmentada relació. Es tracta doncs d'esbrinar què es allò que en el context d'aquesta relació hom anomena convencionalment la "societat". Però per a poder-ho saber d'una manera concreta cal seguir observant de prop l'experiència dissocial que és el lloc on la qüestió es situa i d'on, per tant, ens ha d'arribar la resposta que cerquem. I allò que l'observació revela és que el conflicte dissocial es refereix a la relació amb el medi material i a les condicions objectives de la societat, i més concretament a les condicions objectives del sistema de producció, però del sistema entès com aquella realitat de la qual s'ha de partir en les relacions amb la comunitat.

1.3.1.- El conflicte referit al medi material:

Es tracta d'un altre tret que caracteritza el conflicte dissocial. En l'apartat anterior s'ha dit que directament no és un conflicte amb la cultura o amb la moral de la societat, sinó amb la societat subjacent que els fa de marc; però ara també cal subratllar que l'esmentada societat no és només el conjunt de les persones que la integren, i que per tant el conflicte dissocial no és només una mena de conflicte "inter-personal". I aquest és un altre aspecte important.

El fet d'observació es pot anunciar dient que l'àmbit del conflicte és limitat. El conflicte dissocial certament és un conflicte de relació però no pas de tota relació i per tant, a l'hora d'observar-lo primer i d'explicar-lo després, cal mirar d'especificar. I allò que en el context de la institució es pot observar és que el noi, tard o d'hora, entra en conflicte amb el responsable de la mateixa, però no pas sempre i sobretot no pas en referència a qualsevulla qüestió. Concretament el conflicte gira al voltant de les normes de la societat i és, per tant, en aquesta zona quan la relació entre el noi i la figura paterna es fa particularment difícil de manejar. No cal dir que és una zona en la qual s'hi ha d'entrar tot sovint. L'educador, pel fet de ser-ho, davant del noi s'ha de captenir com el representant de la societat i de les seves normes i com a tal l'ha d'animar al respecte però també exigir. I aquesta relació no pot deixar de ser conflictiva, tota vegada que és amb la societat que el noi té conflicte. Però fora d'aquesta zona, en referència a totes les altres coses que no miren directament les exigències de la societat, en principi no es planteja dificultat, i així el noi es manifesta com una persona tan capacitada com les altres d'establir una bona relació.

El noi i l'educador poden doncs relacionar-se normalment i normalment així ho fan. Fan projectes junts i junts els realitzen sense dificultat, i conviuen i es comuniquen espontàniament i així van fent comunitat. Però les coses es compliquen quan, per dir-ho així, en la seva relació els dos s'han de sotmetre al projecte de vida de la societat, que no deixa de ser un tercer interlocutor que ve a interferir-se en el seu diàleg. A partir d'aquí es perd l'espontaneïtat i els dos han d'enfrontar el conflicte i l'alienació. I el conflicte aleshores es pot radicalitzar i pot contaminar també les altres zones i fins i tot pot estendre's arreu. Per això a voltes és difícil de reconèixer la seva zona específica i més original. Tanmateix el noi és capaç de relacionar-se normalment amb l'educador com de persona a persona, però com és lògic, en general no pot deixar de veure-hi també l'autoritat que representa la norma.

La dificultat, per tant, es planteja específicament quan el noi, a

partir de la seva identitat independent, s'enfronta a la realitat social com al camp de la seva realització adulta i, per tant, com al camp que ell ha de configurar amb la seva definició. És en aquesta zona quan la norma de la societat es fa present com una exigència aliena i alienadora. D'una manera especial això es pot observar en la qüestió del treball. Per a la persona dissocial respondre a la norma del treball és una de les coses més difícils i un dels llocs on acostuma a fracassar, però l'educador en definitiva no pot dispensar-lo d'aquesta exigència de la realitat. A partir d'aquí es pot observar com el conflicte es confegeix i s'incrementa, però el seu lloc original no és la relació del noi amb la persona de l'educador sinó la seva relació amb la norma de la societat que exigeix de treballar.

Això és el que es pot observar i és important de fer-ho notar perquè ajuda a diferenciar el conflicte dissocial d'altres conflictes i especialment del conflicte psíquic. Si hom no té en compte que la dificultat es planteja en referència a una zona de significació delimitada, pot creure que el noi delinqüent, amb major o menor grau, és una persona incapacitada per a la relació humana, o que està en conflicte amb tots els altres, o amb aquells sobre els quals eventualment projecta el seu conflicte interior i l'agressivitat conseqüent. Això no és cert. El conflicte dissocial no és un conflicte de relació entesa genèricament o un conflicte d'una persona amb les altres persones com a tals. No és un conflicte amb les persones sinó amb la societat. I això no és el mateix.

El delinqüent, en efecte, té dificultat amb la comunitat però no en quant aquesta és només un conjunt de persones sinó en quant és el conjunt d'aquelles persones que s'han de plegar a les normes i exigències d'una mateixa realitat objectiva que hi ha en la base de llur relació comunitària. La societat no són només les persones ni només la suma de les relacions personals; a més a més hi ha un medi material amb el qual també habitualment les persones es relacionen i en referència al qual fan comunitat. I aquest medi material té les seves pròpies condicions i planteja les seves exigències i, en gran part, condiciona el projecte de vida d'aquells que hi estan referits. I és aquí on el delinqüent experimenta la dificultat. Tanmateix hom pot dir que el delinqüent té dificultat amb l'altre, però aquest "altre" no és qualsevol persona en general, sinó l'altre en quant és membre de la comunitat referida a les condicions del mateix medi material; subjecte, per tant, del mateix projecte de vida i de les mateixes normes que són les de tots plegats perquè deriven de les exigències del medi comunitari esmentat (3.2.). Fora d'aquest àmbit delimitat, el delinqüent no té cap mena de problema de relacionar-se amb les persones de la seva comunitat.

Però potser aleshores algú podrà tornar a objectar que si la dificultat no està en la relació amb les persones de la comunitat sinó amb el projecte de vida de la mateixa i, per tant, amb les seves normes i valors, caldrà pensar que la dificultat és cultural, resultat d'una diferent relació amb la cultura i moral dominants. I tanmateix així es pot afirmar sempre i quan hom s'adoni que la cultura i la moral de la societat no són una simple imposició de les altres persones o d'aquelles que tenen el poder de fer-ho, sinó que primer són una exigència de les condicions objectives que, des de la infraestructura, determinen el mode de relació de tots plegats. En aquest cas més val dir per tant, com ja abans queda indicat, que el conflicte dissocial, més que una qüestió cultural (en el sentit superestructural), és un conflicte amb la realitat, constituïda en la seva base per unes condicions històriques que imposen i donen sentit a la moral i a la cultura vigents en la comunitat.

1.3.2.- El conflicte referit al medi material de producció:

En aquest apartat voldria insistir, ja que és un fet d'observació, en la dificultat que el delinqüent acostuma a experimentar enfront del treball i en la significació que això té. No es tracta d'un nou conflicte sinó d'un àmbit especial de relació on el conflicte de sempre es manifesta d'una manera particular. Per això en relació a aquesta dificultat es pot dir gairebé el mateix que es diu del conflicte dissocial en general, i a l'hora d'explicar-la s'hi poden trobar opinions semblants. Els més moralistes, per exemple, asseguruen que el noi delinqüent rebutja el treball perquè és un gandul que vol viure sense esforç; altres, en canvi, parlen de la necessitat de l'aprenentatge per tal

d'adquirir una professió o com a mínim l'hàbit de treballar. Hi ha qui ho atribueix a la manca de maduresa psíquica necessària per a ser una persona independent i alhora responsable; però també hi ha qui diu comprendre la dificultat enfront del treball, eteses les dures condicions d'explotació que els menys preparats han d'enfrontar.

Caldria advertir que la dificultat de treballar, que acostumen a experimentar moltes d'aquestes persones que són delinqüents, és una qüestió que ha preocupat força i que ha ocupat moltes energies i molt de temps a nivell de la praxi social. Bé prou que ho sap, per exemple, l'assistent social qui, després de moltes gestions per a poder trobar treball en benefici del seu client, veu com al cap de pocs dies ell abandona la feina sense motiu aparent o per raons que no convencen. La idea de base és que en lloc de fer beneficència, cal promocionar, però en molts casos la dificultat de treballar s'ha presentat com una barrera que de fet sembla insalvable. Tanmateix avui dia que l'atur s'ha generalitzat, aquest fet ha perdut actualitat i potser s'ha oblidat una mica, talment que es pot arribar a pensar que tots els problemes deriven del fet que no hi ha treball. Però cal recordar que quan de treball n'hi havia pràcticament per a tots, la dificultat aleshores no estava en el fet de trobar feina per a aquestes persones amb problemes de conducta sinó en el fet d'aconseguir que vulguessin treballar i que aguantessin el treball. I aquesta dificultat encara en el fons continua vigent.

Però això que ha sigut i és un important problema de la praxi social, no s'ha traduït gaire en l'àmbit de la teoria; i de fet, els teòrics de la delinqüència i de la conducta desviada ben poc s'han ocupat d'aquesta problemàtica del treball, tot i la indubtable correlació que hi ha entre ambdós fenòmens. Com en altres qüestions, també aquí praxi i teoria caminen bastant divorciades. Raó de més per a seguir observant, a l'hora de fer teoria, allò que a la praxi està passant.

Una qüestió que cal plantejar és doncs d'on ve i com s'explica la dificultat enfront del treball; però una altra és quina relació hi ha, en el cas d'aquestes persones, entre la seva dificultat de treballar i la seva delinqüència. Perquè aquest és el fet d'observació del qual aquí es parteix: la majoria d'aquests delinqüents, d'una manera o d'una altra, tenen dificultat de treballar i aquesta relació té un significat que cal esbrinar. La qüestió que ara es planteja és doncs la de saber què vol dir o quin significat té el fet que el conflicte dissocial s'expressi d'una manera tan clara en l'àmbit del treball. Al capdavant, com es recordarà, és del conflicte dissocial i de les seves característiques que aquí es parla i una de les més significatives és que d'una manera especial el conflicte emergeix en l'àmbit del treball.

Davant de la dificultat que enfront del treball acostuma a experimentar el delinqüent, hi ha una opinió bastant generalitzada - compartida inclús sovint pel mateix interessat - que creu que en darrer terme tots els mals venen d'aquí. Afirmar concretament que la delinqüència és només el lògic resultat del fet de no treballar, ja que si hom decideix de treballar, ja no li cal robar. En aquesta perspectiva es diu que el delinqüent ho és perquè de fet no treballa i ho deixaria de ser si es posés a treballar.

Però això no és del tot així. És cert que força d'aquests nois s'han arribat a definir molt radicalment en contra del treball, fins a tenir com una mena d'identitat fòbica al seu respecte. En aquell temps, quan de feina no en mancava, identitats com aquestes es presentaven amb molta freqüència. Però no sempre el noi delinqüent reacciona d'una manera tan oposada en la zona específica del treball i així tampoc és massa estrany que ell vagi seguint el seu procés de ressocialització sense topar tan frontalment amb l'esmentada dificultat. De fet és doncs aquesta una de les zones habituals del conflicte, però tampoc ho és necessàriament, ni és l'única i menys encara l'exclusiva. En aquest sentit també es podria parlar doncs d'una mena de fragilitat del conflicte en aquesta zona, on d'altra banda acostuma també a radicalitzar-se tot sovint.

En el cas d'aquestes persones, la delinqüència no és doncs el resultat conseqüent de la seva dificultat de treballar. Inclús d'alguna manera es podria dir al revés, o sigui, que la dificultat de treballar deriva de la seva identitat delinqüent. Però en realitat tan la seva delinqüència com la seva

dificultat laboral són el resultat del mateix defecte de fons i expressions diferents del mateix desequilibri dissocial; síndromes de la dissocialitat. Per això no es tracta ara d'explicar la dificultat de treballar per tal d'entendre el conflicte del delinqüent. La dificultat i el conflicte s'expliquen per la mateixa raó i, per tant, la naturalesa d'aquella s'anirà explicant a mesura que es vagi explicant la naturalesa d'aquest. Però tanmateix l'explicació del conflicte comença per la seva identificació i descripció específica, i això és el que ara es fa aquí fent notar l'estreta i especial relació que el conflicte té amb la zona del treball. Aquest fet d'observació cal que orienti la recerca de l'explicació del conflicte en general.

En l'apartat anterior s'ha vist que el conflicte dissocial es refereix a la relació del jo amb el medi material de la societat, però, a més a més, ara cal dir que no es refereix a qualsevol relació amb el medi sinó bàsicament a la relació de producció. Això és el que assenyala la dificultat esmentada enfront del treball. La dificultat és un conflicte de relació, però sobretot es planteja en l'àmbit de la relació que l'home estableix amb el medi per tal de produir i de reproduir-se en la seva existència.

Observant de prop com es captenen els delinqüents del quals aquí es parla, hom s'adona que més que de delinqüència s'hauria de parlar d'un "mode d'existència" diferent. Tanmateix, d'aquestes persones és la delinqüència allò que més preocupa als ciutadans i allò que, per tant, s'estudia com un fenomen especial, però en realitat és tota la seva vida allò que és especial. El que passa és que llur vida és diferent per raó del diferent mode que tenen de produir i de reproduir la seva existència i de referir-se, per tant, als mitjans de producció i als bens produïts. Això és el que bàsicament diferencia aquestes persones de les altres. Elles, per dir-ho així, no pertanyen al vigent sistema de producció i, a l'hora d'apropriar-se dels productes de consum, ho fan al marge de les seves exigències.

Però aquesta diferència bàsica determina també una vida diferent en molts altres aspectes. Al romandre al marge del sistema de producció (infraestructura), queden exclosos també de gairebé totes les altres estructures socials i de la seva riquesa humana i valors culturals. De fet queden reduïts a una estreta franja definida més aviat negativament (sistema repressiu, presó, etc.) on només negativament poden existir i afirmar-se en la seva identitat. D'aquesta manera queden marcats com a socialment anormals i realment es fan delinqüents.

Quan es parla del sistema de producció capitalista i del conflicte social que suposa, s'acostuma a pensar en la diferència i en la lluita de classes que hi ha a l'interior del sistema. Però aquest no és encara el conflicte dels delinqüents. El delinqüent, objecte d'aquest estudi, no es pot dir que estigui en conflicte amb la classe alta del sistema com ho pot estar l'obrer, sinó que està en conflicte amb tot el sistema i també, per tant, amb l'obrer. De fet ell no és treballador i ni com obrer participa del sistema. N'està fora, i en aquest sentit ell no forma part del proletariat sinó del lumpen i com a tal cal entendre el seu mode d'existir i de captenir-se i també la seva delinqüència.

Per a entendre doncs el conflicte del delinqüent, més que del sistema de producció (concepte que massa fàcilment remet al conflicte social "normal") potser fóra millor parlar del sistema de treball. El treball es pot entendre com una activitat natural, però com a treball proletari cal entendre'l com una formació històrica i com el sistema vigent (i, per tant, contingent) de producció i d'apropiació dels productes. És en el context d'aquest sistema que cal entendre el conflicte dissocial. El delinqüent, a l'hora d'apropriar-se dels bens que necessita, en lloc de treballar com a proletari, treballa com a lumpen i roba per tant.

El significat de l'especial relació que entre delinqüència i dificultat de treballar l'observació constata que hi ha en el cas d'aquestes persones, cal cercar-lo doncs més enllà, en la relació entre el seu conflicte dissocial i el sistema de treball vigent a la societat. El conflicte dissocial cal explicar-lo en referència al sistema que constitueix la infraestructura de la societat i que determina les relacions entre els seus membres i la seva identitat social. Aquest és un altre tret important del conflicte que cal tenir

en compte a l'hora d'explicar la seva naturalesa. En aquest sentit, l'individu dissocial és aquell que no ha incorporat el sistema i que, per tant, en relació a ell ha quedat definit negativament (7).

El subjecte del conflicte dissocial és doncs el jo, però en quant és productor. Certament el jo estableix moltes relacions però el conflicte dissocial es planteja d'una manera especial quan el jo s'adreça al medi com a subjecte de l'activitat laboral, responsable de la pròpia conservació i reproducció. En aquest context no són indiferents les condicions objectives del sistema de producció vigent i el medi que el sistema constitueix. Segons siguin aquestes condicions, en la relació de producció, el jo es pot trobar alienat, treballant en una mena de buit, sense medi estable i consistent al qual poder-se referir. I aquest és el cas del dissocial.

1.3.3.- El sistema com a realitat vigent:

En el context de la problemàtica que aquí es planteja ben sovint es parla del "sistema" com una de les causes més importants dels mals de la societat. I en aquest sentit s'afirma que cal modificar el sistema. Es critiquen, per exemple, els principis i els valors que dominen a la societat i que menen els homes a lluitar entre ells; es parla de l'afany de poder i de diner, de la societat de consum, de la societat competitiva, etc. Es diu que tot això ha de canviar i que mentre no canviï hi haurà injustícies, conflictes, pobresa i marginació, i certament hi haurà delinqüència. Però quan abans he parlat del sistema, no ho feia en aquest sentit. En el sentit en què parlava més aviat s'ha de dir que si el delinqüent vol deixar-ho de ser, ha d'assolir de respectar el sistema i de respondre a les seves exigències. Miraré d'explicar-ho d'una manera més concreta, retornant als fets d'observació.

Ja vaig exposar que la institució OBINSO consta d'un conjunt de petites residències, cada una situada a un barri diferent de la ciutat i algunes fora ciutat. Més o menys són cases com les altres del veïnat i els nois que hi resideixen, pel que fa al tipus de vida, costums, horaris, ocupacions, entreteniments, etc. es troben en condicions semblants a les de les altres persones de l'entorn. Per tant, també com qualsevol altra persona, ells s'han de guanyar la vida treballant i han de dedicar part del seu sou a subvenir les pròpies necessitats i lògicament a subvencionar la part corresponent de la seva manutenció.

És doncs condició essencial per a romandre a casa que, quan de feina se'n pot trobar, el noi treballi i que amb el fruit del seu treball, pagui allò que s'ha assignat com a manutenció. Tanmateix es tenen en compte les circumstàncies especials en què es pot trobar i el moment concret pel què està passant, però en la relació que entre ell i els responsables de la institució s'estableix, sempre plana aquesta condició, que es pot urgir més o menys, però que no es pot mai del tot dispensar.

Aquesta condició de treballar i de mantenir-se amb el fruit del treball no l'ha inventada aquesta institució privada ni és específica d'ella, sinó que és una de les normes fonamentals i específica de la gran institució de la societat, de la qual aquella forma part, oberta com està a les mateixes condicions. Per això no es pot dispensar.

Quan doncs el noi ingressa a casa, el responsable de la mateixa li recorda que ha de treballar. En teoria això no caldria fer-ho, i en la pràctica no sempre és necessari perquè el noi ho sap prou bé que ingressar a la societat significa treballar; i certament per això ha vingut. Això no obstant, ateses les dificultats que pot tenir de fer-ho i les ganes d'oblidar-ho, cal que l'educador sempre estigui disposat a recordar-li les normes de la societat, la de treballar i també les altres.

Altra cosa no li pot dir l'educador. Si el noi es queda a casa sense treballar, si hi menja i es beneficia de tots els serveis que ofereix, i no treballa i no col·labora en la seva manutenció, abuseja de la institució i de les persones que en són responsables, i les perjudica realment. Però no només perjudica la institució i els seus representants, sinó que també i sobretot es fa mal ell mateix. Si es queda a casa sense treballar no deixa de ser delinqüent i en tot cas empitjora. Atès el fet objectiu de la norma, expressió de la realitat que condiciona, el noi a casa o es ressocialitza o es perverteix socialment encara més, a l'anar-se definint cada cop més com una persona que abuseja d'aquells que

el volen ajudar. L'educador no pot doncs de cap manera, pel bé de la casa i del mateix noi, permetre que no treballi, i no pot deixar d'exigir la norma. I àdhuc en el cas hipotètic que algun educador ho fes així, el noi continua sabent quina és la norma, i les conseqüències vindrien a ser les mateixes o altres de pitjors.

Ni la institució ni el seu educador han creat, per tant, la norma del treball, ni la poden dispensar ni tampoc oblidar. Aquesta norma ve donada per les condicions objectives mateixes en què tant l'educador com el noi es troben i conviuen. És una situació objectiva, i la norma, més que ser expressió de la positiva voluntat d'algun legislador, és bàsicament expressió d'aquesta situació que de manera immediata ja no depèn de ningú, però que condiciona tots plegats. Aquesta és la realitat a què ha dut la història i la majoria de les persones es troben ara en unes condicions en què cal treballar si no volen abusar dels altres, fent-los mal i també fent-se mal a si mateixes. Encara que algú digui al noi que no treballi, si realment no ho fa, fa mal i es fa mal. Això l'educador no li ho pot evitar perquè ja no depèn d'ell i de fet ja no depèn de ningú sinó de les condicions en què es basa el sistema de la societat. Una altra cosa és saber si aquestes condicions es poden canviar, o si de fet ja estan potser canviant.

A la societat que està vigent, el pare responsable ha d'ensenyar, per tant, al seu fill a treballar, li ha d'urgir la norma del treball i l'ha de convertir en treballador; altrament no fóra un bon pare i no exerciria la seva funció. I el fill ha d'aprendre a treballar, i ha de treballar i convertir-se en treballador; en cas contrari no fóra un bon fill i no arribaria tampoc a ser un bon membre de la seva comunitat. Per aquesta mateixa raó, l'educador a la institució diu al noi que treballi i li urgeix la norma, pel seu bé i el de tots plegats, malgrat sovint també experimenti la dificultat que el noi experimenta d'assumir-la i de respondre-hi. Pot doncs l'educador demorar una mica les coses, tenir un poc de paciència, tolerar una determinada situació de crisi, però no pot mai dispensar. I no ho pot fer perquè en aquest cas aniria no sols contra la norma sinó, en última instància, contra la realitat objectiva de les coses, i per tant contra el mateix noi i la seva realitat.

La norma no és doncs una simple invenció que es pugui canviar per real ordre. Ja he fet notar que alguns sembla que així ho pensin quan diuen que el defecte està en la mena de valors i de normes que la societat imposa i que haurien de canviar. I de ben segur que hi ha moltes coses que caldria modificar, però allò que és fonamental no és l'expressió abstracte o moral de la realitat, sinó la mateixa realitat objectiva que a tots condiciona. O dit en terminologia marxista, allò que en tot cas la revolució ha d'arribar a modificar és la infraestructura de la societat i no sols les seves superestructures.

Mentrestant no es pot prescindir del sistema que la història ha convertit en realitat. De fet el delinqüent d'alguna manera en vol prescindir i per això és delinqüent; i per això fa mal als altres conciutadans que en les seves relacions responen a les exigències de la realitat social objectiva. El conflicte dissocial es refereix doncs al sistema, però al sistema en quant ja ha esdevingut realitat, tot i que no deixa de ser un producte de la història. El conflicte es refereix a les "condicions objectives" del sistema de producció ja que des de la base de la societat "condicionen objectivament" les relacions entre els seus membres; però per això mateix, mentre el sistema està vigent com a realitat, es pot dir que aquestes condicions, a l'hora de relacionar-se els uns amb els altres, no s'han de condicionar ni qüestionar (8).

Fent doncs ara una breu SÍNTESI del que fins ara dit sobre la naturalesa del conflicte dissocial, aquests són alguns dels trets que l'especifiquen i el diferencien dels altres:

.- El conflicte dissocial es pot dir que és un conflicte de l'individu amb la societat, però especificant una mica més cal dir que és un conflicte en la referència que prèviament el jo estableix amb la realitat social quan l'individu s'hi relaciona activament. Ocupa doncs un lloc intermedi (o pre-social) entre el psíquic i el social. És un conflicte en la relació que s'estableix entre el jo i la realitat objectiva que com a tal està fora d'ell, i en aquest sentit és un conflicte amb l'exterior; però és també un conflicte en

la relació que el jo estableix a l'investir "sociodinàmicament" la realitat objectiva amb la seva pròpia definició i en aquest sentit no deixa de ser un conflicte interior. El conflicte dissocial no s'insereix doncs directament en la relació de l'individu amb els continguts de les normes morals o principis culturals que estan vigents sinó en la relació que vincula el jo a la societat en quant aquesta és la realitat històrica que fa de marc de referència de la cultura i de la moral.

.- Especialment el conflicte es planteja a partir de la relació de producció. Quan l'individu s'adreça al medi material de la societat per tal de treballar-lo i fer-lo produir, primer el jo l'ha d'investir amb la pròpia definició a fi de convertir-lo en la seva realitat. Però, d'altra banda, aquesta definició que ve del jo i que respon a les exigències de la pròpia identitat, ha de respondre també a les exigències que venen de la realitat objectiva configurada, al seu torn, per les condicions del sistema de producció que hi és vigent. Quan les dues definicions - la que respon a la identitat del jo i la que respon a la realitat objectiva - assoleixen de coincidir, el jo coincideix amb la realitat i està en equilibri amb la seva comunitat; però quan la coincidència fracassa, emergeix el conflicte dissocial i en el seu context el jo entra en conflicte amb els altres, amb la realitat social i sovint amb ell mateix.

.- El conflicte dissocial es refereix doncs específicament a la relació amb el medi objectiu configurat per les condicions de la producció i només en aquest sentit es pot dir que és un conflicte amb els altres. No és doncs un conflicte del jo amb les altres persones com a tals sinó amb les altres persones en quant han de col·laborar a partir de les condicions d'un mateix sistema de producció. Tot i així, les relacions interpersonals gairebé totes elles es veuen prou afectades pel conflicte dissocial encara que sigui un conflicte procedent d'un altre cantó i d'una zona limitada de relació.

.- Es pot dir, per tant, que és un conflicte amb el sistema social. Però en aquest cas el sistema no és només un conjunt de normes o principis que es puguin canviar opcionalment sinó que és la realitat, i les normes i els principis exigències objectives de la mateixa. En aquest sentit més val dir que és un conflicte amb la realitat vigent o amb la infraestructura de la realitat establerta. Per aquesta raó el jo dissocial no pot fer comunitat amb els altres en base a la realitat i ni tan sols hi pot establir relacions realistes.

En aquest capítol s'afegeixen noves observacions i explicacions al conjunt de tot allò que fins ara s'ha exposat respecte al conflicte dissocial. Com tot el que és humà, la vida de les persones dissocials és massa rica i concreta per a poder-la copsar en tota la seva complexitat, però raó de més per a mirar d'aproximar-s'hi pel que fa a aquells aspectes que són més importants. I un d'aquests aspectes és el que es refereix a la mangància i al mangant. Té molt a veure amb allò que en el capítol anterior es deia sobre la dificultat de treballar i, per tant, ho continua i ho complementa.

Fins ara més aviat m'he referit als delinqüents, que són aquells dissocials que a partir de la relació de separació que mantenen amb la societat, hi estan enfrontats; n'hi ha d'altres, però, de dissocials que eviten l'enfrontament obert i la comissió explícita del delictes, i s'avenen a emprar armes més subtils però no per això menys efectives. Són els mangants. Aquelles persones que en lloc de robar, pidolen; que en lloc de valdre's de la violència, es valen de la llàstima encara que sigui enganyant. Lògicament no parlo dels autèntics necessitats sinó d'aquells que hom anomena "falsos pobres", una distinció que ja fa alguns segles que preocupa la societat i els seus òrgans de gestió (1).

Pel que fa a la terminologia he dubtat força d'emprar els termes "Mangant" i "Mangància", ja que em faig càrrec que no tenen res d'acadèmics. Pertanyen a l'argot popular i al llenguatge que es parla als ambients marginals. Però m'he decidit a conservar aquest vocabulari perquè no en trobo cap altre de millor. (Em permeto doncs d'emprar-lo habitualment sense necessitat de posar-lo entre cometes). No obstant, el que més sorprèn no és pas que no es trobin aquests termes, sinó que gairebé mai no es trobi el tema de la mangància en els tractats i estudis sobre la delinqüència.

2.1.- La manera de ser del mangant

Encara que de fet no es pot observar sense d'alguna manera interpretar, en un primer apartat miraré de centrar l'exposició especialment en els fets d'observació; després, en un segon apartat, centrant-me més directament en la interpretació, miraré de treure alguna conclusió més teòrica sobre la naturalesa del conflicte dissocial en general.

2.1.1.- La dependència dissocial:

Entre els nois que arriben a la institució, s'hi pot trobar el mangant. En principi el mangant cal distingir-lo del delinqüent. D'altra banda és el delinqüent mateix qui més interès té de mantenir la distinció. El delinqüent de cap manera vol confondre's amb el mangant. Ell es considera d'una classe superior i menysprea aquell qui, als seus ulls, no té el coratge suficient per a robar, i perd la seva dignitat estimulant la compassió i acceptant el favor dels altres.

No és estrany doncs que el mangant, a diferència del delinqüent, quan arriba a la institució sembli no presentar cap problema i adaptar-s'hi perfectament. Tanmateix a voltes hom arriba a pensar que es tracta d'una persona del tot socialitzada a qui només la mala sort ha reduït a una situació de necessitat. El típic mangant pot ser inclús un noi ben educat, amb força formació cultural, d'agradable tracte i fàcil convivència, i fins i tot assenyat. En canvi, és completament al·lèrgic al treball.

El mangant és una mena de paràssit. El seu ideal és viure sense treballar i de la protecció dels altres. La seva il·lusió és la de trobar un refugi on pugui acollir-se sempre i on sempre sigui acceptat. D'aquesta manera la seva existència es converteix en un inacabable camí a la recerca constant d'un món que no existeix, però on somnia de poder-s'hi instal·lar i viure tranquil.

Però això fa que quan a la institució se l'obliga a treballar, es vegi forçat a despertar del seu somni. La casa i la societat aleshores deixen de ser per a ell l'acullidora realitat a la qual creia haver arribat. El palau de cristall s'esmicola a bocins i el noi torna a trobar-se sol i abandonat en un món hostil i mancat de calor humana. En aquesta situació, la mateixa personalitat sembla canviar i no és infreqüent que tota aquella bonhomia del

principi es transformi en mal caràcter i agressivitat. Quan se l'obliga a treballar, el mangant sovint es torna inclús violent en un esforç desesperat d'obligar els altres i la mateixa realitat a plegar-se al seu utòpic ideal.

Davant d'aquestes persones que viuen d'un mode tan parassitari, hom resta sorprès i confós. Com s'explica la seva manera de ser tan estranya? D'altra banda, tal com ja vaig indicar, el problema no es troba només a la nostra institució. Són moltes les persones que, especialment a ciutat, viuen de la beneficència pública i privada, pidolant pels carrers o trucant a les portes de les entitats i centres socials, i procurant sempre de confondre's amb els autèntics necessitats. Què pensar doncs dels mangants? I què s'hi pot fer?

Es en el tema de la mangància quan sembla justificar-se del tot l'opinió d'aquells que diuen que el dissocial és una persona psíquicament disminuïda, immadura i dependent. Si en el cas del delinqüent encara potser hi cap algun dubte, en contemplar el mangant sembla que no hi hagi més remei que reconèixer la seva absoluta dependència, que en ell inclús s'ha convertit en desig explícit i en ideal de vida. - "El procés de maduració és aquell que porta de la dependència infantil a la independència adulta" - recorden els qui es situen en aquesta perspectiva, i d'aquí conclouen que el mangant és una persona que s'ha quedat encallada en les primeres fases del procés, reduïda a ser un infant crònic i deforme durant tota la seva vida.

Però aquesta opinió no té en compte la relació de separació que el dissocial manté amb la societat i de la qual parteix a l'hora de desplegar la seva existència i de realitzar-se personalment. En un sentit ben real és cert que ell depèn de la societat i de l'esforç dels altres, però això no significa una disminució psíquica sinó en tot cas social o, millor dit, dissocial.

"Adultesa", "maduresa" "independència" etc., i el seus correlatius "infància", "imaduresa" "dependència" etc., són conceptes que denominen no sols la identitat psíquica de l'individu sinó també la seva identitat social; i per tant no sols són un producte psíquic sinó també un constructe social. En el context de la societat, "Guanyar-se la vida" amb el propi treball; fer-se responsable d'un mateix; ser una persona autònoma i independent" etc. significa captenir-se socialitzadament, i significa per tant haver incorporat abans la realitat social vigent, cosa que no han pogut fer ni el delinqüent ni el mangant. Però el delinqüent es guanya la vida robant, i el mangant pidolant. Aquest és el seu treball, i aquesta és la seva manera de ser independents. Encara doncs que sembli estrany, quan el dissocial, per mitjà de la violència o de la llàstima, s'esforça a viure dels altres, es capté com un adult responsable, un adult que sap tenir cura d'ell mateix.

Caldria adonar-se que la dependència, que aquí està en qüestió, no és una síndrome psíquica sinó dissocial. L'individu dissocial, en la seva relació amb els altres membres de la societat i amb aquesta com a tal, no pot captenir-se de la mateixa manera que l'individu socialitzat. La seva conducta és com una re-acció, una mena de segon moviment que respon al primer de la separació que s'ha donat abans; i un moviment que no sols parteix de la relació de separació sinó que la conserva.

Per tant, aquella dependència del mangant que tant sorprèn, aquella mena de "vinde infantil" que sembla mantenir amb els altres, no és la causa de la seva dissocialitat o allò que l'explica, sinó que és un dels seus efectes, o si es vol, una de les seves expressions o síndromes. És una conducta d'adaptació externa a la societat a partir de la separació interna que hi manté. Si no es té en compte això, és fàcil de creure que el defecte està en l'estructura psíquica de l'individu quan de fet està en l'estructura de relació que hi ha entre ell i la societat que està fora d'ell.

2.1.2.- La indefensió dissocial:

Quan abans s'ha parlat del conflicte que el delinqüent experimenta, s'ha insistit d'una manera especial en la seva angoixa narcissista al veure's diferent dels altres i anormal, i també en la seva culpa de ser-ho. L'observació del mangant, però, fa insistir en un altre aspecte que també sempre es troba en tot conflicte dissocial. Concretament em refereixo a la ferida que hi ha en la dimensió: "indefensió-protecció", i a l'angoixa que d'ella deriva. El noi dissocial de fet no sols es sent diferent i culpable, sinó que per ser-ho, es sent també rebutjat dels altres, apartat i desemparat. O dit amb altres

paraules, el noi dissocial té por.

Aquest aspecte és tan obvi que sovint escapa a aquells qui habitualment tracten el noi. Acostumen a parlar del rebuig que ell experimenta, de la culpa que el rosega, però no solen fixar-se gaire en aquest desesperat sentiment de desprotecció que la persona dissocial també porta a sobre. Sovint he pogut observar com alguns d'aquests nois queden envaïts per aquesta angoixa (2), i aleshores el fet d'assolir protecció es converteix per a ells en una qüestió de vida o mort. I això fa que en aquest cas arribin a demanar, a exigir i àdhuc a violentar el ser protegits, fora de tota lògica social, i passant per sobre de qualsevol condició o pacte que amb la institució hagin pogut establir.

L'experiència de desprotecció, de la qual aquí es parla, és específica del conflicte dissocial. No es tracta només de la lògica preocupació, i àdhuc temença, al veure's en perill de quedar-se sense els recursos necessaris per a sobreviure (aquesta experiència més aviat fóra pròpia del conflicte social), sinó que es tracta d'una angoixa més profunda en la relació amb l'altre i la realitat; l'angoixa de veure's apartat de l'àmbit de la comunitat, únic terreny on és possible de sentir-se protegit al costat dels altres, en pau amb ells i amb un mateix.

L'experiència d'indefensió sempre doncs està latent en la vida dissocial i el seu conflicte. Aquest inclou nombrosos i dolorosos sentiments de menyspreu i de rebuig, de culpa i d'impotència, però també inclou la desesperació de veure's totalment desprotegit i abandonat de la societat. I aquest sentiment està barrejat també amb la por d'anar a la presó, o amb la por prèvia d'haver de subsistir delinqüencialment per mitjà de la violència, fent por als altres. De fet, aquest sentiment de por i desprotecció s'amaga sovint sota la violència del combat que el delinqüent ha emprès contra la societat.

El noi dissocial viu perillosament i per tant viu sempre espantat. Si no es decideix per la mangància, ha d'atacar per a viure i ha d'atacar també per a defensar-se de l'atac dels altres. Viu espantat, però sovint no se n'adona a base d'espantar els altres.

Per això, quan arriba a la institució, al cap d'un temps es relaxa i deixa de viure en tensió. Per dir-ho així, s'abandona a la protecció de l'altre i comença a disfrutar de la llar. No hi ha dubte que aquesta situació és una de les millors eines de què es val l'educador per a ajudar el noi a incorporar la societat, però és una eina de doble tall. Pel fet de ser dissocial, el xicot té dificultat enfront de les exigències socials, i per això es corre el perill que, bo i acceptant la protecció de la llar, en rebutgi la norma; és a dir, hi ha el perill que es vagi tornant mangant. De fet la protecció institucional, necessària per moltes raons, sempre és una temptació oberta a la mangància, inclús en el cas del noi que se les dóna de ser delinqüent.

Tota persona, en definitiva, necessita de sentir-se protegida i segura en quant es troba acollida al si de la seva comunitat, i així s'experimenta qui forma part de la societat; però la persona dissocial no pot acabar d'introduir-se en la llar de la societat, i per tant sempre amaga dintre seu una ferida d'indefensió que mai acaba de cicatritzar. En aquest sentit, tot dissocial és un mangant en potència i, més encara, un mangant actual.

2.1.3.- Delinqüent i mangant:

De totes maneres són possibles diverses reaccions enfront de la mateixa ferida d'indefensió, i de fet una és la identitat del delinqüent i una altra, la del mangant; però les dues són identitats dissocials.

a) El delinqüent, en comparació amb el mangant, es demostra independent; i el mangant, en comparació amb aquell, es palesa dependent. El primer cerca de protegir-se a si mateix; el segon cerca la protecció dels altres.

b) La ferida que de manera especial turmenta i provoca la reacció del delinqüent és la humiliació narcisista i la culpa; la ferida que més turmenta el mangant és la indefensió.

c) El fet de rebre protecció, per tant, desequilibra el delinqüent qui, en aquest cas, es sent tractat com a inferior, a la vegada que es veu obligat a respondre, incrementant-se així la seva culpa. Per això tendeix a rebutjar la protecció, i prefereix robar a demanar ajuda. El fet de rebre

protecció, en canvi, equilibra el mangant qui, d'aquesta manera, no sols es sent protegit sinó també valorat i estimat.

El delinqüent, per tant, en el cas que accepti l'ajuda, procurarà de respondre-hi, per exemple, treballant; en canvi, el mangant procurarà de no treballar, ja que en el cas de fer-ho, experimenta que no rep la protecció que necessita pel seu equilibri personal (3).

Si bé és cert, però, que delinqüent i mangant es diferenciï, això no obstant, també es pot dir que en cada un d'ells tanmateix s'hi troba l'altre.

D'això hom s'adona especialment quan tracta el noi de prop, puix que és una de les coses que més solen confondre. A voltes, per exemple, el noi sembla ésser perseguit per la culpa, com li passa al delinqüent; i a voltes el mateix noi, i en circumstàncies semblants, sembla quedar-se tranquil i sense culpa com és propi del mangant (4). Cal doncs pensar que en cada dissocial, hi ha una identitat delinqüent i una altra de mangant, i que malgrat ser oposades, poden coexistir. És veritat que hi ha nois que sobretot són delinqüents mentre que altres sobretot són mangants, però les dues identitats, amb les seves tendències corresponents, es troben en cada un d'ells, de manera que inclús les dues poden aparèixer a la vegada en un moment determinat. I de fet, hi ha noi que sempre està oscil·lant entre una i altra identitat.

Un dels sentiments més gravats que hi ha en el mangant és el de tenir dret a ser protegit; d'ell es val per a no experimentar la culpa. El mangant és una persona insatisfeta de l'entorn que l'envolta, i d'alguna manera experimenta que té dret a aquesta satisfacció. La insatisfacció dóna, doncs, com a resultat un personatge reivindicatiu; però una semblant reivindicació es troba també amagada en la conducta del delinqüent.

Aquest és un tema cabdal en el conflicte dissocial: el delinqüent experimenta que **no té dret** encara que treballi; el mangant experimenta que **té dret** encara que no treballi. Però tant el "no dret" de l'un com el "dret" de l'altre estan allunyats de la realitat social puix que ni el demèrit delinqüent ni el mèrit mangant passen per la condició del treball. Per dir-ho així, són anteriors i no pas conseqüents, a l'obediència de la norma social.

El dissocial manté una relació desfasada amb la realitat vigent, i aquest desfasament produeix en ell dues experiències profundes i dues identitats: - "Jo soc dolent i no tinc dret a res, encara que treballi", - es diu el delinqüent. - "Jo soc víctima i tinc dret a tot, encara que no treballi" - es diu el mangant.

Són dues experiències que es corresponen i són les dues dissocials, i coexisteixen en la mateixa persona, encara que una pugui prevaler enfront de l'altra, d'una manera estable o bé circumstancial.

No hi ha contradicció, per tant, entre delinqüent i mangant. La dissocialitat està dividida entre aquestes dues experiències bàsiques, i les dues d'alguna manera s'actualitzen sempre en la conducta dissocial. Quan, per exemple, el delinqüent roba, està també reivindicant el seu dret; i quan el mangant pidola, sap que en el fons està delinquent.

Quan el mangant creu haver trobat un protector, respira satisfet; no obstant, ell sap que aquella protecció ni se la mereix ni durarà. Ell intentarà compulsivament que duri, i compulsivament reivindicarà el seu dret, però en realitat ell sap que no té dret a aquest dret. I es defensarà negant el seu demèrit, i la interinitat de la protecció. D'aquesta manera, l'experiència mangant s'integra amb la delinqüent, al reivindicar un dret en el qual no creu, el dret de viure sense treballar.

Sota la conducta dissocial, sigui delinqüent o mangant - de fet sempre és delinqüent i mangant alhora - hi ha doncs una desesperança reivindicació; desesperança perquè assumeix una forma dissocial, és a dir, perquè no té altra expressió social. Reivindica viure i afirmar-se en la seva existència, ja que tota persona té dret a fer-ho; però viure sense treballar i en això no hi té dret.

Per tant, en el fons l'experiència delinqüent i la mangant es confonen. Podria expressar-se d'aquesta manera: "Sé que no mereixo res, ni viure tan sols, ni ser estimat, ni valorat... però malgrat tot, tinc dret a viure i vull viure, i vull ser estimat i valorat, encara que la vida, que l'afecte i la calor humana l'hagi d'arrabassar violentament o fent trampa. No tinc dret a res,

però com a persona tinc dret a existir, encara que la meua existència no sigui treballadora, no sigui la vida de la societat."

El mangant sovint es val de la mentida per a reivindicar el seu dret. Diu, per exemple, que està treballant quan en realitat no ho fa; o més subtilment diu que si no se l'ajuda, anirà a parar a la presó per culpa del qui es nega a ser el seu protector. És una mentida amb la qual intenta enganyar i forçar l'altre, però és que el mateix mangant s'enganya perquè també ell creu en aquesta mentida.

El mangant reivindica una gran veritat, dient mentida; és la seva manera dissocial d'expressar el seu dret. I és aquesta "veritat - mentida" allò que fa que el dissocial a voltes visqui més la veritat que la mentida, de manera que inclús s'arriba a convèncer a si mateix que no hi ha res de mentida. Nosaltres, però, en general copsem i vivim més la mentida que ens diu el mangant, i apartem la veritat que també ens està dient a la seva manera.

Aquesta mentida és més que un mecanisme de defensa com pot ser, per exemple, una negació de la realitat. Quan enfront de la dificultat que experimenta de treballar, el noi diu que plega de la feina perquè l'empresari l'explota, no sols cerca d'elaborar una racionalització que justifiqui la seva conducta, sinó que cerca sobretot d'expressar - per mitjà de la terminologia pròpia del conflicte social - una veritat que de fet no té possibilitat d'expressió en la realitat vigent.

I és que el dissocial no s'ha integrat en la realitat històrica d'una societat generada al voltant del treball proletari i de la seva norma, i per això el seu dret i la seva culpa no es corresponen amb l'estructura de la realitat social, i menys encara amb la sobreestructura ètica - legal. Tampoc per tant el seu dret i la seva culpa han quedat integrats entre ells mateixos.

El dissocial pot lògicament obeir el precepte, com és la norma de treballar, en un moment determinat, però això no el redimirà de la culpa ja que ell sap que aquell acte d'obediència és forçat - malgrat ser lliurament autoimposat -, i per tant, sap que és l'expressió de la seva separació de la comunitat, més que de la seva pertinença. Però per la mateixa raó, tampoc l'obediència al precepte dóna satisfacció al seu dret de ser comptat entre els membres de la comunitat.

En el dissocial, per tant, hi ha una "obligació sense dret" i un "dret sense obligació", dues profundes experiències que malgrat la seva oposició coexisteixen. Ell coneix el precepte que dicta la realitat, coneix la culpa que se'n segueix de no complir-lo i el dret que dóna el fet d'obeir-lo; però res més. Interiorment, en l'àmbit de la seva identitat, hi ha un rebuig del precepte i una incapacitat d'assumir-lo; i d'aquí deriva una culpa que no té res a veure amb el compliment concret del precepte, però també d'aquí deriva la reivindicació d'un dret que intenta de passar per sobre d'aquesta mateixa condició del precepte.

En el cas de les persones convencionals, el procés de socialització, la identificació amb la realitat social, ha lligat culpa, dret i compliment del precepte. Elles han incorporat el precepte de la realitat a la seva identitat, i al fer-ho, la seva culpa i el seu dret han quedat integrats en la mateixa realitat on es troba el precepte. D'aquesta manera la lògica social, la corresponsabilitat entre obligació i dret, correspon a la lògica de la realitat.

En la persona dissocial, tanmateix, dret i culpa es fan notar i reclamen els seus furs i sovint cridant amb insistència, però no poden trobar resposta en la realitat. Queda insatisfeta la culpa, sense poder-se reparar per mitjà de l'obediència a la norma del treball; i queda insatisfet el dret, perquè en la realitat vigent, només qui treballa té dret a viure i a mantenir la seva existència de treballador.

Quan doncs hom parla de la culpa del dissocial, no es refereix a una culpa neuròtica d'origen inconscient. Parla de la culpa que neix del fet d'existir el subjecte i de pretendre existir fora de la realitat històrica i de les seves regles de joc social; i parla també d'una culpa sense possible reparació pel mateix fet de la separació.

Tampoc el dret del dissocial que amb tanta insistència el mangant reivindica, és d'origen neuròtic. És el dret que tota persona té d'existir i d'afirmar-se en comunitat. Però, per això mateix, aquesta existència està referida als altres i és per tant la societat positiva qui defineix el dret. Qui

no pertany, doncs, a la societat, no té dret. I de la mateixa manera que la culpa dissocial no té possible reparació, tampoc el dret dissocial té possible satisfacció, i la seva reivindicació no és escoltada ni entesa. L'únic que fa la societat davant d'aquesta reivindicació és defensar-se d'ella, i en el millor dels casos, passar-hi de llarg.

El conflicte dissocial és doncs un greu conflicte. Ho és per a la comunitat que sovint en rep les conseqüències quan és víctima de l'alienada reivindicació delinqüent o mangant; però sobretot i en primer lloc, ho és sempre pel mateix dissocial.

Separat de la realitat de l'altre, però sense poder mai deixar de referir-s'hi del tot, no pot acabar d'assolir el seu equilibri personal. L'home, per a estar en pau amb ell mateix, necessita d'estar en pau amb aquells amb qui conviu, i per tant, si bé és cert que cal distingir la seva salut mental de la social, també ho és que aquella mai acabarà d'estar del tot reexida, si no ho està també aquesta, ja que en darrer terme la referència a si mateix passa sempre per la referència a l'altre i a la seva realitat.

El dissocial, pel fet de ser-ho, es troba així enfrontat a una desequilibrada relació objectiva amb la seva comunitat i amb la realitat social on tots plegats conviuen; desequilibri que, segons he explicat, fa que el dret de l'individu no coincideixi amb el dret de l'altre, ni tampoc la seva obligació i culpa corresponent. Situats l'individu i l'altre en diferents realitats, no hi ha entre ells possible comunicació, i no hi ha per tant comunitat. La comunitat és un diàleg actiu, un treball de conjunt en una obra comuna i objectiva, la qual cosa suposa responsabilitat entre dret i obligacions; però en el cas del dissocial, aquest diàleg és impossible perquè els interlocutors es refereixen a realitats diferents i el llenguatge no coincideix.

Aquest desequilibri objectiu amb la realitat resulta en una ferida permanentment oberta en l'individu dissocial. Com deia, l'home sempre està referit a l'altre en la recerca del seu equilibri, i això significa que no en pot prescindir quan es tracta de trobar l'adequada i acabada satisfacció de les pròpies necessitats humanes. Quan no hi ha doncs possibilitat de diàleg, quan no hi ha possible paraula ni per tant possible resposta, només cal la insatisfacció.

El conflicte dissocial es desplega doncs com un diàleg impossible que cada vegada es fa més estrany, i que en la seva última alienació es concreta al voltant de la coneguda problemàtica de la delinqüència, delinqüent o mangant. Al voltant d'aquest fenomen, cal reconèixer que moltes paraules s'hi diuen, tant de part del delinqüent com de part de la societat. Aquell no deixa mai de parlar per mitjà dels seus delictes; aquesta no deixa mai de contestar per mitjà dels seus òrgans de control, com són la policia, els jutjats i la presó, però també la beneficència i els serveis socials. També lògicament el científic vol intervenir en la qüestió. Tot plegat certament constitueix una aglomeració de paraules, però el sentit de les mateixes, i per tant l'autèntic diàleg, ja fa temps que s'ha perdut.

Un camí obert potser encara resta: refer el diàleg en base a unes noves condicions i a través del procés de ressocialització. Però això és una altra qüestió i un altre tema que serà tractat més endavant.

2.2.- Noves anotacions sobre la naturalesa del conflicte

L'observació del mangant i la seva comparació amb el delinqüent permet de continuar aprofundint en la naturalesa del conflicte que els és comú alhora que s'expressa i realitza de manera diferent.

2.2.1.- **La dissocialitat i les seves formes:**

En el capítol primer s'ha vist que sota la conducta del delinqüent hi ha un defecte de fons que he anomenat dissocialitat, i que és la relació de separació del jo en referència a la societat. En aquest segon capítol s'ha pogut veure que també sota la conducta del mangant hi ha un defecte semblant. La dissocialitat és doncs allò que explica la delinqüència i la mangància d'aquestes persones. Al trobar-se separades de la seva societat, s'hi adapten, per dir-ho així, per la part de fora i això és el que explica la seva identitat i la seva conducta socialment anormals.

La relació de separació és doncs la unitat nosològica que es pot identificar sota les diferents formes que assumeix i en què es pot concretar. És la defectuosa estructura subjacent que les explica. Però no sols es pot reconèixer en forma de delinqüència i de mangància sinó també en altres formes que són tan o més importants. La prostitució i la drogaaddicció són altres modes d'existir de les persones dissocials i constitueixen identitats alternatives a la delinqüent i mangant. Es tracta també d'un fet d'observació. La població que viu separada de la societat i que per tant no pot incorporar el seu sistema de treball, sovint roba i manga però també sovint es prostitueix i es droga. I sovint hi ha persones que fan una mica de tot i són una mica de tot. I és que de fet la seva identitat més profunda és la dissocial i les altres només una forma concreta, però també fins a cert punt més variable, de dissocialitat (5).

Això no significa que la prostitució i la drogaaddicció siguin sempre formes dissocials o que s'hagi d'identificar la dissocialitat amb aquestes formes concretes. Tampoc la delinqüència no es pot reduir de bon tros a la dissocial. Hi ha moltes persones que, sense tenir aquesta especial dificultat de relació amb la societat que explica la delinqüència dels dissocials, això no obstant són delinqüents. I també s'ha de dir el mateix de molts toxicòmans i també de força prostitutes. Delinqüència, prostitució, toxicomania i fins i tot mangància són fenòmens que ultrapassen la frontera de la població dissocial i es troben arreu. Però tot i així, no deixa també de ser cert que la població dissocial, pel fet de ser-ho, té molt a veure amb aquests fenòmens. I cal dir, per tant, en el seu cas, que la delinqüència, la prostitució i les altres conductes semblants són formes de la dissocialitat o síndromes que s'expliquen per la separació amb la societat.

Que una d'aquestes persones es faci delinqüent o mangant, es prostitueixi o es drogui o faci una mica de tot, depèn de diverses raons internes a la seva personalitat i de les diverses circumstàncies externes de la seva vida (6), però la raó primera que en la base explica la seva identitat i la conducta conseqüent és la dissocialitat. A partir de la separació que la persona manté amb la societat, cal que cerqui no sols un altre mode de subsistir sinó també un altre mode d'existir socialment i de relacionar-se i de realitzar-se que no pot ser sinó diferent. Cadascú aleshores ho farà a la seva manera i mirarà de fer-ho també junt amb els altres, col·lectivament, però sigui cadascú pel seu compte o tots plegats, el seu és sempre un mode d'existir separat.

2.2.2.- La naturalesa de la síndrome dissocial:

Tal com aquí s'està exposant la naturalesa de la dissocialitat i de la relació amb les distintes formes que pot assumir, algú pot arribar a pensar que al capdavant es tracta de la clàssica distinció i relació que s'acostuma a fer entre la malaltia i el seu símptoma. D'altra banda, en aquesta perspectiva, la malaltia sovint s'explica com un desequilibri psíquic mentre que el comportament anormal s'acostuma a explicar com una "actuació" (acting-out) i "projecció" a l'exterior del conflicte interior.

Quan abans em referia al sentiment d'indefensió que experimenta el mangant i a la conseqüent necessitat que té de cercar protecció, el psicoterapeuta avessat a tractar sentiments semblants en els seus clients (7), fàcilment pot identificar l'angoixa d'aquell amb la d'aquests, tot i pensant que, encara que amb certes variants, es tracta en el fons del mateix problema. Acostuma doncs a dir que la conducta mangant és una clara "actuació" i una manera de mirar de defensar-se del conflicte interior que no el deixa viure tranquil. I el mateix diu de la por del delinqüent i de l'agressió de què fa objecte els altres (identificació amb l'agressor).

Però en el cas d'aquestes persones no és aquesta l'explicació més adient. En principi es pot dir que el dissocial, pel fet d'estar separat de la societat i del seu sistema de producció i d'apropiació, té tota la raó de sentir-se desprotegit i de tenir por. En aquest sentit no es pot dir que la seva sigui una angoixa neuròtica l'origen de la qual desconeix soterrat com està en l'inconscient. Però d'altra banda, la seva tampoc és l'angoixa de la persona socialitzada que en un moment determinat es troba sense recursos, com pot ser per exemple, un treballador en atur. Ja ho havia fet notar: el conflicte dissocial és intermedi entre el psíquic i el social i el mateix s'ha de dir de la seva angoixa.

L'origen i la font de l'angoixa dissocial és l'eventual conflicte que hi ha en la relació de l'individu amb la seva comunitat objectiva i externa. No és el conflicte de la relació de l'individu amb ell mateix i amb el seu món intern, projectat a l'exterior i desplaçat sobre la relació amb els altres, sinó que és el conflicte amb els altres externs com a tals. I en aquest sentit l'angoixa dissocial, i tot el que d'ella es deriva, en tot cas és una síndrome d'aquest altre conflicte més extern que té lloc en la connexió de l'individu amb la comunitat, i no pas un símptoma neuròtic o d'un possible conflicte mental.

Amb això no nego pas la intervenció dels conflictes interns, que d'altra banda amb major o menor grau sempre estan presents, en aquests altres afers que són més externs. De fet el que acostuma a passar és que l'angoixa dissocial, quan no pot ser resolta i es fa insistent, al capdavant en desvetlla de més profundes que, per tant, s'hi afegeixen i la venen a carregar i a urgir encara més. Però això no significa que siguin aquelles les que expliquin aquesta que ja té la seva pròpia entitat. Així, per exemple, el sentiment d'indefensió que experimenta el mangant no és estrany que convoqui al seu terreny, i les configuri a la seva manera, altres experiències d'abandó que es poden trobar a nivells anteriors i més profunds, fent encara més desesperant la situació; però la situació i el conflicte que explica l'angoixa en qüestió i que l'especifica és el que hi ha a nivell de la relació posterior i més externa que estableix l'individu amb la comunitat objectiva com a tal.

L'angoixa dissocial té doncs una qualitat diferent d'aquella que procedeix del conflicte psíquic, entès convencionalment. Es refereix a la comunitat i és l'expressió de la necessitat que l'individu, psíquicament sa i responsable, té de viure i de treballar formant-hi part. És doncs com una segona angoixa, no tan profunda certament com la pròpia del conflicte mental, però no per això menys urgent de solucionar. Precisament perquè no és tan profunda i es troba més a prop de la relació i de la circumstància actual, segons sigui aquesta pot arribar a turmentar la consciència (més que, per dir-ho així, la "inconsciència") encara més.

En el conflicte psíquic, l'angoixa i l'actuació conseqüent, són sovint una expressió i una mena de reivindicació d'un dèficit de relació profund. L'individu experimenta que alguna cosa li falta i mogut per aquesta insatisfacció no para de cercar-ne la compensació, però sense tenir-ne gaire consciència d'allò que està fent o d'allò que està cercant. A un altre nivell, una cosa semblant es pot dir en el context del conflicte dissocial. També l'individu experimenta que té una necessitat insatisfeta i un dret no compensat, i a la seva manera ho mira de reivindicar delinquent o mangant. Però allò que reivindica no és la deguda relació amb les figures primeres, sinó la posterior i deguda relació amb la comunitat; i per això és aquesta el subjecte sobre el qual va a parar la seva acció. En aquest sentit la reclamació que fa del seu dret no deixa de ser una reivindicació alienada, però tanmateix no ho és tant com la pròpia del conflicte mental. I certament no és una "actuació" en el seu significat convencional.

Quan doncs aquí es diu que la delinqüència i la mangància no s'han d'entendre com un símptoma del conflicte psíquic, no es nega pas que no s'hi hagi de veure un sentit amagat que cal palesar. Encara que potser calgui un moment d'admetre cal reconèixer que en el delicte dissocial hi ha una raó i la reivindicació d'un dret que no es pot justament negar. Tanmateix la comunitat acostuma a passar-hi de llarg, però en el cas del conflicte dissocial de fet és ella el subjecte interpel·lat. Si es tractés del conflicte psíquic, com pot ser per exemple la reivindicació d'una relació materna que va fallar, la comunitat podria dir que no hi té gaire a veure en l'origen del defecte i en tot cas podria deixar l'afer en mans del psicoterapeuta; però en tractant-se del conflicte dissocial, la comunitat s'hi troba més implicada i cal que hi respongui més directament. Però també per la mateixa raó sovint és la més interessada en negar el conflicte i en respondre només amb la repressió.

2.2.3.- El segon procés en l'elaboració del conflicte:

Si l'angoixa dissocial és una segona angoixa és perquè també és un segon conflicte aquell del qual procedeix. Això és el que es pot deduir de l'observació de l'angoixa dissocial i de la seva especial qualitat. Hi ha un segon conflicte que es refereix a la relació del jo amb la comunitat com a tal

1, per tant, una segona elaboració del conflicte. Quan en el capítol primer es deia que el lloc del conflicte dissocial és diferent i més extern al del conflicte psíquic, també és això el que es volia dir. Són dos, per tant, els conflictes que cal contemplar i dos els processos que cal estudiar.

En primer lloc, hi ha el conflicte psíquic que en comparació amb l'altre més aviat s'elabora a un nivell profund i, encara que mai es pot donar per acabat, d'una manera especial s'elabora en les primeres etapes de la vida de l'infant. A través d'aquest procés el jo cal que superi la seva primitiva simbiosi amb l'altre i esdevingui un individu diferenciat i alhora madur i responsable i capacitat per a relacionar-se positivament amb els altres (8). Però amb aquesta capacitat psíquica, tot i que ella és necessària i fonamental, no n'hi ha prou. L'observació del conflicte dissocial així ho palesa. I el fet és que hi ha individus que, al marge de la seva capacitat psíquica de relació, tenen una dificultat especial en referència a la comunitat, que també cal elaborar i resoldre específicament.

En segon lloc cal contemplar doncs un altre procés a través del qual es pot dir que l'individu s'incorpora a la seva societat i esdevé un membre com els altres de la seva comunitat. És un procés posterior i no tan profund com el primer i, com ja vaig indicar, s'elabora en funció de les condicions objectives de la societat i no pas abans. Aquest és el procés de socialització i la seva explicació serà el tema de la segona part d'aquest estudi (9).

En els dos capítols primers s'ha analitzat la naturalesa del conflicte dissocial i en aquest tercer es continua fent el mateix, però des d'una perspectiva una mica diferent. L'objectiu de l'anàlisi anterior ha sigut sobretot descriure el conflicte dissocial mirant de diferenciar-lo d'altres possibles conflictes i mirant també de delimitar la zona específica de relació on es planteja; ara, en canvi, l'objectiu és aprofundir en l'anàlisi de l'experiència conflictiva en ella mateixa. Del que es tracta és, per tant, d'analitzar la dificultat que el dissocial experimenta en relació amb la societat, però aquesta vegada comparant l'experiència de la seva relació anormal no pas amb l'experiència d'altres relacions conflictives, sinó amb l'experiència de la relació normal que és pròpia d'aquelles persones que no tenen aquesta dificultat. L'objectiu és doncs d'arribar a conèixer millor **l'estructura de l'experiència dissocial** en quant es diferencia de l'estructura de l'experiència socialitzada. Tanmateix també d'aquesta manera serà possible d'entendre millor la naturalesa de la relació normal, i l'estructura de l'experiència corresponent, en comparació amb la dissocial.

L'anàlisi d'aquest tercer capítol queda doncs centrada sobre aquell que s'ha considerat que és el nucli del conflicte dissocial i que es troba en la vessant objectiva (1.1.2.) de la relació del jo amb la realitat. L'objecte analitzat és, per tant, l'experiència de la dificultat amb la qual el dissocial s'enfronta quan es disposa a relacionar-se amb la societat i, més concretament, amb el medi configurat per les condicions objectives del seu sistema de producció (1.3.2.). En aquest context s'analitza el conflicte i s'analitza i es mira de copsar quins són els extrems que entren en la contradicció i que són concretament la Realitat Social, l'Altre i el Jo. Ells són, per dir-ho així, els protagonistes del conflicte i cal entendre quina és llur "personalitat" i la raó de llur contesa si es vol entendre l'entitat de la mateixa.

Aquests diversos protagonistes, en el context de la relació normal, queden integrats en una mateixa estructura subjacent de relació i vinculats entre ells; en canvi, en el context de la relació dissocial, queden separats en realitats diferents, alienats els uns dels altres i sense possible comunicació. En aquest sentit es pot dir que el conflicte dissocial és també un conflicte d'alienació, però una alienació especial intermèdia entre la psíquica i la social; una alienació "sociodinàmica", com s'ha dit abans.

Del que es tracta és d'entendre la relació de l'individu amb la societat, a partir de la conflictiva relació que alguns dels seus membres hi estableixen. No es pensi doncs que la relació amb la societat sigui la cosa més natural del món i que no amagui cap misteri. En la pràctica a voltes ofereix una gran dificultat, i en la teoria cal dir el mateix. El psicoanalista sap de sobres que assolir d'establir una bona relació amb la realitat no és pas cosa de tots i del tot potser cosa de ningú; i que és el resultat d'un procés que a voltes pot fracassar, inclús d'una manera greu, com és el cas d'alguns malalts. Doncs una cosa semblant cal dir també de la relació amb la realitat social, que és una mena de segona realitat a un nivell superior. També cal un llarg procés d'elaboració (el procés de socialització) per tal d'assolir establir-hi una bona relació, i també el procés pot fracassar com és el cas de les persones dissocials. Així doncs, el fet del conflicte dissocial palesa que la relació estable i consistent (Vincle Social) amb la societat és un constructe que cal que sigui treballat, així com també és un constructe la mateixa societat com a realitat que ha de ser definida d'acord amb la comunitat. Explicar i analitzar la naturalesa sociodinàmica de la realitat social i descompondre-la en els seus elements, serà el tema del capítol present.

3.1.- La Realitat Social

En el context de la problemàtica que es planteja al respecte de les persones dissocials, tot sovint hom es veu endut a parlar de la societat com de la realitat social o simplement com de la realitat. Així, per exemple, és corrent escoltar que aquestes persones no s'adapten a la realitat de la societat, o que no responen a les seves exigències, o que no són realistes perquè volen viure al marge de la realitat i fins i tot en contra d'ella, etc.

Però no és gaire difícil d'entendre que, quan hom parla de la

realitat en aquest sentit, no es refereix a la realitat primera i fonamental de les coses sinó a una altra i és més subtil i també més complexa que cal diferenciar amb l'esmentat terme de "realitat social". Cal doncs mirar d'explicar quina és la naturalesa d'aquesta realitat "sui gèneris" per tal d'explicar també la conducta d'aquells que no hi responen ni s'hi adapten.

3.1.1.- La realitat social és un constructe:

En el conflicte dissocial, si hom s'hi fixa bé, s'adona que l'individu està dividit, escindit com una mena d'esquizofrènic social (1). És com si haguessin dos individus: un que reconeix la realitat i que ni està referit; i un altre de més íntim, com un nucli central, al qual aquesta mateixa realitat li queda estranya.

Es pot dir d'una altra manera. És com si l'individu tingués dues realitats: una realitat que ell coneix i a la qual s'enfronta, però de fora estant; i una altra realitat que és la seva amb la qual coincideix, però sense que ella coincideixi amb aquella exterior.

Cal doncs afirmar que en l'individu ni ha un nucli que no es pot identificar del tot amb el mateix individu; nucli que o bé pot deixar fora dels seus límits la realitat social que tanmateix reconeix, o bé pot identificar-se amb ella, fent-ne coincidir els límits. En aquest cas, la realitat social es pot dir que ha estat incorporada a l'esmentat nucli; o també es pot dir que aquest s'ha ampliat fins a abastar, dins del seu àmbit, l'àmbit de la realitat.

Aquest nucli, que no es pot identificar del tot amb l'individu, en la teoria psicodinàmica s'anomena el "jo", i és una formació de la libido.

El jo, sempre que hagi assolit la suficient maduresa psíquica que li permeti de tenir una visió objectiva de les coses, reconeix doncs la realitat, però pel que fa a les coses i a la realitat de la societat senzilla que pot ser com aquell que es queda fora, talment que no hi pot respondre com cal. Per a que això sigui possible, a més a més s'ha d'haver identificat amb ella, incorporant-la a seva pròpia entitat de manera que ell i ella es trobin integrats en la mateixa estructura, feta i consolidada, per dir-ho així, amb el mateix material de construcció.

Aquesta integració, de totes maneres, és un producte posterior, resultat del procés de socialització, però això significa que en la realitat social hi ha dues realitats, destinades tanmateix a integrar-se, però que poden restar separades i en conflicte com en el cas de les persones dissocials. Hi ha doncs una realitat en relació amb la qual el jo es troba en el seu propi terreny; però n'hi ha una altra que és purament referencial, ja que convoca certament el jo, però des de fora, en principi a partir d'un terreny estrany. I això no deixa de ser sorprenent.

Que el jo es refereixi a la realitat res té d'estrany tota vegada que són termes correlatius; el que sorprèn és que no pugui arribar a la realitat a què es refereix i que segueixi mantenint-se referit a una realitat a què no pot arribar i que es manté fora dels seus límits. Però aquesta és la situació que palesa el conflicte dissocial: la realitat està dividida i, per tant, també ho està el jo.

Que la realitat social urgeixi el jo (és a dir, que sigui una realitat referencial) és un fet que no depèn del procés de socialització, sinó que és anterior a ell i en tot cas el precedeix marcant-li el camí. En aquest sentit la realitat referencial es capté com la infraestructura de la realitat, com una mena de bastiment que no és pas tota la realitat però que l'emmotlla formant part de la mateixa.

La pura realitat referencial, més que la realitat del jo, és la realitat de l'altre, i si de fet el jo s'hi refereix és perquè en definitiva ell està referit a l'altre. Per això la realitat referencial pot constituir-se en la infraestructura de la plena realitat socialitzada, la qual a la vegada que continua essent la realitat de l'altre, assoleix de ser també la realitat del jo, fent possible llur encontre en el mateix terreny.

Al descriure el conflicte dissocial ja vaig fer notar la seva fragilitat, un tret sorprenent que fa que aquest conflicte, que a voltes sembla radicalitzar-se fins a l'extrem, a voltes sembli també no sols apaivagar-se sinó

inclús deixar de ser.

Com ja es va indicar, el psicoanalista atribueix això als diferents mecanismes de defensa per mitjà dels quals el jo defuig la realitat i n'evita l'enfrontament i l'angoixa; però si hom té en compte que la realitat social és un constructe que es pot separar, s'adona que el jo pot valdre's d'un altre recurs per tal d'evitar-ne el conflicte. Concretament, a més a més de la defensa psíquica, cal parlar d'una defensa dissocial de naturalesa diferent, com diferents són també el conflicte psíquic i el dissocial. En aquest cas el jo no nega la realitat a què està referit i que el posa en conflicte, sinó que deixa de referir-s'hi objectivament i resta realment sense conflicte.

No es tracta doncs d'una operació interna de "negació" de la realitat que urgeix, en base a una esgotadora despesa d'energia psíquica, sinó que es tracta d'una operació o moviment del jo en la seva relació amb l'àmbit extern de la realitat objectiva, ja que si ell pot deixar de referir-se a l'altre és perquè les condicions que intermedien llur relació, així li ho permeten de fer. Dit d'una altra manera, aquest moviment és possible perquè la realitat social no és un bloc compacte, fet només d'una sola peça, que s'imposa per la força de la seva solidesa, sinó que ella està feta d'una infraestructura que no té prou força de realitat, i d'una estructura de la qual el jo en pot prescindir si és que prèviament no l'ha incorporada com a estructura d'ell mateix.

No és doncs fràgil només el conflicte dissocial sinó que ho és la relació del jo amb la realitat social i aquesta mateixa també. I en tot cas ella ha de ser objecte d'un procés de construcció per tal que esdevingui un edifici sòlid i es converteixi en la casa estable del jo.

La infraestructura referencial és el fonament de la realitat, però no és tota la realitat. Ella marca les línies (normes) que cal que el jo segueixi en la seva construcció, però a més a més cal construir. I es pot construir d'acord amb aquestes línies, com fa el procés de socialització; o es pot construir a l'exterior d'elles, ja que per si mateixes només marquen el camí però no l'imposen. El primer constructe es tracta de la realitat socialitzada; en el segon, de la realitat dissocial. Però en l'un i l'altre cas és una realitat que no existia com a tal de primer entuvi, sinó que és el resultat d'una positiva obra de construcció.

Això no obstant, tampoc fóra encertat de situar la realitat socialitzada i la dissocial al mateix nivell, com si es tractessin de dos constructes només desiguals respecte als seus continguts, vg. normes, valors, costums, etc. Més aviat s'ha de dir que la diferència rau en la mateixa estructura de la construcció, de manera que cal reconèixer que la socialitat no sols és més realista sinó que és més realitat que la dissocialitat.

La socialitat respon a la infraestructura referencial i per tant inclou en ella no sols la realitat del jo sinó també la realitat de l'altre, fent coincidir els seus límits amb els dels altres i amb els de tota la realitat objectiva; en aquest sentit abasta tota la realitat en la seva amplitud i últimes conseqüències. La dissocialitat, en canvi, és una realitat disminuïda perquè no pot acabar de tenir en compte la realitat de l'altre, el qual, però, no deixa de ser una realitat en ell mateix i en les conseqüències que la seva acció i reacció representa pel jo. Val a dir, doncs, que la realitat socialitzada és "tal com ha de ser", i per això és més real i pot ser més realista, perquè no entra en contradicció amb la realitat tal com ella és fora del jo.

Però si bé és cert que la dissocialitat és una realitat disminuïda, no per això deixa de ser una realitat, i fins i tot pel jo dissocial és la realitat cabdal, la "seva" realitat. Cal insistir en això: la realitat social, tal com ella és objectivament i en totes les seves implicacions, no és la realitat del jo dissocial, i així ell ho experimenta i així ell es capté, o sigui, d'una manera irreal.

A la persona socialitzada li costa de fer-se'n càrrec d'aquesta situació perquè no és la seva i pensa que tota la realitat és com el seu constructe; i no acaba d'entendre com el dissocial pot captenir-se contra els criteris de la realitat.

El noi delinqüent té el projecte de viure de la delinqüència, però

L'educador que el tracta, sigui a la institució o al carrer, sap que és un projecte inviable; i el que és pitjor, també ho sap ell, malgrat procura de "negar-ho." Tots els seus companys, un per un, van ingressant a presó; això no obstant, assegura que ell és més llest que tots plegats i que, per tant, mai hi anirà a parar. I quan l'educador el visita a la presó, el noi diu que ha estat un accident només atribuïble a la mala sort, però que no es repetirà. I així va tirant, més o menys sempre somniant; però així pot anar vivint, encara que sigui sempre en inferioritat de condicions respecte a la realitat.

No nego, per tant, que el delinqüent, com qualsevol altra persona, utilitza els mecanismes de defensa psíquica que ajuden a viure; el que nego és que aquests mecanismes siguin la causa de la dissocialitat (en tot cas són una de les causes que fan que ella no pugui ser resolta), i afirmo en canvi que en són l'efecte. I si bé es pot observar que certament el delinqüent els utilitza de manera més massiva d'allò que fóra normal, és perquè de fet ell té més conflicte que les altres persones respecte a la realitat objectiva, atesa la seva dissocialitat.

Als nostres ulls admirats, la "fugida de la realitat" que protagonitza el noi dissocial, a voltes es concreta en situacions que hom no dubtaria de titllar de masoquistes, puix que sembla que ell les busqui expressament per a fer-se mal. Una nit de disbauxa, o un "delicte estúpid" serveix per a destruir setmanes i mesos d'esforços que ja semblaven assegurats; crisis sense motiu aparent de cop i volta enderroquen l'edifici que ha sigut bastit pedra a pedra i aixecat a força de suor i bona voluntat. Costa d'entendre tot això, i com que no s'hi veuen motius raonables, hom parla de motius inconscients.

Però no es tracta de motius inconscients sinó de realitats diferents. La raó que impulsa al noi delinqüent a captenir-se contra la realitat és que aquesta és més la nostra que la seva. I quan destrueix un projecte de vida i un edifici que tants d'esforços ha costat d'aixecar, no fa altra cosa que alliberar-se d'una realitat que l'ofega perquè no és la seva i tornar a viure en aquella que més pròpiament parlant és la seva il·lusió. Això no significa, però, que llavors ja ho tingui tot resolt.

Aquest és el conflicte on el dissocial es troba atrapat i dividit. No té una autèntica i completa realitat. La realitat de l'altre no és la seva i per tant no pot respondre a les exigències que aquella li planteja de fora estant, tot i que ho desitgi de fer; però la seva és una realitat que no és del tot la realitat perquè no és la de tots, i en darrer terme una realitat a mitges no deixa de ser una falsedat.

Noti's per tant la força de la infraestructura de la realitat, tot i que abans havia dit que no té prou força per a imposar-se per ella mateixa. En termes parlamentaris diria que certament no pot votar i decidir, però en canvi pot vetar, cosa que significa tenir molt de poder. La realitat plena o bé es construeix d'acord amb la infraestructura com aquell qui emplena un motllo del qual disposa prèviament, o no es pot construir res que tingui forma i solidesa estable. La realitat plena o bé és a la vegada la realitat de l'altre, o bé no és la de ningú, i ni tan sols plenament la realitat del jo. En aquest sentit es pot dir que el jo dissocial de fet es troba sense realitat, sempre en risc de precipitar-se dins el buit que la manca de realitat ha deixat sota els seus peus.

3.1.2.- La realitat social és un constructe de la libido:

Ja vaig fer notar que hi ha una opinió força generalitzada que creu explicar el conflicte que experimenten les persones dissocials com si fos un conflicte afectiu. - "Són persones poc estimades" - hom acostuma a escoltar. I aquesta opinió sembla confirmar-se quan l'educador comprova que el noi delinqüent, quan vol superar el seu problema, s'aproxima més a ell i cerca més la seva relació i àdhuc la seva estimació.

Però no és cert que sigui aquesta l'explicació del conflicte (2). El delinqüent no és pas una persona en principi diferent de les altres o d'alguna manera més disminuïda o més carregada amb problemes interiors. No és certa doncs l'opinió que diu que en ell hi ha una mena de conflicte afectiu; però tot i això cal reconèixer que en aquesta opinió hi ha una intuïció que tanmateix és encertada i és que el conflicte és "dinàmic" o "libidinos". En aquest sentit es

pot dir que és una "qüestió d'amor". No és com només de l'intel·lecte, o de la percepció o de l'aprenentatge, sinó d'una força o energia instintiva (dínamis) que té a veure amb l'amor. "Libido es un término perteneciente a la teoría de la afectividad. Designamos con él la energía - considerada como magnitud cuantitativa, aunque por ahora no mensurable - de los instintos relacionados con todo aquello susceptible de ser comprendido bajo el concepto de amor. El nódulo de lo que nosotros denominamos amor se halla constituido, naturalmente, por lo que en general se designa con tal palabra y es cantado por los poetas; esto es, por el amor sexual, cuyo último fin es la cópula sexual. Pero, en cambio, no separamos de tal concepto aquello que participa del nombre de amor, o sea, de una parte, el amor del individuo a sí propio, y de otra, el amor paterno y filial, la amistad y el amor a la Humanidad en general, a objetos concretos o a ideas abstractas." (S. Freud.- O. C. pg. 2.576 c.).

El conflicte és doncs en aquest sentit un conflicte d'amor, però com ja es va explicar al parlar de les seves dues vessants, ho és no pas perquè l'individu no hagi sigut o no es senti prou estimat sinó perquè, per dir-ho així, no pot o no sap estimar. Seguint el pensament freudià penso que no hi ha inconvenient a dir que la dificultat està en el fet que el dissocial no pot estimar la societat. És com un home, posem per cas, que voldria estimar la seva muller, i que ho voldria perquè inclús entén que ella s'ho mereix per la seva bellesa i la seva bondat, però que malgrat això és incapaç d'estimar. La seva raó li dicta allò que ha d'estimar, però el seu cor no està per raons i no s'hi avé. I no cal dir, d'altra banda, que això d'haver d'estimar i de conviure per la força, encara que sigui per la força de la raó, lluny de desvetllar l'amor, sovint acaba desvetllant l'odi. És doncs aquest "cor" allò que constitueix el problema i allò, per tant, que ha de canviar.

La dificultat no està doncs en una mala percepció de la realitat o en una diferent valoració de la mateixa sinó en el fet que el subjecte no pot invertir amb la seva libido l'objecte que percep i valora sense dificultat. I és per això que no se'l pot fer seu ni com a seu el pot experimentar.

En termes psicodinàmics, relacionar-se amb la realitat vol dir invertir-la i d'alguna manera crear-la. La realitat purament objectiva pot ser objecte de la filosofia, però psicodinàmicament no existeix. Encara que sembli contradictori, la realitat també és obra de la fantasia. És el resultat de posar quelcom del subjecte en l'objecte. I això és el que fa el procés de maduració respecte a la realitat primera i el que ha de fer el procés de socialització respecte a la realitat segona o realitat social. I si el primer procés falla, el subjecte resta mentalment alienat de la realitat i sense comunicació amb ella i amb els altres; i si és el segon procés el que falla, el subjecte resta dissocialment alienat de la societat i estrany també a la seva comunitat.

Tal com ja ho havia fet notar (1.1.2.), l'individu, en la seva relació amb la realitat, no es capté doncs només com un subjecte encarregat de percebre com ella està definida, sinó que li imposa també la seva pròpia definició. Però la qüestió és que aquesta definició procedent del jo coincideixi amb la dels altres i en aquest sentit el jo cal que sigui treballat fins a tenir la mateixa identitat de tots plegats.

La comunitat, per tant, no es constitueix només en base a coincidir en uns mateixos valors o normes, o en base a coincidir en una mateixa sintonia humana de fons, sinó també en base a invertir amb la pròpia libido i fantasia del jo la mateixa realitat objectiva que tots vesteixen i a la qual, per tant, tots estan, per dir-ho així, "joicament" referits. Qui així ho assoleix de fer, no sols hi queda referit externament, com és el cas del dissocial, sinó que també s'hi refereix internament perquè, en el seu cas, la seva identitat i la societat no deixen d'estar fetes d'alguna manera del mateix material.

3.1.3.- La realitat social és un constructe "ideal":

La realitat plenament constituïda és doncs un constructe i el jo és el seu constructor. Però ja s'ha dit que el jo no pot construir la realitat al seu antull sinó que ho ha de fer d'acord amb unes línies mestres que ell no determina i que constitueixen la infraestructura o la definició prèvia que ell, fent-la seva, ha d'invertir. Es tracta doncs ara d'explicar com es configura aquesta prèvia definició als ulls del jo. Si abans s'ha dit que la societat és l'objecte que ha de ser estimat, ara es tracta de veure com es pot entendre

aquest objecte de la libido tota vegada que, seguint el pensament freudià, no sembla que es pugui dir que sigui un objecte gaire concret ni potser tampoc una idea abstracta.

La definició que la realitat social assumeix en un moment històric determinat cal dir que ve donada per la referència que el jo manté amb l'altre i per la referència que manté amb les condicions objectives de la societat. La realitat és doncs referencial i, entre altres coses, això significa que no és un objecte concret ni una idea abstracta sinó una mena de projecte o, si es vol, un "ideal" (superjó). Les normes socials reben el seu sentit i la seva força d'aquest projecte i són les exigències que el jo experimenta que li arriben d'aquesta definició social de la realitat, a la qual, encara que sigui externament, no pot deixar d'estar referit.

En la definició de la realitat, en primer lloc intervé l'altre, el fet que el jo estigui referit a l'altre. I certament, si no fos per la presència de l'altre en l'horitzó del jo, aquest a l'hora d'actuar, podria definir la realitat a la seva manera i, fins i tot, no tindria gaire sentit parlar de la realitat social i de les seves exigències. Només en la relació amb l'altre, la norma té algun significat; altrament el jo no es veuria obligat.

D'altra banda, observant el conflicte dissocial, hom s'adona que el jo experimenta la realitat a què ha de respondre, més com la realitat de l'altre que no pas com la pròpia; i experimenta la norma com un producte i una exigència d'una voluntat aliena més que no pas com un producte de la pròpia voluntat. De fet allò que voldria el delinqüent a l'hora de tractar amb la realitat, fóra poder prescindir de l'altre i de les exigències que aquest li planteja; però del tot mai ho pot assolir. Encara que reeixi en la seva actuació delictuosa i assoleixi de violentar la realitat, en el fons no la pot modificar en la seva definició objectiva ni pot deixar del tot d'estar-hi referit. Més enllà de l'actuació d'ell, la realitat li exigeix sempre que respecti la seva definició i l'acusa perquè no ho fa. Però si la realitat exigeix respecte és perquè ho exigeix l'altre que hi ha en la realitat i que intervé en la seva definició.

En segon lloc, en la definició de la realitat, intervenen les **condicions objectives** de la relació social. De fet el jo, a l'hora d'actuar, no sols té en compte les persones i la seva manera de ser sinó també la manera de ser del medi objectiu on les persones es troben, treballen i interactuen entre elles i el medi. La relació del jo amb l'altre no s'esdevé doncs en el buit, sinó en un espai objectiu, delimitat i configurat per unes condicions que no depenen ni del jo ni de l'altre i que, per això mateix, condicionen llur relació. En especial es tracta de les condicions del sistema de producció que des de la base configura la societat i determina la relació de la comunitat (5.1.2.). En la definició de la realitat hi ha doncs un tercer element i d'una manera especial d'ell li ve de la realitat: la consistència, l'objectivitat i la incondicionalitat que la constitueixen en marc de referència de l'acció social.

La societat, com a realitat i objecte que ha de ser investit per la libido del jo, és per tant com una mena de circuit que abraça el jo, l'altre i les condicions objectives de l'entorn; és una configuració triangular que ve definida i delimitada pel vector que va del jo a l'altre i pel que va del jo a les condicions objectives de la realitat. Més que un objecte concret és doncs una elaboració o una definició elaborada a un nivell superior de relació. És una abstracció, però no sols resultat del treball de l'intel·lecte sinó del treball del jo, i de la seva libido, al referir-se o projectar-se fora d'ell mateix, envers l'entorn objectiu on ha de treballar i realitzar-se junt amb l'altre. En aquest sentit la realitat com objecte de la libido es pot dir que és un projecte o una projecció del jo o un "ideal".

Quan Freud explica el superjó també parla d'ell com d'un ideal. En el seu pensament el superjó no és sols una instància que mira cap endins, vers la realitat interior de l'individu, fent funció de censura o de consciència moral, sinó que també és una instància que mira cap enfora, vers la realitat del món exterior, i en aquest sentit fa funció d'ideal. És una instància que està "sobre" el jo, però per la mateixa raó es pot dir que està entre ell i la realitat, intermediant-ne la relació; i té per tant una cara que mira el jo i una altra que mira la realitat exterior. També doncs es pot dir que el superjó és una "instància de realitat".

Aquest va ser el pensament inicial de Freud respecte al superjò i, encara que més tard sembla que es va corregir, crec que la seva primera intuïció continua essent vàlida: "El hecho de que el yo experimente como en un sueño todo lo que el hipnotizador exige y afirma nos advierte que hemos omitido mencionar entre las funciones del ideal del yo, el ejercicio de la prueba de la realidad..." (S. Freud, O.C. pg. 2.591). "Únicamente habremos de rectificar la afirmación de que el exámen de la realidad era una función del superyó. Las relaciones del yo con el mundo de la percepción parecen más bien indicar que dicho exámen es ejercido por el yo..." (S.Freud, O.C. pg. 2.710; nota 1.637). La realitat purament objectiva, per tant, pel jo no existeix, ni ell s'hi relaciona directament contemplant-la i manejant-la en la seva objectivitat. Ella sempre és una realitat intermediada pel superjò i explicada i configurada per l'ideal.

Però encara que el superjò sigui una instància diferenciada del jo, no deixa de ser una instància d'ell. Vull dir que no és com un tercer individu ficat entre el jo i la realitat, sinó que és el mateix jo reestructurat a un nivell superior de relació. Pel superjò el jo surt del seu narcisisme primitiu i es projecta vers l'ideal o la realitat idealitzada (7.2.2.); i concretament es projecta envers la societat que és la realitat objectiva on es troba amb l'altre per a treballar-la i realitzar-se tots plegats.

Quan el psicoanalista diu que la conducta delinqüent és una "projecció" del conflicte interior, és això el que està intuït. Però el defecte disocial no està en aquest lloc interior ni en la seva "projecció" a l'exterior, sinó en aquesta altra mena de projecció del mateix jo envers la realitat idealitzada pel superjò⁽³⁾. En el cas de la persona dissocial, la societat històrica on es troba no ha sigut idealitzada com cal i per tant el jo no és projectat envers ella i en resta fora. En canvi, en el cas de la persona socialitzada, el jo es projecta sobre la societat i, en el seu ideal, abasta l'altre i les condicions objectives de la realitat en un mateix projecte i en una sola configuració.

Vegi's doncs en quin sentit parlo quan dic que la realitat social és una realitat **intermèdia**, o que el conflicte dissocial ocupa un lloc intermedi entre el psíquic i el social (1.2.2.). A vegades la relació entre l'àmbit interior i l'exterior s'acostuma a plantejar com si tot allò que, per dir-ho així, està a la part de dins de la pell de l'individu fos el seu món interior i subjectiu, mentre que tot allò que resta a l'altre cantó de la pell fos el món exterior i objectiu. Certament s'admet també que tot sovint els dos mons amb major o menor grau es barregen, es contaminen i s'influeixen mútuament, però al capdavall la pell de l'individu els delimita ben bé.

Però aquesta manera de veure les coses no reconeix que hi ha una tercera possibilitat i concretament un món o realitat intermèdia. Tal com s'ha explicat, en la definició de la realitat social intervé certament un element objectiu (les condicions objectives de la societat), però ella és una elaboració procedent del jo. És el resultat d'una aportació objectiva que no depèn del jo i que és prèvia a ell, i d'una aportació d'ell mateix. A quin cantó de la pell, per tant, es pot dir que està la societat o realitat social? És una realitat externa o interna? És objectiva o subjectiva? Cal dir que és una mica tot plegat o, millor encara, que es troba en la zona intermèdia o punt de trobada on els dos móns s'uneixen i generen com una tercera realitat.

Aquesta realitat és l'obra de l'ideal. No és la simple projecció a l'exterior de les vinculacions i relacions internes, però tampoc és la simple suma de les relacions externes que l'individu estableix. Abans d'establir aquestes relacions en l'àmbit de la realitat exterior, el jo la defineix per tal que en sigui el marc de referència posterior. En aquest sentit la relació que el jo estableix amb la realitat, a través del seu ideal o superjò, cal dir que més aviat és una pre-relació (o una relació "pre-social" i en aquest sentit més profunda que l'actual), o com he dit abans, un "referir-se" o una projecció del mateix jo que configura i delimita el seu camp d'acció. Per això el jo i la realitat són termes que es corresponen, referits com estan l'un a l'altre.

3.2.- L'Altre

L'altre és també un dels protagonistes del conflicte dissocial i de fet si aquí se'n parla és per aquesta raó. Cal doncs tornar a advertir el que ja

també en va dir el començar a parlar de la realitat social. El concepte d'"altre" és freqüent en el camp de les ciències psico-socials i segons la perspectiva i la teoria ha sigut, per tant, definit. És, per exemple, un concepte fonamental en la coneguda obra de G. H. Mead "Espíritu, persona y sociedad" (Editorial Paidós), però també en el pensament de molts altres autors. Però aquí el concepte s'analitza en el context de l'observació i de la teoria del conflicte dissocial i en aquest sentit no coincideix amb el de les altres teories, encara que en alguns aspectes no pot deixar de ser semblant.

En l'explicació que fins ara s'ha fet del conflicte dissocial, ha sigut obligat referir-se constantment a l'altre, de la mateixa manera que al jo i a la realitat social. És també un terme que es correspon a aquests dos. L'altre es descobreix en la vessant subjectiva del conflicte quan el jo dissocial es sent judicat i condemnat per ell; i es descobreix en la vessant objectiva quan el jo, tot i la seva necessitat de col·laborar i de realitzar-se al seu costat, no ho aconsegueix de fer i es troba alienat. Però en l'angoixa que el dissocial experimenta no sols s'hi pot descobrir l'altre, sinó també l'entitat del jo. El jo no pot prescindir de l'altre; no pot deixar d'estar-hi referit. És com si l'entitat del jo fos un diàleg permanent amb l'altre, un diàleg comunitari, que no es pot destruir sense destruir amb ell el jo.

Val la pena doncs mirar d'esbrinar quina és la naturalesa de l'altre interlocutor en el diàleg comunitari a partir del conflicte dissocial que és quan el diàleg va malament. Tanmateix al llarg de l'exposició feta fins aquí, moltes coses ja s'han dit d'ell, però potser serà bo d'ordenar-les una mica i de parlar-ne directament.

I allò que, en primer lloc, cal dir de l'altre és el mateix que s'ha dit de la realitat social i és que també és un constructe, una mena de configuració obra del jo. Cal veure doncs com el jo el defineix.

3.2.1.- L'Altre - Par:

a) L'ALTRE EN EL NIVELL PROFUND I EN EL NIVELL PRE-SOCIAL: En el nivell on té lloc el conflicte dissocial, la relació del jo és amb l'altre diferenciat com a tal, i esdevé en el terreny regulat per la norma social. Al respecte val la pena de fer notar aquí que el psicoanalista acostuma a laborar a un nivell diferent, on l'altre encara no destaca gaire objectivament com a altre, i ni tan sols el jo com a jo, ja que un i altre estan en fase de formació.

Tanmateix cal dir que la relació amb l'altre, pel jo sempre ha sigut essencial, de manera que sense la intervenció de la mare mai s'hauria pogut formar el jo de l'infant. Sempre doncs hi ha hagut relació amb l'altre i el psicoanalista és qui millor ho sap i qui d'una manera més profunda ho ha pogut esbrinar. Però tot i així ell acostuma a laborar a nivell d'aquelles fases en què no hi ha encara gaire distinció entre el jo i l'altre; o si es vol, a nivell d'aquelles fases en què encara hi ha massa distància entre el jo i l'altre per a poder-hi haver confrontació a un mateix pla estructural de la realitat. Per a que la confrontació sigui possible, el jo primer s'ha d'haver diferenciat i independitzat de l'altre, i això només esdevé quan en el seu horitzó apareix la realitat objectiva que posa de costat el jo i l'altre en paritat de condicions. En aquest sentit a l'altre l'anomeno "par" (4).

Però un cop apareix la realitat objectiva i les seves condicions i amb ella la paritat, un cop el jo s'ha independitzat de l'altre talment que aquest no es troba a un nivell superior, no per això el jo prescindeix de l'altre sinó que hi continua referit i en aquest sentit continua necessitant-lo en i a partir de la independència. Això és el que s'observa en el conflicte dissocial. Assolir la independència no significa deixar de necessitar l'altre a un nivell encara bastant profund i, com ja es va indicar, l'expressió d'aquesta necessitat és l'angoixa dissocial.

Però en el conflicte dissocial, encara hi ha un altre fet d'observació. També es pot observar que no li basta al jo d'haver assolit d'ésser madur i independent de l'altre per a poder després relacionar-s'hi com cal. Aquesta és una opinió força generalitzada, però el fet és que a mesura que el jo comença a ser un igual a l'altre, comença també una nova zona de conflicte i, per tant, l'exigència d'una nova elaboració. Però en aquest cas és ja un conflicte "inter pares" en el qual ja no es posa tant en joc el destí del món

intern de l'individu sinó més aviat el destí de les seves relacions socials amb la comunitat com a tal.

b) L'ALTRE EN LES MATEIXES CONDICIONS OBJECTIVES: En l'apartat anterior s'ha vist que l'altre, aquell amb qui el jo entra en conflicte dissocial, és el seu par en quant es troben en el mateix pla de la realitat objectiva. Ara, a més a més, cal dir que l'altre no és qualsevol par, sinó aquell que participa de les mateixes condicions objectives en què també es troba el jo.

El procés de socialització es pot concebre certament com una procés humanitzador i també moralitzador que té com objectiu que l'individu arribi a veure en els altres, persones com ell i amb drets com els seus. En aquesta concepció, l'altre és tota persona humana i del que es tracta és de formar l'individu talment que també ell mateix esdevingui una persona "humana". En aquest cas socialitzar-se vol dir doncs humanitzar-se i capacitar-se per a poder tractar els altres com éssers humans, deixant d'utilitzar-los com objectes en benefici dels propis instints o interessos personals.

Però el tracte amb els nois delinqüents ja vaig dir (1.3.1.) que ensenya que no és aquest el problema i que amb això no n'hi ha prou. En el context del conflicte dissocial, l'altre no és la persona humana com a tal, sinó aquell que, especialment en la relació de producció, participa de les mateixes condicions objectives del jo i en quant hi participa. I en aquest cas, per tant, l'objectiu del procés de socialització no és només formar un individu "humà", amb una consciència respectuosa del dret dels altres humans, sinó crear en el jo de l'individu una especial formació que faci coincidir la seva identitat social amb la dels altres en funció de les mateixes condicions objectives en què es troben tots plegats.

Entre altres coses, això significa que si el noi és delinqüent no és pas perquè sigui més "dolent" o més "inhumà" que les altres persones considerades normals; però també significa que si aquestes persones respecten les normes i els drets aliens, no és pas perquè en el fons siguin més bones i humanes. Es tracta d'una altra cosa, i certament no pas de consciència moral. El que passa és que aquestes són persones socialitzades i aquell una persona dissocial. També és això el que Freud ensenya quan en lloc de parlar de consciència moral, parla de superjò.

En aquest sentit, l'altre és una formació que no és només el simple resultat del desplegament de l'estructura psíquica de l'individu. És una formació especial, configurada en funció també del desplegament de l'entorn material. L'altre, per tant, no és la persona concreta amb qui l'individu de fet es relaciona ni tampoc la persona humana en general, sinó aquell altre generalitzat, però també delimitat, amb qui el jo es relaciona en el context de la mateixa realitat participada i condicionant. Igual que la realitat social, de la qual en forma part, l'altre és doncs un constructe del jo, destinat a ser l'objecte de la seva libido en el context de la societat i configurat, per tant, sociodinàmicament al llarg del procés de socialització. D'aquesta manera el jo pot relacionar-se sense dificultat (sense la dificultat dissocial) amb els altres membres de la seva societat i esdevenir un més (par) entre ells.

3.2.2.- L'Altre - Pare:

a) L'AUTORITAT: En parlant de l'altre hom es troba davant d'un fet en certa manera sorprenent i que ve a complicar encara més les coses. Fins aquí s'ha dit que el jo, a l'hora d'actuar en funció de la realitat social, sempre està referit a l'altre; i que aquest és un altre semblant al jo en quant es troba en el mateix pla de la realitat objectiva i també en les mateixes condicions. Però ara cal dir que això no és d'ítem a ítem, o, millor dit, que el quadre no està acabat, puix que en el conflicte dissocial encara hi ha "un tercer en discòrdia". Concretament hom s'adona que aquell "altre" es desdobla en dos: un altre-par que està al costat del jo com un company, i un altre-pare o Autoritat, que està sobre el par i sobre el jo (super-jo) vigilant i abraçant tots dos.

Ja he explicat que la culpa és un dels principals components del conflicte dissocial. Però la culpa, al capdavant, palesa la presència de l'autoritat i la força de la seva llei, car si el jo es sent culpable és perquè

en definitiva es veu ell mateix davant de l'autoritat. Això no obstant, cal reconèixer que el jo es sent culpable també davant del par que és aquell a qui de fet perjudica quan infringeix la norma social; però ni la norma ni la culpa que genera el seu incompliment venen del par. La norma i la culpa es refereixen al par qui, per tant, amb la seva presència, urgeix el compliment d'aquella i la reparació d'aquesta, i en aquest sentit es pot dir que el par té autoritat davant del jo; però ell no és l'autoritat ni aquesta d'ell dimana. Al capdavant el par és un igual al jo i per ell mateix no té cap força sobre aquest; però certament compta amb la força que li dóna l'autoritat que sempre es descobreix darrera el par. Per aquesta raó cal dir que en aquell "altre" sempre n'hi ha dos.

Tanmateix es pot dir que no cal recórrer al conflicte dissocial per a adonar-se que en la realitat social hi ha normes i que, per tant, hi ha autoritat. I és veritat. Però el conflicte dissocial és un dels llocs on d'una manera més clara es pot veure la profunda implicació que hi ha entre el jo i l'autoritat. L'angoixa dissocial palesa que el jo no hi pot viure en desacord.

D'aquesta essencial referència que té amb l'autoritat, el jo socialitzat no sol adonar-se'n gaire, i certament molt menys que el jo dissocial, qui precisament la nota perquè per a ell és motiu de contradicció. Tot i així l'autoritat hi és sempre, i si bé és cert que en aquell cas fa menys soroll, també ho és que fa més feina, ja que el jo socialitzat no sols hi està externament referit sinó que hi està internament vinculat. Més endavant es parlarà del Vincle Social, però ja des d'ara cal dir que està fet també d'autoritat. El vincle que lliga el jo a la seva comunitat com a membre de la mateixa, té com a eix central i estructura òssea la referència del jo a l'autoritat de l'altre. Això, però, hom ho descobreix quan el vincle es trenca i la ferida permet de veure què hi ha en el seu interior.

Al parlar d'autoritat" (a qui també sovint anomeno "pare") denomino doncs una instància diferenciada del jo i que està més enllà del jo, però amb qui el jo sempre està en diàleg, projectant-se més enllà d'ell mateix i del par. En realitat, si el jo necessita parlar amb el par, és perquè "en última instància" està dialogant, a través d'ell, amb l'autoritat. Potser podria expressar tot això dient que el par sempre és més que par (és pare-autoritat); i que el jo sempre és més que jo (és super-jó), i que la mateixa realitat és més que pura realitat objectiva; és una realitat que més que normal és normativa i ideal.

En aquest sentit val a dir que la realitat és moral, un constructe moral, ja que si bé és cert que el subjecte no és l'individu sinó el jo, aquest de fet es relaciona amb la realitat a través del superjó o ideal, afirmant-la no sols com allò que és sinó també com allò que "ha de ser". Recordi's que al capdavant el superjó és una instància de la realitat. Això significa que davant del jo si no s'hi afegeix el **pes de l'autoritat** no hi ha **pes de realitat**. La realitat mai és doncs únicament la realitat del jo, sinó que a la vegada és la realitat de l'altre-autoritat; una realitat explicada i entregada pel pare (tradició) i ja no pas per ell abandonada; una realitat per tant coparticipada.

Que la realitat és moral és cosa que no pas tots els autors reconeixen, y menys encara aquells que s'entesten a tractar només amb les "dades objectives". La immensa majoria, certament, reconeix en la moral almenys una realitat entre les altres que hi ha d'importantes, però ja no són tants aquells que arriben a dir que la realitat és moral des les seves mateixes arrels (5). Però penso que és important d'adonar-se'n ja que altrament no sols no es comprèn el capteniment dissocial, sovint tan poc realista d'aquestes persones, sinó que tampoc s'acaba de copsar la realitat i el realisme del capteniment "normal" i de l'acció social.

b) L'AUTORITAT EN LES MATEIXES CONDICIONS OBJECTIVES: Però encara una altra anotació a fi de delimitar millor de quina autoritat es tracta i també de quina moral. I al respecte cal dir una cosa semblant a la que es deia a l'hora de definir el par, el qual no és qualsevol membre de la comunitat humana en general, sinó el membre de la comunitat delimitada per les mútues condicions objectives a les quals ell i el jo estan referits pel que fa, sobretot, a la seva relació de producció. De la mateixa manera doncs cal afirmar que

L'autoritat amb la qual el jo dissocial està en conflicte (i el jo socialitzat en pau) no és qualsevol autoritat en general, per elevada que es pugui pensar com per exemple la divina, sinó l'autoritat delimitada també per aquestes mateixes condicions. En aquest sentit, més que parlar d'autoritat moral cal parlar d'autoritat social, o d'autoritat de la comunitat històrica on es troba el jo. Amb això es vol fer notar que l'autoritat i l'entorn objectiu tampoc es poden separar.

De fet de ben poca cosa li serveix al noi delinqüent de tenir elevats criteris morals per a resoldre el seu conflicte, i sí en canvi per a incrementar-lo. Per a resoldre'l allò que ell necessita no és una autoritat moral, sinó una autoritat paterna; no una moral sinó un pare.

Per aquesta raó anomeno pare a l'altre-autoritat. El pare (o figura paterna) és aquell que es refereix a les mateixes condicions objectives a què es refereix el jo i el par, intermediant entre un i altre en el mateix espai social. Més encara, el pare també és un par, un membre més de la comunitat, però un membre significatiu en la seva autoritat, atès el lloc que ocupa en relació al jo i en relació a la societat. En aquest sentit es pot dir que el pare és el par que representa els altres i la realitat dels altres davant del jo, alhora que també representa el mateix jo i els seus interessos en referència a la realitat. Per això el pare es troba al bell mig del conflicte dissocial el qual va a parar a sobre d'ell d'una manera especial; però també per això mateix pot ajudar a elaborar-lo i ha d'ajudar a resoldre'l finalment.

L'autoritat doncs a què el jo es refereix al referir-se a l'entorn, ha de dir-hi també referència, i no sols des de fora com si res hi tingués a veure, sinó des de dins, com una parcel·la més de l'entorn al qual presenta i representa, afegint-hi però el pes del seu ideal. De cap altra manera podria l'autoritat dirigir amb eficàcia el jo pels camins de la realitat si no fos aquesta també la seva realitat (E).

3.3.- El Jo

Del jo ja se n'ha parlat força mentre es parlava de la realitat i de l'altre perquè tots plegats són termes correlatius que es defineixen mútuament. Només doncs se'n farà un breu resum que ajudi a precisar una mica millor.

En primer lloc, cal distingir el jo i l'individu. O millor dit, de l'individu cal diferenciar el jo, que n'és el nucli fet de libido. De fet, en el cas del dissocial, el defecte no està en l'individu o en alguna de les dimensions de la seva personalitat, sinó en la relació que estableix amb la societat. Però aquesta relació és aquella que estableix el seu jo amb aquella que és la seva realitat social. Concretant una mica més, el defecte dissocial està en el fet que la libido del jo no investeix la realitat històrica amb el seu ideal, i per això la definició que ell dóna a la realitat no coincideix amb la dels altres. D'aquesta manera, però, resta separat de la realitat objectiva i també de la seva comunitat.

L'individu socialitzat, en canvi, amb l'ideal del seu jo, investeix la realitat d'acord amb els altres i amb les condicions objectives del sistema que hi ha en la base de la societat. I per això aquesta és la seva realitat i, a l'hora d'actuar, així ho experimenta i s'hi capté. En aquest sentit és el jo l'autèntic subjecte del conflicte i del procés de la seva elaboració i, per tant, és ell el constructor de la realitat.

Però, en segon lloc, cal dir que el jo no sols és el subjecte constructor sinó que també és un subjecte construït. És doncs un constructe, com ho és també l'altre i la realitat social, però per això mateix també en aquest cas més val parlar del "jo social", o de "la identitat social del jo".

La identitat social és el jo, però ampliat en el seu espai al definir-lo, i al definir-se per tant, en referència a l'altre i a les condicions objectives de la societat. El jo s'ha dit abans que és una projecció; el jo social, o com identitat social, és el jo referit o projectat fora d'ell mateix en el camp de la societat.

Però el jo, a l'hora de projectar-se a la societat, pot fer-ho a partir d'un ideal que de fet s'identifiqui amb la definició objectiva d'ella, o pot fer-ho a través d'un ideal que no refereixi a la definició de la realitat

exigida per les condicions objectives vidents. En el primer cas, el jo té una identitat social "socialitzada" i coincideix amb la dels altres amb qui pot fer, per tant, comunitat; en el segon cas, la seva identitat social és "dissocial" i es troba en conflicte amb la comunitat i també amb la realitat.

Cal que el jo sigui doncs treballat en la seva identitat, i en aquest sentit és un constructe. Però també ho és l'ideal o superjo. L'ideal ha de ser treballat, i amb ell la identitat social del jo, perquè quan aquest es refereixi a la realitat, la definició que li doni, sense deixar de ser la seva, sigui també la que li dona la comunitat. D'aquesta manera el jo coincideix amb els altres socialitzats perquè tots plegats queden definits en referència a les mateixes condicions objectives de la societat. S'estableix doncs com una mena de circuit: el jo, en la seva identitat socialitzada, pot definir la realitat objectiva com cal perquè primer, al llarg del procés de socialització, la realitat objectiva ha arribat a definir la identitat social del jo.

3.4.- El Vincle Social i la seva formació

La realitat social, l'altre i el jo formen part d'un mateix constructe; són el resultat d'una mateixa formació de l'ideal o superjo el qual, d'una banda, per la part de dins configura el jo en la seva identitat social i, d'altra banda, per la part de fora configura la realitat objectiva i configura també l'altre com l'interlocutor vàlid del jo al nivell d'aquesta realitat. D'aquesta manera el jo, l'altre i la realitat queden integrats a un mateix nivell i en una mateixa estructura de relació i, en aquest sentit, units entre ells pel mateix Vincle Social.

Es tracta d'una segona formació en l'estructura de la relació que s'estableix entre el jo, l'altre i la realitat i, per tant, d'una formació a un nivell posterior i superior de relació. Certament, només amb la primera no n'hi ha prou. Tanmateix la primera és fonamental ja que si el jo és incapaç de reconèixer la realitat com a tal i de reconèixer l'altre com a diferenciat, no podrà relacionar-s'hi com cal, i confondrà la realitat amb la fantasia i utilitzarà l'altre, posant-lo al seu servei. Però, tal com ho demostra el conflicte dissocial, amb el fonament no n'hi ha prou per a poder establir una equilibrada relació social. A més a més cal doncs una segona formació que parteixi d'allò que ha sigut assolit en la primera i que sigui específica de la nova problemàtica que es planteja posteriorment.

La nova problemàtica es planteja quan, en el curs del procés evolutiu, en l'estructura psíquica del jo emergeix el superjo i quan en l'horitzó de la seva mirada apareix la societat com a tal i les noves condicions objectives que determinen quina mena de relació en el seu context cal establir. Es planteja, per tant, sobretot en les anomenades fases postedípiques i concretament quan, als 4 o 5 anys, l'individu comença ja a deixar enrera la seva primera infantesa. És com un replantejament de la relació assolida anteriorment però a un nou nivell i en funció d'unes noves condicions de la realitat. És el procés de socialització, i en el seu curs el jo defineix quina és la seva identitat social i també qui és el seu interlocutor i quina la seva realitat. És doncs un procés de definició però també d'homologació perquè alhora que defineix la identitat dels qui intervenen en la relació, els integra en una mateixa estructura de comunicació.

El procés de socialització té doncs com objectiu definir l'ideal del jo d'acord amb les condicions objectives de la realitat perquè amb ell pugui després el jo definir-la com cal i en el seu context pugui també definir l'altre. Però aquest treball de definició de l'ideal, el jo ja l'ha de fer en col.laboració amb l'altre i concretament en col.laboració amb la figura paterna que és el representant qualificat d'aquest ideal. Per dir-ho així, per a poder col.laborar amb el par, cal que primer hi col.labori el pare que és qui d'una manera més eficaç pot incidir sobre l'ideal del jo. El procés de socialització és doncs una mena de diàleg entre el jo i l'altre en referència a les condicions objectives de la realitat; un diàleg que té com objecte de conversa la realitat del par però que és mantingut per la presència del pare i alimentat amb la força del seu ideal. I el resultat és l'establiment del vincle social, la formació d'una estructura subjacent que per sota comunica aquells que han de dialogar a nivell social.

El vincle social, més que una relació social i actual, és doncs

l'estructura a partir de la qual els membres de la societat es relacionen els uns amb els altres com a tals, i per això és una estructura subjacent. En aquest sentit més val dir que és una pre-relació que condiciona la relació i que en ella s'actualitza quan aquesta té lloc. És una formació que s'estableix en cada un dels individus pel que fa a la seva relació amb la realitat social i que modifica al respecte la seva identitat; però també per tant es pot entendre com una formació que vincula els individus entre ells com a membres de la mateixa comunitat.

Quan aquesta estructura s'estableix és possible la comunicació perquè encara que l'altre i la realitat siguin termes diferenciats del jo, entre ells hi ha quelcom de comú. Són formacions de la libido del jo i més concretament del seu mateix ideal o superjò i per això el jo s'hi pot comunicar. L'altre ja s'ha dit que no és només la persona objectiva amb qui el jo es relaciona concretament, és una formació generalitzada amb la qual la persona concreta queda investida com a membre de la mateixa comunitat del jo possibilitant que aquest s'hi pugui relacionar en funció de la mateixa realitat. Però tampoc, per tant, la realitat és la realitat purament objectiva; és també una formació de l'ideal a través de la qual el jo es relaciona amb la realitat objectiva configurant-la d'acord amb la pròpia identitat. D'aquesta manera el jo es pot relacionar amb l'altre concret i amb la realitat objectiva en el context d'una mateixa formació i també amb ells es pot comunicar.

Però tanmateix la formació d'aquesta estructura comuna pot fracassar i en conseqüència el jo pot restar desvinculat de l'altre i de la realitat social tal com és objectivament. En aquest cas la realitat del jo no serà la realitat de l'altre encara que ho sigui objectivament o externament, però no ho serà "idealment" i per tant "internament" ja que al capdavant és el superjò qui defineix quina és la realitat del jo. En aquest sentit cal parlar d'una ALIENACIÓ DISSOCIAL que és específica de la problemàtica que aquí s'està plantejant i que, per trobar-se en un terreny intermedi, cal diferenciar de l'alienació mental i també de la social.

L'experiència del conflicte del jo dissocial enfront de la societat, és una experiència d'alienació; i l'estructura d'aquesta experiència, tal com aquí s'ha mirat de descriure, és com una mena d'esquizofrènia social en la qual el jo es troba dividit entre dues realitats. En aquest cas, en lloc de formar-se una estructura de comunicació, se n'ha format una altra que és d'alienació, i l'experiència del conflicte així ho reflecteix. Tanmateix no és una experiència falsa o deformada de la realitat, com fóra la pròpia de l'alienació mental; però tampoc és la típica experiència de l'alienació social com pot ser la de l'obrer explotat o fins i tot la del ciutadà convencional, sinó que és més profunda i més difícil de superar. Val a dir que és més una impotència que una inconsciència, i de fet el jo dissocial, en referència a la societat, no experimenta altra cosa que la vera relació que entre els dos hi ha. El defecte, per dir-ho d'una altra manera, no està en l'experiència de la relació sinó en la relació experimentada. Però de moment cal deixar aquest tema que serà continuat més endavant, en el capítol V, per tal de mirar de veure més concretament, en el capítol que ve, què significa en la pràctica l'alienació dissocial i les conseqüències que té.

Es tracta doncs d'anar aprofundint encara una mica més en la naturalesa de la relació que el jo estableix amb la societat però, com sempre, a partir de la perspectiva que possibilita l'observació del conflicte dissocial en les seves diverses manifestacions. Per això en aquest capítol es farà esment de dos fets més d'observació que, d'altra banda, constitueixen altres tantes qüestions que també en aquesta problemàtica es plantegen i que cal explicar. Com es podrà comprovar, les dues qüestions i els fets que s'hi poden observar no deixen d'estar relacionats.

La primera qüestió es refereix a la mena de relació que estableixen les persones dissocials entre elles, i d'una manera especial a la relació familiar que acostuma a haver entre pares i fills; la segona es refereix a la relació que estableixen les persones que estan implicades en un mateix procés de socialització. Es podria dir, per tant, que la primera qüestió es refereix a la naturalesa de l'amor dissocial, i la segona a la de l'amor socialitzador.

L'objectiu d'aquesta explicació és fer veure d'una manera més concreta allò que, d'una manera més teòrica i abstracta, s'ha explicat en el capítol anterior sobre l'alienació dissocial i les seves conseqüències en el terreny de la realitat, així com també sobre el vincle social i el seu resultat. Es tracta doncs de fer veure, en un context més pràctic, què significa això de dir que la societat no és sols una realitat objectiva sinó també un constructe ideal; però un ideal que determina la realitat i del qual, per tant, depèn la posterior relació del jo amb els altres membres de la comunitat i amb la mateixa realitat de tots plegats. Així doncs, en primer lloc s'exposen els fets que configuren cada una de les esmentades qüestions, i es procura també de donar-hi una explicació; en segon lloc, es mira de treure'n alguna conclusió pel que fa a la comunitat i al vincle social que la constitueix.

4.1.- La relació entre pares i fills dissocials

Una de les qüestions que es plantegen a l'observar la vida de les persones que pertanyen al món de la marginació, és la següent: Realment aquestes persones estimen o poden estimar de veritat? Realment estimen aquests pares als seus fills? I els fills, estimen com a tals els seus pares? Però és que, d'altra banda, aquestes persones s'estimen o es poden estimar entre elles, per exemple com esposos, com ho fan en general els matrimonis normals? El cert és que en el seu ambient es poden observar moltes relacions familiars ben estranyes, i moltes menes de matrimonis gens convencionals. Només cal recordar el cas de la prostituta amb el seu "macarra" i amb els seus fills. Com s'ha d'entendre doncs la manera que tenen de relacionar-se afectivament? Ja vaig indicar que hi ha qui diu que són persones una mica inhumanes que al no haver sigut estimades, ara ja no poden estimar. Sigui en un sentit moral o psíquic, també hi ha qui parla més aviat de "perversió".

Aquesta qüestió té molt a veure amb les "causes" de la delinqüència, i de fet és una opinió força estesa la d'aquells que veuen en els pares que no estimen l'origen de la delinqüència dels seus fills. Es comença doncs també a plantejar aquí aquest tema que de totes maneres serà tractat concretament més endavant: pel que fa a la gènesi de la identitat dissocial i delinqüent, com s'ha d'entendre la causalitat que sembla que hi ha de pares a fills i que tot sovint fa que la situació es vagi reproduint i perllongant d'una generació a l'altra?

4.1.1.- L'amor "irreal":

Si hom s'apropa al món dels marginats i d'aquesta mena de delinqüents, no pot deixar de restar-ne sorprès de tan diferent que és del món de la societat convencional. Es tracta d'una mena de comunitat que vista des de fora pot semblar molt cohesionada, però que de dins estant no s'hi veu gens. Els grups que es constitueixen no acostumen a durar gaire. Les relacions de parella són inestables però inclús ho són les que hi ha entre pares i fills. De fet, la família dissocial ben poca cosa té a veure amb la família "normal". La llar pràcticament no existeix i la gent viu més al carrer que a casa, quan de casa en té. I a la mateixa casa poden viure alguns dels membres de la família i altres que no ho són. I cada un d'ells pot viure-hi només a temporades que pot ser de

resos o que pot ser de dies. I la família es pot desfer i cadascú tirar pel seu cantó, constituint altres nuclis familiars que de totes maneres no perdran la relació. No cal dir que en aquest ambient els infants neixen i creixen d'una manera ben diferent a la d'aquells que tenen una família normal i res té d'estrany que acabin malament.

Com s'explica doncs que els seus pares no tinguin cura d'ells? És que no es preocupen al veure les males condicions en què han de ser educats? És que no temen pel seu destí? O és que tal volta no els estimen prou? És cert que tenen dificultats econòmiques i de tota mena que expliquen molts dels daltabaixos que sovint pateixen, però en el seu cas l'explicació de fons cal cercar-la en el fet que són dissocials, o sigui, en la relació de separació que mantenen amb la societat.

No és que no sintonitzin entre ells, o amb les persones en general, o amb les necessitats dels seus fills en particular, sinó que no sintonitzen amb aquella que és la seva realitat i la de tots plegats. Per això el seu amor és irreal o no pot ser realista, ja que la pròpia identitat d'ells no pot respondre a la realitat i a les seves exigències. I en tot cas, per la mateixa raó, es pot dir que el seu amor és pervers, no moralment o psíquicament sinó dissocialment pervers.

No és possible d'exposar aquí tot allò que, al respecte d'aquest tema, es pot observar en el món d'aquests delinqüents i de les seves famílies però, encara que sigui només de passada i a tall d'exemple, en referiré a dos aspectes dels molts que intervenen en la qüestió. El primer sembla confirmar que els pares dissocials abandonen els seus fills i no els estimen prou; el segon sembla confirmar que els estimen perversament.

Al món marginal sol haver-hi una proporció de famílies nombroses bastant superior a la normal (1). És un fet que sorprèn. Hom esperaria que allà on les dificultats econòmiques i de tota mena són més punyents, el nombre de fills fos més reduït. I certament, en aquesta perspectiva, sovint es considera que això de tenir massa fills pot ser una causa important de la delinqüència familiar, atès que en aquest cas les dificultats més aviat es multipliquen. Però en general, cal dir que l'explicació és la contrària. Aquestes famílies arriben a ser delinqüents no pas perquè són nombroses, sinó que són nombroses perquè són delinqüents i no s'identifiquen amb les exigències de la realitat social tal com és.

El fet és que en el món marginal hi ha força dones que volen ser mares i captenir-se com a tals, però només mentre els seus fills són menuts. Mentre ho són experimenten que, sense contradicció, poden fer un paper important i es senten realitzades com a mares i com a dones també. Però a mesura que els nens es fan grans, comença la contradicció perquè la societat comença a plantejar les seves exigències i amb elles aquestes mares ja no s'hi poden identificar i no hi saben respondre. I amb la contradicció sovint comença la separació i l'abandó. Arriba un moment, per exemple, que el nen hauria d'anar a escola, i la seva mare ho hauria de vetllar i s'hauria d'interessar pel progrés escolar, però tot això ja no ho pot fer de veritat. La mare és una persona dissocial que no està identificada amb la realitat social i les seves exigències i, per tant, al respecte no pot ser una bona mare. I no és que no estimi el seu fill; allò que no pot estimar, per dir-ho així, és la societat, però això significa que no pot estimar "socialment", i per tant "realment", el seu fill.

A més a més de l'escola, com és natural, es plantegen altres exigències. El nen, per exemple, no hauria de córrer tot el dia pel carrer, anant amb "males companyies" (2), però això a la mare dissocial no la preocupa gaire ja que a casa tampoc ella hi acostuma a estar i ella mateixa no deixa de ser també una certa "mala companyia". Però d'aquesta manera mare i fill es van separant. Incapaç la dona de guiar el seu fill pels camins de la societat, en això deixa de tenir-ne cura i deixa que sigui ell qui prengui la iniciativa i es vagi espavilant. De fet molts nens hi ha que als seus 7 o 8 anys es pot dir que són com homenets, persones independents; i als 14 o 15 anys viuen ja fora de casa amb els seus propis mitjans.

Es doncs freqüent que les mares dissocials abandonin els seus fills prematurament, però això no significa que no en vulguin tenir d'altres. De fet, alhora que abandonen els més grandets, continuen fent de mares dels més petits,

i continuen també encarregant-se que d'aquests no en manquin pas. Aquesta és una de les maneres de fer, de l'amor dissocial. No pot ser d'altra manera. Pot respondre a les exigències de la naturalesa que és la realitat que urgeix quan l'infant és menut, però no pot respondre a les exigències de la societat que és la realitat que després es fa vigent. En aquest sentit val a dir que qui no estima d'acord amb l'ideal exigit per les condicions objectives de la societat, és molt possible que aviat deixi d'estimar realment perquè no pot arribar a fer-ho del tot fins a les últimes conseqüències de la realitat.

Però és possible una altra alternativa.

4.1.2.- L'amor "pervers":

Hi ha mares prostitutes que, especialment pel que fa a les seves filles, no deixen d'estimar; però aleshores ho fan perversament. En aquest cas la il·lusió d'aquestes dones és que les seves filles arribin a ser també prostitutes, però d'aquelles que tenen més èxit i que més es fan admirar i pagar. Estimen doncs de veritat, però aquest és el seu amor; un amor que no deixa de ser un ideal. I no és que no ho sàpiguen que així no s'ha d'estimar. Ho saben i en tenen consciència i la consciència en el fons els fa mal. Però si a les seves filles no les estimessin així, és a dir, com a prostitutes, gairebé no les podrien estimar de cap manera; i al final acabarien perdent la il·lusió, l'ideal i també les filles, com en el cas anterior.

No és aquest l'únic exemple de mares dissocials que s'entesten d'estimar els seus fills tant si són petits com si ja són grans. No és difícil comprovar que en el món dels marginats no són pas poques les dones que mantenen amb el seu fill un vincle talment estret que hom no gosaria pas dir que sigui inferior al de qualsevol mare convencional; però tanmateix ja no es pot assegurar que es tracti d'un vincle com cal. Són mares que sembla que estimin molt però perquè en tenen massa necessitat dels seus fills. Com a mares dissocials, no poden estimar en funció de les exigències de la realitat social, i acaben estimant en funció només de les pròpies necessitats i fent-ho d'una manera estranya. El resultat és que l'infant en surt perjudicat i al capdavall esdevé una persona estranya també, alhora dependent i desvinculada i carregada d'agressivitat.

En aquest sentit penso que es pot dir que, en el context de la dissocialitat, el vincle amorós psíquicament més sa és aquell que no vincula gaire. Encara doncs que pugui sorprendre o pugui sonar malament, quan una mare dissocial estima molt el seu fill, i més en el cas que aquest ja es vagi fent gran, és molt possible que el seu amor no sigui gaire normal i més aviat faci mal. Naturalment, les diverses situacions que es donen en concret estan constituïdes per molts diversos factors i per tant no responen a un esquema simplista, però tanmateix hi ha una lògica pròpia de la dissocialitat que, al separar els individus de la realitat vigent, els separa també entre ells encara que es tracti de pares i fills (3). El cas és que quan en el medi dissocial es dona alguna coalició altament afectiva, sovint hom observa que molts d'aquells afectes no són del tot normals o no s'endeguen normalment. Tanmateix això no ha d'estranyar, ja que al capdavall aquest és el resultat de la dictadura de la realitat. Les relacions entre els individus cal que responguin a la realitat i a les seves exigències; altrament, mancades d'una estructura comuna i objectiva, tot sovint segueixen camins errats que no és fàcil que arribin a coincidir d'una manera estable.

No es pot dir per tant que els pares dissocials siguin persones incapaces d'estimar els seus fills pel fet de tractar-se de persones immadures o disminuïdes afectivament; ni, quan els estimen anormalment, tampoc es pot dir que sigui pel fet de ser persones moralment o psíquicament perverses. Però certament el seu amor no es pot endegar d'acord amb la realitat social i en aquest sentit no és un amor com cal. No vull dir que sigui fals o que en principi no sigui com l'amor de les persones socialitzades, però no pot anar pels mateixos camins ni realitzar-se de la mateixa manera perquè és una altra la realitat. No voldria dir tampoc que, tota vegada que aquestes persones no poden estimar com cal, no haurien d'estimar o no haurien de ser pares. En principi tenen el mateix dret que tenen totes les altres persones, però el seu dret està fora de la realitat històrica i per tant no es pot realitzar perquè, per dir-ho així, és primer i més poderós el dret de la realitat. Certament tot això està

ple de contradiccions, però són les que genera la societat.

4.2.- La relació socialitzadora i el "buit afectiu-objectiu"

En l'apartat anterior s'ha vist, en el context d'uns casos concrets, quina és la mena de relació que els pares dissocials estableixen amb els seus fills; en aquest nou apartat es tracta de veure quina és la que estableixen els pares socialitzats i més concretament la que s'estableix entre pares i fills amb vista a socialitzar. D'aquesta manera, en relació amb la qüestió anterior, es podrà tenir una visió complementària i més comprensiva. I també es podrà entendre millor que la relació amb la realitat social és un constructe de l'ideal del jo, que cal assolir d'estructurar d'una manera estable. La relació socialitzadora entre pares i fills és aquesta obra de construcció.

De tota manera es tracta d'explicar ja aquí el procés de socialització. Aquest serà el tema de la segona part. La qüestió d'ara, seguint el tema de la primera part, mira d'anar aprofundint encara una mica més en la naturalesa de la identitat de la persona dissocial i del seu conflicte. I en aquest context tracta de fer veure que el conflicte no és una mena de problema afectiu. Aquesta qüestió ja es va a començar a tractar en l'apartat anterior, quan es deia que el problema no venia del fet que els pares dissocials no estimessin prou o estimessin malament; però ara es tracta de complementar l'explicació, observant també com estimen els pares socialitzats. D'aquesta manera també es comprendrà millor la identitat de la persona socialitzada i la naturalesa de la socialització.

En tractant el delinqüent és fàcil d'arribar a pensar que en el seu interior s'amaga sempre com una mena de dèficit o de buit afectiu que és el que explica el seu conflicte i la seva conducta en el fons reivindicativa. De fet, aquesta interpretació i aquest tema del buit afectiu és molt freqüent entre els qui procuren ajudar les persones amb problemes d'inadaptació social, especialment menors i joves. I això no té res d'estrany. L'educador pot comprovar cada dia com el noi delinqüent cerca la seva relació i estima personals gairebé com si d'un infant es tractés. I fins i tot això sovint es pot afirmar quan sembla fer tot el contrari, és a dir, quan en lloc de cercar la bona relació, l'ataca o la defuig en un intent de negar el desig que en té. Vistes les coses així, sembla doncs lògic pensar que el problema rau en un dèficit de relació afectiva, que el noi amb el tracte amb la persona de l'educador, s'esforça d'emplenar i cerca de compensar.

D'altra banda, ja he indicat que no solament pensa així l'educador que en la seva praxi es relaciona amb el noi delinqüent, sinó també molts teòrics que pretenen d'explicar la delinqüència com a resultat de suposats conflictes i traumes esdevinguts durant la primera infància en la relació familiar. Ultra això, aquesta manera de veure les coses sembla confirmar-se al comprovar que en moltes de les llars on les relacions familiars van malament, d'una manera significativa la delinqüència hi és present.

Voldria fer notar que en aquesta concepció sembla que hi hagi, més o menys implícit, una mena de supòsit que es podria explicitar de la manera següent: La necessitat que l'infant té de relació afectiva ve determinada per la mateixa naturalesa infantil, la qual assenyala els límits de la capacitat que li cal arribar a emplenar. I en el cas, per tant, que aquesta cota no sigui assolida, l'infant restarà insatisfet i potser inclús traumatitzat, i d'adult esdevindrà una d'aquelles persones sempre insegures i reivindicatives que d'alguna manera tendeixen a projectar sobre les altres el seu conflicte interior.

Com doncs es pot veure, en aquesta concepció, la "relació afectiva" es planteja com una relació eminentment dual, és a dir, com un fet que esdevé només entre els subjectes implicats qui, en definitiva, són els qui determinen, d'acord amb les necessitats subjectives de cadascú, la quantitat i la qualitat de relació que cal posar en joc. La circumstància externa, lògicament, cal tenir-la en compte també, però només per a fer possible la relació entre els subjectes, o per a evitar que es constitueixi en un impediment; però, per dir-ho així, la mateixa relació cal que es doni en una circumstància o en una altra, perquè en aquest cas són les necessitats subjectives, més que no pas els aconeteixements objectius, allò que és important.

Però ja vau explicar que, a nivell d'aquella relació, que és la que hi ha en joc en el conflicte dissocial, això no és ben bé així. A aquest nivell no són només dos els protagonistes implicats en la relació sinó tres talment que aquesta és una formació triangular. A més a més del jo i de l'altre, hi ha les condicions objectives de la societat que intervenen també internament en la definició de la realitat i, per tant, en la configuració del seu ideal i de la relació conseqüent. La relació dual més aviat és cosa dels primers estadis de la vida, quan la figura materna omple gairebé tota la perspectiva de l'infant, sense que les altres coses siguin als seus ulls encara gaire importants. Però a partir d'aquí i a mesura que el nen es fa gran, la circumstància objectiva va incidint i s'interfereix cada cop més en la relació amb les altres persones de manera que es planteja un nou àmbit de relació que en aquest sentit no pot deixar de ser més complex.

La relació que està en joc en el conflicte dissocial no és la que hi ha entre les persones sinó la relació del jo amb la realitat, i si a més a més el jo conflictua amb l'altre només és una conseqüència d'això. Però la relació amb la realitat social és triangular i abraça també les condicions objectives de la societat. En aquest nivell la necessitat de relació personal que es planteja no és doncs només subjectiva sinó també objectiva; és a dir, no respon només a la necessitat d'afecte que l'individu com a tal pugui tenir, sinó a la necessitat que té el jo d'incorporar la referència a les condicions objectives de la realitat, en la seva identitat social.

El fet doncs que es pot observar durant el procés de socialització i que és important de subratllar, és que el jo té "més necessitat" d'aproximar-se a l'altre-pare a l'hora d'aproximar-se i de respondre a l'altre-par en referència a les mateixes condicions. En aquest sentit, el medi objectiu (la societat objectiva) on cal que es desplegui la relació del jo amb el par, no és pas irrellevant respecte a la relació afectiva del jo amb la figura paterna. Això es pot observar a la institució durant el procés de ressocialització. Quan el noi dissocial es disposa a enfrontar la realitat en totes les seves implicacions, experimenta el "buit objectiu" que d'ella el separa i fa una renovada aproximació a la figura de l'educador a fi que l'ajudi en la seva pretensió de salvar-ne la distància.

Aquest buit, per tant, en principi no és un dèficit afectiu soterrat dins la persona del noi i que en aquella circumstància emergeix, sinó que és un buit objectiu que realment separa el seu jo de la societat i de les figures que la representen, i que per tant el mou a cercar-ne la relació. Però a la vegada és un buit efímer, "fràgil", puix que viu mentre el noi es refereix a la societat i mor quan la referència s'apaga sense, per dir-ho així, deixar-hi cap altra mena de buit. En aquest sentit més aviat s'ha de dir que el noi és dissocial no pas com a resultat del buit afectiu que porta dins, sinó que aquest buit emergeix perquè el noi és dissocial i vol deixar-ho de ser. No és doncs aquest buit la causa de la dissocialitat sinó la seva expressió. Això no significa, naturalment, tal com ja havia dit abans, que en la persona dissocial no s'hi puguin també manifestar conflictes i dèficits anteriors i més profunds, però el que vull ara fer notar és que hi ha una mena de "necessitat afectiva" que és específica d'aquest altre nivell i nou àmbit de relació; i que aquesta necessitat, sense deixar de ser important atesa la tasca que ha de fer de socialització, és a la vegada més relativa i evanescent que l'anterior.

El dissocial, per tant, pel fet de ser-ho, no és una persona portadora d'un hipotètic trauma afectiu, i menys encara una persona malalta. Si ell deixa de referir-se a la societat (o millor dit, si deixa d'actualitzar aquesta referència), cosa que pot fer bastant fàcilment, realment no té cap necessitat de cercar la relació afectiva amb la figura paterna, representant de la mateixa, i no es pot dir per tant que sigui una persona afectivament insatisfeta. En canvi, aquesta necessitat es genera quan ell s'esforça de mantenir-se referit a la societat per tal d'assumir-la o d'incorporar-la. En aquest cas, ell experimenta la necessitat d'establir amb la figura paterna una relació personal més aprofundida i elaborada en funció d'aquest objectiu, una relació que li serveixi de pont per a salvar el buit i arribar a l'altra banda de la frontera on es troba la societat i la comunitat on s'ha d'incorporar.

Hi ha, per tant, autènticament una renovada i més gran necessitat de relació personal, que no cal dir que també és afectiva, però amb vista a la

tasca de socialització (o de ressocialització en el cas dels nois delinqüents) que el jo cal que emprengui. I això és així, perquè la realitat social que ha de ser incorporada a la identitat del jo, no sols ve definida per la referència d'ell a les condicions objectives sinó també per la seva referència a l'altre. La realitat social abasta en una mateixa configuració la dimensió objectiva de la realitat i la dimensió personal; la relació amb allò que és objectiu i que no depèn de les persones i la relació amb les persones. Per això la realitat objectiva pot ser objecte de la libido del jo, perquè en la realitat hi ha també l'altre, que és l'objecte personal. I també per això, quan el jo es disposa a incorporar la realitat, s'aproxima a l'altre ja que és en la relació amb aquest, on ha d'introduir la relació amb les condicions objectives de la societat.

Quan en el context de la socialització, el jo s'aproxima doncs a la figura paterna, específicament ho fa no pas perquè té necessitat de ser estimat sinó perquè té necessitat d'estimar i d'invertir el representant de la societat. Lògicament també té necessitat de ser estimat, però en tot cas necessita de ser-ho per tal de poder estimar i poder-se implicar profundament en la relació amb la persona que representa la societat i, a través d'ella, amb la societat representada.

Quan es parla doncs de relació o de necessitat afectiva, cal veure'n el context. Certament pot haver-hi un conflicte afectiu que s'hagi de tractar també, però en el context de la socialització, la relació que específicament està en joc és d'una altra naturalesa. Tanmateix també és relació personal i afectiva, però està en funció de la necessitat que el jo experimenta de salvar el buit que el separa de la realitat.

Però voldria subratllar que quan dic que aquesta altra necessitat és de naturalesa diferent, no vull dir que sigui de naturalesa inferior o que sigui menys urgent de satisfer. Tanmateix m'he referit a la seva fragilitat com també a la fragilitat del buit objectiu, que ve a ser el mateix; però quan la referència del jo a la societat s'actualitza i la necessitat es planteja, la força del buit que separa el jo de la societat també es pot arribar a fer sentir d'una manera molt angoixant, com es pot veure en el conflicte dissocial. D'altra banda, és d'aquest buit que procedeix la força que mou el procés de socialització i el fa anar endavant; i digui's el mateix del procés de ressocialització, si no s'ha pogut fer abans.

Aquesta és la força que mou el noi delinqüent a anar a la institució, i a cercar la relació de les figures que hi estan al front. No és en principi una "necessitat afectiva" allò que l'empeny sinó que en la relació amb la institució i les seves figures paternes hi cerca, per dir-ho així, el material de construcció que necessita per a bastir l'estructura que el vinculi a la societat. Necessita certament d'actualitzar i de potenciar la relació amb les persones de la institució, però perquè necessita de mantenir viva i operant la relació amb les condicions objectives de la societat, que al desplegar-se han deixat entre el jo i l'altre aquest buit que cal salvar si no volen quedar separats (5.1.1.). Per això ve el noi a la institució, empès per una força que, si bé s'hi pensa, no deixa de ser admirable i sorprenent. El procés de ressocialització, cal insistir-hi, no té res de fàcil pel noi, qui sovint s'ho passa bastant malament; i això no obstant, i malgrat totes les dificultats, ell s'esforça a romandre a la institució i a la societat, i a aprofundir la relació amb els seus representants a desgrat del greu conflicte que això li arriba a suposar.

Però no es pensi que aquest buit es troba només en la base de la relació que s'estableix a partir de la dissocialitat. La força d'aquest buit no sols explica el procés de ressocialització sinó que amb més raó encara explica el procés convencional de socialització. Si l'infant s'apropa al pare, entre altres raons, és també perquè d'alguna manera l'experiència del buit enfront de la realitat social, tard o d'hora, es fa present en l'horitzó del seu jo. I és també per la mateixa raó, tota vegada que el pare s'identifica amb el jo infantil, que ell s'apropa més al seu fill. Tant el procés de ressocialització com el de socialització persegueixen doncs la mateixa finalitat: salvar el buit objectiu, la distància que separa el jo de la societat, per mitjà de la constitució del Vincle Social.

4.3.- La comunitat social

En el primer apartat d'aquet capítol s'ha pogut veure que la comunitat dissocial, començant inclús per la domèstica, és un fenomen bastant anormal, per no dir estrany, que fa que a penes pugui merèixer el nom de comunitat. I de fet es pot observar que les persones dissocials, a l'hora d'integrar-se a la comunitat, es troben amb una mena de dificultat bastant especial que s'ha mirat d'explicar en la seva especificitat. En canvi, i com per contrast, en l'apartat segon, s'ha pogut veure com assoleix el jo de superar aquesta dificultat i d'integrar-se a la comunitat. Ara, en aquest tercer apartat, i a manera de conclusió del que s'ha dit en els dos anteriors, es mirarà de subratllar alguns dels aspectes que formen part de tota aquesta qüestió que gira al voltant de la comunitat i de la seva constitució. La qüestió central és doncs aquesta: què és allò que, en el context de la nostra societat, fa que un grup de persones es constitueixin en comunitat? Com ja s'ha anat repetint, es poden donar i de fet es donen diverses explicacions. Hi ha qui diu que això de fer comunitat és un assoliment de maduresa psíquica, i també hi ha qui diu que és un fenomen específicament cultural. Sense negar les diverses interpretacions i les seves dimensions corresponents, però a partir de la problemàtica que s'està analitzant aquí s'afirma que bàsicament és cosa del Vincle Social, la naturalesa del qual és el que s'està explicant.

4.3.1.- La base de la comunitat:

La "base material" de la comunitat és el medi configurat per les condicions objectives del sistema de producció que hi ha vigent. Però a més a més cal que l'individu, o millor dit, el jo de cada individu s'hi refereixi internament, i en aquest sentit, també hi ha una "base ideal". L'ideal comú fa comunitat. L'ideal és allò que fa que els individus coincideixin en una mateixa comunitat, perquè és allò que els refereix a una mateixa realitat objectiva o al mateix medi de producció. Certament, hi ha també altres dimensions en què és important la coincidència amb vista a la constitució de la comunitat. I així, per exemple, cal coincidir en una suficient salut mental i maduresa humana; i cal coincidir també en uns mateixos principis morals i valors culturals, etc. Però l'observació del conflicte dissocial palesa que, "a la nostra societat" amb això no n'hi ha prou i que hi ha d'haver també una interna coincidència del jo de cadascú en relació a la realitat social vigent com a marc de referència de la cultura i de la moral. Però aquesta és la tasca que fa l'ideal; la seva feina és referir el jo a la societat talment que s'hi vagi vinculant cada cop més.

El vincle social es pot dir que no s'esgota en l'ideal, però aquest sempre hi és present ja que n'és l'eix que, amb la seva força, dinamitza la relació vinculant i li dóna el sentit. El que és important és que el jo, a través del seu ideal, no deixi d'estar referit al medi de producció en la seva definició vigent i, a partir d'aquí, hi vagi establint relacions de treball i de tota altra mena (culturals, morals, tècniques, jurídiques, etc.) que, en aquest cas, venen a ser la realització concreta de l'esmentat ideal i, al mateix temps, el seu enfortiment. Així és com es forma la comunitat. A mesura que el jo es va implicant més i més amb la definició de la realitat objectiva, més hi va arrelant i més la seva identitat social s'hi va identificant. Però d'aquesta manera s'identifica també amb la comunitat d'aquells que, com ell, estan referits al mateix medi material i pot afegir el seu propi treball a l'esforç comú de tots plegats.

No és doncs la relació entre les persones la que específicament forma la comunitat (i en aquest sentit no depèn només de la capacitat psíquica de relació), sinó la que s'estableix entre les persones i el medi material on les persones treballen i interactuen entre elles. Tanmateix tampoc és una relació purament cultural, sinó una relació anterior amb la realitat subjacent a la cultura. És concretament una relació d'ideal i, per tant, de naturalesa sociodinàmica. Però aquí caldria advertir que aquesta especial naturalesa de la comunitat o aquesta manera especial de constituir-se en base a l'ideal, sembla ser específica de la nostra societat i concretament de la capitalista. Això ja s'explicarà en el capítol que ve, però tanmateix ja aquí cal advertir que, al preguntar sobre la naturalesa de la comunitat, no es fa un plantejament abstracte o essencialista, sinó que es pregunta sobre la naturalesa de la "nostra comunitat", o de la comunitat en el context configurat pel sistema de producció que hi és vigent. I el que s'afirma és que en aquestes condicions

concretes, allò que uneix a la comunitat (el vincle social) és una formació i un assoliment de l'ideal que refereix el jo al medi de producció que és la base, però només la base material, de la comunitat.

4.3.2.- La comunitat des-integrada:

Quan el jo no queda referit internament a la realitat social vigent i a les seves condicions objectives, la relació que l'individu estableix ja s'ha pogut veure que és "irreal" i que també pot ser "perversa". I és que la relació cal que tingui un marc de referència comú i estable per a poder ser comunitària. Altrament el jo resta com si estigués mancat de base objectiva i com si fos un membre deslligat de la comunitat. Per això la relació que el jo dissocial estableix amb els altres no té gaire estabilitat i una mica segueix l'antull del moment. En aquest sentit es pot dir que la comunitat dissocial és menys comunitat que la socialitzada i, certament, més inestable en les seves relacions i grups. En tot cas és el revers de la comunitat; la cara oposada.

Però si el jo dissocial està a l'altra banda de la comunitat és perquè, de totes maneres, hi segueix mantenint relació; una relació tanmateix que ha quedat estructurada com una mena d'oposició. Per això li és tan difícil d'establir-ne una altra de més positiva i per això li és tan conflictiu de passar pel procés de ressocialització. El dissocial no és doncs simplement una persona inadaptada; una persona, per exemple, que procedeix d'una altra cultura o que ha estat formada en una subcultura diferent. És més aviat una persona que s'ha estructurat negativament en relació a la realitat social que, malgrat tot, segueix essent el marc de referència de la seva cultura. Una persona procedent d'una altra cultura no tindria, ni té, tanta dificultat d'adaptar-se com té el dissocial de ressocialitzar-se. El dissocial, en referència a la societat i al sistema a l'interior del qual ha crescut i es troba, té una dificultat més profunda de relació i també un conflicte pitjor. En la identitat dissocial, la relació negativa amb la realitat és doncs un fet que sempre està interferint.

La "dis-socialitat", per tant, no és pura "a-socialitat" o absència de relació. És més aviat relació de dificultat i, a partir d'aquesta dificultat, socialització diferent i per tant també diferent culturització. En aquest sentit la subcultura delinquent no és la causa o el factor que explica la delinqüència, sinó l'efecte o la conseqüència de la dificultat que és primer i que és una malformació del vincle social o de la relació que hi ha entre el jo i la realitat. Aquesta malformació s'explica com una mena de contracatexi a un nivell superior i més complex de relació que el psicodinàmic. Atès que el jo no pot incorporar la realitat en el seu ideal, acaba expulsant-la com si fos un cos estrany i configurant-se en funció d'aquest rebuig. No cal dir que desfer primer i refer després aquesta negativa relació del jo amb la realitat, resulta una tasca ben difícil. En aquest sentit es pot dir que la identitat dissocial està separada de la societat per la relació de contracatexi, però no pas, per tant, perquè no hi tingui res a veure, sinó perquè hi té massa a veure en la seva relació de dificultat.

4.3.3.- La sintonia comunitària:

La relació social de l'individu amb els altres esdevé doncs sempre en el context d'un ideal que, més bé o més malament, s'elabora a un nivell anterior o pre-social. En aquest altre nivell, el jo dóna forma o defineix primer amb el seu ideal les persones i les coses concretes amb les quals caldrà que l'individu es relacioni després. Els subjectes de la relació no són doncs, en aquest nivell, els individus entre ells sinó el jo, l'altre i la realitat social, i la naturalesa de llur relació és la pròpia de l'ideal. Aquests són els primers protagonistes que hi ha en la base de la relació. Els protagonistes són, per dir-ho així, la societat i els seus membres com a tals. En la seva relació social, els individus, en primer lloc, es relacionen com a membres que són de la mateixa societat, referits com estan a les mateixes condicions objectives del seu sistema de producció; i només després es relacionen com els individus que són. En aquest sentit es pot dir que la relació pre-social és la pròpia dels funcionaris de la societat tota vegada que, més que la identitat individual i personal, contempla la prèvia identitat social del jo i de l'altre que són una formació i una mena d'abstracció ideal i bastant impersonal. Això no obstant, des la seva posició anterior, la relació d'ideal decididament configura i delimita per sota les posteriors relacions personals.

Per això és difícil que l'individu socialitzat estableixi relació personal amb l'individu dissocial i delinquent; però per la mateixa raó també és difícil que el delinquent dissocial s'impliqui personalment en una relació amb l'individu socialitzat. En aquest sentit, a la nostra societat i en referència a la mateixa realitat de base, hi ha com dues comunitats separades per la frontera de la norma i sense a penes relació. La relació de parella, per exemple, en general es forma a l'interior de cada una d'aquestes comunitats, però també les relacions de treball i les d'amistat, i no s'arriben a barrejar amb les de l'altre cantó. I és que, per sota, encara que hi hagi una sola realitat objectiva, l'oposat ideal a la mateixa no permet que coincideixin les dues comunitats. En canvi, a l'interior de cada una d'elles, els diferents individus poden sintonitzar millor entre ells perquè, per dir-ho així, sintonitzen amb la mateixa onda del seu ideal.

És un fet d'observació l'especial sintonia que hi ha entre els delinqüents que fa que individus que no es coneixien prèviament, s'arribin a identificar com a col·legues i a connectar ràpidament (4); però també és un fet d'observació la dificultat que tenen de connectar amb la societat. Tanmateix una cosa semblant s'ha de dir de les persones socialitzades. També tenen dificultat de sintonitzar amb el món dels dissocials, i de fet poca connexió hi acostumen a tenir i fins i tot val a dir que ben poca comprensió. Més aviat s'apleguen entre elles i s'aparten de la realitat dels delinqüents.

L'exigència de l'ideal, socialitzat o dissocial, es fa sentir doncs, a nivell de les relacions socials entre els individus, d'una banda cohesionant i lligant intensament, però de l'altra, delimitant i discriminant d'una manera important. L'espòs, naturalment, estima la seva esposa com aquella persona singular que és, i també l'estima com esposa, però també com a membre que és de la mateixa comunitat, és a dir, com l'"altre" que participa del mateix ideal de realitat i de les mateixes normes de la societat. Altrament no podrien coincidir i fóra difícil inclús que es poguessin estimar. I el que es diu aquí de la relació de parella, digui's de la relació d'amistat i de les altres possibles relacions personals.

Tanmateix sempre hi ha l'excepció. A vegades passa, posem per cas, (i això d'altra banda és també un fet que hem pogut observar) que un jove dissocial s'enamora d'una noia socialitzada, però no cal dir que en aquest cas la relació no deixa de ser conflictiva. En el context d'aquesta relació, tan intensa i personal, es posa en joc elehores la relació de cada un d'ells amb la realitat social i es qüestiona, per tant, l'ideal subjacent. Són possibles diferents resultats. Pot ser, per exemple, que l'individu dissocial es ressocialitzi, però pot ser també que el socialitzat es torni delinquent. Allò, però, que és més freqüent és que la relació no duri. Un amor que es basa en un ideal oposat és un amor, per dir-ho així, condemnat a mort (5).

La dificultat inherent al procés de ressocialització cal entendre-la també en el context d'aquest plantejament. Es podria dir que la relació que s'hi estableix és un "amor contra natura" (la natura de l'ideal i de la comunitat conseqüent) ja que a través d'ell el jo cerca de coincidir amb l'altre i de fer-hi comunitat, però a partir d'ideals oposats. En aquest sentit, en el context del procés ressocialitzador, són molts els amors que cal desfer, entre els quals no és pas el menys important l'amor a si mateix que, en aquest cas, en principi és un amor delinquent que ha de ser substituït. Però també, per tant, són moltes les coses i els amors que cal refer en referència al nou ideal de realitat que possibiliti el retrobament en la mateixa comunitat (6).

Cal reconèixer doncs que a la nostra societat hi ha certament com dues comunitats, però no pas perquè en principi hi hagi dues cultures o dues morals sinó perquè hi ha formacions diferents i oposades respecte al mateix ideal. Tanmateix també a partir d'aquí es despleguen valors culturals i principis morals diferents que no cal dir que és bo d'estudiar, però la seva entitat més profunda i la dinàmica que els explica cal cercar-la en el context d'una problemàtica de relació que és anterior. En aquest sentit la subcultura i la moral delinqüents no és allò que explica la qüestió sinó la seva conseqüència i en tot cas la seva expressió.

En aquest context, el fer o no fer comunitat no és doncs una qüestió de maduresa humana ni una qüestió de moral ni tampoc cultural, però al final no

deixa d'intervenir, d'una manera determinant, en totes aquestes altres dimensions. Aquest és el problema de les persones dissocials. Són dissocials no pas perquè en principi siguin persones diferents de les altres, però perquè són dissocials al capdavant es tornen diferents i anormals moralment, culturalment i no poques vegades inclús psíquicament. El cas és que per a poder respondre a les exigències de la "seva" realitat han de deixar de respondre a les exigències de la realitat objectiva dels altres i per tant se n'han de desvincular. Altrament sempre estarien en contradicció amb la pròpia identitat. I això és una cosa que no pot resoldre la bona voluntat. És un fet objectiu que no depèn de la voluntat; una contradicció que hi ha entre la realitat del jo i la realitat de l'altre tota vegada que el procés de socialització no les ha pogudes identificar.

En tot cas, per a poder-ho fer, l'ideal s'ha de formar i ha d'incorporar, al llarg del procés de socialització, la definició social de la realitat. Si el jo no incorpora primer, en el seu propi ideal o superjò, la definició comuna del medi d'acord amb les condicions objectives del sistema productiu, ell mateix no es podrà incorporar després a la comunitat dels productors i en restarà alienat i no s'hi podrà relacionar. L'objectiu del procés de socialització és doncs formar l'ideal talment que a través d'ell el jo es projecti vers el medi material en la seva definició objectiva i s'hi vinculi establement. Però aquesta vinculació pot fallar no només per part del jo que s'ha de relacionar amb el medi sinó també per part del medi que també s'ha de relacionar amb el jo. En aquest cas, però, més que al jo el fracàs del procés cal atribuir-lo a la societat; en aquest cas, si falla la base ideal és perquè, per dir-ho així, falla primer la base material. Però aquest ja és el tema del capítol que ve.

La persona dissocial es pot dir que està alienada, però ho està d'una manera especial que cal observar concretament i explicar específicament. Un dels trets més sorprenents i dramàtics del conflicte en què es troba és, per exemple, la seva impotència. Qui es relacioni amb aquests xicots ho pot comprovar una i mil vegades. El noi delinqüent sovint ho voldria deixar de ser i no pot; voldria viure com està manat i li és impossible; voldria obeir la norma social, però moltes vegades al capdavant ho ha de deixar estar. Com s'explica doncs aquesta impotència? D'on li ve? He dit que és un fet sorprenent. Les persones "normals" no experimenten aquesta dificultat. Tanmateix n'experimenten d'altres enfront de les normes socials, a les quals els costa també de sotmetre's, però la dificultat dissocial, segons s'ha exposat, és més forta i sobretot és d'una naturalesa diferent. Com s'explica doncs aquesta mena d'alienació i la seva impotència conseqüent? Com s'explica que la persona dissocial vulgui, però no pugui fer com fan totes les altres?

Una primera resposta ja queda esbossada, i és la següent: El dissocial ha fracassat en el seu procés de socialització i, al no haver incorporat la realitat social, n'ha quedat separat o alienat. En general això és el que s'ha anat veient a mesura que s'ha anat exposant la naturalesa del conflicte dissocial, però en particular s'ha pogut veure en el capítol tercer quan s'ha analitzat l'estructura de l'experiència dissocial comparant-la amb la socialitzada. Aleshores s'ha explicat que entre l'altre i el jo socialitzat hi ha una estructura de comunicació que els permet de fer comunitat, però que, en lloc d'aquesta estructura, entre l'altre i el jo dissocial, hi ha una mena de buit que els estructura com a separats. El fet és que en el cas del jo dissocial, la seva realitat no és referencialment la realitat de l'altre i per això no hi pot respondre i s'hi troba alienat. Per això no pot viure la vida de la societat; per això ara es troba incapaç de fer-la seva i de seguir-ne, per tant, les normes. Però aquesta resposta, encara que sigui certa, és parcial, per no dir parcialista, i no toca pas encara el fons de la qüestió. La qüestió és saber per què fracassa el procés de socialització.

Segons com es contesti pot semblar que l'alienació sigui només un defecte de la relació que l'individu estableix amb la societat quan sovint primer és un defecte de la societat i de la relació que ella estableix amb l'individu. La pregunta cal plantejar-la, per tant, d'una altra manera i situar-la en un moment anterior. En aquest moment no es tracta tant de veure què li ha passat a l'individu com de veure què li ha passat a la societat. Certament l'individu dissocial ha fracassat a l'hora d'incorporar la realitat social, però què li ha passat a aquesta que necessita ara de ser incorporada a través del llarg i complex procés de socialització per a arribar a ser consistent i tenir un pes semblant al de la realitat primera? Un altre sorprenent tret del conflicte dissocial és la seva fragilitat, cara oposada de la seva radicalització impotent; però si és fràgil el conflicte és perquè ho és també la mateixa realitat social i, per tant, també la relació amb ella. Quina és doncs la manera de ser d'aquesta realitat que ara necessita de ser reforçada per mitjà del procés de socialització per a que s'imposi al jo com a la seva autèntica realitat? La resposta, doncs, abans que en la història de l'individu cal cercar-la en la història de la societat i en les vicissituds per les quals ha passat fins a esdevenir aquesta mena de realitat tan fràgil i conflictiva.

Noti's doncs que es tracta ara de passar de l'experiència subjectiva de l'alienació dissocial a les condicions objectives que la possibiliten i que en darrer terme l'acaben d'explicar. Es fa doncs com una mena de salt a un altre terreny i certament a un terreny que pot semblar més especulatiu. Tanmateix el terreny de l'observació no s'abandona pas, ja que sempre caldrà referir-se a les dades del problema concret que s'ha d'explicar; però l'explicació va una mica més enllà.

El que aquí s'afirma concretament és doncs que, encara que l'alienació dissocial sigui un fet de naturalesa "sociodinàmica" (ja que és un problema en la relació de l'ideal del jo amb la realitat social), això sol no ho explica tot. A més a més inclou una alienació objectiva que l'acaba d'explicar; un fet que té a veure no sols amb l'individu i la seva manera de ser sinó també, i bàsicament, amb la manera de ser de la realitat social objectiva. Sota doncs

de l'alienació dissocial o sociodinàmica, hi ha una alienació "social" que, al seu torn, s'explica, en primer lloc, per les condicions genèriques de la societat a partir de les quals els homes s'han de relacionar i fer comunitat; i, en segon lloc, per la condició de cadascú en particular en la relació amb la propietat. D'altra banda, tota aquesta qüestió s'adiu força amb l'explicació que fa Marx sobre l'alienació i es pot dir, per tant, que és en la línia del seu pensament que aquí s'entén. Allò doncs que s'afirma concretament és que l'alienació objectiva i social explica (o millor encara, "acaba d'explicar") l'alienació dissocial, però també que alhora és explicada per aquesta, la qual revela la verdadera naturalesa que aquella té. En aquest sentit es pot dir que l'alienació dissocial, pel que fa a la relació amb la comunitat, és la social arribada a les seves últimes conseqüències o desplegada del tot (1).

5.1.- De l'experiència de la realitat a la realitat experimentada

Que sota de l'alienació dissocial hi ha una alienació objectiva es pot intuir ja en moltes de les observacions que s'han anat fent al llarg d'aquest estudi, però per tal de veure-ho més clar, de moment val la pena de tornar a centrar l'atenció en dos fets d'observació que ja s'han esmentat. El primer es refereix a la necessitat que, entre els subjectes involucrats en un mateix procés de ressocialització, s'experimenta d'una major relació, i a la "dinàmica" conseqüent; el segon es refereix a la complexitat que la relació amb la societat palesa de tenir i que en l'àmbit de l'experiència dissocial es pot observar clarament.

5.1.1.- **L'experiència del "buit inter-objectiu":**

La major necessitat que de relació hi ha en el procés de socialització es pot comprovar comparant el procés normal amb l'anormal el qual, sense ser-ho psíquicament, de fet és diferent i acostuma a ser més breu; però d'una manera més clara es pot comprovar en el procés de ressocialització quan es mira de recuperar el dèficit de relació personal que abans s'havia donat. Concretament allò que es pot observar en el procés de ressocialització és el que ja es va explicar al parlar d'aquella mena de "buit afectiu" que el jo dissocial experimenta quan es vol ressocialitzar (4.2.). Val la pena d'insistir en aquest fet i d'aprofundir, una mica més, en l'especial dinàmica que té lloc en aquesta situació. Quan el jo (el noi delinqüent posem per cas en el procés de ressocialització, o l'infant en el procés de socialització) sent la necessitat d'aproximar-se a la societat, sent també la necessitat d'aproximar-se a la persona del qui la representa i d'establir-hi una major relació. Però aquesta necessitat no reflecteix un conflicte purament afectiu situat a l'interior del subjecte ("intra-subjectiva") sinó que és una necessitat "inter-subjectiva", situada en una altra zona més exterior de relació i que en tot cas reflecteix el conflicte del jo amb la realitat objectiva i la necessitat que té de la proximitat de l'altre per a poder resoldre'l com cal. És doncs aquesta una necessitat funcional, específica del procés de socialització, i la seva funció és la de treballar l'ideal de realitat en col.laboració pròxima amb la figura ideal de l'educador.

D'aquest fet no s'acostuma a fer esment i en canvi és important per a una teoria de la socialització. És una expressió de la seva sociodinàmica i inclús es pot dir que és una expressió de l'alienació objectiva que des de sota l'explica. És una mena de buit o de distància que en referència al medi objectiu el jo experimenta i mira de salvar; i és, per tant, el resultat de l'impuls envers l'altre com a tal i de l'exigència que, a partir sobretot de la resolució edíptica, hi ha de fer-ne comunitat pel que fa a llur relació amb el medi. No és doncs encara alienació en el sentit dissocial, però tanmateix ho arribarà a ser si el buit, al no ser compensat, deixa d'urgir i resta finalment atrofiat. Per això, mentrestant, l'ideal o superjò, a través del qual el jo contempla el medi, s'ha de treballar. I s'ha de treballar en funció d'aquest mateix medi i de la definició exigida per les condicions objectives que la configuren i que en configuren la relació. Per dir-ho així no n'hi ha prou amb l'ideal "natural". L'ideal, tal com és com a resultat del sol desplegament psíquic o de la resolució edíptica, no abasta el medi en la seva definició objectiva i per això cal seguir-lo treballant durant molt de temps. Aquest és el treball que es fa, i que es pot observar, en el context de l'aproximació intersubjectiva entre el jo

i la figura paterna per tal d'arribar a coincidir en el mateix ideal respecte al medi de producció. El que es pot veure és que la relació "inter-subjectiva" està en funció de la relació "inter-objectiva" entre el jo i el medi objectiu i que, per tant, segons sigui aquest pel que fa a les condicions que imposa a la relació, ha de ser l'ideal i el treball que s'hi ha de fer.

El "buit" que el jo dissocial experimenta en la seva alienació és doncs també un "buit" objectiu, un buit que té en la base la separació objectiva que realment hi ha entre l'home i el seu medi comunitari de producció. L'experiència dissocial no és per tant una experiència falsa o distorsionada; tanmateix és una experiència d'alienació, però perquè reflecteix l'alienació objectiva que hi ha a la societat. En aquest sentit es pot dir que l'alienació dissocial és el resultat del mateix procés històric que ha generat l'alienació social. Sota la separació que el jo dissocial experimenta respecte al medi de la comunitat, hi ha doncs la separació que la història ha creat entre l'home i el medi de producció. Tanmateix no és aquesta separació l'única que explica l'alienació dissocial (també hi ha la història personal de l'individu i la posició particular que ocupa a la societat), però ella certament està en la base de la dissocialitat. La dissocialitat es pot dir que és l'últim resultat, en quant no ha sigut compensat per la relació intersubjectiva, de la separació objectiva que el desplegament històric de les condicions de la producció capitalista ha creat.

5.1.2.- La relació amb el medi de producció:

Abans, però, de tirar endavant, serà bo de subratllar, en relació als fets observats, un altre aspecte que també ja es va esmentar i del qual l'explicació va també en la línia del pensament de Marx. El que s'observa és que aquesta mena de buit o alienació que aquí es tracta d'explicar bàsicament s'insereix en la relació de producció del jo amb el medi de la comunitat; i certament aquesta observació s'adiu amb l'anomenada teoria "materialista" de la història i de la societat. Tanmateix l'explicació es refereix a diferents àmbits de relació, tota vegada que Marx parla sobretot del conflicte social mentre que aquí es parla del dissocial, però els dos àmbits, com s'exposarà, no deixen d'estar íntimament relacionats.

El cas és que la dificultat que experimenta el dissocial no rau directament en la seva relació amb les persones com a tals sinó bàsicament en la seva relació amb el medi de producció; aquesta, però, determina aquella d'una manera decisiva. Caldria recordar aquí tot el que es va dir sobre el tema a l'apartat tercer del primer capítol (1.3.1; 1.3.2; 1.3.3.) quan a partir de l'observació, es començava a explicar el conflicte dissocial en la seva especificitat. La persona dissocial té una capacitat normal de relació humana i això no obstant no es pot relacionar amb els altres sense experimentar un greu conflicte en relació amb el medi de producció. En aquest sentit, la relació amb el medi material funciona com la infraestructura que des de sota determina la relació amb la comunitat.

Són molts els autors que rebutgen amb fermesa una explicació, al seu parer, massa materialista de la societat. Tot i admetent la importància de la dimensió econòmica en la relació entre les persones, afirmen que l'home és molt més que un "ens econòmic" i que, per tant, hi ha altres dimensions que són molt més decisives a l'hora de configurar i explicar les seves relacions. L'afecte que els uneix, els ideals que els mouen, els valors que els guien i la cultura en general que els enriqueix no es poden reduir lògicament a la sola dimensió econòmica ni és aquesta qui ho determina tot.

Però això aquí no es nega pas. La relació familiar i el mateix procés de socialització que en aquesta relació té lloc, ho palesa prou clar. A través d'aquest procés l'home cerca de fer comunitat, malgrat els condicionaments econòmics i de tota mena que hi pugui trobar. Però inclús el procés de socialització, per la mateixa raó que es pot dir que és la superació de la dimensió econòmica, no en pot prescindir en la seva base i per ella, per tant, queda determinat.

Quan es diu que l'econòmica és només una entre tantes de les relacions humanes i no pas de les més importants, se n'acostuma a parlar en un context diferent i en un sentit més limitat en comparació a com ho fa l'explicació materialista de la societat. No es tracta simplement del diners i de

la relació que gira al voltant d'ell sinó del medi material i de la relació que l'home hi estableix per tal de produir i de reproduir la seva existència en tots els aspectes inclús els més espirituals. Aquesta relació és "fonamental" i com a fonament incideix profundament en la relació dels homes entre ells. Això, d'altra banda, és el que es pot comprovar observant el dissocial i el conflicte que amb els altres homes té.

Per a comprendre això, no s'ha doncs de contemplar només la relació que els homes socialitzats estableixen entre ells. Aquesta relació de fet ja està homologada "a posteriori" per la relació amb el medi de producció i pel procés de socialització conseqüent. I certament no cal dir que, a l'interior d'aquest context posterior, la relació econòmica ja té un altre significat més restringit. Per a comprendre la importància de la relació amb el medi, més aviat cal doncs confrontar l'home socialitzat amb el dissocial. Aleshores es pot comprovar que la diferent relació amb el medi de producció determina gairebé del tot el destí de l'individu i de la seva relació amb la comunitat; no sols el destí de la seva relació i vida econòmica sinó també el de la seva vida cultural, espiritual i fins i tot biològica. La persona dissocial resta a la part de fora de la comunitat i al marge dels productes materials i espirituals que necessita perquè resta a la part de fora del medi de producció i al marge del sistema que hi està vigent.

Si es contempla només la relació socialitzada difícilment es pot entendre i explicar el procés de socialització en aquests aspectes que són fonamentals. En aquest cas es desconeix el treball que ha de fer d'homologació en relació al medi de producció i que si fracassa fa fracassar pràcticament del tot la relació amb la comunitat. En el capítol anterior s'ha explicat que l'ideal és la base de la comunitat (4.3.1; 4.3.2.), però també que aquest ideal s'ha de formar en relació al medi de producció. És doncs aquest medi la base material de l'ideal que hi ha al dessota i que cal treballar en funció del mateix. Això significa, però, que el mode de producció determina el mode de vincular-se a la comunitat i el mode de relacionar-se que s'estableix entre els homes en el context de les seves condicions.

En tot això hi ha una pregunta que sempre s'està plantejant: Què és allò que fa que els individus arribin a viure d'una manera determinada? O com els individus arriben a incorporar el mode de viure de la seva societat i com aquesta els arriba a configurar i els socialitza? És una pregunta complexa i certament es pot contestar referint-se a molts aspectes. Per part de la societat es pot parlar de la transmissió (o tradició) dels coneixements i dels valors que s'han anat acumulant al llarg de les generacions; i per part dels individus nou-arribats es pot parlar d'aprenentatge, d'assimilació o d'internalització. Però abans de tot cal parlar de la realitat objectiva. Allò que les generacions anteriors entreguen als que hi van arribant és un món que cal treballar per tal de viure-hi, però un món que ja ha sigut transformat pel propi treball; és a dir, un medi objectiu de producció que té unes condicions determinades i que determinen. Els nou-arribats no en podran prescindir i es veuran obligats a viure i a relacionar-se d'acord amb ell. I en tot cas l'educació i l'aprenentatge, com una conseqüència, vindran després.

Un cop situat en aquest món, l'individu psíquicament sa, no pot sinó reconèixer-lo com a la realitat objectiva a què ha de respondre (1.3.3.). A la nostra societat, i un cop adult haurà d'anar a treballar, posem per cas, a un taller. I si així ho ha de fer i ho arriba a fer no és pas perquè és això el que s'ensenya per exemple a l'escola, sinó perquè veu que aquesta és la realitat. L'escola, en tot cas, l'haurà d'ajudar a preparar-s'hi millor, però la realitat s'imposa i s'ensenya per ella mateixa.

Naturalment, es pot dir que allò que determina i configura la vida d'una societat i la dels seus individus és la seva cultura; però en aquest cas no s'ha d'oblidar que de la cultura forma part també el món objectiu creat per l'home, un medi especial constituït per uns mitjans concrets i un mode de producció determinat. En aquest sentit la cultura no és només el conjunt dels coneixements, principis i valors que es poden aprendre més bé o més malament i que fins i tot es poden qüestionar i canviar, sinó una realitat objectiva que ha arribat a ser com una segona naturalesa i tan consistent com ella. Aquesta és la infraestructura que, pel simple fet d'existir, determina en gran part la vida dels homes d'una societat i la seva relació.

Quan Marx mira d'explicar la nostra societat i el tipus de relació que en el seu context es desplega, no fa una "teoria dels valors" sinó una "teoria del Valor" que és el Capital. El Capital és el valor que determina el mode de ser de la societat vigent i dels homes que hi són implicats, però no és un valor moral o cultural entès en el sentit més habitual de la paraula sinó que és un fet objectiu. Certament és un fet econòmic però no es redueix a explicar només l'específica relació econòmica sinó la relació social en general. El Capital és el resultat del sistema que està vigent i també n'és la causa que l'especifica i el denomina. Però el sistema capitalista no és només un conjunt de normes o de principis que generen determinades actituds i les conductes corresponents, sinó que és el sistema de producció que ara està vigent i genera l'immens cabal de recursos i de bens de tota mena que constitueix el món on ara l'home viu. De tot aquest sistema i dels seus productes ara ja no se'n pot prescindir com tampoc es pot prescindir de les seves exigències a l'hora de relacionar-se els homes entre ells.

En aquest sentit la norma social, abans de ser una exigència moral, és una exigència que procedeix d'una realitat objectiva; i el sistema capitalista, abans de ser un sistema subjectiu de valors o un sistema moral, és un sistema objectiu que des del lloc infraestructural que ocupa, planteja unes exigències que cal respectar. Tanmateix Marx va denunciar amb contundència la moral i el capteniment dels capitalistes del seu temps, però alhora reconeixia, i no es cansava d'anunciar també, que no era aquest el problema de fons sinó que el problema era el sistema capitalista com a tal. Era el sistema de producció, per tant, allò que s'havia de canviar si es volia canviar el sistema moral perquè és aquell qui determina aquest i no a l'inrevés.

El capitalisme doncs de la societat actual no denomina només la seva dimensió econòmica sinó la societat com a tal i per això la teoria econòmica de Marx és en darrer terme una teoria de la societat. El capital és un fet econòmic, però des de la seva posició en gran part ho determina tot. Determina inclús aquelles relacions que hom creuria més allunyades de la dimensió econòmica com pot ser la relació i l'afecte familiar; el que hi ha, per exemple, entre els esposos i el que hi ha també entre pares i fills. L'amor de parella generalment es basa en el mateix ideal de realitat i quan no és així es deia en el capítol anterior que acostuma a fracassar; i l'amor amb què pares i fills s'estimen també ha de ser configurat d'acord amb el medi de producció si vol ser realista i amor de veritat. En aquest sentit no és un absurd dir que, a la nostra societat, l'objectiu del procés de socialització és fer de l'amor humà un amor capitalista. Al capdavant es tracta de fer comunitat, però ara aquesta no pot ser sinó capitalista ja que s'ha de fer a partir de les condicions del capital, que és i denomina la realitat vigent.

5.1.3.- L'experiència de la "realitat complexa":

L'alienació que es tracta d'explicar cal dir doncs, en primer lloc, que s'insereix bàsicament (infraestructuralment) en la relació amb el medi de producció i que a partir d'aquí s'estén a tota la relació social en general; i, en segon lloc, cal dir que és obra del capital o pròpia de la societat capitalista. Entre altres coses, això significa també que, pel que fa a l'esmentada relació amb la societat, d'alguna manera s'ha de pensar en un abans i un després, o en un canvi en les condicions objectives que la determinen. De fet, observant la naturalesa de la dificultat que experimenta el dissocial enfront de la societat, hom pensa que hi ha un conflicte especial com a resultat de les condicions que hi són vigents; un conflicte específic de la nostra societat i un conflicte, per tant, sobreafegit a la relació que era pròpia de les societats precapitalistes i que ara cal elaborar per mitjà d'una tasca adicional que fa que la relació sigui diferent. Quan les coses van bé i aquesta tasca es pot fer, el conflicte objectiu resta amagat, però quan el procés de socialització fracassa, el conflicte que hi ha en la base de la societat, es manifesta en el conflicte dissocial i d'aquesta manera es descobreix. El conflicte dissocial és, doncs, una expressió d'aquest altre conflicte que hi ha al dessota d'ell i que anomeno Conflicte Pre-social (5.3.1.).

Marx va parlar en termes semblants. Afirma que la societat capitalista no sols es diferencia de les precedents pel que fa a la modalitat del seu conflicte social sinó que representa un salt qualitatiu que fa que, en

les seves condicions, el conflicte tingui una diferent entitat. I és en aquest context que parla de l'alienació per tal d'explicar-lo en la seva naturalesa específica. De totes maneres, i com ja s'ha indicat, si aquí es parla d'alienació, de conflicte i de relació diferent, no és pel fet que així Marx va explicar la societat vigent sinó per allò que es pot observar en el conflicte dissocial i en el treball de la seva elaboració; i, en tot cas després, però per això mateix, val la pena d'afegir-se al pensament de Marx i de seguir-lo de prop en el seu camí.

Cal doncs tornar al terreny de l'observació i tornar a insistir concretament en l'anàlisi de l'experiència dissocial enfront de la realitat social. Què és doncs allò que es pot inferir de l'observació d'aquesta experiència tan especial i conflictiva?

Es pot inferir que és l'experiència d'una relació que no té res de natural o espontània. En el context de les condicions actuals, la relació que l'individu manté amb la realitat a treballar, o amb el seu medi de producció, no és la relació amb la realitat plana i objectiva de les coses tal com són sinó una relació molt més complicada que cal configurar i que pot fracassar. És la relació amb una realitat que té una definició fràgil i que en principi es troba talment lluny de l'abast del jo que en tot cas cal fer un llarg camí de circumvalació per tal que ella i el jo es puguin trobar.

Es cert que algú pot pensar que la relació que té el dissocial amb la realitat és una relació anormal, però ja es va explicar que això no és així. El jo dissocial no, pel fet de ser-ho, deixa de ser normal i sa, capaç en principi de relacionar-se adequadament amb les persones i amb les coses del seu entorn, com a tals. La dificultat, per tant, és objectiva més que subjectiva; més que en el subjecte està en l'objecte de la relació.

Tanmateix es pot insistir dient que això no sembla ser veritat ja que la gran majoria de les persones, si volen, poden mantenir una relació més normal amb la societat i en això es palesa que la dificultat, i el defecte subjacent, és idiosincràsic de l'individu dissocial. Però aquesta afirmació oblida el llarg procés de socialització que ha sigut necessari per a que aquesta majoria de persones poguessin vincular-se a la societat i poguessin posteriorment referir-s'hi "amb espontaneïtat". La realitat social, en les condicions vigents, és doncs en principi alienada per a tots plegats, i, pel fet de ser-ho, exigeix el llarg camí de la socialització per tal que la identitat social de cadascú s'hi adequi i el jo, amb el seu ideal, la pugui abastar.

Caldria doncs adonar-se de la complexitat de la relació que hi ha entre el jo, l'altre i el medi de producció en les condicions vigents, complexitat que el conflicte dissocial s'encarrega de palesar. És una relació que no és espontània i que en tot cas s'ha d'assolir formant i aguantant sociodinàmicament (3.1.1; 3.1.2.). És una relació que en el conflicte es revela artificiosa però no pas degut a alguna eventual malformació del subjecte sinó perquè és artificiosa la mateixa realitat que al llarg dels segles s'ha creat. Per això es pot dir que sota d'aquesta complexa relació amb la realitat, hi ha una realitat complexa que l'explica; un medi de producció que és un producte que ha sigut elaborat posteriorment per la història, i que ha vingut a complicar la relació dels homes amb ell i, en conseqüència, també la relació entre ells.

Amb això es vol dir que cal evitar de tenir una visió "essencialista" d'aquestes coses. Ni la societat ha sigut sempre la mateixa ni la relació de l'home amb ella ho ha sigut. No es pot creure que la relació que ara hi tenim sigui la natural. La persona socialitzada tendeix a pensar d'aquesta manera però, fent-ho així, no s'adona que la seva relació amb la societat, per espontània i natural que ara li pugui semblar, és de fet un producte molt elaborat. En aquest cas, com en altres, el concepte que se n'acostuma a tenir és un concepte bastant mitificat (per no dir alienat) que per això mateix cal desmitificar. L'estranya i conflictiva relació que, en referència a la societat, es pot observar que manté la persona dissocial, ens hi pot ajudar.

5.2.- La transformació del medi objectiu

Es tracta de veure quina és doncs la naturalesa i la gènesi objectiva del medi de producció actual que fa que la relació amb la societat esdevingui tan complexa i que, a l'hora de produir i de reproduir-se, l'home es pugui trobar alienat inclús dissocialment. I ja s'ha dit que és en aquest punt on el

pensament de Marx s'escau. Tanmateix quan ell parla de l'alienació, es refereix al conflicte social, però la seva explicació arriba també a referir-se a les profundes conseqüències que suposa el capital sobre la relació de l'home amb els altres i amb l'entorn en general. El capital genera doncs alienació i en darrer terme mena a la dissolució de la comunitat. El que aquí concretament s'afirma doncs és que aquelles mateixes condicions que expliquen el conflicte social que és específic de la societat capitalista, generen també i expliquen un conflicte més pregon (el conflicte pre-social) que hi ha en la base de la mateixa i que en tot cas s'ha d'elaborar per a fer comunitat en el seu context; i en darrer terme generen també, per tant, i acaben d'explicar el conflicte dissocial.

5.2.1.- L'alienació en Marx:

Com se sap, el concepte d'alienació en Marx és ric i profund però potser per la mateixa raó no és del tot delimitat talment que ha donat peu a molts comentaris i discussions i fins i tot a diverses interpretacions. No es pretén aquí tractar el tema directament i menys encara entrar en la polèmica, però per tal de fer més entenedor el que es diu sobre el conflicte i l'alienació dissocials, serà bo de fer notar alguns dels aspectes de l'explicació marxista que més s'hi puguin referir.

Segons l'explicació de Marx, en les vigents condicions de la societat capitalista, l'home està alienat. Bàsicament l'alienació ve de les relacions de producció i de les seves condicions, però a partir d'aquí s'estén també a totes les altres relacions socials. D'una manera especial la pateix doncs el treballador que ha d'alienar la seva força de treball al capitalista, però també aquest està alienat i en general ho estan tots els homes que entre ells es relacionen en el context de l'actual societat (2).

De fet, la gènesi de la societat capitalista es pot contemplar com un procés històric que separa o aliena l'home del seu medi de producció i de la seva comunitat originals alhora que dissolt la relació objectiva que hi mantenia (3). D'aquesta manera la producció s'allibera dels límits primers imposats per la naturalesa i es possibilita així la formació del capital.

Les condicions capitalistes permeten doncs incrementar com mai la producció i respondre a la demanda d'un mercat que ha superat també els seus anteriors límits fent-se universal (4). Però el preu és l'alienació. Els productes del treball s'han convertit en mercaderies però també la força del treball i, en aquest sentit, el mateix home. Quan, per raó del sistema i de les condicions de la producció, el valor d'ús de les coses és absorbit pel valor de canvi, tot deixa de tenir el seu valor més original i natural i els mitjans es converteixen en fins i els fins en mitjans (5). D'altra banda, aquesta subversió i alienació del valor no és cosa que depengui ja de la voluntat dels homes o de la moral d'uns quants capitalistes sinó del sistema econòmic i de les condicions capitalistes que estan vigents (6).

Però certament el capitalista és qui en surt beneficiat mentre que el treballador és expropiat. El capitalista és qui gaudeix de la propietat privada del capital mentre que el treballador només té com a propietat la seva força de treball que ha de vendre o alienar al qui la vulgui comprar. Encara doncs que tan el capital com el treball suposen l'alienació (ja que són les dues cares de la mateixa moneda), és en l'àmbit del treball on aquesta es desplega d'una manera especial i més clarament es revela.

En aquest sentit es pot dir que la superació del treball alienat significarà també la superació de la propietat privada i de l'alienació de l'home en general (7).

Com es pot veure, per tant, Marx explica l'alienació social en base a una condició genèrica que en general afecta tots els homes que viuen a la societat, i en base també a una de particular que afecta només a uns quants, encara que siguin la majoria, i concretament al proletariat. En aquest capítol cinquè s'insisteix en el primer aspecte o condició, mentre que en el següent capítol sisè, s'insisteix en el segon.

5.2.2.- El medi capitalista:

Què és doncs el medi capitalista? I quins són els canvis que hi han menat? Quina és la seva naturalesa i la seva gènesi?

Cal fer notar que la pregunta es planteja des de la perspectiva de la problemàtica que aquí s'està tractant. No és doncs una pregunta sobre la naturalesa de la societat capitalista en general, que certament es pot contestar de moltes maneres, sinó sobre la naturalesa del conflicte dissocial i feta per tal d'acabar-lo d'explicar. Però també, per tant, no deixa de ser una pregunta sobre la societat ja que s'entén que és la manera de ser d'aquesta la que explica la manera de ser del conflicte esmentat. La societat ja es va dir que és la causa subjacent al conflicte, l'objecte de difícil relació. A la societat capitalista s'entén doncs que hi ha una dificultat especial que cal explicar; una dificultat que fa que l'individu experimenti un conflicte, que pot arribar a ser profund, quan s'hi vol relacionar. La pregunta per tant és aquesta: què és el medi capitalista i com s'explica la dificultat especial que sembla que li és inherent?

En aquest plantejament s'afirma, per tant, que la societat capitalista és diferent de les altres que l'han precedida; però no sols diferent sinó també, d'alguna manera, més complexa i conflictiva, i es tracta de veure en què consisteix aquesta diferència. La diferència, d'altra banda, ja s'ha dit que bàsicament es troba en la relació amb el medi material de producció. Què passa doncs en aquesta relació que és talment complicada que complica també en gran part totes les altres? Marx contesta dient que la capitalista és una societat alienada, en la qual el sistema econòmic ha absorbit el sistema social. És doncs una societat constituïda per una mena de "capgirament" de les seves estructures i de les relacions conseqüents. En aquest sentit cal dir que, en la gènesi de la societat capitalista, no sols hi ha hagut un canvi sinó una "revolució"

Aquest és el fet que especifica la societat capitalista, que l'explica i la determina. A semblança de Marx i sovint a partir d'ell, són bastants els autors, sociòlegs i antropòlegs, que han arribat a donar també molta importància a la relació "materialista" o amb el medi material, i més concretament a la relació de producció; però encara que això és essencial, amb això sol no n'hi ha prou per arribar a entendre finalment la societat capitalista. El que és important és entendre el "mode de producció" que en concret la societat presenta i les conseqüències que té sobre la configuració de la mateixa. Això és el que afirma Marx. D'una banda diu que a totes les societats el mode de producció material determina el mode de relació social, però d'altra banda també insisteix a dir i a denunciar que degut al mode de producció capitalista, la societat actual és més materialista que mai o que ho és d'un mode més radical. Respecte a la nostra societat es pot dir doncs que la relació de producció que hi ha vigent no sols és determinant sinó que és sobredeterminant perquè aquesta relació ha vingut a ocupar el primer lloc de l'escena i s'ha convertit en la infraestructura de totes les altres relacions socials. No n'hi ha prou doncs a subratllar la importància de la relació de producció; precisament perquè aquesta relació és important en quant determina el mode de relació social, a més a més cal esbrinar de quin mode de producció es tracta i les conseqüències que té sobre la resta de les estructures i les supraestructures de la societat, i que en el cas de la capitalista ha suposat un capgirament (8). En aquest sentit, la capitalista no és sols una societat diferent sinó que és com una nova realitat o entitat que cal explicar. Per això val la pena de parlar del medi i de la relació capitalista més que no pas del medi material i de la relació materialista. El capitalista no és un medi materialista més, un medi com tenen totes les societats en general, sinó un medi revolucionat, creat però alhora capgirat per la mà de l'home i en definitiva un medi alienat. Si això no es té en compte, difícilment es pot entendre la nostra societat en la seva vigència actual i en la seva dificultat.

Quina és doncs la naturalesa del medi capitalista? Es pot resumir en aquest dos trets: És un espai "construït" pel capital i per al capital; però és també un espai "destruït" pel capital.

La capitalista és aquella societat que està sobredeterminada per la relació econòmica; aquella en la qual la relació de producció s'ha convertit

pràcticament en la infraestructura de totes les altres relacions i que des de la seva posició les està configurant. És una qüestió de protagonisme. Ara el valor determinant és objectivament un valor econòmic, és a dir, el capital.

Abans no era així. Abans la relació de producció no era tan absorbent ni exigia tant de protagonisme. No havia desplegat tant la seva potencialitat i permetia que altres relacions extraeconòmiques determinessin també, al seu costat, l'estructura i el mode de relació de la societat (9). Però ara, en les vigents condicions, aquestes altres relacions no estan al costat sinó sota el domini de la relació de producció. No és que ja no es donin relacions extraeconòmiques o que aquestes no siguin importants, però de determinants han passat a ser determinades pel capital i en aquest sentit han deixat de ser extraeconòmiques. De fet es pot dir que tota la societat és ara bàsicament una realitat econòmica, una xarxa de relacions que no poden deixar de respondre a les exigències de la producció del capital.

El capital és doncs el valor determinant que, capgirant els vells sistemes de relació, s'ha posat al capdavant. Ha desfet primer els anteriors vincles i els ha substituït després. Degut al desplegament de les condicions capitalistes l'home s'ha convertit en un "individu" i en un "treballador lliure", però ara, per tant, només a partir d'aquesta condició econòmica pot establir les altres relacions extraeconòmiques (10). Ara ja no hi ha ni nobles ni esclaus, certament, ni serfs de la gleba, sinó només treballadors del capital, però ell és ara el nou amo i senyor. D'aquesta manera el capital ha generat i ha configurat un nou espai de relació, una nova societat, que és un medi de producció ampliat, més ric i de més llibertat; però per la mateixa raó és també un espai més complex i conflictiu.

Cert que l'home s'adequa a tots els medis i per tant també al capital; però no ho pot fer sense un esforç suplementari. El capital és un medi singular. És un medi fet pel mateix home i per a l'home i no obstant això, i potser per això, és també un medi més inhumà. Així i tot l'home s'hi avé, però és alt el preu que ha de pagar. El preu és la confiscació, per part del capital, de la seva energia, de les seves relacions i fins i tot de la seva mateixa identitat social. El capital, encara que avui dia hagi suavitzat les seves formes, continua essent com una mena de droga, un amo absorbent que mai en té prou i que res deixa fora del seu abast. Per això l'espai del capital fàcilment esdevé inhumà. Pel fet mateix que res deixa fora del seu abast, sovint deixa lluny de l'abast de l'home l'espai que ell ha creat.

Aquesta és l'altra cara de la mateixa moneda. L'espai capitalista és un medi alienat. Per sobre de l'actual societat, i dominant la dinàmica de les seves relacions, hi ha el capital - la dinàmica de la producció capitalista -, però per sota hi ha l'alienació. Per a poder crear el seu nou espai, el capital ha hagut de destruir els anteriors, més limitats i constrets, i alliberar l'home dels vincles que el circumscrivien al vell mode i medi de producció; però no ha pogut crear un espai substitutori al mateix nivell. I això no deixa de tenir conseqüències profundes per a l'home i la seva relació amb la societat.

5.3.- La transformació de la relació

No sols ha canviat doncs el medi objectiu de producció sinó que per la mateixa raó ha canviat també la relació que l'home hi manté. També es podria dir al revés. A mesura que l'home ha anat transformant la seva relació objectiva amb el medi, aquest s'ha anat configurant d'una altra manera fins que s'ha convertit en la societat capitalista. Però aquí no es contempla directament el procés de canvi en el mode i en la relació de producció, sinó més aviat el resultat d'aquest canvi a un altre nivell més profund del qual no s'acostuma a fer esment. De fet es pot dir que la gènesi de la societat capitalista i del seu mode de producció és també la gènesi d'un nou mode de relació de l'home amb la societat que suposa una profunda reelaboració a un nivell anterior al del conflicte social; suposa l'aprofundiment de la relació i la constitució d'un nou espai de conflicte intermedi entre el psíquic i el social.

5.3.1.- **L'alienació i el conflicte pre-social:**

Una primera conseqüència de la transformació objectiva del medi és doncs l'emergència del que es pot anomenar el conflicte "pre-social" en la relació que s'estableix entre el jo i la societat capitalista; i ara es tracta

d'aprofundir una mica en la naturalesa que aquest conflicte té.

Que la societat capitalista és especialment conflictiva sembla un fet que no es pot negar i tanmateix és el fet que va impactar Marx i sobre el qual va parlar. Amb això no volia dir que de conflictes no n'hi haguessin hagut a les societats anteriors, i fins i tot de pitjors (11), i en aquest sentit no tractava de fer l'apologia de les societats precapitalistes. Però això no obstant, i encara que reconeixia que el conflicte sembla inherent a totes les societats, va subratllar la gravetat del que és propi de la capitalista i, quan específicament el va voler explicar, parlà de l'alienació.

Ja s'ha fet notar que quan hom observa i analitza de prop la dificultat que experimenta la persona dissocial - el noi delinqüent, per exemple - es veu inclinat a pensar en termes semblants, a insistir en l'alienació experimentada i també a subratllar les condicions socials que la puguin explicar. Hom entén doncs que el conflicte dissocial, tal com es pot observar, té molt a veure amb la manera concreta de ser de la nostra societat. Amb això no es vol dir que a les societats precapitalistes no hi hagi hagut delinqüència i problemes de caire semblant, però per sota de les aparences segurament es tracta de fenòmens de naturalesa diversa que cal explicar específicament. Sigui com sigui, quan hom observa i mira d'explicar el fenomen concret de la delinqüència que aquí es planteja, no pot deixar de pensar que a l'actual societat hi ha un conflicte especial relacionat amb la dificultat que experimenta el dissocial i que en ella es revela.

Això és doncs el que aquí s'afirma. A la societat capitalista, o en la relació amb ella, hi ha un conflicte de més, un conflicte que no es donava a les societats anteriors i que Marx, al seu nivell, va explicar al parlar de l'alienació. Entesa en aquesta línia, l'alienació és doncs un conflicte; però no és un "conflicte social" més al costat dels altres i que s'hi pugui comparar. És més aviat el peculiar medi on el conflicte social ara esdevé. No denomina, per tant, un conflicte nou sinó un nou lloc de conflicte que es troba a un nivell més profund de relació. Però tanmateix, en aquest sentit, cal parlar d'un nou conflicte o d'un conflicte de naturalesa diferent. A més a més del conflicte psíquic i del conflicte social, entesos convencionalment, cal doncs parlar del conflicte pre-social que ve generat per les condicions capitalistes de la societat. El conflicte dissocial, d'altra banda, no és sinó l'expressió i el resultat d'aquest últim quan la seva elaboració ha fracassat.

L'alienació denomina un conflicte perquè denomina la separació o la pèrdua de relació objectiva que la gènesi de la societat capitalista ha creat entre l'individu i el medi productiu comunitàriament definit. Quan ara doncs el jo s'adreça al medi material de producció, encara que també sigui el medi de l'altre i, per tant, un medi comú, no necessàriament el defineix com ho fa l'altre i el conflicte, per tant, emergeix. En aquest sentit el conflicte pre-social és el conflicte "comunitari"; és a dir, el conflicte que representa fer comunitat a partir de les condicions vigents del capital que, pel que fa a la relació amb el medi de producció, més aviat tendeixen a "individualitzar" els homes entre ells.

Vegi's, per tant, quina és la naturalesa i la gènesi del conflicte pre-social. És un segon conflicte que no només té a veure amb el desplegament de l'estructura psíquica de l'individu sinó també amb el desplegament de l'estructura objectiva de la realitat social. Quan el jo, en les fases postedípiques, s'enfronta a la societat, que és com una segona realitat, ha d'elaborar un nou conflicte en funció de les noves condicions que es plantegen en l'àmbit de les seves relacions amb els altres com a tals. Però dient-ho d'aquesta manera encara no s'especifica del tot la naturalesa del conflicte esmentat. El conflicte es planteja perquè, a més a més, les condicions amb les quals de fet es troba, són especials i representen una dificultat suplementària. Es planteja, per dir-ho així, no només per raó de la "psicologia" sinó també de la "sociologia" ja que deriva de l'especial manera de ser de l'actual societat que, a partir de les condicions que té en la base, fa que els individus tendixin a separar-se entre ells a l'hora de definir la realitat. Per això, quan en el context d'aquestes condicions, en les fases postedípiques al jo li arriba l'hora de fer-se independent dels altres, s'enfronta al risc de quedar-ne separat. I per això, a l'hora d'elaborar el conflicte de la seva independència en l'àmbit de la realitat social, a la vegada ha d'elaborar el conflicte que li suposa la possible separació. En aquest sentit, el fet de fer-se independent en

el context de l'actual societat, és una tasca especialment conflictiva ja que exigeix de fer també a la vegada una especial tasca de vinculació; és a dir, exigeix i planteja la constitució del Vínclle Social.

Tanmateix, de la dinàmica concreta del procés de vinculació o socialització ja se'n parlarà més endavant, a la segona part, però ja des d'ara cal fer veure la naturalesa del conflicte pre-social, que és el que aquest procés ha d'elaborar, i la naturalesa d'aquesta elaboració. És un conflicte inter-subjectiu que s'ha d'elaborar sociodinàmicament però que té en la seva base un conflicte inter-objectiu; és a dir, un conflicte que, més que de les persones que es relacionen, deriva de les condicions objectives del medi de producció a partir de les quals les persones s'han de relacionar.

El conflicte pre-social es pot dir, per tant, que és el resultat del conflicte edípic i del conflicte social; o si es vol, del procés evolutiu de l'individu i del procés evolutiu de la societat. La seva gènesi contempla aquesta doble dimensió. El resultat de l'elaboració edípica és el superjò i la conseqüent constitució del jo com a subjecte social ja que a partir d'aleshores comença a quedar referit a la societat dels pars; però el resultat del procés històric de la societat objectiva és l'alienació o la constitució del jo com a separat de la comunitat dels pars i del medi de producció comunitari. D'aquí ve la contradicció constitutiva del conflicte pre-social. D'una banda el jo cerca de realitzar-se i de treballar amb l'altre perquè hi està referit, però, d'altra banda, no ho pot fer sense enfrontar-se al conflicte primer i elaborar-lo també.

Allò doncs que en el conflicte pre-social es posa en joc és el destí de l'esmentada referència a la comunitat, el vínclle social del jo i, per tant, el destí de la mateixa comunitat. En el conflicte social, en canvi, no és la relació amb la comunitat com a tal allò que es qüestiona, sinó en tot cas la diversa posició a l'interior de la mateixa. De fet no hi pot haver conflicte social si primer no s'elabora el pre-social. Si no s'està referit a la mateixa realitat que els altres i al mateix sistema de joc, no s'hi pot participar ni el reglament té sentit. Per això s'ha de reeixir primer en el procés de socialització. I si aquest procés fracassa, el conflicte que es planteja no és el social sinó el dissocial. En aquest sentit no s'ha de confondre la delinqüència amb la reivindicació social ni tampoc amb una mena de revolució. Encara que estiguin relacionats, són fenòmens que es troben a diferents nivells de relació i, per tant, de significat.

Per això es pot dir que la societat actual no és una societat més sinó que és una de més conflictiva. No és que sigui concretament més complexa en la seva cultura, o més inhumana en el seu tracte, o més dura i exigent en les seves normes, sinó que és una societat que en la seva base amaga un conflicte diferent i més profund que tendeix a separar els homes entres ells i que, per tant, cal elaborar. Per això el procés de socialització, en el context de les vigents condicions objectives, d'una manera especial és un procés que consisteix en l'elaboració d'un conflicte. En totes les societats, certament, hi ha - o hi ha hagut - procés de socialització que pot ser més o menys difícil i, per tant, conflictiu; però no es pot dir que en totes les societats el procés de socialització inclogui en la seva tasca l'elaboració d'un conflicte en el sentit que aquí es diu.

Quan ara aquest procés fracassa, emergeix el conflicte dissocial, però perquè en les condicions vigents, sota del fracàs hi ha també l'alienació. Sota del conflicte dissocial hi ha, per tant, el conflicte pre-social que forma part del mateix. En aquest sentit no es pot "acabar" d'explicar l'especial alienació i el conflicte que en l'anàlisi de l'experiència dissocial es pot observar, sense fer una anàlisi de la societat i de les condicions que expliquen l'especial medi alienat que ara constitueix (12).

5.3.2.- L'alienació i la relació "sociodinàmica":

Una altra conseqüència de la transformació del medi de producció o, si es vol, un altre aspecte del mateix resultat, és la transformació de la relació objectiva amb la societat en relació sociodinàmica; o dit d'una altra manera, la constitució del vínclle social en la seva vigent entitat.

Que el vínclle que uneix l'home amb la societat és ara una formació sociodinàmica ja s'ha dit que es pot comprovar observant la dinàmica que el genera en el procés de socialització i, millor encara, en el de

ressocialització. És un procés d'elaboració que consisteix a fer, per part del jo, una més estreta aproximació a l'altre en referència al medi de producció, i una més estreta aproximació al medi en referència a l'altre. És per tant un procés i una tasca de formació d'un nou espai del jo o, si es vol, d'ampliació del seu espai original, ja que amb el seu ideal ha de seguir abastant l'altre i el medi a partir de les noves condicions. En resum, del que es tracta és que el jo incorpori a la seva identitat social o faci seu sociodinàmicament l'espai que el capital primer ha creat.

Per això s'ha dit abans que el medi del capital, la societat capitalista, en principi no és el medi del jo sinó un medi alienat, un espai estrany al jo o en el qual el jo es troba estranyat, i que aquest no pot afrontar sense conflicte ni incorporar sense esforç. És un medi que ha ampliat els seus límits lluny de l'abast del jo; un medi per tant generalitzat, una "terra" abstracte com el mateix treball que l'ha de conrear.

El fet és que la societat capitalista, com a medi material a treballar, s'ha convertit en una realitat gairebé única i universal, de la mateixa manera que l'home s'ha convertit en un treballador lliure que pot anar arreu allà on pugui vendre la seva força de treball. Aquesta és una altra manera d'explicar la gènesi del conflicte pre-social. La condició vigent de l'home el refereix a un medi que no és seu i que ell no ha creat, però a més a més a un medi que emplena tot l'espai que té disponible. No és possible doncs que l'home pugui ara apropiarse d'un medi que faci seu pel simple fet de treballar-lo a la seva manera (13) i que, en aquest sentit, sigui encara com una terra verge. Tanmateix tampoc és possible, per dir-ho així, de conquerir aquells territoris que ja estan ocupats, per tal d'imposar la pròpia definició, ja que això és delinqüència. No hi ha doncs alternativa al no haver cap altre medi que pugui ser investit d'un projecte de producció que no sigui el que ja ve determinat per les condicions objectives del sistema vigent que tot, per tant, ho ha confiscat (6.2.1.). Això significa que en l'espai social del jo, no hi resta cap zona lliure de conflicte i que, per tant, el conflicte s'ha d'interioritzar i elaborar sociodinàmicament. En tot cas l'home ha d'acceptar la definició del medi que troba prèviament feta i l'ha d'incorporar al seu ideal encara que això li representi conflictuar amb ell mateix. Com que no pot transformar la realitat, cal que transformi d'alguna manera la pròpia identitat.

Les conseqüències d'aquesta especial situació no poden, doncs, deixar de ser importants pel jo i en particular pel superjó. Interioritzar el conflicte significa, en aquest cas, adreçar l'agressivitat cap un mateix. En una altra situació no fóra necessari captenir-se d'aquesta manera, però quan tot l'espai està confiscat per la definició històrica de la realitat, l'agressivitat que el conflicte desvetlla no pot ser endagada cap a l'exterior sense anar contra la realitat mateixa i sense, de retruc, sortir perdent un mateix. Interioritzar el conflicte significa doncs, a més a més i com a primer pas, fer-se'n càrrec d'aquesta situació; és a dir, prendre consciència de la realitat talment que el jo es veu empès a absorbir l'agressivitat en el superjó que és la instància destinada a definir la realitat. En aquest sentit el procés de socialització ha de ser entès com un procés que configura el superjó d'acord amb la circumstància històrica i com un procés que en funció d'això no pot deixar de fer-se violència.

Aquesta violència es pot observar d'una manera especial en el procés de ressocialització, quan el noi oscil·la i vacil·la entre adreçar l'agressivitat fora d'ell, sobre el representant de la norma confiscadora de l'espai social, o sobre ell mateix per tal de "normalitzar" la pròpia identitat; però també el procés de socialització no deixa d'alguna manera de ser violent. És un procés conflictiu perquè al mirar el jo de resoldre el conflicte amb l'altre i amb la realitat, es veu obligat a entrar en conflicte amb ell mateix i a trobar una solució de compromís o d'equilibri entre els dos extrems.

Aquesta és doncs ara la situació. El vincle social s'ha transformat en una formació sociodinàmica que és el resultat d'enfrontar i d'elaborar el conflicte pre-social al llarg del procés de socialització, però si aquest conflicte es planteja és com a resultat del procés històric que ha transformat la societat en un medi alienat pel jo. L'objectiu del procés de socialització és doncs incorporar l'espai creat pel capital a la identitat social del jo o, vist

per l'altre cantó, incorporar el jo a la societat capitalista talment que aquesta arribi a ser la seva realitat. Aquesta és doncs la qüestió: que el jo, en el context de la societat capitalista, no es quedi fora de la realitat tota vegada que aquesta ha sigut històricament confiscada en funció del capital. La qüestió és doncs l'alienació, la poca relació que objectivament hi ha entre el jo i el medi comunitari a treballar.

Aquesta fràgil relació és la causa del conflicte pre-social i la condició objectiva que explica la naturalesa i la necessitat del procés de socialització. Però si és cert que entre el medi a treballar i els individus que el treballen hi ha poca relació, la poca que hi ha encara està mal repartida i és desigual. Per aquesta raó, a la societat capitalista no hi ha només un conflicte que és més profund sinó també un desequilibri o contradicció que fa que aquest conflicte en determinades condicions es converteixi en dissocial. L'especial relació d'alienació que s'estableix entre el medi capitalista i el jo no sols explica doncs el conflicte pre-social i el procés de la seva elaboració, que és cosa de tots els homes, sinó també el fracàs del procés i el conflicte dissocial, que és cosa només d'uns quants. Però aquest és el tema del capítol que ve.

En aquest últim capítol de la primera part, es continua tractant la qüestió de l'alienació dissocial des la perspectiva de les condicions objectives que l'expliquen; però ara l'atenció es centra en aquella condició que l'explica d'una manera particular. En el capítol passat s'ha dit que, a la nostra societat, hi ha una condició i una dificultat de fons que d'una manera o d'una altra afecta tots els homes que hi despleguen la seva existència, però també s'ha començat a dir que, a més a més, hi ha un desequilibri que fa que la dificultat afecti sobretot uns quants. En aquest sentit cal reconèixer que la societat capitalista no és sols una societat alienada sinó també profundament discriminatòria i desequilibrada tota vegada que condemna força dels seus membres a viure'n al marge, separats d'alguna manera de la resta de la comunitat.

Sota doncs el conflicte dissocial s'hi poden trobar dues menes de dificultat, una que és més genèrica i una altra que és més particular; i ara aquí es tracta d'identificar aquesta segona i d'esbrinar quina és la naturalesa que té. D'entrada val a dir que sembla que té molt a veure amb la pobresa i amb totes aquelles limitacions que l'acostumen a acompanyar ja que, de fet, la majoria dels delinqüents dels quals aquí es parla, com també en general la majoria de les persones dissocials, són pobres o pertanyen al món dels pobres (10.1.1.). I hom pensa que això no és pas casualitat. Per això aquí s'afirma que el problema de la delinqüència, i de la dissocialitat, té a veure d'una manera significativa amb la qüestió de la propietat. Es pot dir que la condició que discrimina és la condició d'expropiat.

Però això no significa que la naturalesa d'aquesta segona condició sigui evident per ella mateixa. Com en el cas de la condició general d'alienació, és una condició que no es pot observar directament sinó que cal deduir-la d'allò que es pot observar. Per això no es diu aquí que sigui la pobresa sinó que té a veure amb la pobresa o amb la manca de propietat. De la relació que hi ha entre la pobresa, tal com s'acostuma a entendre convencionalment, i aquesta condició ja se'n parlarà més endavant, a la tercera part, però per això mateix primer cal saber en què consisteix l'esmentada condició o quina és la naturalesa que té. L'objectiu, per tant, del present capítol és arribar a esbrinar què és allò que fa que l'alienació, que és pròpia de tota la societat en general, es manifesti en determinades persones d'una manera especial. Ja s'ha insistit prou a dir que no és un tret subjectiu propi de la seva personalitat, ni un fet aleatori propi de la casualitat. Cal pensar doncs que es tracta més aviat d'un tret objectiu i estructural propi de la societat i de la diferent posició que aquestes persones ocupen en relació a la mateixa. Quina és doncs aquesta posició? Quina és la relació objectiva que prèviament hi ha entre aquestes persones i la societat capitalista que en dificulta la vinculació i la posterior relació de producció? Quina és la condició que determina el seu mode d'existir i de ser socialment diferents? En principi aquí es diu que la naturalesa d'aquesta condició cal cercar-la en l'àmbit de la relació amb la propietat.

D'altra banda, aquest és el pensament de Marx. El procés de desvinculació que al llarg de la història s'ha donat entre l'home i el seu medi de producció, i que ha tingut com a resultat l'alienació de fons, Marx l'entén com un procés d'expropiació. I també per la condició d'expropiat explica la particular alienació que experimenta el proletari en relació al seu treball.

De totes maneres, si aquí es subratlla la importància de la relació amb la propietat, és per raons pròpies de l'específica problemàtica que s'està estudiant i que tot seguit caldrà exposar. No obstant això, el pensament de Marx continua essent important per a comprendre també la qüestió que ara es planteja, perquè al capdavant el conflicte dissocial depèn del social i amb ell està íntimament relacionat.

No tots els homes es troben doncs objectivament en igualtat de condicions. Encara que hi ha una mateixa dificultat de fons que es específica de la societat capitalista, no tots els homes poden enfrontar-la a partir d'una mateixa condició i n'hi ha, per tant, que hi experimenten una dificultat adicional. Cal doncs identificar-los i identificar i denominar l'especial

condició que els defineix. Certament es tracta dels dissocials. Però el terme "dissocial", tot i que ja diu que la qüestió és un defecte en el vincle amb la societat, res diu encara sobre la naturalesa objectiva d'aquest vincle perquè tampoc diu res de quina societat es tracta concretament. La societat és la capitalista i el vincle, per tant, i el possible defecte que hi pugui haver, cal explicar-lo en funció del capital. A l'hora doncs de denominar aquestes persones, la seva identitat i la condició diferent que les defineix, caldria fer-ho amb termes que d'alguna manera expressessin l'esmentada relació amb el capital i amb la societat que aquest configura.

Potser un terme que l'expressa força bé és el d'"expropiat", encara que no és gaire habitual. Un altre de més corrent podria ser el de "pobre", però ja s'ha indicat que els termes "pobre" i "pobresa", encara que pel que fa a aquesta problemàtica i a altres de semblants són sovint els més emprats, tampoc no acaben de deixar prou clara (si és que no l'amaguen) la implicació estructural que hi ha entre la realitat que signifiquen i el sistema social que l'explica. Penso doncs que és millor emprar un terme que sense deixar de ser bastant freqüent, estigui més en consonància amb la línia de pensament que es segueix. Per això, quan d'ara endavant calgui referir-se a aquestes persones i denominar-les "objectivament", es parlarà del "lumpenproletariat" o del "lumpen" senzillament (1).

Com se sap, el lumpen és un terme marxista i en aquest sentit s'entén aquí. S'entén que el lumpen és aquell conjunt de persones que no s'ha incorporat al vigent sistema de producció i que per això resta al marge de la societat i dels seus recursos i al marge també de la comunitat i de les seves relacions convencionals. El lumpen, per tant, no pot deixar de ser pobre. És pobre en sentit econòmic perquè està fora del sistema econòmic admès, però també és pobre en molts altres sentits perquè de fet es troba apartat de tots aquells bens morals, culturals i tècnics que acostumen a ser patrimoni de la comunitat establerta. És, per tant, pobre sobretot en sentit estructural, atès el lloc que ocupa en l'estructura o sistema social, o millor dit, atès que no té lloc en el sistema i que es troba marginat. Tanmateix és cert que al lumpen s'hi pot anar a raure o bé perquè s'hi ha nascut o bé perquè s'hi ha caigut procedent d'altres llocs del sistema, però també és cert que un cop s'hi és, el pobre ja és un pobre diferent, un pobre "anormal" la pobresa del qual s'explica per una dinàmica diferent, i que és la que aquí cal exposar.

En aquest capítol, per tant, es tracta de fer veure la condició objectiva que és pròpia de les persones dissocials, la condició de lumpen, tot i comparant-la amb les altres condicions més normals. La diferència es palesa en molts aspectes de la vida d'aquestes persones, però es pot dir que arrenca d'una mena de "buit de propietat" que és allò que explica la seva especial dificultat.

6.1.- L'experiència d'alienació en relació a la propietat

Igual com a l'anterior capítol, en aquest també es comença a partir de l'observació de l'experiència dissocial d'alienació per tal de mirar de dir alguna cosa sobre la realitat experimentada i la seva alienació objectiva. I una de les coses que es poden copsar en aquesta observació, és la importància que té la relació de propietat - o millor dit, la manca d'aquesta relació - en el fet de l'alienació.

L'alienació social, pròpia de la societat capitalista, suposa la separació de l'individu respecte a la comunitat, però també suposa l'expropiació i separació respecte al medi de producció. Per això, en el context del procés d'aproximació que el socialitza, l'individu sovint experimenta una mena de "buit afectiu" (5.1.1.) o inter-subjectiu en relació a l'altre, però també pot experimentar una mena de buit inter-objectiu o "buit de propietat" en relació al medi a treballar. El cas és que la relació que s'estableix entre l'individu i el medi de producció és diferent pel fet d'intermediar o no la relació de propietat sobre el mateix i, en conseqüència, ho és també l'experiència que se'n té. Però més val observar-ho en concret.

6.1.1.- Diferència en la urgència de la norma:

Un dels aspectes en què la diferència es palesa és en la qüestió de la norma en quant representa i presenta l'exigència que ve de la realitat social. Hom podria creure que a la nostra societat les normes fonamentals són

més o menys les mateixes per a tots, però aquest fet es pot posar en qüestió. En la seva expressió abstracta les normes certament poden ser les mateixes, però en una societat profundament desigual, on hi ha sectors que es troben amb greu inferioritat de condicions, cal reconèixer que les coses de fet per a tots no es plantegen de la mateixa manera. Però si això sens dubte es pot dir respecte al conflicte social, amb més raó encara cal dir-ho respecte al dissocial.

Quan el noi delinqüent arriba a la institució per tal de mirar d'integrar-se a la societat, "s'ha de posar a treballar". Aquesta és una norma fonamental que ja es va dir que, més que de la institució, és de la societat. I s'ha de posar a treballar perquè des que arriba a casa consumeix i fa despeses i d'alguna manera se n'ha de responsabilitzar. Però per a una persona que no té recursos propis, l'única manera que té de fer-ho, és posar-se a treballar. En aquest sentit la norma l'urgeix.

Però el problema està en el fet que això de treballar i de respondre a la norma al xicot dissocial li pot costar molt; tanmateix si no ho fa, serà pitjor perquè la seva relació amb la institució i amb ell mateix s'anirà deteriorant i fins i tot pervertint. No hi fa res que el responsable de la institució, al veure el seu conflicte, no li urgeixi la norma. La mateixa realitat de les coses i la pròpia consciència prou s'encarreguen de recordar-li que ha de treballar sense demora si vol portar-se com cal amb ell mateix i amb aquells que el volen ajudar. El cert és que no té altra opció perquè, al no tenir propietat, la seva realitat no li ofereix altre recurs que el seu propi treball.

Val a dir, però, que fins a cert punt el plantejament que aquí es fa és cosa d'un temps que potser està passant. Aquesta situació avui dia no es planteja d'una manera tan radical perquè de treball no n'hi ha tant com abans. La situació es planteja i urgeix d'una manera especial quan es pot treballar sempre que es vol, ja que en aquest cas qui no té cap altre recurs i no treballa queda definit i marcat com a anormal. L'atur que ara hi ha ha vingut doncs, en part, a canviar la situació, però en el fons el plantejament continua essent el mateix de sempre: qui no té recursos alternatius ha de treballar si pot fer-ho; altrament, si no és un malalt, és un mangant o un delinqüent.

Però com es pot veure, això que aquí es diu del noi delinqüent quan decideix de viure d'acord amb les normes de la societat, cal dir-ho de la majoria de les persones adultes, o sigui, de qualsevol obrer. En això no es diferencien pas. A la majoria de les persones, el procés capitalista de la història no les ha deixat altra alternativa que treballar venent la seva força de treball. Si el noi ha de respondre a les exigències dels altres i respectar els seus drets, si no vol fer mal ni fer-se mal, s'ha de posar a vendre la seva força de treball. Aquesta és la seva condició objectiva a partir de la qual cal que es relacioni amb els altres. No hi ha diverses alternatives com a resultat d'una diversitat de condicions que estiguin al seu abast. La seva condició és la de no tenir recursos propis, i a partir d'ella només pot ser responsable treballant d'aquesta manera. D'aquí ve la dificultat que experimenta i l'angoixa que l'urgeix: com que no té altra propietat, si vol respondre al dret dels altres i captenir-se com una persona humana, s'ha de posar a vendre allò que en principi és l'únic que té en propietat i que encara és un valor de canvi, la seva força de treball. Una força però que, com aviat s'explicarà, es pot dir que el dissocial no té.

En canvi, qui té alguna propietat no cal que, "amb tanta urgència", sigui treballador; inclús es pot permetre alguna demora i, no per això, anirà contra la realitat dels altres, o contra la realitat històrica que labora al seu favor. Però qui no té res, o és treballador o és dissocial, ja que l'únic mitjà que té d'apropriar-se d'allò que necessita és el treball. En aquest sentit cal que es mantingui referit als altres d'una manera més rígida (sense alternativa) que el propietari; en aquest sentit cal que es socialitzi més aviat.

La propietat constitueix doncs com una zona lliure de conflicte, un espai que és exclusiu del jo en el qual l'exigència de l'altre no urgeix tant; un espai que no cal que sigui tan elaborat el qui té propietat perquè ningú li discuteix el dret objectiu. En canvi, qui res no té, no té tampoc cap zona lliure de conflicte, cap espai en propietat on poder reposar amb ell mateix. Ell, per dir-ho així, no ja sols per a realitzar-se com organisme social, sinó unclús per a subsistir com organisme biològic, ha de referir-se a la realitat de l'altre i a la norma que labora a favor de l'altre; ha de ser socialitzat sense

demora. Qui doncs no té propietat, no es pot alliberar de la urgència del conflicte i es troba, en canvi, enfrontat al buit que ella i la història han deixat, però que ell ha de mirar de resoldre. I si a partir d'aquest buit ell es capté com ho pot fer el propietari que no és urgit a referir-se a la propietat de l'altre, delinqueix. Delinqueix quan s'apropia dels recursos de la societat, procurant oblidar el conflicte objectiu que respecte als mateixos té amb l'altre; delinqueix quan deixa de referir-los a l'altre i procura de referir-los només a ell mateix. Això la persona que no té propietat no ho pot fer sense esdevenir dissocial; això només ho pot fer qui objectivament és propietari i com a tal pot referir-se a la seva propietat.

La situació que aquí s'exposa es fa particularment significativa en el cas del jove i de l'adolescent. Quan el noi que no té recursos propis arriba la institució, s'ha de responsabilitzar d'ell mateix i també de les exigències dels altres i per això s'ha de posar a treballar. Però això, en el seu cas, significa fer-se adult i fer-se adult socialitzat i, per tant, acabar-se de socialitzar ràpidament. En aquest sentit, el noi que no té llar i que no té altre recurs que la seva força de treball ha de deixar de ser infant més aviat si no vol anar en contra de la seva condició i de la mateixa realitat. En aquest sentit no se li concedeix cap demora (E. H. Erikson) en el procés que ha de fer, i es veu abocat a créixer i a resoldre el conflicte ràpidament o a fracassar en el seu intent. A l'hora d'enfrontar l'adolescència, que és el procés que mena el jo a fer-se independent i responsable d'ell mateix, no es pot dir doncs que es trobi en la mateixa condició objectiva que els altres nois, aquell qui no té llar ni cap altra propietat (10.2.3.).

6.1.2.- Diferència en l'entitat de la norma:

Però hi ha encara una altra dificultat. La realitat normativa del qui no té propietat, no sols és més rígida i urgent, no sols és una realitat on la norma i el conflicte ocupen més espai, sinó que és d'una entitat diferent. L'expropiat no sols "ha de treballar" sinó que el mateix treball, l'acció de treballar, és de naturalesa diferent al treball del propietari. Es podria expressar dient que el jo expropiat ha de treballar una terra que en principi no experimenta com a seva, ha de fer un treball que en principi i directament no és un treball per a ell. Però això no s'ha d'entendre només en termes de conflicte social sinó també en termes del conflicte dissocial. Un cas concret ajudarà a entendre-ho millor.

Un dels nois que ingressaren a la institució, tenia una petita propietat ja que els seus pares, al morir, li havien deixat una caseta a les afores de ciutat. Era un noi com molts altres que hi havia a la institució, amb força dificultat a l'hora de treballar; però, en canvi, no semblava experimentar-ne cap quan es tractava de "treballar" la seva propietat. Sovint hi anava i es dedicava a reparar la petita caseta que queia de vella i d'abandonada. I allí feia de paleta, de fuster, de manyà i de lampista i de tot el que fes falta. A la vegada, però, sempre continuà plantejant problemes a l'hora de "treballar normalment".

Aquest és el fet. A aquest noi no li costava de treballar en funció de la casa de la qual n'era el propietari, però li costava de treballar en funció de la societat, que no havia assolit d'incorporar fent-la casa seva. Però tanmateix més aviat s'ha de dir que allò que el xicot feia a la seva caseta no era pas treballar, treballar en sentit autènticament històric, ja que la seva activitat no tenia aleshores aquella entitat generalitzada que el treball, a través de tot el procés històric, ha arribat a tenir.

En les condicions vigents, treballar significa treballar la terra d'altri, i ser un bon treballador significa no tenir dificultat de treballar en funció de la propietat aliena. Significa, per tant, llevar-se de bon matí i fer un horari determinat perquè així ho exigeix la norma de l'altre; significa anar a una fàbrica amb la qual el jo no hi té res a veure, i posar-se a treballar sota les ordres de l'altre que és qui porta la iniciativa i qui es queda amb el producte del treball a canvi d'una compensació que permet de viure i de realitzar-se com a propietari d'altres petits dominis. Treballar doncs, a l'actual societat, significa per a la majoria de la gent, fer-ho a partir de la condició d'expropiat, i fer-ho, per tant, assumint i passant per sobre d'aquesta condició d'objectiva alienació (2).

No és aquesta la condició del treball del propietari, sinó la del proletari. Qui és objectivament propietari, no es troba en aquesta condició i per tant el seu treball té una entitat diferent. El propietari més aviat es troba en una condició semblant a la que es trobava aquest noi respecte a la seva caseta. I el seu treball, per tant, s'assembla més al treball que el noi feia a casa seva que no pas al treball que hauria d'haver fet a la societat, i que és el que ha de fer qualsevol persona que com ell es trobi sense propietat.

Però el noi de la caseta no era, de fet, treballador i més que del proletariat formava part del lumpen. Respecte a la societat mantenia una relació de separació i per això la seva experiència de treball era diferent no sols a la del propietari sinó també a la del proletari. En comparació amb aquest, la seva era una experiència inclús de major alienació i, en la pràctica, una experiència d'impossibilitat.

6.2.- El lumpen

Cal advertir, per tant, que l'experiència d'aquest noi enfront del treball no era una experiència només individual, i menys encara la d'un individu anormal; era una experiència en relació a la societat que deriva del lloc que ocupa l'individu en l'estructura de la mateixa i en especial pel que fa a la relació amb la propietat. No era doncs un símptoma d'un desequilibri psíquic sinó un símptoma dissocial i, al capdavant, l'expressió d'un desequilibri objectiu i social.

De fet una experiència semblant a la d'aquest noi és bastant típica dels marginats i, més concretament, dels dissocials. Certament cal tenir en compte les gairebé infinites variacions personals, però en definitiva és una experiència que ve determinada per la pertinença al món dels qui no tenen propietat i, d'una manera especial, al lumpenproletariat.

Quina és doncs la condició objectiva del lumpen? Què és allò que objectivament constitueix una persona, o un grup de persones, en lumpen i, al capdavant, en dissocial? Què és allò que fa que l'individu, a l'hora de relacionar-se amb el medi de treball, experimenti que n'està profundament alienat i ho estigui de veritat? És un dèficit en la relació de propietat o, si es vol, la condició objectiva d'expropiat.

6.2.1.- La condició d'expropiat:

Al noi de la caseta no li costava de treballar la seva propietat, però li era gairebé impossible de treballar a la societat. Cal insistir en aquesta dificultat ja que, com s'ha fet notar a altres llocs, és una de les experiències més freqüents i més doloroses del dissocial. Si a ell li costa sovint de treballar no és pas per l'esforç físic o psíquic que la tasca pot arribar a requerir; no és, per exemple, perquè costa de llevar-se de bon matí, o perquè és pesada la màquina que ha de fer funcionar. Ni tan sols el defecte rau en la poca compensació econòmica que tot plegat sovint li suposa. La dificultat està en el buit de propietat que estranya el jo de la terra, convertint el seu conreu original en treball normatiu i alienat.

D'altra banda, el gran alicient de la delinqüència, allò que fa que el noi es vegi més en cor de delinquir que no pas de treballar, és el fet que l'activitat delictiva constitueix com una mena de treball "pel seu compte", una feina artesanal que no està mantinguda per dins per la norma de l'altre, ni referida a la realitat generalitzada, a no ser només pel cantó de fora. En contra, doncs, d'allò que molts pensen, el dissocial delinqueix no pas perquè la seva sigui una feina de "contingut" més fàcil i plaent. Inclús més aviat s'ha de dir que gairebé sempre és força més dura, mal pagada i insegura que el treball normal. Però és la "seva" feina, el seu mode d'existir a partir del fet que està separat i a la vegada referit a una terra que ja ha estat anteriorment expropiada.

Tots els bens de la terra, i la mateixa terra, són bens expropiats històricament i capitalísticament, expropiació defensada i sancionada per la norma de la societat que està vigent. No hi ha bens naturals a disposició del jo, ni terra de conreu natural que pel jo pugui ser apropiada pel simple fet de treballar-la. Tot està confiscat i no hi ha cap espai ni cap objecte neutral; no hi ha "terra de ningú" (5.2.). Si doncs el jo, atesa la seva condició de separat, es veu obligat a existir, a realitzar-se i a treballar pel seu compte,

tot prescindint de la propietat històricament vigent, només ho pot assolir fent "apropriacions indegudes", en contra de la norma de la societat i de la vigent definició de la realitat material. No hi ha altra opció: o bé el jo s'apropia de la terra, socialitzant-se i formant part de la comunitat treballadora en el sentit històricament vigent; o bé queda separat de la seva comunitat i amb ella enfrontat, al seguir referit al mateix medi material, definint-lo, però, i apropiant-se'l pel seu compte.

La delinqüència, per tant, significa treballar, però treballar "com si" la història no hagués passat. I viure doncs de la delinqüència és un mode a-històric - i per tant, anti-històric - d'existència social; és a dir, el mode de produir i de reproduir-se que tenen aquells que parteixen de la situació de separats de la comunitat i de la condició d'expropiats de la terra. Altres modes són, per exemple, la prostitució i la mangància. Una altra opció és treballar en feines informals i pel seu compte com ho fan els anomenats "quinquis". Una altra opció és reduir al màxim les necessitats més elementals fins al límit de la pura subsistència i quedar-se a viure al carrer, sense aixopluc i remanant les deixalles per a poder menjar quelcom. Hi ha persones, però, que fan una mica de tot; que participen una mica de cada un d'aquests modes esmentats o d'alguns en particular.

Són modes d'existir socialment anormals perquè parteixen de la no assumptió de la norma, malgrat que externament s'hi refereixin. Són persones aquestes que no han pogut assumir la seva realitat històrica, la qual però no deixa de marcar del tot la seva existència i el seu destí. Són com una mena d'anacronismes vivents que, tot i no tenir dret històric d'existir, s'entesten a fer-ho.

Aquesta és doncs la condició del lumpen, la seva naturalesa. Però quina és la seva gènesi? Com s'ha pogut arribar a aquesta situació? A nivell dels individus cal contemplar certament cada història en particular, però abans cal contemplar la història de la societat com a tal, sense la qual la història dels seus individus tampoc es podria explicar.

Ja d'entrada caldria advertir que, en un sentit genèric, de lumpen més o menys sempre n'hi ha hagut a totes les societats. Per desgràcia, els pobres i miserables no són pas patrimoni exclusiu de la societat capitalista; però si es vol entendre la condició del pobre, i concretament la del lumpen, a la nostra societat, la seva situació i la seva la gènesi, cal entendre quina és la condició i la gènesi del capital. Una cosa semblant va dir Marx referint-se a la condició i a la gènesi del proletariat. Segons Marx, encara que de proletariat n'hi ha hagut també a altres societats, si es vol entendre'l ara en la seva vigència actual, cal explicar-lo en funció de les condicions de la producció capitalista que és la que ara està vigent (3). En un sentit semblant, el lumpen no és doncs un producte natural sinó un subproducte del capital que cal explicar també com un dels seus resultats i entendre en el context de la seva societat.

De fet, el procés d'acumulació del capital, pel cantó oposat és un procés d'expropiació i no sols dels mitjans de producció sinó també de la mateixa activitat productiva i del seu resultat. Per això a la societat capitalista l'home es pot trobar del tot alienat. Si el seu treball no esdevé capitalista no té valor i no és treball; i si el producte del treball no és la plus-vàlua de res val: "La producción capitalista no sólo es producción de mercancía; es, en esencia, producción de plusvalor. El obrero no produce para sí, sino para el capital. Por tanto, ya no basta con que produzca en general. Tiene que producir plusvalor. Sólo es productivo el trabajador que produce plusvalor para el capitalista o que sirve para la autovaloración del capital." (K.Marx: "El Capital".- Siglo XXI Editores, 3ª edic. Madrid, 1.976. pg. 610). Però per la mateixa raó, tampoc val el treballador si no es deixa subsumir i configurar pel capital. L'home doncs, està alienat; ho està com a treballador quan produeix pel capital, però si no ho fa així inclús com a home queda alienat perquè aleshores resta marginat de la seva comunitat, que és la capitalista, i no es pot realitzar socialment.

Que hom no pensi que tot això sigui només una teoria allunyada de la realitat. La situació del lumpen prou palesa que és veritat. Encara que en sigui la cara oposada, el lumpen és també part del capital. Però tanmateix és la cara fosca i no es veu o no és reconegut com a tal. En relació a la problemàtica que

aquí s'està tractant, ni l'expropiació és doncs un fet ja passat ni l'alienació un concepte purament filosòfic, sinó una realitat profundament, i a voltes dolorosament, encarnada en la vida del home de la nostra societat. Regis's, per exemple, aquest home, o aquesta dona, que no té casa ni família i habitualment dorm al carrer. Quí és? És una mena de "clochard" de París, però a casa nostra, entre els treballadors socials, se l'acostuma a anomenar el "crònic" o el "transeünt". Per què es troba així? Certament no té casa, ni té res, però perquè tot ha sigut expropiat. Ni un portal, ni un racó de la ciutat és lliure de propietat que lliurament pugui fer servir. La societat sencera és un cúmulo de mercaderies i ella mateixa és un gran mercat; però l'altra cara de la moneda és que no hi ha res que no estigui expropiat i que no s'hagi de comprar si es vol consumir.

Malgrat això, el problema d'arrel no només està en l'àmbit del consum sinó que arrenca de l'àmbit de la producció. El problema d'aquest home està en el fet que ell no pot produir capitalísticament i en canvi l'únic medi que hi ha disponible és el del capital que tot ho ha subsumit. Ell, per tant, no pot produir. Tanmateix pot ser un home sa, intel·ligent i manyós, capaç de treballar i de fer moltes coses en general, però és incapaç de fer-ho en el medi del capital que no és seu ni ha pogut ni pot fer seu. És com un treballador que té bones mans però que les té buides i que les mou en el buit. No és doncs un treballador en realitat, en la realitat històrica on li ha tocat produir.

I tot i així, no està fora d'aquesta realitat i prou que ell ho sap. I per això dorm al carrer i menja també de les deixalles del carrer. Ell no produeix i, per tant, no guanya res i no pot exigir. No té dret a consumir els productes del capital que són tots els que hi ha, i ni tan sols té el dret que pugui tenir un malalt o una persona incapacitada perquè no ho és. I de tot això en té consciència. I per això procura ocupar el menys espai possible en un medi que no li pertany i on no hi "fa res" ni té "res a fer". No planteja exigències ni necessitats. Tanmateix no és una qüestió de poca autoestima o complex d'inferioritat sinó en primer lloc de condicions reals d'inferioritat. En tot cas s'experimenta que no val perquè realment és així en el medi del capital.

Tampoc és una qüestió, com a vegades es diu, de falta d'estimació per part dels altres, sinó de separació objectiva respecte al capital i a la seva producció. No és només estimant que es fa comunitat sinó coincidint en el mode de producció i en el mode d'apropiació que d'ell es deriva. "Realment" doncs és difícil d'estimar a qui es troba a l'altre cantó i al capdavant s'acostuma a deixar d'estimar (4.1.1.). Per això el "transeünt" és un home marginat, oblidat, un home sense relació. Però ell ja s'hi avé i demana només que el deixin tranquil com també procura deixar tranquils els altres.

El cas del delinqüent és diferent. No ho és, certament, la condició objectiva, que segueix essent la del lumpen, però ho és la reacció. El delinqüent no es resigna a no fer res i a no ser res, és a dir, a no produir i a no consumir, però a partir de la seva posició, només ho pot fer i ho fa en contra dels altres i de la realitat. Això és el que mira d'evitar el "transeünt". Potser per consciència moral, o potser perquè sap que si ho prova serà pitjor, o potser una mica per tot plegat, mira d'evitar l'enfrontament. El delinqüent, en canvi, s'hi apresta i malda per afirmar la seva existència encara que sigui en la negació. Però al capdavant sempre hi surt perdent. Encara que de moment pugui anar tirant, de fet només pot anar endavant en base a perjudicar els altres i només pot respondre a les exigències pròpies negant les alienes (4). I tot això no cal dir que li fa mal. Li fa mal moralment, humanament i també a vegades psíquicament, perquè, a partir de la separació que hi ha entre ell i els altres en l'àmbit de la producció, es veu endut a separar-se'n també en la resta de la relació (5). De fet, a la nostra societat, no es pot fer comunitat en relació a la cultura, a la moral i fins i tot a la humanitat, si no es fa comunitat respecte a la producció, que és la relació "fonamental".

Val a dir doncs que el capital no sols expropia els homes del valor econòmic sinó també de gran part dels altres valors humans. Només cal conèixer una mica a fons el lumpen de la gran ciutat. En general està integrat per delinqüents i prostitutes, drogaaddictes i mangants, i també per ignorants i analfabets, i per malalts físics i mentals. Però ja s'ha dit que tot això no és casual sinó que és la cara fosca del capital. Tanmateix la societat capitalista és una societat brillant, plena de riquesa i de cultura, i de refinaments de

tota mena, científics, estètics i morals. Però aquesta és només la cara bonica del capital que si, d'altra banda, en aquest cantó brilla tant és perquè confisca la resplendor mentre expulsa la foscor, com si no fos cosa d'ell, cap a la cara oposada que resta amagada i al capdavall oblidada. "Esta ley produce una acumulación de miseria proporcionada a la acumulación de capital. La acumulación de riqueza en un polo es al propio tiempo, pues, acumulación de miseria, tormentos de trabajo, esclavitud, ignorancia, embrutecimiento y degradación moral en el polo opuesto, esto es, donde se halla la clase que produce su propio producto como capital" (K.Marx: "El Capital".- op. ct. pg. 805).

Aquest és el pensament de Marx, però com que quan l'exposa parla del proletariat, hi ha per tant qui pensa que tot això ja ha deixat de ser veritat. A mesura que la societat ha anat avançant i l'obrer ha anat millorant, es diu que la crítica marxista ha perdut actualitat i que, si de cas s'ha de continuar, cal fer-la en un altre sentit. Però això no és veritat. Pot ser veritat pel que fa al problema de l'obrer, però pel que fa al problema del lumpen, la crítica de Marx conserva tot el seu significat i fins i tot té més sentit que mai. D'això, però, l'obrer, i tota la societat en general, no n'és conscient. A mesura que la classe dels treballadors junt amb les altres han anat perdent les seves diferències més radicals i s'han anat integrant en una realitat social més complexa, el sentit de la crítica marxista més original no s'ha perdut sinó que s'ha refugiat, radicalitzant-se inclús encara més, en la realitat separada del lumpen. Però també s'ha amagat més. La societat capitalista (o postcapitalista, si es vol) continua essent doncs una realitat que com a tal és alienada i alienadora, però per la mateixa raó no té consciència de la seva alienació ja que aquesta només apareix i és posada en el sector del lumpen, un sector al capdavall separat que la societat es mira com si fos un cos estrany. Aquest és doncs el problema del lumpen; un problema "estranyat" de la societat però que no deixa de ser-ne el resultat.

No és estrany doncs que tots aquells coneguts prejudicis que la classe benestant d'abans tenia de la classe baixa dels treballadors, ara els treballadors i la societat en general els refereixin al lumpen i fins i tot d'una manera pitjor. Segons aquests criteris el problema del lumpen és, concretament, una qüestió d'indolència i de falta d'empenta, o de falta d'educació, o d'immaduresa personal i fins i tot de mala voluntat. Però mentre culpa el lumpen del seu problema, la societat pot viure sense culpa i alhora d'acord amb el capital i les seves exigències, tot i que és així com es genera el problema i el conflicte dissocial.

El fet és que societat capitalista i lumpen són termes correlatius i que la gènesi del lumpen és la gènesi del capital. És cert que les coses han anat millorant força per a la majoria de la gent, però no pas pel cantó del lumpen que més aviat s'ha anat enquistant. Per sota de les lleis de l'economia actual que, malgrat les seves crisis, segueix creant riquesa i prosperitat, segueix també vigent la llei del capital que, tal com Marx va explicar i denunciar, no deixa de crear, per l'altre cantó, desigualtat, pobresa i alienació. Digui's el que es digui, aquesta contradicció mai ha sigut superada ni ho pot ser en les condicions del capital; i la societat de benestar pot ser un bell somni i sobretot una coartada eficaç, però no pas una realitat per a tots plegats.

6.2.2.- El lumpen i el proletariat:

En aquest apartat es segueix tractant la distinció que hi ha entre el lumpen, tal com aquí s'entén, i el pobre en general, tota vegada que es pot objectar que hi ha aspectes que encara no queden prou clars. I un d'aquests aspectes o qüestions és la distinció entre el lumpen i el proletariat, distinció que cal esbrinar més explícitament ja que també el proletari, en el pensament de Marx, ve definit per la condició d'expropiat. Què és doncs allò que diferencia el lumpen del proletariat? Què és allò que fa que individus que semblen trobar-se en la mateixa condició objectiva d'expropiació, uns quedin constituïts en proletaris i altres en dissocials que rellisquen fins el lumpenproletariat? Certament es pot contestar dient que els primers són els qui s'avenen a treballar mentre que els segons de fet no ho volen fer. Però en aquest cas, la diferència ve de l'individu i no de la societat? És una qüestió purament subjectiva de la seva personalitat que res o poc té a veure, si no és d'una

manera indirecta, amb la situació objectiva en què es troba a la societat i en el lloc que ocupa en l'estructura de la mateixa?

Avui dia es parla molt dels pobres i marginats. S'acostuma a entendre que els marginats són aquells que no tenen accés fàcil als bens més necessaris de la societat i que no participen de les seves àrees de poder i decisió (6). Són doncs aquells ciutadans que no compten o que compten menys. En aquest context també avui dia es parla força de la nova pobresa o dels nous pobres, referint-se en aquest cas a aquell sector de la població que, degut sobretot a les noves tecnologies, han sigut separats del seu lloc de treball i venen a engruixir la llarga suma dels aturats sense esperança. Directament aquí no es parla d'aquesta mena de marginats. Entre aquests i els qui aquí s'anomena lumpen hi ha una diferència profunda que quasi mai es té en compte i que per això cal explicar. Es pot expressar dient que el lumpen no és el pobre en general; no és concretament qui no té "propietat" sinó bàsicament qui no té "relació de propietat".

Amb això es vol dir que el lumpen no sols no té res en propietat sinó que no en pot tenir; i que seva pobresa, per tant, no és només una qüestió de fet sinó també de dret. El lumpen no té dret a tenir res perquè està separat de la societat que és qui sanciona el dret i determina les regles i el joc de la propietat. Si no en té doncs de propietat, és perquè no té relació amb l'àmbit de la mateixa, és a dir, no té relació amb la societat que és d'on ve la propietat.

Per això el lumpen és pobre, però ho és d'una manera especial que fa que no se'n pugui sortir. Està atrapat en el cercle viciós de la pobresa des del moment que està desvinculat del medi de producció capitalista i també, per tant, del medi d'apropiació. La seva condició no és doncs la del treballador, ni tampoc la del treballador aturat; en realitat ni tan sols és un treballador, és a dir, un productor de capital. No és que no tingui treball sinó que, a l'estar separat, del medi a treballar, no en pot tenir mai. Per això la seva pobresa és diferent, més profunda certament i també més infranquejable.

Del lumpen es pot dir que és pobre perquè no treballa, com també es pot dir de qualsevol treballador aturat; però també es pot dir al revés i així s'explica millor la seva condició: el lumpen no sols és pobre perquè no treballa sinó que no treballa perquè és pobre. És talment pobre que no només ha sigut expropiat dels mitjans de producció com el proletariat, sinó que a més a més ha sigut expropiat i separat del mateix medi productiu que és la societat; és talment pobre que ha sigut expropiat inclús de la seva força de treball. El treballador aturat no pot vendre la força de treball perquè no troba mercat, però en el cas del lumpen val a dir que si no la pot vendre és senzillament perquè no en té. No té força de treball "proletària", és a dir, força configurada en funció del capital i que el capital pugui fer servir. Per això la seva és una pobresa radical, una pobresa que ve d'arrel (7).

No s'ha de confondre doncs la pobresa del lumpen amb la del treballador, ni tampoc amb la de l'aturat, per severa que aquesta pugui ser. Una frontera les separa, la frontera que marca els límits de la societat i també, per tant, els límits de la propietat. De treballadors no cal dir que també n'hi ha de molt pobres, però malgrat la seva pobresa, encara tenen la riquesa del vincle social que no deixa de ser un producte de la relació que han rebut de la comunitat i que fa que hi pertanyin. La diferència que hi ha entre l'una i l'altra pobresa és doncs la que hi ha també entre el lumpen i el proletariat. Aquest certament no té propietat; aquell, però, ni en té relació amb la propietat".

Però, com s'ha d'entendre, més concretament, aquesta mena de "relació de propietat" que té el proletariat i de la qual el lumpen n'està mancat? I d'on li arriba en el cas del primer i per què falla en el darrer? Aquesta relació cal dir que procedeix del procés de socialització, però això es podria entendre malament. Es podria entendre, per exemple, com si el vincle social, que n'és el resultat, fos només fet d'ideal, o com si la tasca de vinculació només a la formació de l'ideal s'hagués d'atribuir. Però ja es va fer notar que aquesta fóra una manera massa idealista d'entendre el procés de socialització i el vincle amb la societat; una manera que no podria acabar d'entendre el paper que positivament hi té també la propietat i la relació amb la propietat.

El vincle social està fet d'ideal però també de propietat; i, si és cert que l'ideal és eficaç per a vincular, també ho és que la propietat hi contribueix i hi aporta la seva eficàcia particular. En aquest sentit, la relació i el fet de la propietat no deixa d'incidir i d'estar present en el procés de socialització i en el seu resultat.

Que la propietat és important i eficaç pel que fa al procés de socialització, en primer lloc és un fet d'observació que es pot comprovar en el cas del noi de la caseta qui espontàniament disfrutava treballant allò que era seu. La propietat té doncs el poder de referir el jo al medi de producció talment que no se n'experimenti alienat. Aquest és un fet que cal tenir en compte a l'hora d'explicar la socialització, com també s'ha de tenir en compte el fet de l'expropiació a l'hora d'explicar la dificultat que hi pugui haver. En relació al medi de producció, qui en té propietat no es troba doncs en la mateixa condició d'aquell qui no en té. En aquest sentit la propietat és eficaç, però també ho és per tant, en sentit oposat, la manca de propietat.

Però, en segon lloc, la importància de la propietat també es pot comprendre a partir d'allò que s'ha dit en el capítol anterior sobre la gènesi capitalista de la relació sociodinàmica amb el medi de la societat (5.3.2.). La qüestió, tal com sovint s'acostuma a plantejar, és la següent: com és que a partir d'una mateixa condició objectiva de manca de propietat hi ha qui es fa proletari i qui cau en el lumpen i es fa dissocial? Però el misteri no està a saber com és que l'expropiat cau en el lumpen sinó a saber com és que generalment no hi cau, ans serva la relació amb la propietat i el vincle amb un medi que no és seu. Però aquest misteri es comença a resoldre quan hom observa, com ja abans s'ha explicat, la importància que, pel que fa a la relació inter-objectiva amb el medi, té la relació inter-subjectiva amb aquells que el representen i que d'alguna manera hi tenen propietat. O altrament dit, el misteri es resol si es té en compte que la relació amb el medi material s'ha "sociodinamitzat" i que per tant ha entrat a formar part d'un joc de forces diferent i d'una altra funció.

No vol dir, per tant, això que, davant de la relació amb les persones del medi, la relació de propietat sobre el mateix, a l'hora de vincular-s'hi, ja no sigui prou important, sinó al contrari. Vol dir que la relació de propietat ha sigut elevada a un altre nivell de realitat i que ara, per tant, també en aquest altre nivell és eficaç. La propietat és doncs més que un fet jurídic; és també un fet sociodinàmic que labora amb vista a l'establiment del vincle social. Per això la propietat, en funció del procés de socialització, és ara un fet important; però també per això és un fet important la manca de propietat. És el fet que explica que la pobresa sigui factor de dissocialitat (10.1.2.).

En aquest sentit, la vinculació amb el medi és funció de dues forces de sentit oposat: la força sociodinàmica de vinculació que opera en l'àmbit de la propietat i la força d'alienació i de desvinculació que representa la manca de propietat. Res té d'estrany doncs que la societat capitalista sigui una societat plena de zones buides "en profunditat", on el buit no és sols de propietat sinó també de vinculació sociodinàmica amb el medi de producció. Aquest és el preu que ha de pagar la societat del capital. Malgrat l'expropiació que li és inherent, assoleix de mantenir el vincle amb el medi de la comunitat gràcies a la força que envers la comunitat serva el jo a partir de la resolució edíptica i el seu resultat; però també per la mateixa raó, quan es perd la propietat sobre el medi, és fàcil que es perdi també la vinculació sociodinàmica amb el mateix. Quan no hi ha propietat, la ruptura del vincle social és doncs més que una eventualitat ja que, al quedar fragilitzat per un extrem, és fàcil que es trenqui per l'altre i al capdavant es trenqui del tot. A partir d'aquí, una pila de factors poden influir en el seu fracàs, i fins i tot en aquest sentit - com a vegades es fa sense però reconèixer la dinàmica de fons - es pot parlar d'aleatorietat.

Però quan en alguna zona de la societat, el buit ja s'ha creat, l'aleatorietat, o en el seu cas la probabilitat, deixa pas a la determinació. Aquesta és la condició del lumpen. Quan l'individu neix i creix en aquesta mena de buidor, que no és sols de propietat sinó també de vinculació, queda condemnat al lumpen perquè no té plataforma (funció paterna) on agafar-se i rellisca fins al fons. Però d'aquesta manera el lumpen, aparentment convertit en causa d'ell

mateix, es va reproduint sense parar. Quan el procés d'expropiació del capital es desplega del tot i la dissolució dels vincles arriba al final, el camí que s'empren en general no sols no té retorn, sinó que es va separant cada cop més del medi i de la comunitat i fins i tot genera nova separació.

La transformació de la relació objectiva amb el medi en una relació de naturalesa sociodinàmica no sols ha donat força de vinculació a la propietat sinó que també ha donat força de propietat al vincle social. Per raó d'aquesta transformació s'han interioritzat o introduït, una dins l'altra, la relació amb el medi pel que fa a les persones i la relació amb les persones pel que fa al medi. Les dues relacions s'han acoblat i simbiotitzat en una mateixa entitat sociodinàmica i ara, per tant, el procés de socialització cal entendre'l també com un procés d'apropiació en aquest sentit. En aquest sentit la propietat no sols opera doncs com a causa de vinculació sinó també que n'és l'efecte. Així s'explica que, malgrat la seva expropiació, pugui el proletari apropiat-se del medi de la societat i així pugui servir la relació amb la propietat.

De la mateixa manera que el procés històric que aliena l'home de la terra és un procés d'expropiació, el procés de socialització que l'hi torna a vincular, no pot ser doncs sinó un procés d'apropiació del medi material a treballar. En realitat, l'objectiu de la socialització és, per parlar d'una manera més concreta, convertir el treball alienat que el noi de la caseta mirava de fer a la societat, si no en aquell altre que feia a la seva propietat, almenys en treball proletari. O dit d'una altra manera, l'objectiu és apropiat-se de la societat, o fer d'ella la pròpia llar.

Però l'home s'apropia de la llar i després de la societat no sols en relació a les persones de medi sinó també, i específicament inclús, en relació al medi que és la base material de la comunitat (1.3.1; 1.3.2.). Per tant, del que es tracta és que el jo i el medi comunitari de producció es vagin implicant mútuament. En funció d'això, és certament important la relació que s'estableix entre el jo i els altres, i, al principi sobretot, entre el jo infantil i les figures paternes que als seus ulls són les qui li donen la propietat sobre el medi que aleshores és la llar; però a mesura que el jo es fa adult i independent, comença a ser més important la relació d'apropiació que entre el jo i el medi material s'estableix directament.

L'apropiació del medi per part del jo esdevé pel treball. El jo s'apropia del medi quan el treballa i a poc a poc el va dominant, alhora que s'hi va identificant. Amb el seu treball sobre el medi l'home el transforma, li dóna la seva imatge i el fa seu (8). Per mitjà del treball, terra i home s'impliquen doncs mútuament i la terra es fa de l'home i l'home es fa de la terra. D'aquesta manera, aquell que, en les condicions vigents, neix encara sense definició objectiva i sense propietat definida, es va convertint en propietari de la nova terra que és la societat, i en portador d'una identitat determinada, com a fruit del seu treball.

Però també per això l'infant que té llar va a l'escola a treballar, per tal d'apropriat-se de la societat i esdevenir un dels seus membres. L'infant treballa, i així s'apropia de la societat com del seu medi de producció, estudiant a l'escola, i el jove a la universitat. Però també s'apropia de la societat l'obrer que treballa a la fàbrica i el propietari de la mateixa. I ho fa qui posa un petit negoci i procura que vagi creixent. I ho fa qui participa en les accions de la gran empresa i fins i tot qui hi fa només de porter. Tot això fa que el jo i el medi s'impliquin mútuament; tot això socialitza; forma part de la socialització i continua el seu primer procés i el renova contínuament. Tot això fa que l'home pertanyi a la nova terra de la societat. Fa que l'home, tot enriquint la terra amb el seu treball, amb la terra s'enriqueixi ell mateix.

Totes aquestes relacions que el jo estableix amb el medi material de la societat, relacions d'aprenentatge i de treball, personals i socials, i de tota mena en general, formen també doncs part del vincle social. L'eix interior del vincle certament és la relació d'ideal que refereix el jo i les seves relacions al medi històric que està vigent i que permet que el jo no treballi en el buit, però són aquestes relacions que creixen i giren al voltant de l'ideal, les que a poc a poc el van encarnant i li donen consistència en l'àmbit de la realitat. D'aquesta manera, pel que fa a la definició comuna del medi material,

la referència ideal del jo als altres es va assegurant a mesura que el jo es va relacionant cada cop més amb el medi així definit i en aquest sentit se'n va apropant.

Però aquest treball d'apropiació necessita un nucli per on poder començar. En un medi que és expropiat, el jo necessita que la societat li proporcioni primer un nucli de propietat on es pugui agafar per a poder, a partir d'aquí, avançar en l'apropiació; una plataforma on es pugui recolzar en el seu procés de socialització. Tanmateix, en el cas del lumpen i del proletariat, aquesta plataforma no pot ser la propietat perquè la condició d'ambdós és la de ser expropiats. Però ja s'ha explicat que l'apropiació del medi expropiat és una operació i una relació de naturalesa sociodinàmica i, per tant, també ho ha de ser la plataforma que la possibilita i que és la relació de propietat que, de part dels altres, el jo ha de rebre primer. En la societat capitalista, la propietat en sentit sociodinàmic, o en quant constitueix el nucli necessari per a la socialització, és doncs una interrelació que no és sols inter-objectiva sinó també inter-subjectiva; una relació del propietari i amb el propietari i no sols amb la propietat. Proporcionar aquesta plataforma o relació de propietat forma part també de la funció paterna de la llar i gràcies a ella és possible la "socialització proletària", és a dir, la del jo que no té propietat.

D'aquí ve doncs la diferència que hi ha entre el lumpen i el proletariat. Encara que la condició objectiva d'ambdós sigui la de ser expropiats, el lumpen, a més a més, no se'n pot apropiat del medi perquè sovint ni de bon començament va tenir relació amb el propietari de la llar, que és el medi de l'infant. Aquest tema d'una manera més concreta s'exposarà més endavant, quan a la segona part es parli del procés de socialització, i quan a la tercera es parli de les causes de la dissocialitat; però en principi ja es pot veure que és una qüestió que té a veure amb la condició sociodinàmica de la infància i amb la relació de dependència que el refereix al medi de la llar i a les figures paternes que en tenen la propietat. En realitat durant la infància no es pot parlar d'expropiació sinó en tot cas d'abandó (11.1.) i en un sentit especial que ja s'explicarà. En canvi, la relació jurídica de propietat, en quant té eficàcia sociodinàmica sobre el jo i la seva vinculació amb la societat, és cosa de l'adulthood i en tot cas del jo quan s'hi va apropant. En aquest sentit, la condició que en l'origen diferencia el lumpen del proletariat (o millor dit, el futur lumpen del futur proletariat) és l'abandó patern que allunya el jo de l'àmbit de la propietat (10.2.3.) perquè l'allunya del propietari i del seu àmbit de protecció. Per això s'ha dit abans que l'expropiació del lumpen és més profunda que la del proletariat.

6.3.- El procés de socialització i les diferents condicions

Però si això és així, val a dir que a l'hora d'emprendre la tasca i el camí de vinculació a la societat, no tots els homes es troben en la mateixa condició i, en aquest sentit, "no es pot parlar d'un únic procés de socialització". A la societat capitalista hi ha diverses zones d'expropiació i la tasca d'apropiació que a partir de cadascuna d'elles s'ha de fer, no sempre és per tant la mateixa ni per part del jo que l'ha de fer, ni per part de la funció paterna que l'ha de recolzar. En algunes zones el camí pot ser molt llarg, i en realitat a vegades no hi camí.

Tanmateix, això d'afirmar que a la nostra societat, pel fet de ser la societat del capital, no hi ha un únic procés de socialització, pot sorprendre un poc, i, per tant, potser val la pena d'insisti-hi una mica més. El procés de socialització ja s'ha dit que a vegades s'entén d'una manera massa exclusivament intersubjectiva o com si es tractés només d'un afer de relació personal. S'entén, per exemple, com si fos una tasca educativa el resultat de la qual depengués sobretot de la manera de ser i de fer de les persones encarragades de dur-la a terme. I en aquesta perspectiva, com és lògic, es parla de la importància de la formació humana i pedagògica que han de tenir, i de la preparació especialitzada que a vegades convé i també, naturalment, de la bona disposició i del compromís. Però, pel que fa a la problemàtica que aquí es planteja, això és només una part de la veritat i sovint no pas la més important. El fet és que el procés i el seu resultat sovint depèn més de les condicions

objectives a partir de les quals el jo s'ha de relacionar amb el medi de la societat que de la relació personal que amb la figura de l'educador pot establir. Inclús caldria adonar-se que moltes de les dificultats que sovint apareixen en la relació pedagògica i personal, en el fons no són altra cosa que l'expressió i la conseqüència de les que hi ha en la relació amb el medi social que l'educador no deixa de representar.

Però amb això no es vol dir que la relació personal no sigui important. És la més important quan les condicions de base són les normals perquè en aquest cas la relació personal pot ser el factor diferencial que faci fracassar el procés; i ho és encara més quan les condicions de base són adverses i anormals, perquè en aquest cas és molt el que cal superar. Però aquí no és parla de relacions personals i de taques pedagògiques excepcionals sinó en general d'aquelles que són les corrents. En aquest cas, les condicions objectives són importants i acostumen a ser decisives tant si és per bé com si és per mal.

Però si és cert que la dificultat que es planteja en l'àmbit de la relació personal, sovint ve de la relació del jo amb l'àmbit objectiu, no vol dir això que sigui només una qüestió de recursos o mitjans. Qui ocupa una mala posició a la societat i va migrat de recursos, certament té problemes l'hora de relacionar-s'hi; però hi ha encara una dificultat anterior que és més fonamental i és aquí on la propietat, el fet de tenir-ne o no tenir-ne, és eficaç.

Tal com s'ha explicat, la dificultat primera és l'alienació i, en especial, l'alienació particular del qui no té propietat sobre el medi de producció i, per tant, d'apropiació. Qui no té propietat no sols ocupa una mala posició a la societat en el sentit que té menys recursos que els altres, sinó sobretot en el sentit que n'està més allunyat i, per tant, ho té més complicat a l'hora de vincular-s'hi i d'ajudar a vincular (9). Per això a la societat del capital, hi ha diverses posicions a partir de les quals cal aproximar-s'hi i, per tant, diferents aproximacions o diferents processos de socialització.

Hi ha qui té propietat sobre el medi i, per tant, en principi no n'està gaire alienat (10). La propietat és una condició que implica el jo a la societat. És una relació que aproxima el medi a l'individu i que aproxima l'individu al medi. És un fet jurídic que té, però, eficàcia sobre la relació sociodinàmica amb la societat i sobre el vincle que hi cal establir. És una mena d'acord previ que entre ell i la societat el jo es troba fet a mig camí i que el procés de socialització, en la seva relació sociodinàmica, només ha d'acabar d'assumir. No és doncs estrany que entre els qui tenen propietat no hi hagi tants de fracassos en la socialització entesa tal com aquí s'ha explicat. No és que en sàpiguen més de socialitzar, sinó que ho tenen millor.

Però no tots es troben en la condició del qui té propietat. En el context del capital, val a dir que la majoria de la gent no en tenen de propietat sobre el medi i es troben, per tant, en una aproximació diferent respecte a la societat. Tanmateix, s'hi poden vincular perquè a la seva llar encara compten amb la força de treball com a propietat, però el procés que han de fer és també per tant diferent i sens dubte més complicat. En comparació amb l'anterior aquesta propietat és més subjectiva que objectiva i, en aquest sentit, pot ser també més inconsistent, però a l'infant ja li val per a la seva socialització. És la plataforma on es pot recolzar. Gràcies a ella es pot apropiat primer de la llar que la força de treball dels seus pares ha generat i, després, es pot apropiat d'aquesta mateixa força i de la societat que n'és el resultat. D'aquesta manera l'infant esdevé treballador i membre de la comunitat dels qui treballen en el context del capital. I a partir d'aquí pot anar treballant i augmentant la seva propietat i pot arribar a ser propietari inclús pel que fa als mitjans de producció.

No és aquest el cas de l'infant que neix al lumpen. Al lumpen la llar gairebé no existeix. Com que no pot estar a l'altura de les exigències de la realitat que està vigent, realment deixa d'existir molt aviat i, per tant, deixa l'infant abandonat. El destí d'aquest és, per tant, sumar-se a les files del lumpen i tornar-lo a reproduir. A l'hora de socialitzar-se, en el context del lumpen es parteix doncs d'una condició diferent inclús d'aquella que és la condició del proletariat. Es parteix no sols d'un buit de propietat objectiva, sinó també d'un buit de propietat sociodinàmica i comunitària que no té fons i que acaba arrossegant fora de la societat.

Ara, a la segona part, s'explicarà el procés de socialització i es parlarà d'algunes de les dificultats de relació que s'hi poden trobar. Cal tenir en compte el que s'acaba de dir respecte a l'origen de les mateixes. Encara doncs que l'anàlisi pot semblar que contempli només la dinàmica de relació personal o inter-subjectiva que s'hi esdevé, cal no oblidar mai que és també una dinàmica de relació amb el medi objectiu. El medi és la societat del capital i l'especial expropiació on a vegades arriba en el seu desplegament i a partir de la qual el procés aleshores s'ha de fer. El conflicte dissocial, que al principi s'ha exposat, d'aquí ve. Reflecteix no sols un dèficit d'amor o de relació personal sinó també, i bàsicament, un dèficit de propietat.

Sobre la definició del Procés de Socialització

Es poden donar i de fet es donen moltes definicions del Procés de Socialització d'acord amb la perspectiva i els aspectes que es vulguin subratllar. Una definició àmplia podria ser aquesta: És el procés que, des la infància fins a l'adultesa, segueix l'home per tal d'esdevenir un individu equilibrat i responsable i un membre eficaç de la seva societat. En aquest sentit el procés de socialització inclou molts processos i és una realitat bastant complexa. Inclou el procés de maduració biològica i psicològica de la persona; el procés d'incorporació dels principis, normes i valors de la seva cultura; el procés d'aprenentatge dels coneixements i de les tècniques que li permetran d'estar a l'altura de la seva comunitat, etc. Inclús es pot parlar d'un procés d'educació cívica, o de moralització, o d'identificació amb una determinada ideologia, etc.

No cal dir que tots aquests aspectes són importants i no se n'ha d'oblidar cap, però en general n'hi ha dos que hom acostuma a considerar cabdals: el procés de maduració de l'individu per mitjà del qual esdevé una persona humana capaç de sintonitzar amb les altres; i el procés d'incorporació de la pròpia cultura per mitjà del qual l'individu esdevé membre de la comunitat concreta en el context de la qual li ha tocat viure. Tanmateix, com es pot veure per tot el que s'ha dit a la primera part, del procés de socialització aquest estudi en parla des d'una perspectiva especial.

La perspectiva és aquella que permet d'observar de prop el conflicte dissocial en què es troba atrapat el delinqüent i moltes d'aquelles persones que com ell formen part de la població marginada de la societat. A partir d'aquesta perspectiva es pot copsar un altre aspecte que també és important; un altre resultat que també el procés de socialització ha d'assolir, atesa la manera de ser de l'actual societat, i concretament ateses les condicions objectives a les quals la societat ha arribat en el seu desplegament històric.

El fet és que quan hom observa de prop aquestes persones i el problema que plantegen, s'adona que no n'hi ha prou que tinguin una bona salut psíquica i que hagin incorporat la cultura i la moral vigents a la societat, puix que, tot i això, alguna cosa continua fallant. La primera part d'aquest estudi ha estat dedicada a estudiar què és allò que encara falla, és dir, la naturalesa del defecte que es pot observar i la naturalesa, per tant, del resultat que caldria assolir. En aquest sentit, l'observació del conflicte dissocial permet de descobrir quelcom que és essencial del procés de socialització, però que segurament ho és només en el context de la nostra societat, que és una realitat social ja molt evolucionada. Naturalment caldria fer estudis comparatius en referència a societats que es trobessin en altres condicions, però almenys en el context de la nostra societat el procés de socialització cal que contempli també aquest altre aspecte i resultat.

Des d'aquesta perspectiva, el procés de socialització entenc doncs que és aquell que ha d'assolir elaborar el conflicte que, en relació amb l'altre, al jo se li planteja a l'hora de definir el medi social com a marc de referència de la seva activitat productiva. Degut al desplegament històric de les seves condicions objectives, la societat ha esdevingut una realitat que no té prou força per a imposar la seva definició i en el seu context, per tant, fàcilment el jo i l'altre queden enfrontats al definir-la cadascú a la seva manera. Assolir que el jo, a l'hora d'actuar, defineixi la realitat social d'acord amb la comunitat, és també un objectiu i una tasca del procés de socialització. Quan en aquest aspecte el procés fracassa, la definició del jo no queda internament referida de manera estable a la definició comuna i en aquest sentit l'individu resta al marge de la comunitat i sovint enfrontat com a delinqüent o d'altres maneres semblants.

Voldria doncs advertir que quan aquí parlo del procés de socialització, dels objectius que ha d'assolir, de la tasca que ha de fer, de les seves operacions i dels seus resultats etc., ho faig en aquest sentit restringit però específic de la problemàtica que en aquest estudi es planteja. A

no ser doncs que explícitament es digui una altra cosa, així s'ha d'entendre el que en la primera part s'ha dit d'ell i el que d'ara endavant es dirà.

La definició que del procés de socialització aquí es dóna és doncs una definició "a posteriori", com ho és també l'explicació que se'n fa. Vull dir que és una definició que parteix de l'observació d'un fenomen concret que és el que cal explicar i no d'una teoria prèviament elaborada en el terreny d'altres problemàtiques o de fenòmens diferents.

El fenomen que s'observa és la manera de ser i de fer de les persones delinqüents que són la matèria d'aquest estudi, manera de ser i de fer que aquí s'explica també com un fracàs en el procés de la seva socialització. Es considera que aquestes persones no han estat ben socialitzades i que per aquesta raó estan ara en conflicte amb la comunitat. Però en aquest cas, com es pot veure, el procés de socialització s'explica en funció del conflicte esmentat; o dit d'una altra manera, es considera que és aquell procés que ha d'assolir evitar que l'individu es trobi amb aquesta mena de problemes amb la societat.

Tanmateix algú podrà objectar que aleshores el concepte que es dóna aquí del procés de socialització és un concepte força restringit i poc aplicable a altres camps d'estudi, i fins a cert punt així és; però no és pas més restringit que el concepte que donen altres teories que el limiten per exemple al camp de la salut mental o al d'una mena d'aprenentatge cultural. Al capdavant per a poder tenir, del procés de socialització, un concepte globalitzador i abastador de totes les dimensions que hi intervenen, cal primer conèixer-les en particular, i la dimensió que aquí s'exposa n'és una i no pas de les menys importants.

La dimensió que en referència a la socialització en aquest estudi s'explicita i s'explica té molt a veure amb el fenomen de la delinqüència juvenil i adulta, que tan a casa nostra com a altres llocs preocupa força. I té a veure també amb la drogaaddicció i amb la prostitució i en general amb tots aquells problemes que afecten la població marginada de la societat. Però per tant també té a veure amb el sistema social que està vigent i que d'alguna manera intervé en la gènesi del problema que es palesa com una conseqüència del mateix. I té a veure ~~amb~~ amb la manera de ser i de fer i amb la identitat de les persones socialitzades que per ser-ho viuen d'acord amb la societat i amb les seves normes, perquè si en elles el procés no ha fracassat, és perquè de totes maneres ha assolit de fer una tasca que cal reconèixer primer i conèixer a fons després. En aquest sentit, el concepte de socialització que aquí es dóna és certament restringit però tal volta pugui ser per a nosaltres més ric i més "pròxim" a les nostres condicions concretes de vida, i als nostres interessos i preocupacions de cada dia, que altres que per ser propis de l'home en general i de totes les condicions, ens en parlen d'una manera més genèrica i abstracta.

Per tal d'entendre la naturalesa del procés de socialització es parteix doncs de l'observació del conflicte dissocial que és el conflicte que s'esdevé quan el procés fracassa. En aquest sentit també algú podrà objectar que el concepte que se'n dóna més aviat és negatiu. Però cal dir que, si de cas, aquest és només el punt de partida. De la mateixa manera que per a entendre què és i com és i com es genera la salut ajuda el fet d'observar com és i com es desplega la malaltia, també el fet d'entendre el defecte i el fracàs del procés de socialització ajuda a entendre la seva naturalesa específica i el seu desplegament. Per dir-ho així, només quan es trenca el vincle social hom s'adona que és una formació complexa i pot copsar de què està fet. Cal tenir en compte que, com ja es va dir, l'estructura que està en qüestió no és directament observable i en aquest sentit només el desequilibri, amb les seves conseqüències, la manifesta d'una manera prou clara. De fet la persona socialitzada no acostuma a entendre la dissocial i d'ella diu que és anormal; però d'aquesta manera no es qüestiona i no entén tampoc la pròpia normalitat, la identitat que ha arribat a tenir i que s'ha arribat a formar al llarg del procés de socialització.

Al llarg de la primera part de l'estudi, s'ha mirat d'esbrinar la naturalesa del conflicte Dissocial i també la naturalesa del Vincle Social, que és l'estructura subjacent que explica allò que hom observa en el context de la problemàtica que es planteja. Ara, en la segona part, es mirarà d'explicar també la gènesi i la formació d'aquesta estructura, tasca que constitueix el Procés de Socialització.

Bastant sovint es prescindeix d'aquesta lògica (1). O més ben dit, donant per suposat que ja es coneix la naturalesa de l'estructura defectuosa. Bastant sovint es prescindeix de la seva anàlisi i es passa immediatament a parlar de la seva formació. Així ho fa, per exemple, qui comença parlant d'allò que es pot observar en la clínica infantil per tal d'explicar la conducta del delinqüent juvenil o de l'adult. El cas és que sempre que tinc l'ocasió d'escoltar, o de llegir, una explicació d'aquest caire, cosa d'altra banda força freqüent, em fa l'afecte que qui parla no es refereix als mateixos delinqüents que són l'objecte d'aquest estudi, sinó a uns altres que de tant en tant també es poden trobar, però que tanmateix no constitueixen la població delinqüent que més preocupa.

Primer cal analitzar els subjectes en qüestió i cal primer sobretot analitzar la dificultat un cop que ja està formada, o en estat avançat de formació, per tal d'esbrinar-ne la naturalesa; i només després es podrà esbrinar la seva gènesi. És a dir, primer cal arribar a saber què és la delinqüència en el jove o en l'adult; i un cop coneguda la seva entitat, es podrà mirar d'observar com es genera en l'infant. Com es pot seguir la gènesi i la formació d'un fenomen si no es coneix primer de què es tracta? Com es pot mirar d'escatir el naixement i creixement d'alguna cosa si no es sap de quina cosa es cerca l'origen?

Amb això no vull dir que l'observació i l'estudi de l'infant no siguin importants a l'hora de conèixer el problema de la delinqüència, però és un segon pas. Tanmateix no és un pas secundari. Observat i conegut el defecte en el seu desplegament avançat, cal també observar-lo en els estadis anteriors i conèixer-lo en les seves primeres manifestacions. Això és un complement necessari per a una visió més aprofundida de l'entitat i no cal dir per a una visió evolutiva del seu conjunt (2). L'objectiu d'aquesta segona part és doncs aprofundir en la qüestió de la gènesi i de la formació de l'estructura, la naturalesa de la qual s'ha començat a conèixer a la primera part. Són els dos passos necessaris d'una mateixa investigació.

Caldria, però, advertir que, durant aquesta segona part, allò que ocuparà directament l'atenció, serà la qüestió de la formació del Vincle Social més que no pas la formació del seu defecte; la gènesi de la socialitat més que de la dissocialitat. Tanmateix una gènesi no es pot entendre sense l'altre i en aquest sentit, per tal d'entendre el procés de socialització, faré contínues referències a allò que esdevé en el seu fracàs. Però en principi es tracta d'assolir, més aviat, una positiva visió de conjunt de tot el procés i una explicació de la seva naturalesa evolutiva i de cada una de les fases.

El Vincle Social es va dir, a la primera part, que és una formació del jo que, amb el seu ideal, abasta l'altre i les condicions objectives de la societat. A l'hora d'explicar la gènesi del vincle, dues són doncs les coses que cal contemplar: en primer lloc, la gènesi de l'ideal o superjò com a tal; en segon lloc, la gènesi de l'ideal com a socialitzat o, si es vol, la socialització del superjò. En aquest capítol es tractarà la primera qüestió, és a dir, la gènesi de l'estructura superjoica; en els altres dos es tractarà de la formació del vincle pròpiament dit.

7.1.- L'estructura evolutiva de la relació

La persona delinqüent té un conflicte de relació. Però la relació es pot entendre de moltes maneres. I per això, a la primera part, s'ha mirat d'esbrinar la naturalesa del conflicte per tal d'arribar a saber quina és la mena de relació que, en el context de la problemàtica delinqüent, està en qüestió i quina és, per tant, aquella que s'ha de treballar i s'ha de resoldre.

a) LA RELACIÓ AMB LA REALITAT: Tal com ja es va explicar, es tracta de la relació del jo amb la realitat social com a marc de referència de la seva activitat i especialment de l'activitat del treball entès en el sentit original. És la relació que el jo, com a subjecte, estableix amb la realitat quan s'adreça al medi per tal d'actuar-hi. I la relació de la qual procedeix l'angoixa objectiva quan al respecte es veu paralitzat. En principi, per tant, no és la relació que directament estableix amb les persones, pares o pares, sinó amb el medi i, especialment, amb el medi material a treballar, encara que el problema ve del fet que el medi també està referit a les persones. Però el jo amb el medi s'hi relaciona no sols quan ja és adult i s'hi refereix per a treballar-lo, sinó que també s'hi relaciona quan és infant. En primer lloc voldria doncs explicitar la importància i l'entitat d'aquesta relació amb el medi com a diferenciada d'aquella altra que té com objecte les persones com a tals; en segon lloc voldria fer veure que aquesta relació amb el medi té la seva pròpia evolució i que no és la mateixa en el cas de l'adult que en el cas de l'infant. És en definitiva una relació que cal treballar específicament i que cal treballar des de molt aviat. Potser un exemple tret de la vida ordinària pot ajudar a explicar-ho millor.

No fa gaire vaig estar observant al carrer una escena que, d'altra banda, és ben corrent. Un nen, que deuria tenir poc més d'un any i mig d'edat, muntava una petita bicicleta de tres rodes i la seva mare, al seu costat, el vigilava. Al cap d'un moment el nen adreçà la bicicleta vers una direcció que, de seguir-la, l'hauria dut a baixar de la vorera i hauria anat a parar al mig del trànsit de cotxes que a aquella hora era força abundós. La mare, doncs, agafà la bicicleta i la redreçà de manera que no hi hagués perill. Però el nen, en veure's contrariat en la seva iniciativa, es posà a rondinar i tornà a posar el petit vehicle en la direcció que ell havia triat. Altre cop la mare hi intervingué, redraçant-lo novament, i aleshores el nen, enfadat, començà a cridar. La mare l'amenaçava i ell xisclava encara més fort i plorava en mig d'una gran rebequeria. Vaig passar de llarg deixant-los en aquella picabaralla, però no sense fixar-me en les dues tècniques que la dona emprava. A voltes li deia al seu infant que si baixava de la vorera no l'estimaria. A voltes, agafant ella mateixa la bicicleta, la posava en la direcció adient, tot procurant de distreure el petit però rebec personatge, amb frases com aquesta: "Mira, mira quin gosset més bonic que passa!". Llavors el nen s'aturava un moment, mirava dubtant el nou estímul que sa mare li presentava, però de seguida reprenia la seva fal.lera anterior. Cal suposar, de totes maneres, que fou la mare qui al capdavant va sortir-se'n amb la seva i que, això no obstant, els dos aviat tornaren a fer les paus.

D'aquesta escena quotidiana hom pot treure'n vàries observacions. No cal dir que el nen té necessitat de ser estimat pels seus pares, de ser atès i tractat per ells, i d'estimar-los i de tractar-los, però també té necessitat de tractar el seu entorn, de conèixer i d'investigar, de manipular les coses i de dominar el medi on viu i d'afirmar-se en ell. I les dues necessitats tenen les seves pròpies exigències i plantegen els seus conflictes. Certament l'àmbit de relació de l'infant amb els pares és una zona de conflicte i d'una manera especial quan per ells es veu abandonat o maltractat, però no deixa també de plantejar-li conflictes la seva relació amb l'entorn i especialment quan al respecte topa amb l'autoritat.

Cal entendre que la relació amb l'entorn té, doncs, una entitat pròpia que també cal estudiar diferenciadament, i té la seva pròpia configuració i consistència i també la seva específica problemàtica. De fet és la problemàtica que més endavant el noi pot arribar a tenir com a delinqüent si la seva relació amb l'entorn no s'endega com cal. Tanmateix quan es parla de la relació pròpia de l'infant, gairebé sempre es contempla la que estableix amb els pares, i sobretot amb la mare, perquè certament durant els primers anys de vida, és aquesta la més important. Però a mesura que el nen es fa gran, la relació amb els pares disminueix la seva amplitud i transcendència primera i en canvi augmenta l'espai i la importància de la relació amb l'entorn objectiu i amb els pares amb qui s'hi troba i ha de col.laborar.

Potser algú pot pensar que, en aquest cas, més que de relació i de conflicte de relació, val més parlar de conducta i de problemes de conducta. I sens dubte allò que aquí es planteja, la qüestió de la delinqüència, no deixa de

ser un problema de conducta. Però si hi ha problema de conducta és perquè, per sota, hi ha problema de relació amb la realitat com a marc de referència de l'acció del jo. No es tracta doncs específicament de modificar la conducta, per exemple, per mitjà d'un millor aprenentatge o d'alguna tècnica especial, sinó de resoldre el conflicte que entre el jo i la realitat hi ha abans i per sota de la conducta i que en aquest cas l'explica.

b) LA RELACIÓ AMB L'AUTORITAT: La relació que està en qüestió és doncs la relació amb la realitat objectiva del medi i no aquella altra que s'esdevé més directament entre les persones i que, en llenguatge psicoanalític, s'acostuma a denominar relació d'objecte. Això no significa que, en l'àmbit de la relació amb la realitat, el jo no estableixi relació amb les persones, però no és la relació amb l'objecte sinó la relació amb l'autoritat. Es pot observar en el cas del nen de la bicicleta. Entre ell i sa mare no cal dir que s'estableix una intensa relació però en quant ambdós estan referits al mateix entorn comú, medi de l'activitat infantil. En aquest cas, per dir-ho així, l'infant amb la mare s'hi relaciona no com amb aquella persona de la qual necessita el seu afecte sinó com amb l'autoritat que li ha de donar l'autorització per a fer allò que vol fer. Relació amb la realitat i relació amb l'autoritat estan doncs en la mateixa línia i es corresponen. Quan el jo es relaciona amb la realitat del seu entorn, sigui adult o sigui infant, es troba sempre amb l'autoritat; però quan es relaciona amb l'autoritat, s'hi troba sempre en referència a la relació amb la realitat.

La relació i el conflicte amb l'autoritat en referència a la realitat és diferent de la relació d'objecte i del seu conflicte. Hom ha estudiat força el plor de l'infant que es sent abandonat per la mare, l'angoixa que llavors experimenta, les conseqüències que un abandó més o menys perllongat pot suposar, etc. Però al costat d'aquest plor n'hi ha un altre del qual hom no sol fer-ne gaire cas, i és el plor del nen enrabiat i frustrat quan vol fer alguna cosa i no li ho consent l'autoritat (3).

El primer plor fa llàstima; el segon acostuma a fer empipar. D'aquesta manera comença aquella típica ambivalència que després s'experimenta envers el dissocial. Quan hom hi veu una persona maltractada o abandonada per les circumstàncies, hi experimenta simpatia i compassió, però quan hi veu un delinqüent que fa allò que no s'ha de fer, s'empipa i el condemna sense mirar-s'hi gaire, o com si respecte a aquesta conducta poca cosa hi hagués a dir. Però el problema està aquí precisament, en l'emergència d'aquesta conducta, i per tant val la pena de plantejar la qüestió de la seva entitat.

Si hom reacciona d'una manera diferent davant d'aquests dos plors és perquè certament ho són de diferents en la seva entitat i en la seva significació. El plor d'abandó hom pot dir que és simptomàtic en quant expressa quelcom que el jo experimenta com objecte que és de la relació dels altres; el plor rebec, en canvi, tot i expressar també un sentiment de frustració, és més aviat allò que el jo "fa", una acció i reivindicació agressiva, per tal de sortir-se'n amb la seva en relació amb l'entorn. I diferents són també les angoixes que hi ha al darrere de cada plor. Una és l'angoixa del jo que necessita de ser cuidat i estimat per unes persones concretes i d'estimar-les també, i una altra és l'angoixa objectiva del jo que necessita d'actuar en referència a l'entorn, i que en el cas del nen de la bicicleta s'endega i dilueix en plor rebec.

c) LA RELACIÓ EVOLUTIVA: La relació del jo amb la realitat i l'autoritat que l'envolten no és pas sempre la mateixa sinó que evoluciona al llarg de la seva vida. La relació, per exemple, que el nen de la bicicleta manté amb el seu entorn i amb l'autoritat de sa mare, és molt diferent de la que hi mantindrà quan serà adult. En aquesta perspectiva evolutiva cal estudiar doncs l'esmentada relació, i concretament cal veure com es va modificant la seva estructura al llarg de tot el procés i en cada una de les seves fases. I la qüestió primera que, per tant, es planteja és la d'arribar a saber quina és la diferència que hi ha entre l'estructura adulta i l'estructura infantil pel que fa a la relació del jo amb la realitat i l'autoritat; la naturalesa d'aquesta relació ara, però, des la perspectiva evolutiva.

L'estructura de la relació adulta es pot inferir de l'observació del conflicte dissocial. En el context de la institució, és un fet d'observació que

el delinqüent sovint vol plegar-se a les exigències de la realitat objectiva i a les normes de l'autoritat, i no pot. El seu jo no li respon i encara que arribi a obeir, ho fa alienadament. Per dir-ho així, obeeix l'individu però el seu jo resta fora de l'obediència a la voluntat de l'altre i fins i tot a la voluntat del propi individu. En tot cas, a través del procés de socialització (o de ressocialització) pot arribar a assolir que la seva identitat s'acordi amb l'autoritat, però el jo adult ja no es mou per l'autoritat de l'altre sinó per la pròpia realitat.

El jo adult necessita definir la realitat pel seu compte, amb la seva pròpia definició (1.1.2.), i quan s'hi troba impedit s'angoixa objectivament. El jo adult, a l'hora d'actuar, no necessita que ningú li expliqui com és la realitat sinó que ell mateix l'explica (la defineix) i se'n fa càrrec puix que s'hi entén i la tracta directament; en canvi, el jo infantil, a la realitat s'hi refereix per intermediació de l'autoritat de l'altre. Pel jo adult la realitat és doncs el marc al qual es refereix a l'hora de decidir què ha de fer; pel jo infantil el marc de referència és l'autoritat.

Tanmateix hom pot objectar que el nen de la bicicleta en principi tampoc sembla plegar-se a l'autoritat, i que l'adult en canvi sovint demostra la seva maduresa i responsabilitat obeint l'autoritat i acatant les seves normes. En aquest sentit no es pot dir que l'infant sigui aquell que encara està sota l'autoritat i que l'adult és qui ja se n'ha lliurat. Però allò que està en qüestió no és si ha d'haver o no autoritat. El jo, tant si és infant com si és adult, sempre està sota l'autoritat però hi està d'una manera diferent i és aquesta la qüestió. La qüestió és que el jo infantil amb la realitat s'hi relaciona en dependència amb l'autoritat; en canvi, el jo adult s'hi relaciona amb independència, però aquesta independència no deixa de ser també una manera (la manera adulta) de relacionar-se amb l'autoritat.

Cal doncs esbrinar quin és el paper que en tot això juga l'anomenada relació de dependència infantil.

7.1.1.- Relació d'autoritat i relació de dependència:

A vegades la relació que l'infant estableix amb la realitat del seu entorn i la que estableix amb l'autoritat dels seus pares, més o menys s'explica així: Primer cal que l'infant es vinculi als seus pares en relació de dependència; i gràcies a això després aquests el podran ajudar i, si cal, obligar a caminar pels camins de la norma i de realitat. El vincle és doncs allò que, en aquesta concepció, fonamenta l'autoritat paterna. D'altra banda, també aquesta sembla ser l'explicació freudiana de l'obediència infantil, almenys pel que fa a les primeres fases de la vida. El nen obeiria a la mare per la por de perdre-la com l'objecte al qual està vinculat. "Así, pues, la primera condición de la angustia introducida por el mismo yo, es la pérdida de la percepción del objeto, la cual es equiparada a la pérdida del objeto. La pérdida del cariño no entra todavía en cuenta. Más tarde la experiencia enseña al niño que el objeto puede permanecer existente, pero hallarse enfadado con él, siendo entonces cuando la pérdida del cariño del objeto pasa a constituirse en una condición, ya permanente, de peligro y de angustia" (S. Freud: "Inhibición, síntoma y angustia".- O.C. pg. 2.881 s.) (4).

Com es pot veure, en aquesta concepció, la força de l'autoritat fàcilment s'arriba a fer consistir en una mena de xantatge, i de fet la parla normal així sembla que ho expressi sovint: - "Si vols que t'estimi, no baixis de la vorera" - li deia la mare al nen de la bicicleta. D'altra banda, respecte al problema de la delinqüència també és aquesta una explicació força corrent. "Si aquestes persones delinqüents no reconeixen ara cap autoritat - es diu - és perquè d'infants no van ser estimats pels seus pares i no s'hi van poder vincular. Mai, per tant, han tingut raó d'obeir."

En el plantejament que s'acaba de fer, l'autoritat és **conseqüent** al vincle. L'autoritat, per tant, no tindria força per ella mateixa sinó que li vindria de fora estant, d'una força externa i diferent. Però en principi s'ha de dir que l'autoritat és anterior al vincle i que és un dels seus components. En aquest sentit, és la relació amb l'autoritat allò que explica el vincle i no pas el vincle allò que explica l'autoritat. Miraré d'explicar-ho més concretament tornant a referir-me altre cop a la relació que s'estableix entre el noi i la

figura paterna de l'educador. Es tracta d'anar explicitant les diverses qüestions que hi ha implicades en aquest fet d'observació.

I ara la qüestió és aquesta: per què el noi, a l'hora de mirar de canviar la seva relació amb la realitat, entra en una altra relació amb la figura de l'educador, una relació més pròxima i aprofundida al respecte?

El noi cerca la relació amb la figura paterna per allò que li representa i perquè en aquest sentit ella és una autoritat als seus ulls. La figura de l'educador és doncs una autoritat davant del noi inclús abans que s'estableixi la relació i fins i tot abans que s'arribin a conèixer personalment. Si el xicot cerca d'entrar en relació amb l'educador és perquè aquest és una autoritat que li mereix respecte i no pas li mereix respecte perquè hi està en relació. L'autoritat és doncs prèvia a la relació i és el motor que l'engega i la manté en moviment. I si el noi la cerca és perquè vol pujar més amunt; s'hi vol identificar i vol identificar-se amb allò que ella representa abans inclús de la relació. Per això, quan mira d'aproximar-se a la realitat representada, mira d'aproximar-se al representant i d'identificar-se amb el seu ideal.

Aquí doncs s'imposa una distinció que és important. Cal distingir la **relació estructural** amb l'autoritat de la **relació de vincle**. La distinció s'imposa observant el que s'ha explicat sobre la relació del noi amb l'educador, però també s'imposa observant la relació de l'infant amb les figures paternes en general. Quan el noi es comença a relacionar amb l'educador, la relació que s'estableix és una relació amb l'autoritat però encara no és una relació de vincle. Tanmateix l'objectiu és d'arribar a establir un vincle amb l'autoritat, un vincle intern i estable, però quan es comença la relació el vincle encara no existeix. No existeix vincle, però hi ha relació, i hi ha una estructura de relació amb l'autoritat que és prèvia al vincle i que és la seva condició. En aquest sentit val a dir que la relació amb l'autoritat no ve del vincle establert, sinó que el vincle ve de la relació estructural que és anterior.

Ja vaig assenyalar que a vegades l'educador tampoc se n'adona gaire d'aquesta distinció (ni tampoc cal que se n'adoni, com tampoc cal que se n'adonin els pares que com a tals estan dedicats a la praxi i no a la teoria) i quan se li pregunta per què creu ell que el noi cerca la seva relació, respon que el xicot necessita que algú l'estimi, estimació que troba en ell. Però si bé això és veritat, no és pas encara tota la veritat. L'altra part de la veritat és que, en el context de la socialització, el noi necessita de ser estimat precisament per l'autoritat; no per qualsevulla persona sinó per aquella que als seus ulls representa la realitat que intenta d'assolir; per una persona que té el seu mateix ideal de realitat i que per això és el seu ideal de persona amb la qual es vol identificar. Per aquesta raó és tan important que l'educador no perdi el prestigi als seus ulls deixant per exemple d'estar identificat amb les exigències de la societat. A partir d'aquest moment no podria ser estimat pel noi, ni aquest estimaria la seva estimació ni, per tant, la cercaria.

Això que aquí s'ha dit respecte al noi i a la figura paterna de l'educador en el context de la ressocialització, en el context de la socialització i per tant a un altre nivell, s'ha de dir també pel que fa a la relació que l'infant estableix amb els seus pares. En funció del procés de socialització, l'infant es relaciona amb els seus pares, en primer lloc, perquè ell és un infant que necessita i cerca la relació amb l'autoritat, i, en segon lloc, perquè amb l'autoritat d'aquestes persones concretes hi està vinculat; són, per dir-ho així, no sols l'autoritat sinó també la "seva" autoritat. D'aquesta distinció tampoc se'n fa gaire esment, però amb vista a una teoria sobre la socialització, tanmateix cal subratllar-la. Una, per dir-ho així, és la relació que té l'infant amb l'autoritat pel fet de ser infant; l'altra és la relació que hi té pel fet de ser fill. La relació d'infant s'explica per l'estructura de la mateixa identitat infantil en referència a la realitat i a l'autoritat i per l'estructura de la relació conseqüent; la relació filial s'explica, en canvi, pel vincle que positivament s'ha arribat a establir entre aquell infant concret i aquells adults que són l'autoritat que s'ha fet càrrec d'ell i amb la qual, per tant, ell de fet s'ha implicat.

La distinció entre relació estructural i relació de vincle en referència a la realitat i a l'autoritat que la representa, és important perquè l'objectiu específic del procés de socialització és la formació del vincle amb

l'autoritat i no només la formació d'una bona estructura de relació. Això no obstant, primer cal assolir aquesta estructura ja que només amb ella es possibilita la formació del vincle; però tanmateix amb l'estructura no n'hi ha prou. És doncs en el context d'aquest plantejament, que en el present capítol es parla sobretot de l'estructura, mentre que en els dos altres que segueixen més aviat es parlarà del vincle i de la seva constitució, que és la tasca que més específicament constitueix el procés de socialització.

Cal encara aprofundir una mica més en la perspectiva evolutiva. És possible que el psicoanalista no hi estigui gaire d'acord a dir que primer és l'estructura abans que el vincle, o que hi pugui haver un infant que tingui una bona relació estructural amb la realitat i amb l'altre sense que hi estigui vinculat. El psicoanalista més aviat insistirà a dir que primer l'infant s'ha de vincular a unes persones concretes per tal que pugui assolir una bona estructura psíquica i establir una bona relació. Però això aquí no es nega pas.

Quan aquí parlo del vincle, em refereixo al vincle amb l'autoritat com a tal i en funció de la relació amb la realitat, i no al vincle que cal que l'infant previament estableixi amb les persones dels pares i que li permet d'assolir una bona salut mental. La relació i el vincle amb l'autoritat ocupa una zona diferenciada de l'àmbit de la relació interpersonal i, en tot cas, una zona posterior. El psicoanalista, quan parla de la necessitat del vincle de dependència, acostuma a referir-se a un temps en el qual encara no es pot parlar gaire de l'autoritat com a tal; a un temps en el qual la relació que ocupa més espai i que té més entitat és la que estableix amb la mare més que no pas amb la realitat. Al principi, per dir-ho així, la realitat més important per a l'infant és la mare i a ella està gairebé del tot dedicat. En aquest nivell, per tant, la relació amb el medi, que és la que en el conflicte dissocial està en qüestió, a penes es diferencia de la relació amb la mare - hi està com absorvida -, com tampoc de l'omnipotència materna es diferencia encara l'autoritat.

L'autoritat i la relació amb l'autoritat és un assoliment estructural que pertany a un estadi posterior quan l'omnipotència materna resta a un nivell soterrat i les coses comencen a estar més diferenciades en el pla de la realitat. I és per tant també aleshores que comença la relació específica amb l'autoritat i en tot cas l'elaboració de l'eventual conflicte que hi pugui haver. No és doncs la meua intenció de negar que hi hagi d'haver un vincle previ que possibiliti l'emergència d'una bona estructura de relació, però a mesura que l'estructura es desplega, es despleguen també, en àmbits cada cop més diferenciats, noves exigències de vinculació. L'autoritat és un d'aquests àmbits de relació i en el seu context es planteja un nou conflicte i una nova necessitat d'elaboració. I el vincle amb l'autoritat diferenciada com a tal n'és el resultat.

Quan del vincle primitiu es diferencia l'àmbit de la relació del jo amb l'autoritat, es diferencia també l'àmbit de la relació del jo amb les persones com objectes totals i també aquesta relació cal que el jo la treballi com a tal i la vagi aprofundint. La distinció entre aquests dos àmbits de relació es pot observar també en la dinàmica que s'estableix en el context de la institució. El noi cerca la relació de l'educador per dues raons. En primer lloc la cerca per raó de la seva renovada aproximació a la realitat social i al seu ideal; però, en segon lloc i ja ficat en aquesta dinàmica, la cerca també per tal de ser personalment estimat per la persona que és l'autoritat. O dit d'una altra manera, cerca la relació amb la figura paterna per tal d'assolir un millor equilibri social amb els altres, i per tal d'assolir també al respecte l'adequat equilibri psíquic amb ell mateix (autoestima, confiança bàsica, reconciliació, etc.).

Potser algú podrà pensar que estic contradient el que deia quan afirmava que el procés de socialització no tracta del problema afectiu ni consisteix en la formació de l'equilibri psíquic. Però això cal entendre-ho com cal. En el procés de socialització s'hi mou molta relació afectiva i interpersonal i també no deixa d'estar en joc l'equilibri psíquic de l'individu; però el motor que engega tota aquesta dinàmica és l'equilibri social a assolir amb els altres i amb la realitat. I de fet si el noi deixa d'interessar-se per la societat, deixa també d'interessar-se per la figura que la representa i s'esvaeix la seva necessitat de ser personalment estimat per ella. No és doncs

que el noi tingui un problema afectiu o que no tingui un equilibri psíquic prou reeixit. El que passa és que en el context del procés de ressocialització, l'equilibri psíquic s'ha de refer en referència a un ideal diferent, i això exigeix d'implicar-se personalment en la relació amb les figures que el representen (5).

L'infant, per tant, s'ha de vincular amb els seus pares en aquest doble sentit: s'hi ha de vincular com amb aquelles persones concretes que per a ell són importants i que necessita amb vista a reeixir en el seu equilibri personal; però a més a més, s'hi ha de vincular com amb l'autoritat que representa els altres i la realitat i que necessita amb vista a reeixir en el seu equilibri social. Els pares per a l'infant, per dir-ho així, són més que aquells que tenen cura d'ell; a més a més són els representants de la nova realitat que en l'horitzó infantil s'albira, i és aquí on s'obre, per tant, un nou àmbit de relació i on també comença la necessitat d'una nova vinculació; una vinculació que no contempla només la relació i la història passada sinó també l'ideal de realitat i la història de futur.

7.1.2.- L'estructura del jo infantil:

La relació pròpia de l'estructura infantil és doncs com una mena de relació de baix a dalt respecte a la realitat i a l'autoritat, i com una projecció cap endavant i cap el futur. D'altra banda no és exclusiva de la relació entre l'infant i els seus pares. També els altres adults són per a l'infant els representants de la realitat de futur a la qual aspira, i per això s'escau de parlar de les figures paternes en general. I també per la mateixa raó un adult pot ser la figura paterna del noi que encara no ha assolit d'acabar la tasca de la seva socialització; un adult que, en el seu procés de ressocialització, li representi la societat.

El jo infantil cerca doncs la relació amb l'autoritat que representa la realitat i cerca d'identificar-se amb ella. I en aquest sentit l'autoritat té força per ella mateixa i no la necessita prestada d'altres llocs. La força a l'autoritat li ve de la realitat que representa i consisteix en atraure l'ideal del jo envers la realitat representada. Per dir-ho així, el jo és infant quan, projectant-se fora d'ell mateix, posa el seu ideal de futur en l'altre adult que per la mateixa raó queda investit d'autoritat. En aquest sentit el jo infantil és un jo "depenent" en referència a l'autoritat perquè la necessita per a definir la realitat d'acord amb l'ideal d'ella.

L'estructura de la relació que l'infant estableix amb la realitat i l'autoritat és doncs diferent de l'estructura de la relació adulta. Per raó de l'estructura que té, el jo infantil no defineix la realitat pel seu compte sinó que la defineix amb la definició que li arriba de l'autoritat. L'infant, pel fet de ser-ho, a l'hora de referir-se a la realitat es refereix a l'autoritat. L'infant no té ideal propi sinó que el seu és el de la figura paterna. L'estructura infantil possibilita doncs la formació del vincle per mitjà del procés de socialització i és aquesta una de les seves funcions més importants. Com un fet d'observació sovint es subratlla la importància de l'edat infantil amb vista a la socialització però no sempre s'explica la raó d'aquesta importància. A vegades hom es limita a constatar l'íntima relació que hi ha entre l'aprenentatge i l'afecte però tanmateix no passa d'aquí (6). Cal dir que, en aquest context, la funció de la infància és possibilitar el procés de socialització i que el possibilita perquè l'estructura infantil fa que el jo deixi a l'autoritat la definició de la seva realitat.

Vegi's doncs què és un infant o què és ser infant en aquest context. L'infant, a l'hora de captenir-se en relació al medi diferenciats, no s'adreça del tot a la realitat objectiva sinó que alhora s'adreça a l'autoritat de l'altre. L'estructura de la seva relació amb la realitat en aquest sentit no és una estructura acabada, sinó que és oberta a l'altre i amb l'autoritat de l'altre es complementa com en un circuit. Aquesta és la dependència i la servitud pròpia de l'infant i alhora el seu privilegi. Gràcies a aquesta dependència respecte a l'autoritat es pot referir com cal a la realitat.

Quan es parla de relació de dependència s'acostuma a fer-ho en una perspectiva diferent i concretament en la perspectiva abans esmentada d'una relació anterior i més profunda. Però també se'n pot parlar i cal continuar parlant-ne en el context més diferenciats del nivell que segueix, encara que

lògicament aleshores ja no se'n pot parlar en el mateix sentit. En la perspectiva anterior es diu que l'infant depèn perquè no pot prescindir de la relació amb l'objecte amb el qual està vinculat; en aquesta altra perspectiva, que és posterior i que es refereix a la relació més diferenciada amb el medi, cal dir que l'infant depèn perquè a l'hora de relacionar-s'hi se l'otorga l'interès el seu jo no prescindeix de la interna relació d'ideal que el connecta amb l'autoritat.

Es per tant una dependència diferent que no està en funció de la relació amb l'objecte sinó de la relació amb la realitat objectiva i en funció de l'ideal que l'ha d'abastar. És una dependència "posterior" ja que la relació d'ideal amb la realitat objectiva, i més amb la realitat social, és un absolutament posterior propi de fases ja bastant avançades. I és també per tant una dependència que cal que es perllongui bastant mentre dura el procés de formació de l'ideal. En aquest sentit, no es pot dir que la relació de dependència, a l'ultrapassar certa edat, hagi d'esvanir-se jaunt més aviat millor, com si en el cas del nen més gran fos un defecte que cal evitar. Al parlar del "mangent" ja vaig fer notar que sovint s'explica la seva manera de ser com si fos la d'una personalitat crònicament dependent o com si ell fos una mena d'infant atrofiat. Però tanmateix no és aquest el sentit en el qual aquí es parla de la dependència. La dependència, en aquest altre sentit, té una important funció amb vista al procés de socialització, i la relació que manté amb la realitat i l'autoritat no està destinada simplement a evanir-se sinó a servir-se a un altre nivell, un cop transformada en vincle social.

Però si bé la relació de dependència amb la realitat i l'autoritat és una relació que va molt més enllà dels límits de la relació de dependència amb l'objecte, que és com s'entén convencionalment, i és per tant una relació més "perdurable", és també a la vegada una relació més relativa que pot deixar de ser molt aviat. També m'he referit a altres llocs als nens delinqüents que, desvinculats dels seus pares, viuen lliures al carrer on es guanyen la vida pel seu compte. Són nens de 10 o 12 anys que ja no depenen de ningú i en aquest sentit ja són adults. No es tracta d'una manera retòrica de parlar. La seva estructura de relació amb el medi i amb l'autoritat realment és la de l'adult i no la de l'infant. Però també és una estructura dissocial i no pas socialitzadora (7).

La infància o la relació de dependència de la qual aquí es parla es perllonga més enllà d'allò que hom podria dir els seus límits naturals però també es pot escurçar. És doncs una dependència relativitzada que pot ser més o menys llarga o més o menys curta. Això, però, no ha d'estranyar perquè no deixa de ser lògic que la relació del jo amb la realitat objectiva i amb l'autoritat depengui també de la manera de ser de la mateixa realitat i de la manera de captar-se de l'autoritat.

La relació de dependència respecte a l'autoritat de l'altre està en funció de la realitat i de l'ideal del jo que l'ha d'abastar. Però la realitat a la qual el jo s'enfronta ja es va explicar que és una realitat ampliada i a la vegada fragilitzada pel desplegament històric de les condicions objectives i que per tant és una realitat més difícil d'abastar i d'assegurar que en unes condicions més originals. No és estrany doncs que el jo aprofundeixi la seva aproximació de dependència a l'autoritat de l'altre quan es troba davant d'una realitat que el supera. Per dir-ho així, la manera que té el jo de ser responsable o de respondre a una realitat que s'allunya del seu abast, és de comandar més a prop de l'altre, en dependència a la seva autoritat. Però en aquest sentit cal considerar que la infància, vista des d'aquesta perspectiva i en el context d'aquest àmbit de relació, no és només un atribut de l'altre en una determinada edat sinó que és una relació entre el jo i la realitat; relació que, per tant, varia no sols quan varia el jo sinó també quan varia la realitat.

Però també aquesta relació depèn de l'autoritat que tanmateix pot fallar. Si el jo no troba l'altre al seu costat quan mira d'aproximar-s'hi pel fet de trobar-se perdut o en conflicte en relació a la realitat, tard o d'hora acabarà prescindint d'ell i de la seva autoritat i acabarà definint la realitat pel seu compte. Això significa que la relació de dependència amb l'autoritat té lloc a un nivell on el jo pot ja prescindir de l'altre encara que no ho faci necessàriament (8). Es tracta doncs d'una dependència o infància relativa que té la potencialitat de perllongar i aprofundir la seva relació no només en funció de les exigències de l'estructura del subjecte sinó també en funció de les exigències i possibilitats de l'estructura objectiva del seu entorn. Des d'aquesta perspectiva es pot comprendre millor que la relació afectiva i de protecció que l'infant cal que rebi per part dels seus pares no sigui doncs una quantitat fixa, predeterminada només per la naturalesa del ser infantil (4.2.), sinó una variable condicionada també per la realitat exterior i el perill o conflicte que ella li pugui representar. La naturalesa de l'home, en definitiva, és històrica i ho és també la realitat on desplega les seves relacions (9).

7.2.- Les fases del procés estructural

En l'apartat anterior s'ha vist quina és la naturalesa de la relació amb la realitat i l'autoritat des de la perspectiva evolutiva i ara, per tant, ja es pot mirar d'explicar la gènesi d'aquesta relació en cada una de les fases per les quals passa en el seu procés. En resum fins ara s'ha dit que la relació infantil del jo amb la realitat refereix el seu ideal de futur a l'ideal de l'autoritat paterna, mentre que la relació adulta tracta i defineix la realitat directament, amb el seu propi ideal de present. Tot això porta a parlar de la crisi edípica, que és el moment en què es forma l'ideal o superjò i del qual ja s'ha començat a parlar a un altre lloc (3.1.3.)

7.2.1.- La crisi edípica:

Al principi la conducta de l'infant adreçada a l'entorn objectiu no és gaire consistent. No persegueix objectius ben definits sinó més aviat estímuls, i es distreu fàcilment i els seus projectes no perduren. La mare del nen de la bicicleta, encara que sense gaire èxit, de fet mira de valer-se també d'aquesta fragilitat infantil per tal que el seu filllet obli la dèria que té de baixar de la vorera i així la voluntat d'ell arribi a anar més d'acord amb la d'ella. Però a mesura que el nen va creixent, no cal dir que també creix la consistència i l'estabilitat de la seva conducta envers la realitat. Això hom diria que ja fa preveure el conflicte, i la baralla del nen de la bicicleta amb sa mare n'és tan sols un petit exponent. A mesura que la perspectiva del jo, la seva atenció a l'entorn i els seus projectes deixin de ser infantils, hom pot preveure situacions força més difícils i conflictives amb l'autoritat, quan la voluntat d'aquesta i la d'aquell no coincideixin.

Però el conflicte no ve només del fet que la conducta del jo es vagi consolidant i vagi cobrant força. Un conflicte només entre voluntats diferents fóra un conflicte més aviat extern, una mena de conflicte social, que encara tindria una solució relativament fàcil, ja que caldria només que ambdós subjectes es posessin d'acord en els continguts de les seves reivindicacions (interessos, desigs, etc.). Però el conflicte que aviat se li planteja al jo infantil respecte al seu comportament, és de fet més profund i el jo en surt més afectat. En el context d'aquest conflicte ja no es tracta només de reestructurar els continguts de la voluntat del jo bel.ligerant sinó de reestructurar el mateix jo en relació a la realitat i en relació a l'autoritat de l'altre. Es tracta en definitiva del conflicte d'Edip.

En les fases preedípiques, tal com ja queda indicat, el comportament del jo és una mena de "fer" disminuït que no li acaba de pertànyer del tot, ja que la seva referència a la realitat, passa per la referència a l'autoritat de la figura paterna; però en la crisi edípica el jo posa en qüestió el poder d'aquesta autoritat i finalment l'arrabassa i el fa seu. D'aquesta manera el jo esdevé la seva pròpia autoritat. L'acord, doncs, al què s'arriba ja no és només extern. La relació infantil amb l'autoritat, la seva obediència però també la desobediència i totes les discussions que hi té, és una relació externa. Durant els primers anys de vida, l'infant no discuteix l'autoritat de les figures paternes sinó que es limita a discutir amb ella. Sovint procura guanyar-la al

seu favor, i fins i tot a voltes procura enganyar-la o defugir-la, però de totes maneres tot això no deixa de ser un reconeixement de l'autoritat de l'altre de la qual no pot prescindir.

Però quan arriba la crisi edípica ja és una altra la qüestió. Per sota les discussions que l'infant pugui seguir mantenint amb l'autoritat dels seus pares al voltant dels respectius interessos, i àdhuc per sota l'obediència a aquest nivell, comença a establir-se una altra discussió a un nivell més intern i profund que posa en qüestió el fet mateix de l'autoritat paterna; comença una dràstica rebel·lió que vindrà a transformar del tot la relació amb l'autoritat i les figures que la representen. Allò que ara el jo discuteix no és doncs el contingut de la voluntat paterna, aquesta norma o l'altra, sinó **qui** és el legislador; **qui** és aquell que ha de determinar i definir com és la realitat a la qual el jo s'ha de referir en el seu comportament.

Aquest és el conflicte. I el resultat és un canvi de nivell en la relació amb l'autoritat. Però també aleshores comença la possibilitat d'assolir un acord més definitiu entre iguals, i no pas com abans en base a un equilibri de baix a dalt que sempre admet i afavoreix la discussió domèstica. L'acord definitiu s'haurà doncs d'elaborar en un altre terreny, fora de l'àmbit de la relació de dependència familiar, i concretament en el nou i definitiu horitzó de la realitat social. D'aquesta manera el jo entra més específicament en el procés de la socialització.

En el pensament freudià, la constitució del superjò, com a resultat de la crisi edípica i de la seva resolució, representa doncs el pas de l'estructura infantil a l'estructura adulta en referència a la realitat i a l'autoritat. Al principi Freud va descriure el complex d'Edip com el conflicte nuclear de la neurosi però aviat considerà que constitueix el conflicte nuclear al voltant del qual s'estructura la mateixa història de l'individu i, en un altre context, la història mateixa de la humanitat. En aquest sentit es pot dir que la relació adulta és aquella que parteix del superjò mentre que la infantil és aquella que és anterior a la seva formació. O dit d'una manera més concreta, l'adult és qui té superjò plenament constituït i l'infant és qui encara no en té.

Aquesta afirmació es contradiu bastant amb la doctrina kleiniana i amb la de tots aquells autors que insisteixen a dir que el superjò està ja present en les fases més primitives de la vida infantil (10). Però en general, aquests autors es refereixen sobretot a l'àmbit de les relacions internes, mentre que la problemàtica que aquí es planteja té a veure específicament amb l'àmbit més extern de les relacions del jo amb la realitat objectiva que, per dir-ho així, està fora d'ell. En aquesta perspectiva la doctrina freudiana és més adient. En el pensament de Freud el superjò no és només una instància interna sinó una instància que mira també, il·luminant-la i àdhuc transformant-la, cap a la realitat exterior i en aquest sentit parla de l'ideal. Freud parla del superjò especialment en aquelles obres on més planteja problemes referits a la vida en societat, com són "Psicologia de les masses i anàlisi del jo", i "El malestar en la cultura". I a diferència d'altres que el seguiran després, parla del superjò com d'aquella instància que vincula i reuneix els individus també externament, integrant-los en societat. En base al superjò, per exemple, explica la relació que manté l'hipnotitzat amb el seu hipnotitzador, la que manté la multitud fascinada amb el seu líder, la que manté l'església i l'exercit amb els seus caps etc; i, per tant, la que mantenen també entre ells els diversos components de cada un d'aquests grups.

M. Klein, amb la seva teoria, ha enriquit la visió del món interior de l'home, però, per dir-ho així, ha perdut la visió del món exterior especialment quan aquest ja es troba gairebé del tot desenvolupat. Per això, qui es mou en la seva perspectiva tampoc pot comprendre gaire l'entitat i la importància que té el superjò en funció de la realitat que també és externa, alhora objectiva i ideal. La funció del superjò es palesa en la idealització de la realitat social: quan finalment l'home (l'home primitiu o l'infant) incorpora el pare, alhora que l'elimina accepta també la seva prohibició (la prohibició de l'incest) i en conseqüència accepta la visió de la realitat que la llei paterna suposa i imposa. D'això en dóna testimoni el superjò; ell és l'empremta d'aquesta acceptació i d'aquesta nova visió de les coses o ideal de la realitat.

Naturalment es pot i cal parlar dels antecedents del superjò en les primeres fases de la vida i de la importància que tenen les primeres introjeccions i projeccions per a la futura salut mental del subjecte, però també cal subratllar la importància que té aquella fase posterior quan l'infant de 4 o 5 anys cal que comenci a obrir-se al món exterior de la societat i s'hi comenci a projectar com en el medi de la seva futura realització. Segons Freud, aquesta obertura no esdevé sense la profunda crisi que constitueix el conflicte d'Edip. A través d'aquest conflicte i de la seva resolució, l'infant renuncia als objectes de la seva libido primitiva i el seu jo, alliberat així de l'estret àmbit domèstic, pot obrir-se renovat i referir-se ja al nou horitzó de la realitat social. Hi ha doncs també, certament, una interna i profunda renovació de l'estructura del jo, però aquesta renovació persegueix l'objectiu de reestructurar la seva referència a la realitat externa del medi social.

En sentit ple, per no dir en sentit estricte, no es pot doncs parlar de la crisi edípica ni del superjò, que és el seu resultat, abans que en l'horitzó del jo aparegui la realitat objectiva com el medi de la seva realització. De fet aquesta crisi al jo li ve de l'exigència que li arriba d'assumir una nova i definitiva posició enfront de la realitat. D'una banda el jo incorpora la funció d'explicar i definir la realitat, funció que fins aleshores havia exercit el pare, i en això deixa de ser infant i es converteix en adult; d'altra banda, alhora que arrabassa el poder i la funció del pare, incorpora i acata la seva llei i en això es converteix en un adult social, és a dir, en un membre de la societat constituïda per tots aquells que són iguals (pars) perquè tots estan sota la mateixa llei (11).

El superjò és el resultat de la incorporació, en el jo, de la funció del pare i de la seva llei. Tot i que el jo, per la resolució del conflicte, esdevé la seva pròpia autoritat, alhora resta sota la direcció de la llei que el mena a la societat. És amo de si mateix, però no pas per a fer el que vol o per a seguir els seus instints primitius i egoistes sinó per a seguir la llei de l'altre que està per sobre d'ell però que ell ha fet seva. D'aquesta manera el jo, per la crisi edípica, es desdobra en dues instàncies diferenciades: el jo i el superjò, que és l'altre que el dirigeix i vigila, però que de totes maneres ja forma part del jo.

Per la força de la llei el jo queda doncs com separat i diferenciât d'ell mateix i queda referit a la societat, que és l'horitzó que als seus ulls obre el nou ideal. L'objecte de la llei certament és explicar què és allò que s'ha de fer en referència a la realitat, però a un nivell més profund el seu objecte és explicar i definir com és la mateixa realitat en referència a la qual s'ha d'actuar. En aquest sentit la llei és l'origen de la societat i per la llei l'home esdevé un individu social. Sovint el superjò es planteja com una instància que té com a funció principal vigilar i acusar el jo quan no fa allò que ha de fer, però si l'acusa i li diu allò que ha de fer és perquè primer és un ideal de realitat a través del qual el jo queda referit a la societat. El superjò és doncs l'encarnació de la llei en el jo, i per ell el jo esdevé capaç de fer-se'n càrrec de la realitat per ell mateix. Però aquesta realitat ja no és només la realitat del jo sinó també la realitat de l'altre, és a dir, una realitat social en la qual la llei no deixa d'estar present.

Aquesta és l'estructura adulta de la relació del jo amb la realitat i l'autoritat. El jo adult, a l'hora de referir-se a la realitat, ja no es refereix certament a l'autoritat paterna de la qual s'ha independitzat, però tanmateix no pot deixar de referir-se a l'autoritat social, és a dir, a la societat i l'autoritat que la representa. Aquesta és l'estructura de l'adult, encara que sigui un adult delinqüent. A vegades s'ha volgut explicar la manera de ser del delinqüent, afirmant que ha fracassat en el procés de la seva estructuració psíquica i que per això ara estableix una relació anormal amb els altres i amb la realitat. Es diu, per exemple, que és un ser primitiu, sense llei i dominat pels instints; o que no té superjò o que en té un de defectuós (12). Però ja he insistit prou a dir que no està en això el defecte.

El delinqüent és un adult que té necessitat, com tots els altres, de tractar i definir la realitat per ell mateix. I és un adult social, referit també com tots els altres a la societat. I d'aquí li ve el conflicte. L'angoixa que sovint es pot observar que es desvetlla en el cas del delinqüent palesa que, malgrat tot, no deixa d'estar referit a la societat. No ha fracassat doncs en la

resolució de la crisi edípica que és el conflicte al voltant del qual gira el procés de la seva estructuració; ni és doncs un individu sense llei que no hagi assolit d'incorporar-la. En tot cas és un individu en conflicte amb la llei, però això és una altra qüestió. El resultat de la llei, i de la seva incorporació en el context de la resolució edípica, és referir l'home a la societat (13), i el delinqüent, malgrat ser-ho, hi està referit. Però tanmateix hi està referit externament. És un home social capaç de viure en societat i necessitat inclús de fer-ho; però tanmateix no és un home socialitzat, capaç de fer-ho en referència a les condicions objectives de la seva societat. El defecte no està doncs en la seva estructura psíquica sinó en la seva vinculació social. Aquesta qüestió sobre el vincle serà, però, el tema del capítol que ve.

7.2.2.- Les fases preedípiques:

A partir de la idea que hom es fa de la crisi edípica i dels canvis que s'hi esdevenen, pot fer-se també una idea de les fases anteriors. Però potser convindria tornar a advertir que la qüestió que aquí interessa no és el procés de l'estructuració psíquica de l'individu, en general, sinó específicament l'estructuració de la seva relació amb el medi i amb la autoritat, en el sentit abans explicat. La relació amb la societat com el medi al qual l'adult es refereix a l'hora de treballar i de realitzar-se junt amb els altres, i la relació també amb l'autoritat social, no emergeix de cop i volta sinó que té una gènesi que es remunta fins a les primeres fases de la infantesa; i és aquesta gènesi la que aquí s'està esbrinant.

Tanmateix ja es va indicar que el medi on l'infant desplega la seva existència no és la societat oberta sinó la societat domèstica; no és encara la realitat dels pares sinó la dels pares. Així com l'adult està referit a la societat, l'infant està referit a la llar perquè els pares són com el seu ideal. De fet, propiament parlant, el jo infantil encara no en té d'ideal però en el seu lloc hi ha els pares que són com una mena de superjò extern encara no incorporat. D'ells, per tant, està pendent i a ells es refereix en la seva activitat. No sols cerca de ser estimat per ells com a individu sinó que cerca també la seva estima en totes les coses que fa. El seu orgull està en ser l'orgull d'ells. Gira doncs al seu voltant com la terra gira atreta al voltant del sol; i com la terra del sol, d'ells rep la llum i l'escalfor i l'energia que el mou en la seva activitat. Per això la seva és una activitat infantil, perquè no té consistència pròpia sinó que ha de ser alimentada de fora estant, referida com està a la realitat de les figures paternes i a la seva autoritat.

Això significa no tenir superjò. La relació infantil amb la realitat i amb l'autoritat en principi és doncs bastant diferent a la de l'adult i, des la perspectiva d'aquest, fins i tot podria semblar contradictòria. El jo infantil, d'una banda, està com absorbit per l'amor dels pares que estan molt per sobre d'ell (com després ho estarà el superjò respecte al seu jo); d'altra banda, els absorbeix i d'ells es serveix per a alimentar el seu jo i el seu narcisisme. La qüestió es podria plantejar així: Quin és l'objecte de l'amor de l'infant? Els pares o ell mateix? (14). Però atesa l'estructura infantil, cal dir que no hi ha contradicció sinó que es tracta d'un mateix amor que s'alimenta en un circuit que està obert perquè encara no hi ha independència en la relació, ni hi ha superjò.

L'àmbit de la realització infantil és, doncs, un espai centrat en els pares i centrat en l'infant i delimitat per l'estret circuit que va de l'un a l'altre. És un espai reduït; un món plegat sobre ell mateix i per això separat de la resta de la realitat social, per la qual l'infant encara no s'interessa gaire perquè no hi està referit. D'altra banda, és un món poc objectiu i molt personalitzat, i configurat més per la fantasia narcisista que per l'ideal. Un món que, al capdavant, està destinat a fer crisi.

La crisi arriba amb el conflicte d'Edip. Amb l'emergència de l'amor a la mare edípica, la relació infantil capgira el seu sentit i, deixant de ser narcisista, comença a ser objectal. També així es comença a tancar el circuit que fins aleshores havia alimentat el jo infantil que n'era el centre i l'objectiu. El jo de l'infant, remogut de la seva anterior posició per l'impuls d'una sexualitat que va esdevenint adulta, investeix un objecte que ja no és ell mateix i d'alguna manera comença així a quedar referit a l'horitzó de l'altre. Però encara de fet n'està a mig camí. El procés que el mena a la llibertat ha de

l'en encara un pas més decisiu i aquest pas el dóna el jo quan, per la força de la llei, abandona també la mare edípica i s'adreça a la societat. A partir d'aquest punt el jo esdevé independent, però l'ideal, o superjò en el sentit ple de la paraula, l'anirà guiant en tot moment com una instància que ja forma part d'ell (15).

La naturalesa de l'espai domèstic o de la llar s'explica, per tant, per la relació narcisista que és la pròpia de l'infant. Tanmateix pot ajudar a explicar-ho també el fet d'esmentar un altre aspecte, encara que en el fons és el mateix. Es pot dir que la llar és un espai d'indiferenciació, en el context del qual la dimensió objectiva i la dimensió personal encara estan barrejades però a favor d'aquesta última més que de l'objectivitat. Això ja ho havia expressat dient que per a l'infant els seus pares són la realitat cabdal, i ho són d'una manera bastant exclusiva talment que les altres coses i persones resten com en un segon pla. De fet, si l'infant està referit a la llar més que a la realitat objectiva, és perquè sobretot està referit a l'àmbit dels seus pares i a la seva autoritat. Es podria dir que els pares són els senyors o propietaris de la realitat domèstica, que al capdavant és la Realitat per a l'infant.

Aquesta unitat que hi ha encara entre realitat i figures paternes, o aquesta relació de poder i propietat que sobre la realitat elles encara mantenen, per la crisi edípica s'acaba de desfer. En el nou horitzó, obert per la resolució edípica, la realitat adquireix tot el seu pes d'objectivitat i els pares, perdut el seu pes d'autoritat, es converteixen en pars. A partir d'aquest moment, el jo es mourà doncs per les exigències de la realitat que reconeix ell mateix i no pas per les exigències els altres i la seva autoritat. Relació amb la realitat i relació amb l'autoritat seran, en aquest sentit, coses diferents.

Cal dir, per tant, que en relació amb la realitat i l'autoritat, el jo segueix un procés diferenciador. Al principi, el jo, la realitat i l'altre (la mare) formen una unitat indiferenciada, però a poc a poc es van separant al llarg de diverses etapes. Penso no interpretar malament la doctrina freudiana al veure en l'establiment del narcisisme el moment en què es resol la primera diferenciació. Amb l'investiment i l'afirmació narcisista del jo com a diferenciat de l'altre i de la realitat s'acaba així la primera etapa, i en comença una altra que és una renovada exigència de relació a partir de la nova posició. Aquesta segona etapa que, en comparació amb l'anterior, certament es caracteritza per la major distància que hi ha entre el jo, la realitat i l'altre, no obstant això serva encara un cert grau d'indiferenciació. Ja no hi ha l'omnipotència primera, però hi ha encara, en el seu lloc, el narcisisme del jo i l'autoritat de l'altre sobre la realitat. El procés, però, continua i la crisi edípica mena al final la tasca de diferenciació. Amb la resolució del conflicte d'Edip, el jo assoleix de distanciar-se i de diferenciar del tot l'altre de la realitat (16). En aquest context, el jo s'independitza de les figures paternes, aquestes perden la seva autoritat en la relació del jo i la realitat esdevé del tot objectiva.

Es tracta doncs de l'últim pas. Però aquest pas altre cop representa una nova exigència de relació, a la qual mira de respondre el procés de socialització. Propiament parlant, el procés de socialització té lloc, per tant, en les fases postedípiques quan ja està present l'ideal o superjò. D'aquestes fases, però, inclús pel que fa al seu significat en el procés de formació de l'estructura, se'n parlarà més endavant.

En el capítol anterior s'ha explicat que el jo, en la seva relació amb la realitat social, pot establir relació amb l'autoritat sense que això signifiqui que hi estigui vinculat; i en aquest sentit s'ha distingit relació estructural i relació de vincle. Però de la relació estructural ja se n'ha parlat; ara, doncs, i fins al final de la segona part, es parlarà més aviat de la relació de vincle que és la que aquí més interessa específicament.

Interessa, en primer lloc, conèixer quina és la naturalesa d'aquesta relació de vincle com a diferenciada de la relació estructural; i també, en segon lloc, conèixer quina és la seva gènesi i procés de formació en general, i en cada una de les seves fases en particular. Però seguint l'esquema del capítol passat, l'actual capítol es limita a parlar de les fases primeres i concretament de l'edíptica i de l'anterior. De les fases postedíptiques i de la tasca de vinculació que hi cal fer, i que constitueix pròpiament el procés de socialització, se'n parlarà d'una manera més concreta en el capítol que ve.

ELS DOS PROCESSOS DE LA SOCIALITZACIÓ: Però abans de parlar més concretament de la relació de vincle, voldria insistir encara una mica més en el fet de la seva distinció respecte a la relació estructural, així com també en el fet de llur interrelació. El cas és que cal distingir les dues relacions perquè hi ha persones que són dissocials i que això no obstant no es pot dir que tinguin una estructura psíquica anormal o deficient. El procés d'estructuració psíquica pot doncs dur-se a terme en el context de la dissocialitat i pot, per tant, separar-se del procés de socialització, i en aquest sentit cal distingir-lo d'aquest. Però allò que és més corrent és que el procés d'estructuració s'integri amb el de socialització i amb ell formi un sol procés. Tanmateix també es pot integrar en el procés de dissocialització i encara que en aquest cas no pot deixar de realitzar-se d'una manera diferent, no per això cal considerar que l'estructura psíquica hagi de fracassar com a tal. De fet es tracta de dues forces que responen a objectius diferents. Hi ha un procés de vinculació que mira sobretot que el jo respongui a les exigències dels altres i a les del medi objectiu, però, a més a més, hi ha una altra força i un altre procés que mira que el vincle respongui també a les exigències de la pròpia estructura psíquica del jo i es desplegui d'acord amb ella.

En general el procés evolutiu de l'home es descriu com aquell desplegament que mena l'individu de la dependència infantil a la independència adulta. Però això només és una dimensió del procés de socialització, i ni tan sols la més específica. A més a més de fer-se independent dels altres, l'individu cal que s'hi vinculi en allò que fa referència al medi comú a treballar; altrament, encara que es tracti d'una persona madura i responsable, de fet no s'hi podrà captenir ni podrà respondre com s'escau a aquest context. El procés de socialització es planteja, doncs, com el producte de dos processos o de dues forces que en principi semblen més aviat oposades; dues exigències que entren en conflicte i que, quan s'elaboren com cal, donen com a resultat la constitució del vincle social, que és un "vincle independent".

Tanmateix semblaria que l'individu, pel fet de ser responsable davant dels altres i d'ell mateix, no hauria de tenir tanta dificultat de respondre a les exigències que se li plantegen; semblaria que no hi hauria d'haver aquesta mena de separació i contradicció entre els uns i els altres i llurs exigències. Però ja s'ha repetit a altres llocs que això és un fet d'observació i no una especulació; un fet que el conflicte dissocial ve a palesar i que qui s'hi troba a prop pot observar. Però també s'ha explicat que la contradicció no deriva directament de la manera de ser de les persones sinó de la manera de ser de la societat. Per raó del sistema de producció que hi està vigent i de les seves condicions objectives, pel que fa a la relació amb el medi es planteja una mena de separació entre el jo i el altres, un nou espai de conflicte i, en realitat, un nou conflicte (el conflicte pre-social) (5.3.1.) que ara cal elaborar primer per tal que tots plegats puguin concidir després en la mateixa definició de la realitat i en les exigències que d'ella deriven.

D'altra banda, aquest conflicte entre les dues exigències és un fet d'observació corrent en la tasca de ressocialització. Sovint es pot comprovar com el xicot es debat entre els dos extrems. A voltes cerca amb insistència la

relació de l'educador, però a voltes la rebutja i se n'aparta. A voltes es capté com un infant necessitat del seu pare, però a voltes sembla que no el necessiti per res i torna a fer-se delinqüent. Tanmateix en aquesta conducta hom hi pot veure diversos significats en el cas de cada noi, però al tractar-se d'una manera de reaccionar tan generalitzada, més aviat cal pensar que forma part de la situació i de la dinàmica en què s'ha entrat. Allò que el noi cerca és de combinar dues coses bastant contradictòries: mantenir la relació amb aquell que representa l'ideal de vida a assolir i a qui en funció d'això necessita, i servir alhora la seva independència.

En aquesta situació va d'un cantó a l'altre. No cal dir, però, que els dos extrems són dolents. Quan el noi insisteix a afirmar la seva independència, risca de quedar-se com abans en el buit i sense plataforma de relació on poder-se recolzar en la seva referència a la societat; però d'altra banda, tampoc aquesta mena de necessitat i de dependència respecte a un altre és gaire normal a la seva edat, i de fet no es pot aguantar gaire temps. Es produeix doncs un moviment pendular perquè la situació no està equilibrada. L'equilibri serà assolit quan l'individu pugui internament referir-se de manera estable a la societat, per ell mateix i no gràcies a la relació amb l'altre; quan pugui a la vegada restar vinculat i ser independent. Mentrestant anirà oscil·lant, però aquesta oscil·lació forma part de l'elaboració del conflicte. De tant en tant "regressarà" a la relació estreta amb la figura paterna perquè es tracta d'establir i assegurar el vincle; de tant en tant, però, "progressarà" envers la independència perquè del que es tracta és d'eleva el vincle, sense perdre'l, a aquest altre nivell superior de relació. D'aquesta manera es va elaborant el conflicte i es va constituint el vincle social.

El procés que mena de la dependència a la independència contempla, doncs, l'evolució de l'individu com a tal, i descriu sobretot el seu desplegament psicològic a través de les distintes fases per les quals va passant, infància, adolescència, joventut, etc. L'altre procés, en canvi, contempla més aviat la positiva vinculació que l'individu estableix amb els altres, fora d'ell, en el context de la seva relació amb la realitat, i el desplegament d'aquesta vinculació. Però, per tant, aquest segon procés no ve determinat només per la psicologia individual sinó per la realitat social i històrica a la qual el jo està referit. Dues són doncs les forces que s'uneixen i treballen per a la constitució del vincle social. Una és l'exigència interna que procedeix de la història evolutiva de l'individu mateix; l'altra és l'exigència externa procedent de la història de la societat. En aquest sentit, les esmentades fases, infància, adolescència i joventut, no són només un producte de la psicologia humana (i menys encara, un producte només biològic) sinó també un producte de la història de la societat i de les relacions socials que se'n deriven.

La infància, certament, és una entitat biològica de l'individu en creixement; és també una entitat psicològica a la qual correspon una manera determinada de captenir-se en relació als altres i a les coses de l'entorn; però és també una entitat social, històricament condicionada, constituïda positivament pel vincle de dependència que el subjecte té establert amb l'autoritat de les figures concretes que hi representen la societat. La infància no és doncs només una obra de la naturalesa, sinó que és un positiu producte de la interrelació entre els homes; una obra comuna, feta d'una banda, pel mateix infant i, de l'altra, per les figures que es relacionen amb ell. En aquest sentit no ha d'estranyar que la infància no sigui una entitat per a tots igual.

En realitat la infància dissocial dura menys i és més superficial, si es compara amb la infància convencional. Són infàncies diferents en quant al treball que han de fer i també en quant a la seva mateixa entitat. El treball és diferent: ja he explicat que quan les coses van bé, en ell s'integren el procés evolutiu psicològic i el procés vinculatiu; però quan el vincle no s'estableix (o sota l'escomesa de la independència es trenca perquè és massa feble), aquesta dinàmica es trenca també i el procés d'estructuració, lliure de traves, aviat arriba al final. També com a entitat la infància és diferent i fins i tot ho són les fases que la constitueixen en un i altre cas. El nen dissocial es fa gran més aviat i això s'ha de dir no sols respecte a la seva identitat social sinó també respecte a la psicològica i potser inclús respecte a la biològica. És cert que la biologia i la psicologia no deixen d'imposar uns determinats límits, però

això no pas d'una manera rígida. I tanmateix observant com viuen i es captenen molts d'aquests infants dissocials, hom té la impressió que són més aviat homes prematurs no sols en relació amb l'autoritat i amb la realitat sinó també en molts d'altres aspectes.

Per tal d'explicar, doncs, el procés de socialització cal tenir en compte les dues esmentades dimensions i les seves tasques corresponents, però també cal tenir-les en compte a l'hora d'explicar el procés evolutiu "convencional" de l'individu com a tal, o el seu desplegament psicològic. Quan s'estudia aquest últim procés, hom acostuma a prendre, com a model d'observació, aquell que té lloc en el context convencional de la socialitat, com si fos l'únic possible i per tant l'únic normal. Però aquest model de desplegament psíquic, encara que sigui el més freqüent, no deixa de ser un procés de maduració i d'estructuració que de fet és condicionat i modificat per una força que ve a sumar-s'hi, però que és aliena al mateix, i que és la força de vinculació amb la societat històrica tal com és. Per tal d'entendre el procés en la seva complexitat, cal doncs destriar aquestes dues forces i veure quina és l'aportació de cada una d'elles i el resultat de la seva combinació (1).

8.1.- La naturalesa evolutiva de la relació de vincle

a) EL VINCLE AMB LA REALITAT: La relació que està en qüestió ja es va dir que és la relació amb el medi o amb la realitat objectiva a la qual s'adreça el jo a l'hora de treballar i de realitzar-se junt amb els altres. Però també es va dir, a la primera part, que atesa la manera de ser de la societat que és el medi vigent, el jo el pot definir o configurar a la seva manera i no necessàriament tal com exigeixen les condicions objectives del mateix. I de fet, així ho fa el jo dissocial. En aquest sentit es pot dir que la relació que està en qüestió en la problemàtica de la dissocialitat, no és la relació amb la realitat estructural sinó amb la REALITAT HISTÒRICA. (1.2.2.)

Això és una altra manera d'expressar que allò que és defectuós en la relació dissocial no és simplement l'estructura de la relació adulta com a tal amb la realitat sinó l'estructura de vincle. El jo adult i psíquicament sa, pel fet de ser-ho, es pot dir que està referit a la societat ja que l'àmbit de la seva realització és la comunitat dels altres adults o pars i no l'àmbit de la relació amb els pares que és el propi de l'infant. En el pensament freudià, aquest és un assoliment estructural i estructurant del conflicte d'Edip i la seva resolució. La crisi edípica qüestiona l'estructura infantil i la refà a un nivell superior. La refà obligant el jo a que abandoni l'horitzó dels pares i l'àmbit de la llar, i obligant-lo a que s'obri i es refereixi a l'horitzó de la societat.

Estructuralment parlant tot adult està doncs referit a l'horitzó de la societat. Tots els adults la tenen com el marc de referència de la seva activitat i tots l'experimenten com la realitat on s'han de realitzar junt amb els altres. Però la realitat a la qual es refereix l'adult dissocial no és la realitat històrica a la qual es refereixen els altres. Per dir-ho així, la seva és una mena de societat genèrica i universal, sense concreció i sense la definició que li ve donada per les condicions objectives que de fet estan vigents. Per la mateixa raó s'ha de dir també que el seu jo, encara que no deixa d'estar referit als altres, ho està però en abstracte i no pas com als seus pars amb qui ha de col·laborar en referència a les mateixes condicions (3.2.1.). En aquest sentit cal dir, per tant, que el jo dissocial, pel fet de ser-ho, no deixa de tenir l'estructura psíquica que tenen els altres i com els altres no deixa d'estar referit a l'horitzó social, però no està referit a l'horitzó concret de la societat del seu temps.

Caldria doncs diferenciar entre sociabilització i socialització, tasques aquestes i resultats que sovint es confonen (2). El procés que sociabilitza l'individu és aquell que el fa un home; el procés que el socialitza és aquell que el fa un home del seu temps. El primer el constitueix en un ser humà i com a tal el capacita per a tractar la realitat i els altres humans; el segon, en canvi, és aquell que constitueix l'individu en un membre de la societat vigent i, vinculant-lo **positivament** amb ella i amb els altres pars, el capacita per a captenir-se com a tal (3).

De fet, a l'arribar a aquest punt de la qüestió, el plantejament que hom acostuma a fer més sovint, és el següent: primer cal proveir l'individu

d'una bona estructura psíquica que el capaciti per a viure en societat, i aquesta tasca d'una manera especial té lloc durant els primers anys de vida, i bàsicament abans de l'edat escolar; després cal proveir-lo també de la cultura concreta del seu temps que el capaciti per a ser un membre eficaç de la seva societat, i aquesta tasca, en la societat vigent, de fet es prolonga al llarg de bastants d'anys. Aquest és doncs l'esquema que amb més freqüència orienta la visió que hom té d'aquestes coses: primer una bona base psicològica; després un bon aprenentatge i una bona culturització. La tasca de convertir l'individu en un home de la seva societat es deixa així bàsicament en mans de la cultura, com si, per dir-ho d'alguna manera, la tasca psicològica no tingués altre objectiu que la confecció d'un home universal, apte per a totes les cultures (5.1.2.). No cal dir que en aquesta línia de pensament, el dissocial, si no és considerat ni com un individu immoral ni com un malalt, només pot ser considerat com un inadaptat cultural; una persona que no ha incorporat adequadament els valors i els principis de la cultura del seu temps. Però ja vaig dir que el tracte i l'observació del delinqüent no confirma pas aquesta visió d'ell.

En el context de la socialització, el procés psicològic o psicodinàmic no s'acaba doncs en la formació d'una bona estructura de relació adulta amb la realitat social sinó en la formació d'un vincle amb la societat que és la realitat històrica que està vigent. És en aquest context que té sentit parlar d'un vincle social o d'un vincle amb la societat. En aquest cas, el jo s'adreça no pas a un horitzó social il·limitat, buit, que es pot concretar de moltes maneres, sinó a una realitat existent en la seva facticitat i que per això mateix planteja exigències concretes i delimitades.

No és doncs qüestió només de continguts (1.2.3.) que certament varien amb el curs de la història, sinó que és qüestió d'adreçar el jo a la realitat social com a marc de referència de l'acció. Referir el jo al mateix horitzó històric al què estan referits els altres, aquesta és doncs la finalitat i la tasca del procés de socialització. El procés de socialització refereix el jo al mateix lloc objectiu on tots els altres estan referits, i d'aquesta manera el treball i l'esforç de tots plegats esdevé comunitari pel fet de poder coincidir i poder-se sumar i continuar en una obra comuna sense perdre's en l'espai il·limitat i sense definició concreta. Gràcies al procés de socialització el jo, per tant, queda positivament referit a les condicions objectives de la seva societat històrica i queda referit a l'altre com el seu par en aquestes condicions. En aquest sentit, també la mateixa identitat social del jo és treballada i modificada històricament. És doncs d'aquesta manera que, pel procés de socialització, l'individu deixa de ser un individu universal sense referència concreta, i esdevé un home del seu temps i de la seva societat.

b) EL VINCLE AMB L'AUTORITAT: Quan el jo es relaciona amb la realitat es relaciona també amb l'altre i la seva autoritat. De fet, si cal que es relacioni amb la realitat i s'hi vinculi en referència a les condicions objectives de la mateixa és perquè així ho exigeix la seva relació amb l'altre. En aquest sentit relacionar-se i vincular-se amb la realitat històrica significa i suposa vincular-se també amb l'autoritat històrica, o sigui, amb aquella instància concreta que d'alguna manera representa les exigències de l'altre derivades de les esmentades condicions. De fet es pot dir que la relació amb la realitat històrica i la relació amb l'autoritat històrica són les dues dimensions d'un mateix procés de vinculació.

Amb l'autoritat històrica, ja es va indicar que el jo pot tenir una relació purament estructural sense que hi estigui vinculat. Aquest és el cas de l'adult dissocial. El dissocial no és un home sense llei incapaç d'admetre l'autoritat de l'altre. La reconeix però no hi està vinculat com a l'autoritat que representa la realitat en les condicions vigents; la reconeix i no s'hi queda indiferent però el seu jo com a tal no la pot obeir, com no pot obeir tampoc les exigències de la realitat. En el context de la vigent societat, no li basta doncs al jo d'assolir una bona estructura de relació amb l'autoritat; cal també que s'hi vinculi i això és com una segona operació que només es pot dur a terme en estreta col·laboració amb l'autoritat d'unes figures concretes (i no amb l'autoritat en general) que a més a més de trobar-se al costat de la realitat, puguin trobar-se també al costat del jo. Només així, gràcies a la proximitat de l'autoritat al jo, podrà aquest moure's a instàncies d'ella i

podrà obeir-la; i podrà vincular-s'hi i vincular-se també a la realitat que ella representa i podrà obeir les exigències de la realitat representada.

c) **NATURESA EVOLUTIVA DEL VINCLE:** Cal doncs que el jo es vinculi a la realitat i a l'autoritat històriques, però tanmateix no s'hi vincula de la mateixa manera l'adult que l'infant. L'adult hi resta vinculat a partir de la seva relació d'independència; l'infant, en canvi, a partir de la seva relació de dependència amb l'autoritat i la realitat.

En aquest sentit, en el cas del jo adult, cal parlar del Vínacle Social mentre que en el cas del jo infantil cal parlar del Vínacle Patern. El vínacle social és aquell que lliga l'adult a la societat i a l'autoritat social, encara que com adult ja sigui independent; el vínacle patern és aquell que lliga l'infant a l'autoritat concreta dels seus pares i a través d'ella a la societat de futur. El vínacle patern és doncs l'origen del vínacle social el qual és el patern arribat al seu últim desplegament.

Per tal d'explicar la naturalesa del vínacle social i la seva formació caldrà doncs explicar què és el vínacle patern i com s'arriba a establir i a desplegar.

8.1.1.- El vínacle patern:

La qüestió que es planteja respecte al vínacle infantil es pot veure també en el context de la praxi ressocialitzadora ja que al capdavant aquesta praxi, encara que d'una altra manera, té també com objectiu l'establiment del vínacle amb la realitat històrica i la seva autoritat. La qüestió es pot plantejar així: què passa entre el noi i la figura paterna que arriba un moment que el jo d'aquell arriba a fer cas del que aquesta li diu? Què significa, per tant, en relació a la realitat i a l'autoritat, "ser fill"? Es a dir, quina mena de poder arriba a tenir la figura paterna sobre el jo del seu fill que la seva autoritat és eficaç respecte a adreçar-lo pels camins de la societat? En el context de la ressocialització aquest és precisament l'objectiu de l'educador, però l'experiència ensenya que aquest objectiu no és fàcil d'assolir i no pas per la mala voluntat del xicot.

Ja es va explicar que no és una qüestió de bona o mala voluntat, o d'estar més o menys convençut, sinó una qüestió del jo. El problema no està en convèncer ni en guanyar-se la voluntat, sinó en moure el jo i remoure la seva identitat, cosa que directament no està en mans de l'educador i sovint ni del mateix interessat. Què és doncs el que ha de passar entre el noi i l'educador per tal que la intervenció d'aquest arribi a ser normalment eficaç sobre el jo i la seva relació amb la realitat? Quina mena de relació o de vínacle cal que s'estableixi al respecte entre els dos? Quina és en definitiva la naturalesa del vínacle que en aquest sentit hi ha normalment entre els pares i els fills? Potser baixant al terreny de l'observació concreta, em faré entendre millor. Només cal advertir que en aquesta breu descripció que faig a continuació, el lector ha de tenir en compte que em valc d'unes anotacions i comentaris que vaig registrar quan els fets succeïen. D'altra banda, lògicament dissimulo els trets més identificadors.

"El Bicho és un noi de 13 anys que ja és famós al Barri-Xinès, on ja fa uns quatre o cinc anys que s'hi mou. Darrerament, però, ha sigut agafat per la policia i endut al reformatori, i ja fa uns dies que hi és tancat. Mentre s'estava pel barri, s'ha anat relacionant habitualment amb una treballadora social amb qui ha arribat a tenir força confiança. I ara ella, amb el consentiment del noi, s'ha preocupat que el Tribunal de Menors li donessin permís per anar a passar les festes del Nadal a casa seva. Els pares del Bicho fa molts anys que es van separar i, d'altra banda, també fa temps que ell es va escapar de casa sa mare on en principi s'havia quedat. D'ençà de la separació, del seu pare ell no n'havia sabut res més i gairebé ni el recordava. Però la treballadora social indagà i finalment s'assabentà que vivia a una població una mica llunyana. Hi anà amb el tren, acompanyada del noi.

Durant el camí que el duia a casa del pare, el Bicho estava ple de por de trobar-se amb ell i tremolava. El Bicho, com tots aquests nois, no tenen por de res ni de ningú ja que no tenen pare. No tenen por de viure sense protecció, sense llar i sense societat. La seva llar és el món; la seva casa, el

carrer. Però ara que anava a trobar-se amb el seu pare, que anava a la llar paterna, tenia molta por.

Quan van arribar-hi, el pare, que no s'ho esperava, es va emocionar i va acollir el seu noi afectuosament. Junt amb el pare hi havia altres persones. Tots plegats s'alegraren de la seva vinguda. I es van comprometre a tenir-lo durant el Nadal i a seguir tenint cura d'ell posteriorment, quan tornés al reformatori. I el Bicho també es va emocionar i es va posar a plorar com una criatura, ja que al capdavant ho és. L'home dur que fins aleshores havia sigut, es va enfonsar i plorà com feia anys que no feia.

No crec que es pugui entendre el plor del Bicho si primer no es té en compte la por anterior. Plorava entendrit perquè es sentia acollit per la figura que també li feia por, pel representant de la norma i per l'autoritat que estava sobre d'ell.

Amb la seva por i amb el seu plor el Bicho palesava que encara era un infant, un nen en la fase de la latència. Tanmateix havia reaccionat fent-se adolescent i adult al veure's abandonat, però ara podia regressar a una fase anterior i així ho va fer. En la latència el nen encara té la capacitat de veure l'autoritat en el pare real. En la latència la figura paterna i la llei encara formen com una mena d'unitat; tanmateix aquesta identificació es perd més tard, però mentrestant la latència es defineix precisament per la continuació d'aquesta capacitat que és pròpia de tot infant. D'aquesta manera el Bicho ha pogut regressar i ha pogut aproximar-se interiorment al seu pare; ha pogut tornar a tenir-ne de pare i a ser tractat com s'escau per la seva autoritat.

El respecte i la por que el noi palesa tenir al seu pare no li ve del coneixement que té de la seva persona ni del fet d'haver-lo tractat i d'haver-s'hi vinculat. És un respecte previ a tot això i previ al vincle i que més aviat el ve a possibilitar. El respecte ve del fet infantil d'identificar una persona concreta amb l'horitzó de l'ideal i de l'autoritat, i possibilita que el jo s'hi pugui després relacionar i vincular com a tal autoritat. Cal esperar que també el Bicho pugui ara vincular-se al seu pare i ell mateix s'hi pugui identificar. S'ha donat un pas important. S'han trobat externament i comencen a trobar-se internament: l'home com a pare davant del seu fill; el noi com a infant davant del seu pare i de la seva autoritat....."

"Ahir la treballadora social del Barri-Xinès em va dir que el Bicho ja no és a casa del seu pare. Malgrat tot l'interés manifestat per la seva família de tenir-lo i de complaure'l, just hi aguantà dos dies. I ara torna a estar al carrer. I quan ella li ha preguntat perquè se n'havia anat de casa seva, el noi li ha contestat, tot content, que li agrada més viure al Barri-Xinès.

El Bicho no té una relació anterior amb el seu pare ni amb la família d'aquest. El que el noi veïés en el seu pare l'autoritat i l'identifiqués com a representant d'un ideal superior de vida i de realitat, certament no depenia de la relació anterior, però tanmateix d'això depenia el que pogués romandre al costat del seu pare, i sota la seva autoritat. Per dir-ho d'una altra manera, el jo del Bicho encara va poder identificar el pare com a tal, però ja no va poder identificar-se amb ell perquè aquesta segona operació (4) ja suposa una solidesa en la relació i una implicació que el noi no posseïa. I el vincle es va rompre de bon començament, si és que es pot dir que s'havia començat a fer."

Com es pot veure en el cas d'aquest noiet, tot i tractant-se del seu pare real, aquest poca cosa hi pot fer. I no pas per manca d'autoritat que fins i tot pot semblar excessiva sinó per manca de vincle. En aquest sentit es pot dir que l'episodi pertany al procés de la ressocialització i de fet la situació s'assembla força a la que es pot donar en el context d'una institució com la nostra i que es va descriure a la introducció. En aquest cas l'educador, amb la seva aproximació al noi, mira també de possibilitar no sols la relació sinó, a més a més, la vinculació per tal que la intervenció sigui eficaç. La intervenció del pare del Bicho al capdavant no ho va ser perquè no hi havia vincle precedent; perquè, per dir-ho així, pel que fa a la relació amb la realitat i amb l'autoritat, malgrat tot no eren pare i fill. Si ho haguessin sigut, si com a tals haguessin estat vinculats, el noi no hagués pogut prescindir tan fàcilment del seu pare i de la seva llar i més aviat els hagués necessitat. Però ell ja era independent i dissocial i desvinculat, per tant, de l'autoritat

paterna i de l'autoritat social. I en aquesta ocasió, el seu intent d'aproximació i de regressió va fracassar.

Entre els pares i el fill cal doncs que hi hagi un vincle primer per tal que, en la relació normal, l'orientació que li puguin donar sigui eficaç. I si no hi ha vincle, no sols no hi pot haver eficàcia normal en la relació sinó que sovint aquesta es trenca i al capdavant es perd. Una reacció pot ser la del Bicho que fuig de l'autoritat gairebé immediatament, però n'hi ha d'altres també.

Un cas especial, però no pas infreqüent, és el d'aquells nois delinqüents que després de passar una bona temporada a la institució vivint com cal, de cop i volta i sense una raó aparent, decideixen d'anar-se'n i tornar a la seva vida anterior. No cal dir que, quan és possible el diàleg, el responsable de la casa prou mira de convèncer el xicot que no doni aquest pas, però a voltes no hi ha res a fer. Hom li recorda les dificultats de la vida que vol tornar a emprendre, el risc que comporta, la presó imminent i tota altra mena d'arguments. I fins i tot pot ocórrer que el noi no hi tingui res a objectar i que inclús doni la raó a qui, parlant així, el vol ajudar. Però se'n va de casa i torna a delinquir.

Que un noi es rebel·li contra l'autoritat dels seus pares no sols no és estrany sinó que fins a cert punt és normal i forma part del procés de la seva independència, però no sembla que sigui aquest el cas dels nois esmentats. En ells no hi ha rebel·lió i ni tan sols conflicte perquè no hi ha ni vinculació i en tot cas se'n van abans d'establir-la i molt possiblement per tal d'evitar-la. Però el fet és que mentre no hi ha vincle, l'educador no té on agafar-se i treballa en el buit. Però el mateix s'ha de dir del xicot. Encara que tingui bona voluntat, si el seu jo d'alguna manera no es vincula a l'autoritat, aquesta poc el podrà ajudar. Del que es tracta, en primer lloc, no és doncs de "portar-se bé" sinó de vincular-se encara que sovint això sigui conflictiu tan pel noi com per a l'educador.

Entre el noi delinqüent i l'educador en principi no hi ha sintonia perquè el jo de cadascú està referit a realitats diferents, i és aquesta manca de sintonia allò que es troba a faltar i urgeix la qüestió que aquí s'està plantejant. Quan al llarg del procés de socialització les coses han anat prou bé entre el noi i els seus pares, podran no estar d'acord en molts afers i fins i tot barallar-se al respecte, però discuteixen sobre aspectes de la mateixa realitat a la qual uns i altres estan referits. I almenys en aquest sentit hom pot dir que les paraules dels pares són efectives davant del noi. Al capdavant es refereixen a coses que si bé poden no interessar-li directament com a tals, de totes maneres no deixen de pertànyer al món que li interessa perquè és aquell al què ell també pertany. Però quan el noi és encara bastant jove, de les paraules dels pares generalment hom espera inclús una eficàcia major. L'eficàcia que hom espera en aquest cas, per dir-ho així, no és aquella que procedeix de l'amic o del col·lega (par) que té autoritat en l'afer perquè sap de què va, sinó dels pares que, per ser-ho, tenen autoritat davant del seu fill pel que fa a la relació amb la realitat. Durant la infància sobretot, però també durant l'adolescència i àdhuc la joventut, val a dir que l'individu es sent particularment afectat per les paraules que li pugui adreçar l'autoritat dels seus pares en referència a allò que ha de fer. No significa això que es vegi inclinat a obeeir-les sempre, però inclús quan desobeeix no pot prescindir d'aquest veure's afectat per l'autoritat. I quan no és així, cal sospitar que el vincle està fallant.

Per això en la praxi ressocialitzadora hom considera un assoliment el fet que el noi comenci a referir-se a l'autoritat personal de l'educador, encara que sigui d'una manera inestable i fins i tot conflictiva en forma d'oposició. El que és important és que li arribi a fer cas (obeint o desobeint), més que per la força de la seva raó, per la força de la seva autoritat; no per la força que puguin tenir uns arguments per a convèncer, sinó per la força que té la persona concreta de l'educador als ulls del xicot. Potser això pot sonar malament. Sé que avui dia, pel que fa a l'educació, més aviat es parla de la importància d'assolir una clara "consciència crítica" en funció d'assumir lliurement les pròpies opcions i les seves conseqüències. Això no obstant, ja he fet notar que no és pas consciència allò que li falta al dissocial, com tampoc voluntat; i respecte a la seva llibertat, caldria si de cas matisar perquè hom no pot deixar

de veure-hi serioses limitacions.

La qüestió torno a dir que no és un problema de raó sinó una qüestió del jo i del vincle que ha d'establir, en última instància, amb la societat històrica, però en primer lloc, amb els pares històrics i amb la instància concreta de la seva autoritat. Els pares històrics, amb la seva presència concreta i la seva autoritat, són així la porta d'entrada per la qual el jo s'introdueix a la història del seu temps. El fet de vincular-se el jo a l'autoritat dels seus pares és el pas que el comença a vincular amb la història de la seva societat. I si el jo no queda estabament referit a l'autoritat d'unes persones concretes, a la fi restarà desconnectat i desarrelat de la història i perdut en la dissocialitat.

Aquesta és la qüestió i ara cal saber la resposta. La qüestió es planteja perquè hom observa que no basta que el jo reconegui l'autoritat i per ella es senti afectat per tal que pugui respondre a les seves exigències i a les de la realitat, sinó que a més a més s'hi ha de vincular. No basta certament en el cas de l'adult, que si és dissocial, tot i reconèixer les normes de la societat, no les pot obeir; però tampoc basta en el cas de l'infant el qual, per més que en principi la reconegui i s'hi senti afectat, al capdavant tampoc podrà obeir l'autoritat dels seus pares si no s'hi vincula. La qüestió que es planteja tracta, per tant, de saber en què consisteix aquesta especial eficàcia que el vincle ve a afegir a la relació estructural del jo amb l'autoritat; i tracta també de saber com, a partir de la relació estructural, s'origina el vincle i s'estableix.

I en primer lloc cal insistir a dir que l'especial eficàcia que, en la seva relació normal, tenen els pares sobre el seu fill de totes maneres no és una eficàcia de naturalesa diferent de la que té l'autoritat i que ja es va explicar en el capítol passat. No és una eficàcia que vingui d'un altre cantó, com per exemple de l'estimació que es puguin tenir com a persones, sinó que és l'eficàcia que té l'autoritat com a tal en la relació del jo amb la realitat, que és la qüestió que aquí es planteja. I tanmateix és una eficàcia especial, superior a la que es dóna en la relació purament estructural del jo amb l'autoritat. Cal veure per tant en què consisteix i com s'explica.

La major eficàcia que tenen els pares normals ja vaig dir que no ve del fet d'estimar més el seu fill en comparació amb els pares dissocials sinó del fet d'estimar-lo, a més a més, a partir de la identificació que tenen amb la realitat històrica. No sols estan identificats amb el seu fill i les seves necessitats com tots els pares que estimen, sinó que, com a pares socialitzats, estan identificats també amb les exigències de la societat. La major eficàcia que tenen s'explica doncs perquè es relacionen amb el seu fill i l'estimen amb autoritat, o millor dit, com l'autoritat que representa la realitat comuna de la qual participen ells i el seu fill. En aquest sentit es pot dir que l'estimen amb un amor més elaborat.

Però lògicament l'han d'estimar i també d'aquí ve la seva eficàcia. Si només fossin representants de la societat i només responguessin a les normes i exigències de la mateixa, sense respondre, però, a les exigències del seu fill, aquest no es podria valer d'ells en la seva relació amb la realitat. Els pares normals són efectius amb vista a la socialització del seu fill perquè estan a prop de la societat i prop del jo d'ell. Fan com de pont. El jo infantil es pot aproximar a la realitat històrica perquè es pot aproximar a l'autoritat paterna que la representa i amb ella es pot implicar.

Un concepte freudià que pot ajudar a entendre la qüestió és el d'"anàclisi" o "recolzament" que denomina un tret de la libido i en especial de la libido infantil. Segons aquest concepte, la libido, tant en el seu desplegament individual com en el social, es recolza en les grans necessitats de l'home i escolleix com objecte aquelles persones que intervenen en la seva satisfacció. Això passa a tots els nivells, inclús en el nivell de la relació social entre els adults, com per exemple en l'àmbit del treball (5), però més encara en el nivell de la relació infantil. En aquest nivell el jo segueix molt de prop les petges d'aquells que tenen cura d'ell i per tant d'una manera especial segueix i investeix la mare en quant al respecte acostuma a ésser la figura més significativa.

Però amb vista a la tasca específica de la socialització, del que es tracta és de tenir cura del jo pel que fa a la societat i a les exigències que

d'ella es deriven a nivells, per tant, posteriors. Del que es tracta és que el jo, en la seva relació amb el medi social, es pugui recolzar en l'autoritat protectora dels pares per tal que d'aquesta manera els pugui investir primer com a representants de la realitat i pugui invertir després la realitat representada. Per això cal que es conservi i fins i tot es perllongui, en l'àmbit de la societat històrica, la relació de dependència, que és l'altra cara de la relació de protecció. Per la força de l'anàclisi el jo segueix els seus protectors i queda referit al seu horitzó i per això poden ells socialitzar. Però socialitzen no només protegint el jo sinó fent que, en força de la protecció, els vagi seguint pels camins de la societat.

8.1.2.- La Funció Paterna:

Es podria també explicar tot això dient que la relació que vincula el jo a la societat i que, per tant el socialitza, és aquella que procedeix de la funció paterna. Entenc que la Funció Paterna és aquella que, amb vista a la socialització de l'infant, exerceixen els pares i altres figures semblants en quant són l'autoritat representativa de la realitat històricament vigent; i consisteix a proporcionar aquell tipus de relació que és protectora perquè respon a les exigències del jo de l'infant i alhora és relació d'autoritat perquè respon a les exigències de la seva societat.

En la funció paterna hi ha doncs dues vessants: és funció d'autoritat i funció de protecció. En quant és funció que exerceix l'autoritat dels pares l'anomeno paterna, encara que lògicament l'exerceixen tant el pare com la mare, com també les altres figures que hi puguin intervenir. L'anomeno paterna perquè al respecte de les fases primeres i dels nivells més profunds més aviat s'acostuma a parlar de la funció de la mare (encara que sigui exercida per la persona concreta del pare) i de la relació materna, però encara que aquesta relació sigui fonamental, no és la més significativa amb vista a la socialització. La funció que socialitza l'infant és funció de l'autoritat dels pares en el context de la relació amb la realitat, i aquest ja es va dir que és un context força diferenciat i certament força evolucionat i més si es tracta del context de la societat.

Però la funció paterna, a més a més de ser exercida per l'autoritat, és també exercida pel protector i en aquest sentit es pot dir que en la funció paterna s'inclou sempre la materna, de la qual és com la continuació en l'àmbit més evolucionat de la realitat social. La mare, com se sap, en les primeres fases, talment està al costat del jo infantil protegint-lo, que es pot dir que ocupa el seu lloc ja que al principi aquell encara no existeix com a jo diferenciat. Però un cop el jo es diferencia de la mare i diferencia també la realitat, es tracta de seguir-lo acompanyant i protegint en el context de les noves relacions. La funció paterna, en el context de l'específica relació amb la societat, és la continuació de la funció materna en el context indiferenciat de les primeres relacions. Mentre el jo no sigui capaç per ell mateix de fer-se'n càrrec de la societat i de respondre a les seves exigències, cal que els representants de la mateixa estiguin al seu costat, protegint-lo i orientant-lo al respecte.

Però si bé és fonamental la protecció i en aquest sentit la funció materna, de totes maneres la protecció que específicament socialitza és la pròpia de la funció paterna i en aquest sentit la que procedeix de l'autoritat. Per la protecció no es tracta de lligar el jo infantil només a la persona dels seus pares sinó a la seva autoritat i a través d'ella a la societat. Per dir-ho així, la força anaclítica de la protecció no lliga només persona a persona. Ja vaig indicar que sovint s'acusa al pensament freudià d'explicar el vincle com un impuls secundari que lliga l'infant a la persona que el cuida, com a resultat d'haver après la necessitat que en té d'ella. En tot cas, aquest estret vincle de l'infant amb la persona que el cuida, és propi d'estadis encara poc evolucionats, però en el context més avançat de la realitat social en el qual el jo ja és bastant més independent, la força anaclítica de la protecció més que lligar-lo a una persona concreta, el vincula al medi protector.

De fet el jo, amb vista a la seva socialització, passa per estadis diferents i fa un llarg recorregut que en síntesi es podria anunciar de la següent manera: En un primer estadi, cal que quedi vinculat i referit a les persones dels pares que al principi són la realitat més important; després,

però, l'horitzó s'amplia, i cal que aleshores quedi referit a la llar, que de totes maneres continua essent la llar dels pares. El recorregut tanmateix segueix. En un tercer estadi (fases postedípiques), la llar, sense deixar de ser la llar dels pares, esdevé també una llar de la societat, i en aquest sentit el nou procés que aleshores cal que el jo emprengui per tal de quedar-hi referit ja forma part integrant del procés de socialització. Finalment l'horitzó del jo es torna a ampliar i, transformat l'àmbit de la llar en l'àmbit de la societat, el vincle arriba al seu últim desplegament constituït en vincle social. D'aquesta manera aquella primera mare protectora que el jo sempre ha anat seguint al llarg del seu camí, en última instància queda transferida a la societat per a tots aquells que en són els seus membres perquè hi estan vinculats.

La funció paterna és doncs l'encarregada de transferir la mare a la societat i d'acompanyar i fer seguir, per tant, el jo fins a dipositar-lo en els braços d'aquesta, vinculat ja d'una manera estable al seu horitzó. En aquest sentit, en termes psicoanalítics es podria dir que la funció materna és qui dóna el fantasma i la il·lusió, però la funció paterna, com a representant que és de la realitat i les seves condicions objectives, és qui dóna la forma concreta i delimita, configurant-lo, l'ideal. La mare és qui sedueix el jo i el fa avançar darrera seu, però és el pare qui li assenyala el camí que ha de seguir en la seva socialització.

Però amb el nom de pare i mare no em refereixo aquí a persones concretes sinó a funcions que poden exercir diverses persones i fins i tot la mateixa des de diverses posicions. La funció paterna es refereix específicament al procés de socialització mentre que la funció materna s'acostuma a referir també i bàsicament al procés de maduració psíquica ja que es comença a exercir des del principi i fins i tot abans de l'existència del jo. La funció materna ha d'engendrar el jo per a la realitat mentre que la paterna l'ha d'engendrar posteriorment per a la societat. En aquest sentit, amb vista a la socialització, allò que és important és que els pares, i les altres figures que participen de la mateixa funció, a l'hora de relacionar-se amb el seu fill, es mantinguin identificats amb ell i a la vegada amb la societat. Certament això no deixa de ser conflictiu en el context de la societat vigent, però pertany a la funció paterna el participar en aquest conflicte, ajudant a contenir-lo i a elaborar.

8.1.3.- L'estructura de la relació filial:

De totes maneres si es planteja la qüestió de la funció paterna dels pares i de la seva relació amb vista a la socialització del seu fill, és perquè es planteja també la relació del vincle i de la relació que aquest ha d'establir. La qüestió s'havia plantejat preguntant què significa ser fill en el context de la socialització, o quina és la mena de relació prèvia que el jo del fill ha de tenir amb els seus pares per tal que la relació i la intervenció normal d'aquests li sigui eficaç, contràriament per exemple al cas del Bicho. Quina és, en definitiva, la naturalesa del vincle filial?

Ser fill, en aquest context, significa que el jo, en la seva relació amb la realitat, depèn de l'autoritat d'unes persones concretes. En aquest sentit el fet de ser fill afegeix alguna cosa de més al fet de ser infant. Ja es va explicar, en el capítol passat, que tot infant, pel fet de ser-ho, està sota l'autoritat de l'adult en general i en aquest sentit estructural es pot dir que el seu és un jo dependent; però el vincle filial determina, a més a més, que depengui de l'autoritat d'unes figures concretes que són les que tenen cura d'ell. Pel vincle filial, el jo infantil queda doncs referit a l'autoritat dels seus pares els quals, d'aquesta manera, en la seva relació normal poden ser efectius amb vista a configurar la relació del seu fill amb la realitat. Tanmateix es pot dir que fins a cert punt tot adult al respecte pot ser eficaç amb la seva autoritat davant de l'infant, però en el context de l'actual societat aquesta és una eficàcia massa genèrica i provisional. Potser es podria expressar això dient que tot adult és una autoritat per a l'infant, però cada un en particular fàcilment deixa de ser-ho en quant fàcilment s'esvaeix de l'horitzó infantil. En canvi, en l'horitzó de l'infant vinculat, sempre hi ha la presència de l'autoritat concreta de la qual depèn.

De totes maneres l'eficàcia del vincle no prové només del fet que el jo quedi referit d'una manera estable a l'autoritat d'unes persones concretes, sinó del fet que, a més a més, hi queda referit d'una manera més profunda. La

dependència que té el fill respecte als seus pares no és la mateixa dependència estructural que té tot infant pel fet de ser-ho, però referida només a unes determinades persones. És una dependència d'una entitat diferent, positivament creada i alimentada pels pares que amb la seva intervenció protectora anaclíticament remouen el jo de l'infant i el lliguen a ells. Pel vincle de dependència el jo infantil queda doncs implicat amb el jo dels seus pares, la seva història amb la història d'ells; i, sobretot, queda implicat en el mateix ideal de realitat, cosa que amb vista a la socialització és l'objectiu que el vincle persegueix. Quan, més endavant, la relació de dependència s'esvaeixi, el vincle tanmateix romandrà, però s'haurà convertit en vincle social; la relació de dependència estructural, en canvi, s'haurà esvanit per sempre. Però és que ja he dit que una i altra relació de dependència són entitats diferents. En la relació de vincle el jo queda implicat i afectat en la seva identitat concreta o en quant és aquell jo concret; en canvi, en la relació de dependència estructural, es pot dir que només queda afectat genèricament en quant és un infant. La dependència estructural és només un mode de relació que passarà quan passi la infància; el vincle, en canvi, està fet de la matèria libidinosa del jo, que en tot cas, quan passi la infància, serà transformada, però no es perdrà.

La relació de vincle o de dependència a l'autoritat dels pares en quant representa la realitat històrica, és necessària amb vista a la socialització perquè aquesta realitat és fràgil en la seva definició i el conflicte tendeix a trencar-la i a separar, per tant, el jo de l'altre. La funció de la dependència és servir precisament la proximitat del jo concret a l'altre en el context de la mateixa realitat. Per la relació de dependència, la realitat i l'altre, en l'horitzó del jo, d'alguna manera mantenen la indiferenciació que van tenir en el seu origen i així, al vincular-se la libido del jo amb l'altre, pot vincular-se també amb la seva realitat. De fet, en la relació de dependència es dona com una mena de circuit. Quan el jo s'aproxima a la realitat i n'experimenta el conflicte, cerca d'aproximar-se encara més a qui veu que el protegeix amb la seva autoritat; i quan s'aproxima a l'autoritat, es veu també exigit a aproximar-se a la realitat i a fer front al seu conflicte. D'aquesta manera, però, el jo es va implicant i vinculant cada cop més amb l'autoritat i amb la realitat de la mateixa i així es va socialitzant.

Per la relació de vincle a l'autoritat dels seus pares, el jo queda referit al seu ideal o superjò i en això es palesa dependent. L'infant, pel fet de ser-ho, ja es va dir que no defineix la realitat pel seu compte sinó que es refereix a l'autoritat dels altres en general; però, a més a més, en la seva relació amb la realitat l'infant vinculat queda profundament arrelat en l'autoritat concreta dels seus pares i en el seu ideal. El jo de l'infant no té superjò propi sinó que el té fora d'ell; el jo del fill, el té en el superjò concret dels seus pares (6). D'aquesta manera l'infant vinculat en dependència, a través dels seus pares pot mantenir-se vinculat a la realitat en les seves condicions històriques, i pot també anar treballant al respecte el seu propi ideal de futur. D'aquesta manera, quan l'infant vinculat s'independitzi dels pares i del seu superjò, podrà respondre a les exigències històriques de la realitat amb el seu propi ideal que d'acord amb elles ja s'haurà format.

En aquest sentit també cal parlar d'IDEAL o SUPERJÒ HISTÒRIC. Per superjò es pot entendre una instància psíquica que forma part integrant de l'estructura de l'individu en els seus estadis més evolucionats, i en aquest sentit és una instància de l'home que es podria dir ahistòrica; però cal entendre-la també com una part integrant del vincle que lliga l'home amb la seva realitat històrica, i en aquest sentit és una instància històrica també. Però, per la mateixa raó, és una instància que cal treballar històricament, és a dir, un ideal que cal configurar en referència a les condicions objectives de la societat vigent. Tanmateix, durant la infància, no es pot dir que el superjò tingui ja existència pròpia, però en aquest cas la referència a la realitat històrica i a les seves condicions, és mantinguda per la dependència del vincle amb els pares que la representen. Gràcies a aquest vincle de dependència, posem per cas, el nen pot anar a l'escola responnent així a les exigències de la seva societat. Però mentre va a l'escola, es va referint cada cop més a la societat tal com és en les seves condicions, s'hi va implicant i es va preparant per a referir-s'hi pel seu compte.

8.2.- Les fases del procés de vinculació

Pel que fa a la naturalesa evolutiva del vincle amb la realitat i l'autoritat, es pot resumir el que fins ara s'ha explicat dient que el jo adult i vinculat es pot referir per ell mateix a la realitat històrica com a la seva pròpia realitat, gràcies a que té un superjò ja del tot format i gràcies a que està format històricament; el jo infantil, en canvi, s'hi pot referir, i mentrestant pot anar formant el seu superjò, gràcies al vincle de dependència que el refereix al superjò dels seus pares. Però el tema de la formació del superjò o de l'ideal, altre cop porta a tractar de la crisi edípica com ja es va fer en el capítol passat quan es va parlar de l'estructura i de la seva evolució; tanmateix en aquest capítol, de la crisi edípica cal parlar-ne des la perspectiva del vincle i del seu desplegament.

8.2.1.- La crisi edípica:

Al llarg de la crisi edípica i la seva resolució, el jo s'independitza de les figures paternes i de la seva autoritat, i pel que fa a la relació amb la realitat, s'hi comença a referir, per tant, pel seu compte en funció del seu propi ideal. Però en el context de la realitat objectiva vigent, que per les seves condicions és trencadissa en la seva definició, això significa que el jo pot quedar separat del medi definit comunitàriament i en aquest sentit separat també de l'altre com a membre de la comunitat. Si, d'una banda, a partir de la resolució edípica el jo no pot seguir l'autoritat de l'altre a l'hora de definir la realitat i, d'altra banda, la realitat no té prou força per a imposar objectivament la seva definició, fàcilment el jo i l'altre acabaran definint la realitat cadascú pel seu cantó i en això s'aniran separant. Però l'objectiu de la relació de vincle és evitar aquesta separació del jo i de l'altre i la ruptura de llur realitat.

Això significa que ja d'alguna manera el vincle s'ha de fer sentir en el context de la crisi. La crisi edípica representa el moment de la separació i, per tant, representa el moment en què d'una manera especial ha d'incidir la força de la vinculació. En el context de la crisi, la força de la independència i la força de la vinculació cal que s'elaborin i es resolguin talment que cada una d'elles assoleixi els seus propis objectius sense que s'impideixin mútuament. Són forces que laboren en sentit contrari i que, per tant, s'han de combinar per tal que sigui preservada la unitat en la separació i en la independència; és a dir, la unitat de la comunitat a través de, i a pesar de, el desplegament històric de les condicions objectives de la societat. La comunitat és per tant, com ja es va dir, el resultat de la resolució d'un conflicte.

En aquest sentit cal dir que en la crisi edípica hi ha dues tasques a fer, una que és més essencial i una altra que és més contingent. La més essencial és la que correspon al desplegament de l'estructura psíquica de l'individu; la més contingent és la que correspon a la constitució del vincle i al seu desplegament. La primera mena el jo a la seva independència; la segona el mena a la seva vinculació. La primera és més essencial perquè si no es du a terme com cal, falla el procés que estructura l'individu i falla en definitiva la seva salut mental; l'altra, en canvi, és més contingent perquè, tot i que pot fallar, com falla de fet en el cas del dissocial, no per això aquest esdevé un individu anormal. Tanmateix hi ha qui diu que el delinqüent és un individu que no ha acabat de resoldre el conflicte d'Edip i que, com a resultat, té una estructura psíquica defectuosa. Però més aviat s'ha de dir que, en allò que és essencial, la crisi edípica en ell es desplega i es resolt com en qualsevol persona normal; falla en canvi, en el seu cas, no la formació de l'estructura sinó la formació del vincle social.

Quan la crisi edípica es desplega en el context que mena a la dissocialitat, en comparació amb el procés convencional el jo ràpidament assoleix de fer-se independent, però en aquest cas la seva independència coincideix en l'aprofundiment de la seva desvinculació. De fet la resolució edípica representa un salt estructural que separa el jo de l'altre i quan aquest pas es dona, la desvinculació s'acompleix. I si no obstant això, el jo cerca la proximitat de l'altre per tal de vincular-s'hi, d'alguna manera li caldrà regressar a la posició anterior. En tot cas, el desplegament estructural que comporta la crisi i la seva resolució fa més difícil la vinculació, si és que

aquesta no ve d'abans. Però quan és això el que succeeix, quan hi ha un cert vincle precedent, la crisi té lloc en el context d'aquest i al respecte adquireix una entitat diferent.

En aquest cas la crisi treballa sobre el vincle i el resultat és la consolidació del mateix. En realitat, pel que fa a la relació del jo amb l'autoritat, abans de la crisi i la seva resolució, en sentit estricte gairebé no es pot dir que n'hi hagi de vincle. Tanmateix de vincle n'hi ha amb els pares i per tant amb la seva autoritat, però aquesta, en confrontació amb l'autoritat del jo, no ha sigut encara diferenciada com a tal, i menys encara la relació amb ella incorporada com una formació consistent. En la resolució edípica, hi ha per tant dos resultats, un que afecta l'estructura i un altre que afecta el vincle. Pel primer resultat, el jo es converteix en la seva pròpia autoritat; pel segon, entra en una nova relació amb l'autoritat dels seus pares. Convertit el jo en la pròpia autoritat, en relació a l'autoritat dels pares, més diferenciada com a tal en el context de la confrontació, pot quedar-ne separat, o pot quedar-hi referit a partir de la nova posició de major independència. En aquest cas, tot i ser més independent, el jo assoleix de tenir-hi un RESPECTE; un respecte, però, que ja no es recolza tan immediatament com abans en l'estreta relació de protecció que ve dels pares, sinó que és un respecte que ja es troba més dintre d'ell, com una adquisició consistent. (9.3.1.)

Quan falta aquest respecte, la posterior vinculació amb l'autoritat dels pares ja he dit que es fa difícil, i es fa difícil per tant, per no dir que s'impossibilita, el procés de socialització. En canvi, quan per la crisi el vincle ha pogut ser treballat i el jo pot restar sota el respecte dels seus pares concrets, tan aquests com el seu fill queden capacitats per a dur a terme el procés de socialització. És en aquest sentit que ja es pot començar a parlar aquí de "superjó històric". El superjó resultant de la crisi i de la seva resolució no és el mateix en el cas que el jo resti o no resti vinculat; és el mateix en quant és una instància psíquica que perfa l'estructura de l'individu, però no ho és en quant estructura també el vincle que l'individu manté amb l'autoritat i la realitat dels altres. En relació al vincle, en el cas de la dissocialitat, el superjó no diu referència a l'autoritat dels pares concrets, qui per aquesta raó acaben perdent la seva autoritat; en el cas de la vinculació, en canvi, el superjó queda internament referit a l'autoritat concreta dels pares qui, per aquesta raó, es pot dir que guanyen encara més respecte, o un respecte més diferenciats, davant del jo. El superjó de l'infant, que esdevé fill en aquest sentit més ple, és un superjó que, per dir-ho així, porta l'emblema familiar i per això sap respectar la família concreta que té. Aquest es pot considerar que és el primer pas del procés de socialització, la primera formació que té consistència pròpia: el RESPECTE als pares concrets. Per aquest respecte el jo, encara que a un altre nivell, continua la seva relació de dependència a l'autoritat dels seus pares concrets; i d'aquesta manera aquests, per raó del mateix respecte, en la relació normal amb el seu fill, poden ser eficaços sobre el jo d'ell i la seva relació amb la realitat.

Nota doncs que la crisi edípica, i la seva positiva resolució pel que fa al vincle, marca el punt en el qual la referència del jo a la societat comença a fer-se interna en comparació amb la dissocial que resta més externa. Pel treball que fa la crisi sobre l'estructura de l'individu, el jo queda referit a la societat mal que sigui externament, però pel treball que fa sobre el vincle, quan les coses van prou bé, hi comença a quedar referit internament. Però no és que la referència abans fos externa i per la crisi s'internalitzés. Abans de la fase edípica, la referència del jo a l'altre no està encara diferenciada com a externa o interna, sinó que és la crisi l'aconteixement diferenciador. Però, quan pot fer la feina que ha de fer sobre el vincle, també és la crisi l'aconteixement que l'incorpora i l'assegura (7).

Per la crisi edípica i la seva resolució, el respecte a l'autoritat dels pares s'instaura en el jo del seu fill com una formació més independent, però per la mateixa raó, ultra no ser aquest el mateix respecte d'abans, adquireix també un nou significat i, per tant, una nova valoració. Per la resolució edípica, l'horitzó de la societat s'obre als ulls del jo, qui comença a contemplar-la i a tractar-la per ell mateix. Té lloc un salt estructural que canvia el significat de la relació. A la mirada del jo, abans els pares estaven

per sobre la realitat, però ara és aquesta que està per sobre els pares. O dit d'una altra manera, abans els pares tenien autoritat pel fet de ser pares, però a partir d'ara només en tindran en tant en quant representin la realitat social. A aquesta edat l'infant ja comença a adonar-se de la realitat social i de quines són les seves exigències i ja comença, per tant, a judicar els pares en base als seus criteris morals.

És un fet d'observació que la moral del delinqüent, tan si és adult com si és infant, no depèn d'allò que els seus pares li hagin pogut ensenyar. A vegades hom acostuma a escoltar: "Es lògic que sigui delinqüent i que pensi i que actuï com ho fa; ha tingut uns pares que només li han ensenyat que coses dolentes". Però el procés que reproduïx la delinqüència de pares a fills, no s'explica pas d'una manera tan senzilla. Com és fàcil de comprovar tractant-lo de prop, el fet és que el noi, encara que sigui delinqüent i encara que tingui uns pares que ho siguin també, coneix perfectament la moral i les seves normes i no és pas estrany que inclús les vulgui complir. No és doncs que vagi errat en els seus criteris o que, per dir-ho així, hagi sigut enganyat per l'ensenyament que ha rebut. Tanmateix és cert que sovint vol viure enganyat, ja que es veu impotent davant de la realitat i de les seves exigències, però aquesta no és la qüestió.

La qüestió és que l'home, amb independència d'allò que els altres li puguin ensenyar, des que és molt petit té moral i sap discernir per ell mateix allò que està bé d'allò que no ho està. També això es pot comprovar si hom tracta de prop aquells infants que conviuen amb famílies delinqüents. Molt aviat s'adonen que, per exemple, no s'ha de robar encara que ells mateixos ja ho comencin a fer; i el que és més important, també s'adonen que els seus pares són delinqüents i que no ho haurien de ser, que són persones que viuen d'una manera anormal i que en aquest sentit no són pares com cal. Aquest és el fet i aquesta és la qüestió que cal explicar. I s'explica perquè, ja de molt petit l'infant té consciència pròpia de la realitat i d'allò que la realitat demana i àdhuc d'allò que demana la realitat social. A partir de la resolució edípica, la societat comença a tenir pes de realitat per ella mateixa davant de l'infant i per això, quan els seus pares no responen a les exigències d'ella, no és la realitat la que queda falsejada als seus ulls, sinó que són els pares els qui queden desprestigiats en la seva autoritat. Però en aquest cas l'infant es comença a quedar sense pares.

Per la resolució edípica el jo comença a referir-se a la societat i comença a deixar d'estar referit als seus pares. La societat esdevé així la realitat més important i deixa de ser-ho la llar que resta enrera. Però això significa que a partir de la resolució edípica, la realitat que els pares cal que representin ha de ser la societat i si així no ho fan perden la seva autoritat; i significa que la llar cal que sigui una llar social, la primera petita comunitat que respongui a les exigències de la societat i que es configuri d'acord amb les condicions històriques de la mateixa; altrament el jo no s'hi podrà vincular ni els pares li podran servir per a arribar a vincular-se a la societat. Si els pares no són de fet els representants de la societat històrica, el jo al capdavant es quedarà sense societat però mentrestant també es queda sense autoritat concreta i per tant s'independitza molt aviat. La crisi edípica i la seva resolució no sols representa doncs la instauració del respecte a l'autoritat dels pares concrets sinó també a l'autoritat social. En aquesta fase el respecte als pares o és respecte social o deixa de ser respecte.

Ja vaig fer notar que, quan les coses van bé, s'estableix com una mena de circuit. Encara que en les fases postedípiques el jo sigui ja més independent dels seus pares, quan els té respecte social, al contrari del que fa el nen desvinculat, a ells encara s'aproxima a l'hora que s'aproxima i s'enfronta a la societat. Quan comença a tractar la societat per ell mateix, aviat s'adona que aquesta és una realitat complexa, talment fràgil i conflictiva en la seva definició que de no cercar el recolzament dels seus pares, risca d'allunyar-se d'ella i dels altres i també de la llar que té. El fet doncs d'enfrontar la realitat amb un major grau d'independència, emmena el jo a aprofundir i a continuar la dependència, encara que a un nivell superior de relació.

D'altra banda aquesta situació postedípica, en la qual ja està present el superjò, li permet al jo de poder treballar específicament el seu ideal de realitat en una relació més estreta i diferenciada amb la mateixa i en

estreta relació també amb l'autoritat dels seus pares i amb el seu ideal. Però la qüestió de la tasca concreta que cal dur a terme en aquesta nova situació i nou context de relació, és el tema del capítol següent.

Allò que al jo li permet d'aprofundir en el respecte a l'autoritat, possibilitant el procés de socialització, és doncs la presència dels pares en el context de la seva relació amb la societat. Gràcies al respecte per part del jo i a la seva presència per part dels pares, en el context de la crisi edípica el circuit entre el jo, la realitat i l'altre, pot romandre obert encara un temps fins a assegurar-ne la relació en la mateixa comunitat. Però si el jo, en el context de la crisi, compta amb la presència dels pares en la seva relació amb la realitat, és perquè d'alguna manera ja hi comptava abans. De fet una part important de la dificultat que el Bicho, el noi del Barri-Xinès, va experimentar en el seu intent, i que experimenten molts d'aquells que intenten de ressocialitzar-se, s'explica precisament pel fet que no hi ha història d'abans entre el jo i el representant concret de l'autoritat. En aquest sentit, la ressocialització és un procés de regressió cap enrera que mira de refer una història anterior de relació que s'havia desfet o simplement que no s'havia donat. La qüestió emmena doncs a dir alguna cosa, encara que sigui breu, de les fases primeres d'aquesta història o d'aquesta relació.

8.2.2.- Les fases preedípiques:

Deia que si el jo infantil, en la crisi edípica, aprofundeix la relació i es vincula amb l'autoritat dels pares és perquè d'alguna manera abans ja hi estava de relacionat. Això no obstant, en les fases preedípiques, del vincle amb l'autoritat encara no es pot parlar en un sentit tan estricte i diferenciat, com es podrà fer després en les fases posteriors.

He explicat que, després de la resolució edípica, el nen ja comença a distingir si els pares li mereixen o no li mereixen respecte, segons sigui el respecte que ells mateixos tinguin a la societat que, en aquesta nova fase, esdevé la realitat més important a què està el jo referit. Però això significa que el jo infantil abans de la resolució edípica encara no té aquesta mena de "criteri social" i per tant no distingeix. Per dir-ho d'una manera més concreta, per a l'infant preedípic allò que és important és tenir pares i no pas pares socials. D'altra banda, com es pot veure, aquest és el tipus de relació infantil que correspon a la posició narcisista que s'ha descrit en el capítol anterior (7.2.2.). El jo preedípic encara no s'ha distanciat gaire de l'altre i de la realitat i per tant encara no pot tenir una visió talment objectiva de la mateixa que li serveixi de criteri per a judicar la conducta dels seus pares. Durant la fase narcisista, el criteri, més que en la realitat, està centrat en el jo mateix.

Però d'aquí se'n segueix encara un altre aspecte. L'infant preedípic no sols no té criteri social i objectiu a l'hora de judicar els seus pares i la relació que mantenen amb la realitat, sinó que tampoc té criteri per a judicar la relació que, en referència a la realitat objectiva, els pares mantenen amb ell. O dit d'una altra manera, l'infant preedípic no sap si els pares l'estimen com cal i no se'n fa problema. No sap si els pares mereixen el seu respecte i no sap tampoc si socialment el respecten a ell. En aquest sentit, per dir-ho així, s'acontenta amb la relació que li donen i, a no ser que aquesta relació no respongui ni a les més elementals exigències de la naturalesa, no hi entra en conflicte.

El nen postedípic, en canvi, no s'acontenta amb qualsevol relació. Ell està referit a la realitat social i en relació a aquesta realitat i als problemes que ella li planteja, necessita i reclama dels seus pares una major i més elaborada protecció. En aquest sentit es pot dir que l'infant postedípic té com una mena de criteri objectiu de la relació que ha de rebre, criteri que ve determinat en funció del context històric a partir del qual experimenta la necessitat. I quan la relació que rep dels seus pares no respon de fet a aquest criteri, el nen postedípic entra en conflicte amb els pares i també amb la realitat. El que no pot fer és anar esperant indefinidament dels seus pares la relació que l'ajudi a relacionar-se amb la societat. Al final trenca doncs amb la realitat històrica i deixa de referir-s'hi alhora que deixa de referir-se als seus pares i a la seva autoritat.

Però el nen preedípic, encara que els pares no responguin a la

realitat històrica, no es troba davant d'aquest dilema i mentrestant no es veu obligat a entrar en conflicte ni amb ells ni amb la realitat. En tot cas el conflicte vindrà després, i serà aleshores que els perdrà el respecte i la relació que no li val. Però en la fase preedíptica, accepta la relació que li donen encara que aquesta no estigui a l'altura de les exigències històriques de la realitat. En aquest sentit hi està vinculat, però el seu és un vincle narcisístic que està destinat a entrar en qüestió, aprofundint-se si de cas a un nivell superior, o perdent-se del tot si no està a l'altura de la realitat.

La relació que el nen, futur dissocial, rep doncs dels seus pares és una "mala relació" no pas perquè li faci mal interiorment sinó perquè objectivament és una relació inferior i sens dubte diferent d'aquella que hauria de rebre, encara que ell no ho sap. En la fase preedíptica no es planteja, per tant, el conflicte però tanmateix es poden començar a posar les condicions per a que es plantegi després. I encara que el nen de moment amb ella s'hi trobi bé, una relació que no estigui a l'altura de la societat i de la seva circumstància històrica, tard o d'hora serà un problema i una mala relació.

Amb això no vull dir que en la fase preedíptica no hi pugui haver problema subjectiu o que l'infant es satisfaci per poca que sigui la relació que rebi. Per desgràcia, en el context de la marginació social, cal reconèixer que són molts els infants talment abandonats que psíquicament se'n ressentiran tota la vida. Però també n'hi ha molts d'altres que reben prou relació amb vista a la seva salut mental i no per això aquesta relació serà suficient amb vista a la seva salut social. Amb vista a la socialització, cal recordar que la relació que l'infant necessita rebre dels seus pares és aquella que té a veure amb la seva relació amb l'entorn i amb l'autoritat. Així plantejades les coses, i pel que fa a les fases preedíptiques, aquest podria ser doncs un esquema de les distintes situacions que es donen en concret:

1ª: RELACIÓ SOCIALITZADORA: L'infant, en la seva relació amb l'entorn, rep dels seus pares aquell tipus de relació que de fet correspon a la realitat objectiva de la societat i al seu ideal. En aquesta situació es pot parlar de "vincle preedíptic amb l'autoritat" perquè, d'una banda, el comportament del nen en referència a l'entorn, està referit a l'autoritat dels seus pares i, de l'altra, l'autoritat dels seus pares correspon de fet a l'ideal de la societat històrica. En aquest sentit, encara que no ho sàpiga, el nen preedíptic ja és acompanyat i dirigit en la seva conducta d'una manera especial i, concretament, de la manera que exigeix la societat.

2ª: RELACIÓ DISSOCIALITZADORA: En la seva relació amb l'entorn el nen rep la relació que necessita dels seus pares però aquesta relació de fet no correspon a l'ideal de la societat en les seves condicions històriques. Es pot parlar, en aquest context preedíptic, de més o menys "vincle amb l'autoritat" en quant en la seva conducta, el nen pot estar més o menys referit a l'autoritat paterna. Hi ha pares que deixen l'infant molt lliure i no per això es pot dir que el deixin abandonat. L'esperonen per tal que s'espavili i es captingui pel seu compte, però això no vol dir que no el protegeixin i menys encara que no l'estimin. En aquest sentit es pot dir que, sense sortir dels límits exigits per la normalitat psíquica, pel que fa a la quantitat i la qualitat de la protecció, es dóna de fet un ampli ventall o gradació. Hi ha nens que en la seva relació amb el medi estan molt referits a l'autoritat dels seus pares; altres, en canvi, més aviat ho estan poc i, en comparació amb aquells, fins i tot es pot dir que n'estan desvinculats.

Aquesta diferent posició del jo infantil respecte al medi i respecte a l'autoritat que sense gaire conflicte admet la relació en el nivell preedíptic, en el nivell posterior perd la seva neutralitat. Per tal que el vincle amb l'autoritat dels pares pugui continuar més enllà de la crisi edíptica, cal que no es doni un canvi o salt massa important en la relació concreta que fins aleshores s'ha mantingut ja que altrament, per la força de la crisi, el vincle es trencarà. De fet, quan arriba la crisi, al nen que en relació amb la realitat està poc vinculat amb l'autoritat dels seus pares, no li costa gaire de desvincular-se del tot. En canvi, el nen que amb l'autoritat manté un vincle més estret, si la relació que rep dels seus pares no respon de fet a la societat, a l'arribar la crisi es desvincula també, però certament ja li costa més. En

aquest sentit cal dir que la dissocialitat pot ser més o menys profunda, segons ho sigui també la desvinculació que l'ha generada. No cal dir que tot això és important amb vista al procés de ressocialització. En aquest procés hi ha dissocials que, en comparació amb altres, han de regressar més lluny i han de fer una tasca més profunda a l'hora d'anar a retrobar el punt on van perdre el vincle amb l'autoritat.

3ª: RELACIÓ DISSOCIALITZADORA I PSÍQUICAMENT DEFECTUOSA: En el món de la marginació hi ha pares que no socialitzen els seus fills perquè realment els tenen molt abandonats, però en aquest cas molts d'aquests infants no sols esdevenen individus dissocials sinó a més a més individus psíquicament anormals. Cal doncs adonar-se, com ja queda indicat en el punt anterior, que aquests dos resultats no són pas el mateix ni sempre van junts.

Quan les coses van prou bé i l'infant és objecte de suficient atenció per part dels seus pares, aviat sap diferenciar la relació que d'ells rep pel fet de ser qui és, de la que rep pel fet de fer el que fa; és a dir, sap diferenciar la relació d'objecte de la relació d'autoritat. El nen de la bicicleta (7.1.), per exemple, encara que es baralli amb sa mare, i encara que plori i s'enrabiï, no per això en surt psíquicament afectat ja que d'alguna manera s'adona que el conflicte no és amb ell sinó amb el seu comportament. En aquest sentit, ja en la fase preedíptica, cal distingir aquests dos àmbits de relació i de conflicte.

Però quan l'infant, per part dels seus pares, no rep suficient atenció en relació a la realitat com a tal i a les necessitats que aquesta li planteja, s'experimenta abandonat i fàcilment en surt afectat. Encara doncs que sigui cert que en la fase preedíptica ja es diferencien els esmentats àmbits de relació talment que un pot ser atès sense que ho sigui l'altre, també és cert que a una edat tan primària, aquests dos àmbits encara van força junts. El fet és que moltes vegades, si l'infant no es vincula amb l'autoritat dels seus pares, és perquè aquests no hi són al seu costat, però en aquest cas tampoc s'hi pot relacionar prou personalment i resten insatisfets. El resultat acostumen a ser unes personalitats bastant estranyes. D'una banda són persones sense vincle amb l'autoritat i en aquest sentit són persones independents que en la seva relació amb la realitat social no es deixen guiar per l'autoritat; d'altra banda, sempre estan cercant la relació de les persones que als seus ulls tenen autoritat i en aquest sentit són depenents. No cal dir que el tracte amb aquest tipus de dissocials és altament contradictori i conflictiu.

Però, a més a més, aquesta poca presència dels pares al costat del seu infant pot venir inclús d'abans, quan encara la realitat del jo no es diferenciava gaire de la realitat de la mare. En aquest temps no té sentit encara distingir relació d'objecte i relació d'autoritat, com tampoc té sentit distingir la salut social de la mental. Però, per tant, quan el mal ve d'aquí, cal dir que és un mal profund i massiu on tot està barrejat i on és molt difícil d'intervenir.

En aquest capítol es parlarà del procés de socialització, tal com aquí s'entén, en les seves fases i operacions més específiques. Tanmateix la vinculació del jo amb l'autoritat cal dir que d'alguna manera comença en fases anteriors, però de fet és en les fases postedípiques que es configura com a vincle social. L'explicació que segueix es refereix, per tant, concretament a la latència i a l'adolescència, i a la tasca que té lloc en el seu context amb vista a la formació del vincle del jo amb la societat.

Ja vaig indicar que l'explicació que aquí es dona del procés de socialització parteix de l'observació del conflicte dissocial que s'entén que és aquella situació que s'origina quan el procés fracassa. Però a més a més, cal advertir que el procés de socialització aquí s'explica d'una manera més concreta també a partir d'allò que es pot observar que passa en el procés de ressocialització. Lògicament això no significa que els dos processos s'identifiquin del tot, però en allò que tenen de més essencial així és. Es pot dir que el procés de ressocialització és el mateix procés de socialització però dut a terme fora de plaç i fora de lloc. Són processos que es realitzen doncs en circumstàncies diferents, però que en el seus objectius i en la seva dinàmica de fons no són pas de naturalesa diferent. En aquest sentit, encara que sens dubte sempre es corre el risc de fer alguna extrapolació inadequada, cal dir que l'observació d'un procés pot ajudar a la comprensió de l'altre i, pel fet inclús de tenir lloc en circumstàncies diferents, la mútua comparació pot ajudar a copsar millor allò que hi ha de més essencial en els dos i que explica la naturalesa i la dinàmica de la socialització com a tal.

9.1.- Les dues fases de la resolució edípica

El procés de socialització s'explica com un procés d'elaboració d'un conflicte i concretament del conflicte edípic en quant aquest representa la crisi que ve a reestructurar definitivament la relació del jo amb els altres i amb la realitat social. Però aquesta crisi es reparteix en dues embranzides i es resol, per tant, en dues fases que, en l'entremig, en deixen una altra d'apaivagament. La primera emergència del conflicte constitueix la fase coneguda normalment com la fase edípica; la segona constitueix l'adolescència. La latència és la fase intermèdia en la qual el conflicte no urgeix.

Des la perspectiva psicoanalítica ja és una opinió força acceptada que la crisi adolescent és una segona emergència del complex d'Edip que amb ella persegueix la seva definitiva resolució. Aquesta tesi per primera vegada va ser exposada per Ernest Jones en el seu article de l'any 1.922: "Alguns problemes de l'adolescència" i cada cop més l'han anada seguint i desplegant altres autors. De tota manera, i dintre la mateixa línia, hi ha qui subratlla més la coincidència entre les dues crisis, mentre que altres insisteixen més aviat en la seva discontinuïtat en el sentit que no es tracta d'una simple repetició. Lògicament entre aquests últims es troben alguns d'aquells especialistes de l'adolescència que la tracten i estudien en la seva especificitat (1).

Des la perspectiva de la ressocialització l'explicació edípica de l'adolescència sembla ser també la més coherent. Però aquesta afirmació que aquí es fa no respon a una posició purament teòrica. La profunda crisi per la qual passa el noi dissocial en el seu esforç de ressocialització ja he dit que en el fons és la pròpia del conflicte edípic però és més semblant encara al conflicte de l'adolescent. En aquest sentit es pot dir perfectament que ressocialitzar-se significa tornar a passar per l'adolescència, refent-ne els seus entrellats. Qui, d'un cantó, llegeix la literatura psicoanalítica que hi ha sobre l'adolescència i, de l'altre cantó, observa de prop el procés que aquests nois segueixen en la seva ressocialització, no pot deixar de copsar la gran coincidència que hi ha entre una i altra situació i la dinàmica que les explica.

Però cal tornar a insistir en la diferència que hi ha de perspectiva, més que de concepció, entre la d'aquests autors i la que aquí es planteja. En general ells parlen de l'adolescència com de la fase final del procés que segueix l'individu en la seva estructuració psíquica, i, per tant, si de cas es refereixen a les dificultats i perturbacions psíquiques que en aquest procés, o en el seu resultat, eventualment es poden trobar. Són doncs unes altres les qüestions que s'acostumen a contemplar. Aquestes són algunes que, com exemple,

es poden citar i que en aquesta perspectiva s'acostumen a plantejar: la reviscolança de la sexualitat infantil i la dificultat que suposa el fet de liquidar-ne les restes edípiques; la disminució de les funcions del jo davant de l'escomesa instintiva i les freqüents pertorbacions que es plantegen en relació a la realitat i als seus criteris; la dificultat que hi ha, al llarg de la crisi, de resoldre i d'assolir la independència la qual, per raó de tot això, no és estrany que a vegades quedi malmesa i àdhuc que fracassi del tot, etc.

Però la qüestió que aquí es planteja és diferent i ho és també la perspectiva des de la qual es contempla la crisi edípica i adolescent. La qüestió no és la reestructuració psíquica de l'individu com a tal i de la seva relació amb la realitat en general, sinó la reestructuració del vincle social, que és una relació amb la realitat objectiva de la societat tal com és concretament. No és, per tant, la "psico-dinàmica" sinó la "socio-dinàmica" de la crisi la que aquí s'està plantejant. A més a més de la relació que el jo ha d'establir amb la realitat com a tal, n'ha d'establir una altra amb el medi històric que està fora d'ell, i ho ha de fer per mitjà d'una nova i positiva tasca de vinculació. És doncs aquesta segona relació la que aquí es planteja; i es planteja perquè també aquesta, i no només la primera, s'estructura per la crisi edípica i s'acaba de reestructurar per la crisi adolescent. Recordi's el que es deia al capítol passat sobre la doble tasca que cal fer durant l'elaboració del conflicte d'Edip (8.2.1.). Aquesta doble tasca s'acaba de fer quan la crisi s'acaba en l'adolescència; i quan les coses van bé en tots dos sentits, aleshores s'acaba de formar no sols l'estructura psíquica de l'individu que així esdevé independent sinó també l'estructura del seu vincle amb la societat i així esdevé un individu socialitzat.

Per això, des d'aquesta perspectiva es pot dir que la crisi del delinqüent en el seu procés de ressocialització és molt semblant a la crisi de l'adolescent en el seu procés de socialització. Ambdues persegueixen el mateix objectiu, és a dir, la formació del vincle social. Si doncs, d'una banda, la crisi adolescent ajuda a comprendre la del delinqüent, d'altra banda, també la crisi d'aquest ajuda a comprendre la d'aquell i la tasca que sobre el vincle social durant la crisi s'ha de fer. Però, en general, d'aquesta tasca especial que en relació a la societat s'ha de fer, no se n'acostuma a fer esment, a vegades ni en el cas del delinqüent, però menys encara en el cas de l'adolescent. D'aquest sobretot preocupa el procés de la seva maduració psíquica, i en tot cas es dóna per suposat, si és que no es confon amb ell, el procés de la seva socialització. Però de fet, l'adolescent, alhora que en el context de la crisi treballa sobre la seva estructura psíquica, treballa també sobre el seu vincle amb la societat, que és el material sobre el què també treballa el delinqüent. L'adolescent, però, el treballa en el moment oportú; el delinqüent, en canvi, el treballa fora de plaç. És en aquest sentit que es diu que la crisi de ressocialització reproduïx la crisi de l'adolescència en el context del procés de socialització.

La resolució edípica en dues fases es fa més entenedora si es té en compte aquesta doble tasca que la crisi ha de fer i sobretot si es té en compte la tasca més pròpia del procés de socialització i que, en el context de la nostra societat, es perllonga bastant de temps. L'aportació de la primera resolució edípica, en oposició a la relació narcisista, és la relació objectal del jo amb l'altre i també la relació d'ideal amb la realitat. Abans de la resolució edípica el jo no pot encara referir-se a l'altre com a tal (ja que està referit a ell mateix) ni pot referir-se del tot al medi objectiu, ni pot construir un projecte comú de treball que, en referència al medi, sigui prou consistent per a vèncer la fragilitat històrica de la seva definició. Aquesta tasca de construcció només el jo la podrà fer quan tingui el material disponible i aquest material és l'ideal o superjò. Però un cop el material es fa disponible gràcies a la primera resolució edípica, resta encara bastir l'edifici social, i aquesta és la tasca que s'ha de fer al llarg de les fases postedípiques.

L'aportació de la segona resolució, a l'adolescència, té com objectiu cloure l'edifici i assegurar-ne l'estabilitat. La tasca de la seva construcció en principi és obra comuna i el jo necessita fer-la en relació de dependència amb l'altre, però després és necessari que el projecte s'aguanti per ell mateix i romangui com un constructe sòlid quan el jo esdevé independent. La crisi

adolescent mira d'assolir la independència del jo en relació amb l'altre alhora que en preserva la vinculació. És la doble tasca que s'ha explicat que cal fer.

La crisi edípica es resol doncs en dos moments diferents, separats per una fase intermèdia. El primer allibera el jo de l'horitzó de la mare edípica i l'obre a l'horitzó més ampli de la societat, possibilitant que pugui treballar específicament en referència a les condicions objectives de la mateixa; el segon l'independitza de l'àmbit de l'autoritat dels pares, col·laboradors en la tasca de construcció, i així el constructe esdevé obra definitiva del jo. En aquest sentit, les fases d'aquest treball de construcció que es refereix específicament a la societat són doncs les postedípiques, i concretament la latència i l'adolescència.

9.2.- Interiorització i Incorporació

En l'apartat anterior m'he referit a la crisi edípica i a la crisi adolescent com als dos moments àlgids d'un mateix conflicte i de la seva elaboració; en aquest apartat em refereixo també a altres dos moments del mateix procés, però aquesta vegada un és el moment de crisi i l'altre el d'apaivagament. En el context del procés que mena el jo a assumir la seva realitat social o, com he dit a altres llocs, a fer seu el projecte comunitari sobre el medi, val la pena de distingir aquestes dues fases o moments perquè representen també dues tasques diferenciades. D'altra banda, aquesta és la distinció que hi ha també entre la latència i l'adolescència. Cada una d'aquestes fases forma part, certament, d'un mateix procés que en el seu conjunt té com objectiu, per dir-ho així, assimilar quelcom que ve de fora, però tanmateix cada una ho fa a la seva manera, aportant-hi la seva específica contribució. Per aquesta raó els dono també noms diferents. Una és la fase de la **interiorització** i l'altra la fase de la **incorporació**.

Els termes són trets de la teoria psicoanalítica, però val a dir que en el seu context se n'utilitzen vârios que són bastant semblants i que denominen conceptes de significat proper. Freud va parlar sobretot d'introjecció (com antònim de projecció), però també d'incorporació i d'interiorització i ben sovint d'identificació en un sentit més comprensiu (2). Els qui el segueixen, d'altra banda, amb diferències més o menys importants, han continuat aprofundint en la mateixa línia i aquests termes i conceptes ja han esdevingut clàssics entre els especialistes de la psicoanàlisi.

Però en la perspectiva psicoanalítica, s'acostuma a parlar d'aquests conceptes més aviat en un sentit "profund", mentre que aquí es refereixen a fenòmens que tenen lloc a nivells força més evolucionats i que es despleguen concretament en la particular zona de la relació del jo amb el medi social. No ha d'estrenyar doncs ningú si, des d'aquesta perspectiva, i a partir del seu significat original aquests conceptes es fan extensius a la sociodinàmica, no tan profunda però per això mateix més complexa i evolucionada, pròpia de l'esmentat context.

Si en el procés d'identificació del jo amb la societat, o de formació del vincle social, es diu aquí que cal distingir la interiorització com una operació diferenciada de la incorporació, és per la necessitat de denominar i d'explicar alguns dels fets que es poden observar habitualment en el procés de ressocialització i que, d'altra banda, semblen prou significatius. En aquest sentit la teoria que s'exposa parteix, com sempre, de l'estreta relació que en la praxi es manté amb aquests xicots delinqüents i de l'observació del que passa en el seu context.

Concretament, en el procés de ressocialització, es pot observar que hi ha moments i períodes sencers durant els quals el noi accepta la relació que se li dóna, sense gairebé cap mena de resistència i més aviat amb satisfacció. En aquesta situació el xicot es troba bé a casa, en l'àmbit de la institució que li ha donat acollida; li agrada relacionar-se amb les figures de la mateixa i segueix sense gaire dificultat les indicacions i les normes de vida que li assenyalen. Sembla que no li costa gaire d'assimilar el mode de viure de la societat i sembla avançar ràpidament i sense entrabancs en el procés que està seguint. Hom diria inclús que no hi ha conflicte entre la vida d'ell i la vida social que, d'altra banda, els educadors miren d'esperonar. El noi participa plenament del mateix ideal de vida de la institució i dels seus responsables, i

tots plegats constitueixen una mena de família unida que, tret dels petits problemes que sempre hi ha, es pot dir que conviu satisfactòriament.

Però aquesta situació, a poc a poc o de cop i volta, tard o d'hora acostuma a canviar i no és estrany que ho faci radicalment. Comença així una altra fase. La convivència s'espalla i el procés, que tan positivament el noi seguia, sembla que s'aturi i fins i tot sembla recular. L'equilibri anterior es trenca, la coincidència s'acaba i apareix el conflicte en la relació. No cal dir que aquest és un moment que sol desconcertar l'educador inexpert que no s'ho esperava. Frases com aquestes són expressió corrent: "No sé pas què li passa. No li falta res, mai ha estat tan bé com ara i en canvi no està satisfet. És un exigent. Però, d'altra banda, fins ara prou que ho estava de content. Tanmateix ha canviat; s'ha tornat esquerp i sempre està de malhumor i agressiu. Només es troba bé amb els seus col·legues o quan està al carrer. És molt estrany. Deu tenir un problema que no diu". Però no sols pot restar confós l'educador davant del canvi, sinó el mateix noi que és el primer de no entendre què li passa. S'experimenta sol en el seu conflicte i al respecte ja no li val, com abans, la relació i l'ajuda de l'educador. Ha entrat en crisi.

Caldria fer notar, a més a més, que aquesta sorprenent reacció del noi no és pas excepcional i tanmateix no és limitada només als casos que van malament. D'una manera o d'una altra la crisi es planteja en tots els casos, encara que ho fa sota diverses modalitats. En alguns nois el canvi de relació és força sobtat; en altres, en canvi, és més gradual. En alguns la reacció pot arribar a ser molt extrema, però el més freqüent és que el noi dosifiqui la crisi i la resolgui en diversos moments. Però la crisi sempre es dona i això ve a indicar que ella és una part integrant del procés; un dels moments normals en el seu desenvolupament i no pas una anormalitat i menys encara el seu fracàs. En aquest sentit val a dir que la crisi deu tenir una funció en el conjunt del procés, una tasca a fer i un objectiu importants. Cal esbrinar, doncs, què és allò que, en el context d'ella, està passant.

El que passa és que el noi torna a experimentar la necessitat de "fer la seva vida" i per això deixa d'estar satisfet de la vida que fins aleshores la institució li havia proporcionat. Això cal explicar-ho millor, però noti's que per entendre què és allò que passa mentre dura la fase de la crisi, cal entendre alhora què és allò que passa en la fase i en la relació anterior i que la crisi ve a modificar. En la fase de la interiorització, el noi posa el seu ideal en l'ideal dels altres i la seva satisfacció en relacionar-se en proximitat amb aquells que representen la societat desitjada i en viure d'acord amb la vida d'ells. Però això més aviat és viure la vida dels altres que la pròpia, la qual es pot dir que així resta disminuïda; d'alguna manera és anar darrera els altres i perdre la pròpia iniciativa. No és estrany doncs que, passat un temps, arribi l'hora d'agafar les regnes altre cop i de viure i de realitzar-se pel seu compte, deixant-ho de fer per compte dels altres i sense el seu immediat recolzament. Aquest és el moment de la crisi i del perill, però tanmateix un moment pel qual s'ha de passar necessàriament perquè tard o d'hora el jo necessita de viure plenament la seva vida amb independència dels altres.

En aquesta situació, la delinqüència, que ja semblava superada en la fase anterior, es pot tornar a presentar; però si hom s'hi fixa bé, veurà que no és la mateixa d'abans. Mentrestant ha canviat de signe i ara es troba molt lligada amb la reivindicació que el noi està fent davant de la institució i dels seus responsables i, en aquest sentit, acostuma a ser una delinqüència, per dir-ho així, casolana. Ja no és el mode de vida que, en referència a l'àmbit generalitzat de la societat i enfront de la mateixa, el noi menava al carrer, sinó un mode de reivindicar la seva autonomia en referència a l'àmbit institucional més concret amb el qual s'experimenta lligat perquè encara no ha resolt adequadament el vincle. De totes maneres la reacció no sempre es planteja en forma de delinqüència, cosa que més aviat sol passar al principi; i de fet, a mesura que la crisi es va resolent, apareixen també altres formes de reivindicació més convencionals com, per exemple, no fer cas de les normes de la casa, negar-se a participar en els projectes que es proposen, etc. Però d'una manera o d'una altra, amb més o menys traça, el cas és que el noi està intentant de prendre la iniciativa de mans d'aquells que fins aleshores la tenien.

Quan en els primers capítols explicava el conflicte que pateix el noi dissocial, ja em vaig referir a l'"angoixa objectiva" que és la que hi ha sota

aquesta reivindicació i necessitat de viure la pròpia vida. Deia aleshores que quan la urgència es planteja, el jo s'experimenta alienat si es veu obligat a seguir la vida que li marquen els altres; i l'angoixa, en aquest cas, és l'expressió i el resultat del fet de no viure. Cal adonar-se que durant la fase anterior d'interiorització sorprenentment aquesta angoixa no es dona, trobant-se com es troba el jo disminuït i dedicat a fer una altra tasca, però tard o d'hora el jo urgeix la seva recuperació i aquest és el moment de la crisi i de la incorporació.

En principi, per tant, semblaria que es podria dir que, en arribar aquest moment, el noi rebutja la vida i l'autoritat dels altres i que mira de fer la seva vida i convertir-se en la pròpia autoritat. Però això només és una part de la veritat. Si només es tractés d'això no hi hauria crisi ni conflicte, i el noi senzillament deixaria de guiar-se per la veu dels altres. Però si ell està en crisi és perquè, tot i experimentar la necessitat de recuperar la pròpia iniciativa i autoritat, no desitja tampoc de perdre la relació que li arriba dels altres i la referència a llur autoritat. En això consisteix el seu conflicte. Si ell està de malhumor i agressiu no és solament perquè vol tornar a ser ell mateix sinó perquè té por de perdre l'altre i la referència a la societat. El sentit de la crisi, la tasca que en ella s'està fent, és doncs recuperar el jo i recuperar l'altre, del qual risca de quedar separat com ho estava abans, o potser pitjor que abans després d'haver experimentat el seu apropament. L'objectiu de la incorporació és fer compatible les dues coses, l'autoritat del jo i l'autoritat de l'altre, i la vida d'ambdós en comunitat i en referència a la mateixa realitat històrica.

Si doncs important és la tasca d'incorporació que el jo fa durant la crisi, no menys important palesa de ser la tasca d'interiorització que el jo ha de fer durant la fase anterior. Inclús val a dir que no es pot entendre aquella sense entendre aquesta, com tampoc, per tant, es pot entendre la crisi de l'adolescència sense entendre la calma de la latència. No obstant això, tant en la pràctica com en la teoria, només la crisi es sol qüestionar.

Tanmateix el temps de calma i de bona relació no és menys sorprenent i té una important funció que també cal qüestionar. La latència és important amb vista a la incorporació adolescent no només perquè és la fase immediatament anterior, sinó perquè ha de proporcionar al jo allò que posteriorment ha de ser la matèria de la seva incorporació i que és la relació amb l'altre que el refereixi a la mateixa realitat en una comuna definició. Cal subratllar doncs la importància que té pel jo el fet de poder ser plenament ell a l'hora de captenir-se i de realitzar-se en referència al medi, però també cal subratllar la importància que té el fet de poder-ho fer d'acord amb l'altre com a par en el treball en referència al projecte comú. El jo necessita ser ell, però per a realitzar-se plenament necessita també fer-ho amb l'altre. I la latència és el moment d'apropar-s'hi, mentre que l'adolescència més aviat és el moment de la separació. Per dir-ho d'una altra manera, la latència és el moment de l'afirmació de l'altre; l'adolescència, en canvi, és el moment de l'afirmació del jo que és ara qui passa al davant.

Per la resolució edípica i a partir de la conseqüent obertura a l'horitzó de la societat, el jo resta idealment referit a l'altre, i si no assoleix de concretar i realitzar l'ideal vinculant-se amb l'altre, emergeix el conflicte dissocial, expressió d'aquesta manca de coincidència i de comunitat. Al respecte la fase d'interiorització té la funció de mantenir en proximitat el jo i l'altre possibilitant que puguin caminar junts envers el mateix ideal o projecte sobre el medi. En aquest sentit la fase d'interiorització representa el primer pas a l'hora de fer comunitat, o el primer encontre. I encara que en principi és una mica superficial perquè més aviat és per juxtaposició, sense ell no es podria fer després la incorporació.

La incorporació, aprofundint-lo, s'empara del resultat de la interiorització i treballa sobre la tasca que aquesta està fent. La incorporació alguna cosa rebutja doncs de la fase anterior, però també alguna cosa procura de no perdre i d'assegurar definitivament. Allò que rebutja és la proximitat i la dependència que el jo manté amb l'altre extern en referència a l'ideal comú; allò que es queda és la referència interna a aquest ideal. El resultat és el vincle social, una positiva formació que refereix el jo internament a la realitat de l'altre, tot i que de l'altre ja és independent. La interiorització

i la incorporació no són doncs operacions que es puguin homologar. La interiorització treballa la relació amb l'altre extern; la incorporació treballa la relació amb l'altre interioritzat. En un sentit estricte potser, per tant, valdria més reservar el terme d'"operació" a la tasca que fa la incorporació, la qual treballa el subjecte per dins, mentre que la interiorització és més aviat l'establiment d'una relació que diu referència amb l'exterior.

Potser ara es pot entendre millor la terminologia emprada a l'hora d'explicar i denominar les diverses operacions que es poden observar en el procés de socialització. En això segueixo el model biològic de l'assimilació d'aliments. Denomino "interioritzar" el fet d'introduir l'altre, la seva relació i la referència al seu ideal, en l'àmbit de la identitat social del jo; denomino "incorporar" el fet d'apartar l'altre, emparant-se del seu ideal. Interioritzar, per tant, és el correlatiu d'"in-gerir"; incorporar, el correlatiu de "di-gerir" i significa convertir en carn i vida pròpia allò que al principi és més aviat vida aliena.

En el context del procés de socialització, la latència ve definida per la tasca i la relació que és la pròpia de la interiorització mentre que l'adolescència ve definida per la tasca i la mena de relació que és pròpia de la incorporació. Quan ara, doncs, a continuació, es parlarà d'aquestes fases en concret, cal tenir en compte aquest criteri de definició. En aquest sentit es parlarà, per exemple, d'"adolescència prematura" i també de "latència perllongada". Pel que fa al procés de socialització, val la pena que els criteris que especifiquen i delimiten les seves diferents etapes, no siguin exclusivament els de l'edat cronològica ni tampoc els que es refereixen bàsicament a l'evolució sexual, sinó els que tenen a veure amb el tipus de relació que el jo estableix amb el medi i amb l'autoritat de l'altre, en un moment determinat.

El desplegament biològic de l'individu, el de la seva sexualitat, l'evolució de la seva estructura psíquica i el procés de la seva relació social, són dimensions diferenciades i alhora íntimament relacionades. I no cal dir que és necessari d'estudiar acuradament les implicacions que un desplegament té sobre l'altre i les conseqüències que comporta pel conjunt. Però pel que fa al procés de socialització, allò que interessa d'estudiar com una dimensió diferenciada, és la relació social del jo amb l'altre i amb la realitat, la història concreta d'aquesta relació i les seves vicissituds, i si de cas després, també les seves relacions amb les altres dimensions. En aquest sentit, les fases del procés de socialització cal que siguin explicades i delimitades en base al tipus de relació social que és pròpia de cada una d'elles.

9.3.- La Latència

Com se sap la fase que, en la perspectiva psicodinàmica, s'acostuma a anomenar "latència" és aquella que va des de la primera resolució edípica al començament de l'adolescència, o sigui des dels 5 anys fins als 11 o 12, més o menys. Però aquesta definició, a més a més de l'edat, contempla sobretot l'evolució que segueix la sexualitat, la qual durant uns anys, esdevenint "latent", atura el seu desplegament i torna a aparèixer més tard. Però d'aquesta manera no es té en compte el tipus de relació psicodinàmica o psicosocial que és pròpia d'aquesta fase i la tasca que està fent amb vista a la socialització. Caldria doncs tornar a insistir en la importància de la relació "latent" i de la seva funció. Un fet d'observació altre cop m'ajudarà a explicar-ho d'una manera més clara i concreta.

Es tracta, en aquest cas, no dels nens abandonats que viuen al carrer sinó d'aquells altres que viuen en asils o institucions que tenen com objectiu substituir la llar familiar. Són nens, per tant, d'alguna manera assistits o protegits, però que això no obstant no deixen de trobar-se en una situació anormal que sovint ve a problematitzar el curs de la seva socialització. El fet que es pot observar és que moltes vegades tot sembla anar bé fins als 12 o 13 anys, però a aquesta edat, la major part d'aquests nens acostumen a entrar en una mena d'efervescència que es tradueix en una gran intranquil·litat i en tota mena de problemes de comportament; i si bé és cert que són força aquells que al capdavall superen la crisi, d'altres, en canvi, en són víctimes i comencen així la seva vida de carrer i la seva delinqüència. Però el fet és que la crisi, i el

risc que comporta de ruptura en relació a la societat, a aquesta edat gairebé sempre es presenta en tots ells i, de totes maneres, inclús quan és superada positivament, marca l'inici d'un nou equilibri en les seves relacions i significa el començament d'una nova perspectiva en la seva vida social (3).

Als 12 o 13 anys, aquests nens amb problemes d'abandó, canvien doncs radicalment, i encara que hi ha variacions sol tractar-se d'un canvi bastant sobtat. És com si de cop i volta es desvetllés en ells una nova consciència de la situació i de la realitat en què es troben; una nova consciència que els mena a la crisi i a la rebel·lió. Molts d'aquests nens, encara que entremaliats, fins aleshores havien sigut més o menys obedients i no tenien gaire dificultat de seguir les normes i l'ordre de la institució. Però ara aquest ordre i la mateixa institució sembla que s'hagi convertit en una mena de carcassa que els empresona. Abans, pel que fa al seu capteniment en referència al medi, sense que es pugui dir que fossin passius, es deixaven conduir pels educadors i no hi havia conflicte; ara, en canvi, hi ha una nova resistència per part d'aquests nens i sobretot un major protagonisme que obliga als educadors a anar al seu darrera i sovint al darrera de la seva conflictivitat. Estan a l'aguait i, amb freqüència, en una clara oposició.

Però més que fixar-me en la crisi i el canvi, el que vull fer notar ara és la calma d'abans. És una demora, un temps d'espera que mentre dura segueix el nen portant-se bé davant dels seus educadors dels quals està encara pendent. Però en molts casos és també a la vegada un temps buit durant el qual el nen no es vincula de debò, i quan arriba la crisi, un temps que simplement resta enrera, sense que hi deixi gairebé res en el present. Cal tornar a subratllar que no sols és sorprenent i anormal, en aquest cas, el temps de crisi sinó també el temps d'abans, de manera que un i altre s'han de contemplar com un conjunt que s'expliquen mútuament. Si ara, amb la crisi d'adolescència, hi ha un canvi sobtat que risca de trencar la relació amb la institució i la societat, és perquè abans no s'ha fet la tasca que s'havia de fer quan encara era temps i el jo infantil estava a l'abast. En aquest sentit es pot parlar d'una "latència buida". "Latència", perquè és una fase durant la qual el nen encara és un nen i com a tal segueix les figures adultes i les seves indicacions; "buida", perquè encara que en aquesta situació, les segueix, no s'hi implica de veritat. En aquest cas, l'obediència i la dependència, que encara palesa tenir, més aviat respon a la manera generalitzada de ser i de relacionar-se que té tot infant més que no pas a la relació concreta que manté aquell infant amb les seves figures paternes i amb la seva institució (8.1.3.). Per això, quan arriba el canvi estructural i el temps de fer-se independent, no resta res d'abans; és un canvi total, trencament amb el passat i amb els febles vincles que encara el podien lligar amb els educadors que fins aleshores l'havien guiat.

Aquesta crisi no només sobta el nen sinó també els seus educadors i responsables de la institució qui, lògicament, la qüestionen i es qüestionen: "Què està passant?", acostumen a dir. Però, com ja he indicat, per desgràcia moltes vegades no qüestionen el temps d'abans, el temps de calma i d'espera. Jo diria que la manca de conflicte en els nens que es troben en aquesta situació, hauria d'alertar i de fer veure que hi ha problema; jo diria inclús que molts d'aquests nens són massa obedients. I és que estan esperant pendent d'una tasca que els queda per fer, i estan, per tant, demorant una crisi que, en circumstàncies normals, hauria d'haver començat abans i de manera diferent.

Davant d'aquesta alterada latència, i no només davant l'alterada crisi que n'és el resultat, val doncs la pena de preguntar-se què és allò que en ella ha fallat; quina és la tasca que hauria d'haver fet i que en aquest cas no s'ha fet o ha fracassat; quina és, per tant, la diferència entre la latència normal i l'anormal des la perspectiva de la socialització. I això com a qüestió que interessa la teoria però també i especialment la praxi.

La literatura que hi ha sobre la delinqüència sol subratllar la crisi adolescent com un factor important de risc, cosa que no nego pas; però en el cas dels delinqüents més habituals, el perill més important s'amaga en la latència que així d'alguna manera justifica el seu nom. Certament l'adolescència és un temps de crisi del què cal tenir força cura i, en cada context històric, un coneixement més reeixit; però no s'ha d'oblidar que en gran part el resultat de l'adolescència depèn de la latència. Tanmateix no és estrany que s'oblidi. Quan allò que es contempla en l'adolescència és el desvetllament de la sexualitat i

la revolta dels instints, amb tot el trasbals que suposa pel jo i les seves funcions, és lògic que la dificultat i les arrels de l'eventual fracàs no es vegin en la latència sinó en la fase edípica i en les més infantils quan la sexualitat es comença a formar; però quan allò que es contempla és el procés de socialització i la formació del vincle social, cal tenir en compte que l'èxit o el fracàs de l'adolescència, es fonamenta en la tasca que es fa durant la latència. En aquest sentit es pot dir que la latència no sols és la fase primera sinó també la cabdal del procés de socialització. Cal doncs seguir-la observant.

Definia abans la tasca de la latència com la pròpia de la interiorització. Durant aquesta fase el jo ha d'interioritzar el projecte comunitari sobre el medi a treballar. Això significa dues coses: en primer lloc, que la tasca de la latència és referir el jo i el seu ideal de vida a l'ideal social dels pares, referència que al ser després incorporada, quedarà establerta internament; per tant, en segon lloc, significa que la latència fa l'esmentada tasca en aquell context en el qual la societat d'alguna manera ja s'ha fet present.

9.3.1.- Referir l'Ideal:

Després que, amb l'establiment del "respecte" (8.2.1.), el jo hagi quedat referit a l'autoritat dels seus pares, durant la latència ha de continuar, en la mateixa línia, i ha de referir el seu ideal a l'ideal de vida de la llar. Quan no fa gaire descrivia la relació que el noi estableix durant la fase d'interiorització, deia que aleshores ell accepta sense dificultat l'àmbit institucional i que s'hi troba bé. En realitat no volia dir que li agrada passar-se tot el dia ficat a casa, cosa que d'altra banda tampoc és infreqüent, sinó que a l'hora de realitzar-se i de captenir-se, la seva vida gira força estretament al voltant de la institució i de les seves figures, i de tot allò que la institució li representa i proporciona. En aquest sentit es pot dir que es dóna com una mena de reducció en la vida del noi, la qual abans, quan era vida de delinqüència al carrer, tenia com horitzó de referència la societat oberta i ara, en canvi, està molt referida a un àmbit més delimitat i concret. Establir aquesta referència del noi a la petita institució familiar (en comparació amb la gran institució que és la societat) és, doncs, un dels primers i més bàsics assoliments del procés de ressocialització, quan les coses van bé.

Però aquesta reducció no deixa de ser una mena de regressió a un tipus i a un àmbit de relació propis d'una fase anterior, quan el nen viu referit a la seva llar familiar. El jove que està en procés de ressocialització, tanmateix necessita fer primer aquesta regressió (4) per tal de recuperar i de potenciar la referència a la llar paterna perduda, o potser mai tinguda, però a partir d'aquí ha de seguir fent també aquell mateix treball que, en referència a la seva llar, fa l'infant durant la latència en el context de la seva socialització.

Que el jo quedi referit a l'àmbit de la institució familiar i que es satisfaci en la seva relació no significa que no hi plantegi dificultats, però quan les coses van prou bé, inclús les dificultats que planteja estan referides a l'horitzó institucional. D'això ja se'n va fer esment al parlar de la desobediència de l'infant en les fases anteriors a la crisi edípica (7.2.1.), però mentre la crisi no quedi resolta del tot en l'adolescència, també al parlar de la latència cal dir una cosa semblant. Durant la latència el nen pot i sol desobeir els seus pares, però quan els té "respecte" de veritat, la desobediència no qüestiona la seva autoritat en el terreny de la relació amb la societat. En tot cas és un diàleg amb l'autoritat no qüestionada, una manera de dir que s'hi vol resistir, o bé un mirar d'arrencar-ne el permís, o inclús un mirar de defugir-ne el control i d'amagar-se'n, però alhora tot això palesa que el jo la reconeix i que n'està referit. En aquest sentit, quan el noi en el context de la seva ressocialització, planteja dificultats i gosa de tant en tant desobeir, pot significar que les coses van bé i que es troba en la fase d'establir el vincle amb la institució.

Durant la latència, per tant, allò que s'ha d'assolir és que el jo, pel que fa a la seva relació amb el medi social, s'hi vagi referint en referència a la institució familiar i al seu ideal i mode de vida, i s'hi vagi implicant. Cal fer notar i entendre que aquesta és la potencialitat que té la

latència i qualvol altre moment o fase en què, en el mateix sentit, operi la interiorització: referir l'ideal del jo respecte a la vida social a l'ideal de l'altre concret i de la institució. Quan el noi, a la institució, es troba en aquest moment, accepta sense recança la relació de les figures paternes precisament perquè aquestes són tals i, per ser-ho, als seus ulls són importants. De fet assoleix de viure referit a la institució per les dues raons que ja es van esmentar.

La primera raó és perquè la institució representa l'ideal de vida de la societat desitjada; la segona és perquè aquest ideal està representat per una institució i unes figures que, en referència a aquest ideal, es posen talment a l'abast del jo que aquest s'hi pot implicar. Es pot dir doncs que si el noi acut a la institució, és perquè necessita de ser ajudat en el camí que vol emprendre envers la societat. I es pot dir que en principi aquest ajut, lògicament, abasta també moltes d'aquelles coses que tot home necessita per a viure normalment, com per exemple, allotjament i queviures. Però allò que més específicament denomina l'ajut que necessita, i que en el fons ell cerca venint a la institució, és aquell tipus especial de relació que és la pròpia de la funció paterna (3.1.2.) i que és la plataforma de la socialització.

El noi, en procés de ressocialització, allò que especialment necessita és poder regressar i recolzar la seva relació amb la societat en la relació dels altres; poder barrejar la seva vida amb la vida social de les figures paternes, participant en el mateix ideal de realitat. Només així es podrà implicar en aquest ideal i, encara que sigui ajudant-se de moment en els altres, el podrà començar a fer una mica seu. Però si això és el que necessita el noi en el seu procés de ressocialització, és perquè també és això el que necessita i fa l'infant durant la latència en el procés de la seva socialització.

Una altra manera de caracteritzar, doncs, la potencialitat de la latència és parlar de la "proximitat" que, gràcies al respecte, en ella es dona entre el jo i l'altre patern i la vida d'ambdós. Aquesta especial proximitat en la relació, després, en la fase de la incorporació, es perdrà a l'allunyar-se el jo de l'altre i al fer-se independent, però mentre dura la interiorització, el jo no té recança, ans més aviat necessita, de viure en funció de l'altre. Tanmateix aleshores resta disminuït com a subjecte agent, però de fet aquesta és la manera que té de potenciar-se, simbiotitzant-se amb l'altre, qui en aquest cas i pel que fa a l'acció, el jo deixa que es posi al davant i que prengui la iniciativa enfront de la realitat.

És important doncs que el jo, durant un temps segueixi mantenint la dependència i la proximitat amb l'altre per tal d'interioritzar el seu ideal de vida, però per a que això sigui possible lògicament cal que l'altre segueixi mantenint-se també pròxim al jo talment que aquest s'hi pugui referir i implicar. I quan l'altre falla, el jo tendeix a recuperar la seva iniciativa i a enfrontar la realitat pel seu compte; és a dir, a entrar en l'adolescència i en la fase d'incorporació, encara que sigui prematurament. Però quan les coses van bé, el jo, mentre veu que la realitat el supera, es manté pròxim a l'altre significatiu que també s'hi troba i es deixa guiar per ell.

Vegi's, per tant, quina és la funció de la relació "en proximitat" que és aquell tipus de relació que especifica el temps d'interiorització i per tant la fase de la latència. Ella refereix el jo a la institució dels pares i així aquesta es converteix en la plataforma de la socialització. Si hom ho contempla des de la perspectiva del procés de ressocialització, cal dir en primer lloc que el noi investeix les figures paternes de la institució amb l'ideal de la societat desitjada i per això aquestes queden idealitzades als seus ulls; però amb això no n'hi ha prou i cal, per tant, en segon lloc, que el jo s'hi approximi en base a la crisi que fa possible la regressió i l'acceptació de la dependència i la protecció. És per la presència i la intermediació d'aquestes figures, a les quals el jo s'ha aproximat, que el seu ideal de vida se li aproxima i se li fa accessible en l'àmbit de la institució. En principi l'ideal de la societat està massa lluny del jo dissocial i entre aquell i aquest hi ha un buit que és molt difícil de salvar, però la institució familiar és el pont que ho pot assolir. Ella és l'àmbit de realitat, limitat en la seva proximitat, on aquest ideal, encarnant-se, es posa a l'abast del jo.

La tasca de la latència és doncs referir, en última instància,

L'infant a l'horitzó de la societat, referint-lo mentrestant a l'horitzó més pròxim de la llar. En l'àmbit que envolta la llar i en funció del procés que està seguint, no cal dir que el nen fa moltes coses: estima i és estimat, aprèn i és ensenyat, juga amb els altres nens de l'escola i del veïnat, disfruta d'allò que rep dels seus pares però també sovint s'enfada amb ells quan és frustrat, etc. Però fent totes aquestes coses, fa molt més que tot això: el seu jo va quedant referit a la societat d'acord amb l'ideal que sobre la mateixa té la seva llar. En el context de la sociodinàmica de la latència, tot això, per tant, és bastant el mateix. Relacions psíquiques, culturals i socials, durant la infància i amb vista al procés de socialització, totes coincideixen en fer la mateixa tasca de referir. Per dir-ho així, la relació de proximitat que és la pròpia de la latència, aproxima també entre elles la psicologia, la pedagogia, la sociologia, etc. i les seves tasques corresponents. La distinció ve més tard, quan la incorporació assolix d'acabar definitivament i adultament l'estructura de les relacions, diferenciant nivells i entitats. Però tot i així, en el fons i pel que fa a la socialització, tot continua lligat pel significat i l'assoliment de la latència, que és el fet d'haver referit el jo a la societat històrica com al marc de referència de les seves diverses activitats.

9.3.2.- La llar i la societat:

Pel procés de socialització el jo ha d'arribar a fer seu el medi a treballar d'acord amb la definició que li dona la comunitat, però mentre en l'adulthood el medi és la societat, durant la infantesa és la llar, i en particular durant la latència és la "llar social". De fet la latència és la fase que segueix a la primera resolució edípica i la seva tasca, per tant, es du a terme en una zona en la qual la societat ja fa acte de presència. Tanmateix encara està present també la llar, però aquesta ja no és la mateixa d'abans. Per dir-ho així, llar i societat comencen a conviure en l'horitzó de l'infant i és en aquest terreny especial on la tasca de la latència esdevé eficaç.

Durant la infantesa i en especial durant les fases preedípiques la realitat més important és la llar dels pares, però durant l'adulthood la realitat és la societat dels pares. La llar és el medi on el jo es realitza quan és infant i és una realitat especialment constituïda per la presència dels pares que estan a dalt de tot; el medi infantil és doncs un àmbit de dependència on la relació del jo esdevé de baix a dalt i en aquest sentit la seva és una mena de realitat vertical. En canvi, el medi on l'adult es realitza és la societat, que és una realitat constituïda pels pares amb els quals el jo es relaciona en el mateix pla d'igualtat; en aquest sentit és doncs una realitat horitzontal. Però durant la latència conviuen una al costat de l'altra aquestes dues realitats, la vertical i l'horitzontal, la realitat dels pares i la dels pares, la llar i la societat.

Aquesta convivència no és pas possible en les fases anteriors a la primera resolució edípica, ja que en el seu context de dependència la realitat que preval és la dels pares; però tampoc és possible en les fases posteriors a la resolució adolescent, ja que en el seu context d'independència, la relació d'igual a igual és la prevalent. En canvi, en el context de la latència, les dues realitats estan presents i coexisteixen mentrestant en el mateix pla, tot i que ho fan en un equilibri inestable i provisional. Però aquest encontre entre les dues realitats no respon només a una situació de pas o de canvi, el qual vindria expressat més aviat per la crisi adolescent, sinó que persegueix un objectiu i té una funció important.

La tasca que la latència ha de fer consisteix a introduir la llar a la societat; a perllongar la relació de dependència més enllà de la primera resolució edípica i a introduir la relació amb els pares i el seu ideal en el context més independent de la relació amb els pares. I això només es pot fer si els dos àmbits de relació estan presents.

A vegades s'explica el procés de socialització com si fos exclusivament un afer entre l'infant i els seus pares, quan de fet és una qüestió en la qual intervé també d'una manera decisiva la relació amb els pares. Del que es tracta és d'encarnar l'ideal de vida que arriba dels pares en la relació social que el jo va establint amb els altres i especialment amb els seus pares. Quan per exemple l'infant va a l'escola, la relació que estableix amb els altres nens es fa escolar i es configura d'acord amb l'estructura escolar. L'escola és una realitat creada i mantinguda per les figures paternes, pares i

mestres, on l'infant és adreçat i on la relació d'ell amb els altres s'estableix en funció d'un objectiu que ell no ha determinat però que ell, d'una manera concreta i determinada, va realitzant. En aquest àmbit de relació l'infant es fa deixeble dels seus mestres però també condeixeble dels seus companys. I d'aquesta manera l'ideal patern es va interioritzant en la vida quotidiana del jo infantil i en la seves relacions horitzontals que és l'àmbit de relació que va creixent i a poc a poc fent-se prevalent.

És important doncs que l'infant es mantingui referit als seus pares i relacionat amb el seu ideal, però en el context de la relació amb els seus pares i en referència a l'ideal de vida que en aquest altre àmbit s'està formant. El que interessa és que l'ideal patern adquireixi cos i es realitzi en la xarxa de relacions concretes que el jo va establint amb els altres en aquell àmbit en el qual ell porta més la iniciativa i és més independent. D'aquesta manera l'infant, en principi, interioritza l'ideal de vida dels pares en la seva pròpia vida i en les seves relacions infantils, però també d'aquesta manera podrà després incorporar-lo del tot quan arribi l'hora de convertir en adulta la seva vida anterior. Quan la latència ha assolit de fer prou bé la seva tasca, en la crisi adolescent no hi ha ruptura amb la vida anterior; tanmateix hi ha un canvi de nivell però no pas un canvi de vida, com sovint passa quan l'infant esdevé un adult dissocial.

En aquest sentit es pot dir que el superjó el posen els pares mentre que les relacions on el superjó s'ha d'encarnar, les posa el jo. Durant la latència el superjó, que és el resultat de la primera resolució edíptica, continua encara lligat al superjó patern talment que en aquesta referència es pot anar configurant d'acord amb ell; però a més a més cal que es configuri en referència a les condicions objectives de la realitat històrica, que són les que condicionen la relació entre els pares. Els pares posen l'ideal, però aquest només es fa consistent i esdevé "super-jó" en un sentit acabat quan s'interioritza primer, i s'incorpora després, en l'àmbit de les relacions adultes del jo amb els seus iguals, que és el camp de la identitat social del jo i de la seva activitat comunitària.

La latència és doncs una fase intermèdia i intermediadora en la qual la llar infantil ha de ser introduïda en la societat per tal que en última instància la societat pugui esdevenir la llar de l'adult. Però d'aquesta manera, salvant la relació del jo amb la societat, també es perllonga la llar i adquireix una nova consistència en el terreny de la societat. En aquest sentit la llar, que és sobretot la llar dels pares en la fase anterior, esdevé ara una llar de la societat, una institució social alhora que domèstica; i només en quant és una llar de la societat pot continuar essent llar paterna durant un temps més perllongat.

Durant la latència el jo renova la seva aproximació de dependència a la llar per a poder ser per ella acompanyat en la seva aproximació a la societat. Però quan el jo no es pot recolzar en la llar, la latència esdevé buida i certament pot esdevenir també més curta. En aquest cas, deslligada de la realitat històrica i mancada del vincle amb els pares concrets, pel que fa a aquesta fase, l'estructura psíquica de l'individu es desplega en força només de la seva pròpia evolució i passa ràpidament a la fase posterior. En canvi, la latència socialitzada, a més a més de treballar sobre la pròpia estructura i d'evolucionar d'acord amb ella, per intermediació del vincle amb l'ideal dels pares, treballa també el vincle amb la realitat vigent. En aquest cas el jo realitza un doble treball i per això li resulta més complex i necessita més temps.

La durada de la latència socialitzada és funció, per tant, de la força de l'estructura i del seu desplegament psíquic, però també de la força de la realitat i del desplegament històric de les seves condicions objectives. En aquest sentit es pot dir que aquesta fase és el temps "històric" per a l'autonomia; aquell que d'una manera especial enllaça la història de l'individu amb la història de la seva societat. L'infant doncs que assoleix de tenir llar, assolirà també més tard d'estar a l'altura de la seva realitat i del seu temps, però també durant més temps haurà de perllongar la seva infantesa en l'àmbit de la societat; l'infant, en canvi, que no en té de llar, aviat podrà deixar-ho de ser, però al capdavall esdevindrà un dissocial, és a dir, un home separat de la societat i de la seva evolució.

9.4.- L'Adolescència

Un cop el jo ha interioritzat, durant la latència, l'ideal de vida dels pares en l'àmbit de les seves relacions quotidianes, després ja el pot i l'ha d'incorporar, i aquesta és la tasca de l'adolescència. Per això hi ha una segona fase en la crisi edíptica i en la seva conseqüent resolució. Quan esdevé la primera crisi, la realitat social tot just comença a fer acte de presència en la seva objectivitat i només, per tant, a partir d'aleshores pot ser treballat el seu ideal. Però en aquesta primera fase el jo treballa el seu ideal, seguint més aviat l'ideal de l'altre. Tanmateix d'aquesta manera mentrestant assoleix de fer-los coincidir, però aquesta coincidència cal que s'asseguri com una formació independent i aquest és l'objectiu que persegueix la crisi adolescent pel que fa a la socialització.

Ja es va explicar que el conflicte edípic té dues tasques a fer en el context de dimensions diferents i el mateix, per tant, s'ha de dir de la crisi adolescent que és la segona fase del mateix conflicte. Alhora que la crisi treballa sobre l'estructura psíquica de l'individu fent-lo independent de l'altre, treballa també sobre el vincle que l'uneix amb l'altre, referint-lo a la mateixa realitat històrica i fent-lo així membre de la mateixa comunitat. D'aquesta manera es forma el vincle social que és una estructura subjacent que hi ha entre el jo i la realitat dels altres però que a l'haver-se convertit en la pròpia realitat del jo possibilita que hi resti vinculat tot i que ja és independent.

9.4.1.- La crisi de la incorporació:

Durant la latència la sexualitat està apaivagada però també no està l'angoixa i per això és un temps de calma en el context del qual el jo va seguint l'altre sense gaire dificultat. Però durant la fase de la incorporació i de l'adolescència l'instint es desvetlla i la crisi i l'angoixa fan la seva aparició. De fet, amb la reviscolança de l'instint, el jo es recupera. Sense la força que li dóna l'instint el jo és un jo disminuït i depenent (5) però per la mateixa raó és un jo sense gaires problemes sempre i quan pugui comptar amb el recolzament i amb l'aproximació de l'altre. Els problemes comencen quan el jo torna a afirmar-se com a tal davant de l'altre i comença la seva reivindicació.

Quan al jo, en la seva relació amb la realitat, li arriba l'hora d'incorporar l'autoritat dels pares, s'angoixa. S'havia angoyat ja al començament de la crisi quan en la fase edíptica volia prendre el lloc del pare en la relació amb la mare, i la prohibició de l'incest s'hi va oposar. En aquella situació va resoldre el conflicte renunciant a la mare però a més a més renunciant també a la sexualitat i en el fons renunciant una mica a si mateix; d'aquesta manera, però, la crisi no quedava del tot resolta sinó més aviat a mig camí. En realitat començava aleshores un altre camí. En la fase intermèdia de la latència i en el nou espai social que es començava a albirar, el jo, en lloc de provar d'anar ja pel seu compte, es va posar a caminar darrere l'altre i el seu ideal. En aquest sentit el camí que feia no es pot dir que fos cosa de la seva iniciativa, però era el camí que feia la comunitat i així s'hi va poder afegir. Però al capdavant cal que recuperi la seva iniciativa i també la seva plena identitat i per tant la seva força instintiva. Durant l'adolescència, el jo doncs repren la crisi que abans havia deixat en suspens i la fa arribar al final del camí, però mira també de no perdre el camí que mentrestant l'altre li ha ensenyat i que ja fa temps que va seguint. Es tracta de tenir una identitat social pròpia i independent i alhora vinculada amb la comunitat.

En el context de la crisi adolescent, el jo doncs es torna a angoyar. S'angoixa perquè al desvetllar-se la sexualitat que en la latència no ha pogut evolucionar, d'alguna manera es reproduïx el conflicte infantil entre el desig incestuós i l'amenaça de la prohibició. Però s'angoixa també perquè s'ha d'emparar del paper que fins aleshores feia el pare no sols en relació a la mare sinó també en relació a la realitat social, convertint-se el mateix jo en la seva pròpia autoritat. Això ho viu malament. En la fantasia adolescent assolir la independència és eliminar el pare i arrabassar-li la seva funció. Fins aleshores, per dir-ho així, la realitat era la realitat del pare, una propietat paterna de la qual el mateix jo d'alguna manera n'era part, però durant la crisi d'independència el jo elimina el pare i es queda amb la seva propietat. Si el jo pot doncs fer-se adult i pot tenir la seva pròpia realitat

és perquè l'arrabassa de mans d'aquell del qual fins aleshores havia depès.

Ja es va explicar que en el procés de ressocialització, i encara que sigui per tant en un altre context (6), es pot observar també una crisi semblant i la seva reacció. En arribar la fase d'incorporació el noi s'angoixa i és fàcil que part d'aquesta angoixa vagi a parar a l'exterior en forma d'agressivitat, fent més difícil la relació, però de totes maneres cal pensar que, quan les coses van bé, la major part de l'agressió va a parar sobre el jo mateix. Al respecte caldria recordar el que Freud va explicar sobre l'origen del superjò i de la culpa social. Per dir-ho amb poques paraules, no és que el jo s'agredeixi perquè és sent culpable, sinó que es sent culpable perquè l'amenaça i l'agressió que li arriba de l'exterior la fa seva i la incorpora en el superjò. En aquest sentit l'agressivitat és una eina necessària per a la formació del superjò i de fet d'ella no se'n pot prescindir amb vista a la socialització.

Ja vaig fer notar que això pot desconcertar els pares i els educadors. Durant l'adolescència el noi procura d'apartar-se'n i d'apartar-los de la seva anterior aproximació i en aquesta situació és fàcil de sentir-se agredit i d'agredir per part de tots dos. Els pares poden experimentar que el xicot els falta el respecte perquè no els tracta com abans, quan en realitat el que està fent és mirar de salvar el respecte; és a dir, el que tracta de fer és preservar el mateix respecte o la referència al mateix ideal de vida d'abans i que els pares li han inculcat, tot i que ara s'aparti de les seves persones i ho faci, per tant, des d'una posició més independent.

En aquest sentit, el noi inclús es pot servir de la desobediència a les persones dels pares i a les seves normes particulars, a fi de socialitzar-se i d'obeir el projecte de fons. En aquesta fase de la incorporació, i en comparació amb la fase anterior, l'obediència i la desobediència canvien de significat. En un i altre cas, el jo adolescent qüestiona l'autoritat de les persones dels pares i mira de fer "allò que s'ha de fer" recolzant-se amb la pròpia autoritat. Tanmateix no li és cosa fàcil i a voltes necessita subratllar la diferència desobeint l'autoritat paterna, però això no sempre significa que les coses vagin malament pel que fa al procés de socialització. Penso que el jo necessita inclús experimentar de tant en tant la culpa davant dels pares per tal d'acabar d'incorporar el seu ideal i d'identificar-se amb la seva realitat. Això tanmateix és fàcil de dir en teoria, però en la pràctica és més complicat.

Hi ha pares que, en aquesta fase de la incorporació, tenen dificultat a exercir la seva funció. Avessats com estaven a anar al davant de la vida del seu fill, preocupant-se'n de totes les coses i tenint cura de tots els detalls, queden sorpresos al comprovar que en això ara són rebutjats; i no saben com tractar el seu fill en crisi ni com fer de pares en aquesta situació. Tot i així, han de continuar fent de pares, però ho han de fer des d'una posició nova i respectant les noves exigències que els planteja el seu noi qui, malgrat les aparences, els continua necessitant. Tanmateix és possible donar consells als pares i als educadors en aquesta nova fase de la seva funció, i fins i tot una bona llista, però al capdavant sempre és una qüestió personal entre els pares i el xicot. Com sempre la qüestió decisiva és que els pares sàpiguen identificar-se amb les exigències de la seva realitat social i alhora amb les del seu noi. Però aquesta capacitat no s'aprén pas en un manual o en un llistat de consells, sinó al llarg de la vida i té molt a veure amb el propi procés de maduració i de socialització.

9.4.2.- L'adolescència anormal:

Com es recordarà, la crisi de l'adolescència treballa sobre dues dimensions diferents, o sigui, sobre l'estructura psíquica de l'individu i sobre l'estructura del seu vincle social. I en aquest sentit, quan les coses van prou bé i la crisi es resol com cal en les dues dimensions, l'adolescent esdevé una persona adulta i responsable i alhora una persona socialitzada. Però tanmateix la crisi també pot fracassar, i pot fracassar en una només de les dues dimensions o pot fracassar en les dues a l'ensem. En aquest últim cas l'adolescent esdevé una persona psíquicament desequilibrada que és possible que tingui problemes amb la gent, però també una persona dissocial que tindrà problemes amb la societat i amb els membres de la mateixa com a tals.

En general l'adolescència s'ha estudiat força des la perspectiva psíquica però no tant des la perspectiva dissocial. Això no és estrany. Els

adolescents que formen part del lumpen, o del món dissocial, no acostumen a anar al psicoterapeuta i, en tot cas, l'aproximació psicoterapèutica convencional tampoc s'hi escau. Val a dir doncs que els estudis psicològics que hi ha sobre l'adolescència, encara que tinguin en compte moltes de les seves alteracions i resultats, acostumen a referir-se a l'adolescència tal com de fet es desplega en el context habitual de la socialitat i, per tant, en aquest sentit contemplen només un únic model. Però tanmateix cal prendre esment que hi ha un altre tipus de crisi adolescent, que és la que es desplega en el context de la dissocialitat, i en conseqüència una dinàmica diferent que no necessàriament cal considerar anormal en la seva dimensió psíquica, encara que també per altres raons ho pugui ser.

Des d'una perspectiva global, les diverses situacions que de fet es plantegen en el terreny de la realitat són doncs bastant més complicades del que s'acostuma a pensar. Per dir-ho així, no hi ha només la variable de la major o menor salut psíquica, sinó que a més a més hi ha la variable del vincle social que també pot ser més o menys deficitari o consistent. I el destí de cada una d'aquestes variables condiciona el procés en el seu conjunt i en cada una de les seves fases, i també per tant en el seu resultat.

Si no es tenen en compte aquestes dues dimensions que formen part integrant del desplegament de la crisi, a l'hora d'estudiar la conducta de l'adolescent en concret no cal dir que es corre el perill de simplificar, i en el cas de l'adolescent dissocial inclús el perill de mal interpretar. L'adolescència cal estudiar-la psicodinàmicament, però també sociodinàmicament, i si així no es fa, només s'arribarà a tenir una visió parcial de l'adolescència convencional i molt possiblement una visió errònea de l'adolescència dissocial.

Quan s'observa de prop el món de la marginació social, per dir-ho així es poden veure moltes adolescències sorprenents. Aquí s'ha parlat, per exemple, de l'"adultesa prematura" i també de la "latència buida i perllongada", però n'hi ha més. Es tracta de nois que, per raó de la seva edat, són adolescents, o ho haurien de ser, i, en canvi, per raó de la seva socialització, es troben més aviat en un altre moment i en una altra situació. No obstant això, el procés que segueixen, encara que sigui diferent al que habitualment s'estudia, no s'ha de considerar psíquicament anormal. En aquest sentit, convindria ampliar el camp de l'observació i aproximar-se també al món marginal que es troba a l'altra banda de la frontera social. És un món certament diferent, i per a nosaltres un món estrany, però no per això s'ha de pensar que és un món d'anormals. En tot cas, són anormals les condicions en què es troba i ho és també la societat.

Tanmateix el quadre és encara més complicat perquè, pel que fa a l'adolescència, a més a més de les ja esmentades alteracions socials, també certament sovint s'hi troben alteracions psíquiques que s'hi venen a sumar. En aquest cas, tot es fa més difícil d'estudiar però sobretot de tractar. La simptomatologia no és gens coneguda i la dinàmica (la "psico - socio - dinàmica") que l'explica encara ho és menys. En aquesta perspectiva, cal tenir en compte que en general la "malaltia psíquica", tal com es coneix convencionalment, en el cas del dissocial s'estructura d'una manera diferent que cal observar i estudiar, per tant, concretament. Al respecte sovint no serveixen els conceptes tradicionals però encara menys els tractaments.

El cas és que el món marginal es troba en una zona anormal de la societat i per això és víctima de molts desequilibris que l'afecten en molts sentits i que caldria corregir. Però en aquest cas, l'objecte del tractament hauria de ser no sols la persona dissocial sinó també i sobretot la societat en les seves condicions. I en no pocs casos amb això últim ja n'hi hauria prou. Però aquesta qüestió ja és el tema de la tercera part.

En aquesta tercera part es parla de les causes i dels remeis del problema que s'està tractant i, en especial, del problema de la delinqüència. Però ja d'entrada cal advertir que hi ha una qüestió que, tot i que al respecte és molt important, en aquest estudi no es tracta pas. Però per això mateix cal explicitar-la clarament. El cas és que de les causes ja se n'ha parlat quan a la primera part s'ha dit que la causa del problema està a la societat i, concretament, en les condicions objectives del sistema de producció capitalista que hi és vigent. Si la causa doncs es troba aquí, la conclusió lògica és dir que també s'hi troba el remei. Canviar la societat fóra, per tant, el pas que caldria donar. Mentrestant, les altres respostes que també caldrà gestionar mai podran arribar al fons de la qüestió i només podran ser respostes parcials.

De totes maneres, pel que fa al problema que aquí es planteja i a les seves causes socials, sembla que, qui més, qui menys, tothom està d'acord a dir que la societat hauria de millorar i fins i tot de canviar en gran part. Però a l'hora d'assenyalar què és allò que cal canviar, l'acord ja no és tan gran. Ja es va dir que hi ha qui pensa que eminentment és una qüestió de moral, d'injustícia i d'egoïsme d'uns quants; altres, en canvi, veuen la causa del mal més aviat en la cultura del consumisme i en els seus valors dominants; però també hi ha qui creu que la solució cal trobar-la en la política econòmica i en la tècnica en general. Sigui com sigui, no és la meua intenció d'entrar ara en aquest debat, entre altres raons, perquè tampoc en el fons acostuma a contemplar la mateixa qüestió que es planteja aquí. La qüestió de fons que aquí es debat és l'existència del lumpen i, per tant, l'existència del capital i la realitat social que el capital configura.

Amb vista al problema de la dissocialitat, allò que caldria canviar a la societat és l'alienació objectiva que hi genera el sistema del capital. Aquesta és la conclusió que es dedueix del que s'ha explicat a la primera part. Sota l'alienació dissocial, que és una alienació de naturalesa sociodinàmica, hi ha una prèvia alienació objectiva que és un producte que el capital no pot deixar de generar. En aquest sentit allò que cal canviar és el sistema en si i no només uns criteris i menys encara una moral. El defecte és inherent al sistema i, si de cas, fóra d'aquest que se n'hauria de prescindir. En primer lloc el defecte rau en la separació que històricament s'ha establert entre l'home i el seu medi de producció i en la conseqüent sobredeterminació del seu treball com a treball abstracte al servei del capital; i, en segon lloc, en la dinàmica d'expropiació i de pobresa que el capital no pot deixar de generar per un o altre cantó. Tot això és inherent al sistema i no es pot evitar si no es canvia el sistema.

Però el sistema de moment no es pot canviar. Per bé i per mal, la societat del capital ha esdevingut la realitat vigent i, de moment, no sols no se'n pot prescindir sinó que inclús cal que la conducta i la identitat social de cadascú s'hi adigui i respongui a les exigències de les seves condicions i de les relacions conseqüents. La producció capitalista s'ha convertit en la infraestructura de la societat i aquesta fins ara és gràcies a aquella que es pot mantenir. Tot el nostre sistema de viure i de produir, i no sols el sistema de pensar, es basa en el capital i ja no es pot tornar enrera llevat d'una catàstrofe universal. Tanmateix encara potser es pot maniar una mica i fer algun retoc per a que les coses no vagin massa malament, però el que no es pot fer és abandonar el sistema i ultrapassar els seus límits. En aquest sentit, la societat de benestar, en el context de la producció capitalista i del seu sistema de relacions, més aviat sembla una contradicció. Però en tot cas no es pot deixar d'afirmar que, si del que es tracta és d'evitar el problema del lumpen i de la seva reacció, pel que fa a la societat i al sistema objectiu que la configura cal pensar en un canvi que no pot ser una simple reforma; cal pensar en un capgirament profund del sistema de producció i d'apropiació ja que altrament no es podrà redreçar allò que el sistema ha capgirat primer (5.2.2.).

És possible doncs la revolució que, en aquest sentit, resta encara pendent? Avui dia ja hi comencen a haver autors que defensen que, amb les noves tècniques que s'estan desenvolupant ràpidament, és possible pensar en una nova societat on el treball proletari sigui superat. En aquest sentit estariem al

llindar d'una nova i profunda revolució que potser podria deixar enrera la societat del capital. Però també hi ha qui diu que, si no es vigila, el futur pot ser pitjor. En tot cas, el camí de la revolució mena endavant. El nou objectiu no només seria una societat més justa on els beneficis del capital fossin més ben repartits, sinó una societat sense lumpen, sense alienació objectiva i, per tant, sense capital.

Aquesta és doncs la qüestió que es planteja finalment. Però encara que sigui una qüestió cabdal fuig dels límits d'aquest estudi. Quan doncs ara es parli dels remeis, d'aquest no se'n parlarà, encara que fóra l'únic que aniria a l'arrel del mal. Tanmateix se'n parlarà d'altres, però això ja serà a partir d'una perspectiva diferent. Concretament no es parlarà de modificar la societat i les seves condicions objectives sinó de modificar sociodinàmicament la identitat social de tots aquells que a partir de les esmentades condicions han de treballar i s'han de relacionar. Es parlarà, per tant, en la línia del procés de socialització i de tot el que al respecte s'ha explicat.

La perspectiva serà, doncs, la de la funció paterna que en aquest cas coincideix amb la del "treballador social" que, en funció del problema que ha de tractar, mira que és allò que, a nivell de la casuística, es pot fer en el context de la societat "tal com és en realitat". Però, per tant, caldrà tenir en compte el que s'ha dit sobre la dissocialitat que és el problema de fons que cal treballar. A aquest nivell, el problema és l'alienació dissocial o sociodinàmica on el jo s'aboca, i a vegades cau, en la seva relació amb la societat. Tanmateix aquesta alienació sociodinàmica amaga l'alienació objectiva del sistema del capital, però aquí el treballador social poca cosa hi pot fer i en tot cas ha de treballar "com si" la realitat vigent no tingués alternativa i "com si" tot, per tant, depengués de la seva gestió. Per desgràcia, i des de la perspectiva del treball social que cerca d'ajudar qui ho necessita d'una manera bastant immediata, cal admetre que és aquesta la postura més possibilista i certament la més "realista" perquè en última instància la realitat vigent és la del capital i és a partir d'aquí que cal treballar. Però això no significa que, mentre es treballi a partir de la realitat, aquesta no s'hagi de qüestionar a un altre nivell.

Encara doncs que de moment poc s'hi pugui fer respecte a la realitat del capital, no s'ha d'oblidar que és una realitat desequilibrada i al capdavant contingent que s'hauria de canviar. I no ho ha d'oblidar tampoc el treballador social perquè de fet no deixa de ser el problema que està tractant i no sols en els seus desgraciats efectes sinó també en la seva causalitat. Al capdavant el capital és la dificultat que s'amaga al fons de la qüestió i que amb la seva presència dissolvent sempre està obstaculitzant, i fins i tot desfent, la relació que constitueix el problema que cal resoldre i si de cas refer.

Si no es té en compte la "realitat capitalista" que hi ha al darrere del problema de la dissocialitat i de les seves diverses manifestacions, es pot arribar a pensar que el dissocial és una persona anormal que com a tal cal que sigui tractada, quan de fet allò que és anormal és la realitat. Però d'aquesta manera no sols no s'entén la "lògica social" de la conducta del delinqüent i la "normalitat" de la seva identitat, sinó que tampoc s'entén la realitat històrica de tots plegats.

Per a entendre la realitat en la seva vigència actual, cal identificar-se amb el lumpen ja que només a partir d'ell es pot identificar el sentit que té el capital. No és, per tant, el proletariat qui millor revela aquest sentit. Quan hom s'aproxima al dissocial i experimenta el seu conflicte i la seva impotència enfront de la realitat, al capdavant es veu endut a qüestionar aquesta en profunditat. Això sembla una contradicció i de fet ho és. En principi l'educador més aviat ha d'ajudar el delinqüent a adaptar-se a la societat i a respondre a les seves exigències, però quan en la praxi comprova l'enorme dificultat que això representa no pot deixar de qüestionar la realitat que hi ha en la base de la relació social i, malgrat no hi hagi alternativa, al capdavant no la pot acceptar. Qui s'aproxima doncs al dissocial i sovint pot comprovar el valor de la seva persona i de la seva personalitat, no pot deixar de qüestionar l'estrany valor del capital que configura la societat i que deixa fora i malmet tant de valor humà. Aquesta és la contradicció que, en relació amb el lumpen i amb el món de la delinqüència, experimenta l'educador en l'exercici

de la seva funció.

Per això, en aquesta tercera part de l'estudi, encara que no es tracti d'aquesta qüestió, ja des del principi se'n deixa constància. Es mirarà d'aprofundir en alguns dels criteris i principis que són propis del treball social pel que fa a aquest camp d'acció, però sempre cal tenir en compte la dificultat de fons. Moltes vegades l'educador, i en general el treballador social, es queixa dels mals resultats de la seva gestió en el context d'aquesta problemàtica especial, i també dels pocs recursos que l'Administració posa a les seves mans. Segons el seu parer, si hi haguessin més mitjans, es podria fer més feina i es podrien atendre més casos urgents. I no cal dir que això és ben cert. Però la dificultat de fons no són els pocs recursos que donen els encarregats de l'Administració, sinó els pocs recursos que, a través de l'Administració, dona el capital que no pot ni pensa emplenar amb mitjans subsidiaris el sector de la societat que ha expropiat primer.

El conflicte dissocial s'ha dit abans que és el reflex del conflicte social en les seves últimes conseqüències, i més concretament del conflicte "pre-social," i això no s'ha d'oblidar. El conflicte dissocial no és un defecte de la persona sinó de la societat i el seu resultat, sovint inevitable, és el trencament del jo amb la comunitat i, per la mateixa raó, amb la salut moral, i a vegades també amb la física i amb la mental. Com es pot doncs deixar de qüestionar la realitat històrica que amaga aquest resultat? Tanmateix qüestionar-la pot ser una utopia, una fantasia inclús, un somni alimentat per un foll desig, però aquest desig no s'ha d'apagar. I no s'apaga certament sinó que s'abranda més, quant més a prop s'està del dissocial.

Tanmateix, el plantejament que aquí es fa no ha de ser doncs excusa per a no treballar. Llegint el que aquí es diu, potser algú pot arribar a pensar que si, en el context de l'actual sistema, no hi ha res a fer per a resoldre el problema de fons, més val deixar-ho estar. Però la conclusió ha de ser la contrària. Precisament perquè el sistema de fons no deixa de generar tants problemes humans i de tan difícil solució, cal treballar més que mai i fer tot el que estigui a l'abast de les pròpies mans. Certament el treball social no pot incidir en el problema de fons i ha de partir, en canvi, de la realitat vigent; però això no ha d'impedir de veure les contradiccions que hi ha i la injustícia que s'hi amaga. I la millor manera de mirar de compensar la injustícia i el desequilibri de fons és arribar al límit de les possibilitats que, si més no a nivell de la casuística, aquesta realitat encara pot oferir.

La primera pregunta que, en aquesta última part de l'estudi, orienta la nostra recerca, és la següent: Quines són les causes que fan que, a la nostra societat, hi hagi tantes persones amb aquesta mena de problemes de delinqüència i amb altres conductes semblants? Si aquesta pregunta, i la seva resposta, ens ajuda a orientar-nos com cal, també serà més fàcil d'orientar-nos després pel que fa a la segona qüestió, que és aquella que planteja què és allò que s'hi pot fer.

Per a conèixer les causes d'alguna cosa, primer cal saber de quina cosa es tracta, és a dir, quina és la naturalesa que té. En aquest cas es tracta de la dissocialitat i per això, abans de tot, en la primera part de l'estudi s'ha mirat d'esbrinar la seva naturalesa, cosa que s'ha pogut fer a partir de l'observació del conflicte dissocial, que és on ella més clarament es revela. La conclusió a què s'ha arribat és que la dissocialitat denomina una estructura subjacent defectuosa en la relació del jo amb el medi, i en especial amb el medi de producció.

Però en aquest context, el medi no és només un fet objectiu i extern al jo; és un constructe; una definició que procedeix del seu ideal i que té en compte tant les exigències que planteja l'altre com les que plantejen les condicions objectives del mode de producció. És també doncs el medi de la comunitat. En aquest sentit, en la definició del medi hi entren dues dimensions i, com a totalitat, es pot dir que és la suma de dos medis diferents. Bàsicament és un medi "material" perquè és el medi de producció al qual el jo està referit a l'hora de treballar, però és també un medi "personal" perquè ve definit per la relació a la comunitat, a la qual el jo també està referit en la seva relació de producció. El medi és doncs alhora un medi personal i material i si cal que el jo, amb el seu capteniment, hi respongui haurà de tenir en compte aquests dos components i, concretament, les exigències que deriven de la presència de l'altre i les que deriven de les condicions objectives del mode de producció que hi ha vigent.

Però la relació del jo amb el medi, i l'estructura subjacent que s'arriba a formar, no és sinó la resposta a la relació que primer el jo rep del medi, i també en aquest cas, la resposta a la relació diferenciada del medi material i del medi personal. La socialitat, i la dissocialitat per tant, depèn doncs d'aquesta doble relació. Depèn de la relació de propietat que és com es pot anomenar la pròpia del medi material, i de la relació personal que és la pròpia de la comunitat.

Quan doncs es pregunta per les causes de la dissocialitat, cal pensar en aquestes dues dimensions que són les que entren en la composició del medi, i també en la seva interrelació. Les forces que integren la sociodinàmica que explica la formació del vincle social parteixen d'aquestes dues fonts. Una deriva del medi material i de la relació de propietat que ja es va explicar que té força per a referir internament l'ideal al medi sobre el qual s'exerceix (6.2.2.); l'altra deriva de la comunitat, representada d'una manera especial per la funció paterna, que és l'encarregada de referir el jo infantil al medi comú al pare i al fill. De la sociodinàmica que deriva d'aquesta última font se n'ha parlat explícitament a la segona part de l'estudi quan s'ha explicat el procés de socialització; de l'altra font, i de la seva força sociodinàmica, se n'ha parlat sobretot al final de la primera part. Però cal continuar fent-ho ara, a la tercera part, perquè, pel que fa al problema concret que preocupa, és aquí on es troba la causa més important del fracàs.

Si hom s'hi fixa bé, podrà observar que el fracàs del procés de socialització, i la fallida de la funció paterna, no són fets aleatoris. El fet és que hi ha un sector de població que és especialment víctima d'aquest fracàs i d'aquesta situació de fallida. Ja es va dir que es tracta de les capes més baixes de la societat i de les que tenen més dificultats econòmiques i de tota mena. Les situacions de pobresa que la societat constantment genera sembla que tenen molt a veure amb tot això. En realitat el problema té a veure, en primer lloc, amb la condició d'alienació que afecta la societat capitalista en general i, en segon lloc, amb la condició d'expropiació que afecta alguns dels seus membres en particular.

Però el fet de l'expropiació, que és la condició que aliena el lumpen

i el separa de la societat, no s'identifica del tot amb el fet de la pobresa, com tampoc s'identifiquen el pobre i el lumpen, o el pobre i el dissocial. Cal doncs veure quina és la relació que hi ha entre els dos nivells o les dues entitats; entre l'expropiació que és el fenomen de fons i la pobresa que és l'epifenomen que es pot observar. D'aquesta manera es podrà entendre millor la relació que hi ha entre pobresa i dissocialitat i el camí que d'aquella mena al lumpenproletariat.

10.1.- Delinqüència i Pobresa

Cal reconèixer doncs que delinqüència i probresa caminen bastant juntes i s'uneixen d'una manera especial. Però lògicament no tota delinqüència es correlaciona amb la pobresa ni tota pobresa té a veure amb la delinqüència. Caldrà doncs veure en quin sentit es pot dir que es correlacionen. Però el que tanmateix no és encertat de fer és afirmar d'entrada que no es correlacionen ja que això fóra evitar la qüestió en lloc de reconèixer-la i mirar-la d'explicar. La qüestió està plantejada al carrer i és un fet d'observació que es pot comprovar tractant de prop les persones que hi estan implicades (1). Allò doncs que cal fer és procurar explicar què hi té a veure la pobresa amb tota aquesta problemàtica social que s'expressa també a través de la delinqüència. I per a això caldrà delimitar bé de quina delinqüència es tracta i definir també l'entitat de la pobresa que està en qüestió.

10.1.1.- Delinqüència dissocial:

Primer de tot caldria tornar a recordar que aquí no es parla de la delinqüència en general sinó només d'un tipus determinat, i concretament de la delinqüència dissocial, que és el resultat i una expressió de la desequilibrada relació que a vegades s'estableix entre el subjecte i la societat. No és doncs amb la delinqüència en general que la pobresa es correlaciona sinó amb la dissocialitat, que és la raó que explica la delinqüència concreta de les persones de les quals aquí s'està parlant.

Quan sense matisar gaire s'affirma que la delinqüència i la pobresa tenen molt a veure una amb l'altra, és lògic que hom no hi estigui d'acord. Segons com es digui es pot entendre que els pobres són els més delinqüents i això, ultra no ser possiblement veritat, a més a més oblida que els pobres són més víctimes que culpables dels problemes de la societat. No es pot doncs relacionar pobresa i delinqüència directament. De delinqüents n'hi ha a totes les capes socials, pobres i rics, i segurament és la delinqüència dels rics la més onerosa per a la comunitat. Qui doncs afirma, sense més i més, que la delinqüència és principalment cosa dels pobres, és fàcil que ho digui perquè oblida l'altra delinqüència, que és tant o més corrent, i en aquest sentit fa una lectura bastant parcialista de la realitat.

Contra aquesta visió moralista del problema reaccionen doncs aquells qui neguen la correlació (2); però capficats amb la reacció sovint eludeixen el problema de fons. El problema és que, a pesar de tot, hi ha una delinqüència que, per dir-ho així, és pròpia dels més pobres i que s'explica per la pobresa i per les dificultats que comporta. I aquest problema, fet de delinqüència i de pobresa, no s'ha de desconèixer sinó que més aviat s'ha de mirar d'explicar si es vol solucionar.

En la línia de l'esmentada reacció s'acostuma a dir que no és que els pobres delinqueixin més que els altres sinó que són més perseguits i discriminats i els seus delictes, per tant, posats en relleu. I certament això és un fet que cal reconèixer, però no s'ha de desconèixer tampoc el fet que en l'ambient de la pobresa i de la marginació social hi ha un percentatge molt elevat de persones que amb la delinqüència mantenen un lligam molt més estret que el comú de la gent. Tanmateix no es tracta aquí de fer un estudi comparatiu sinó d'assenyalar el problema que es tracta d'explicar; i el problema és que moltes d'aquestes persones són molt delinqüents talment que es pot dir que de la delinqüència no sols han fet el seu mitjà de vida sinó també la seva vida i el seu ideal. En aquest sentit no és estrany que una i una altra vegada vagin a parar a la presó; malgrat el risc que corren, no poden deixar de delinquir i de reincidir.

Tanmateix és cert que aquells que tenen una posició social més baixa són discriminats i, en comparació amb els altres, sovint injustament tractats.

La seva delinqüència a vegades inclús s'explica com el resultat d'aquest maltractament ja que el subjecte, si és massa perseguit, no és estrany que al capdavall s'identifiqui amb el paper negatiu que se li ha assignat. Per això es recomana d'evitar la discriminació moralista de la pobresa i de tractar tots com iguals; i per això es considera que és important dir que els pobres no són més delinqüents que els rics sinó al contrari. Però tot dient que el pobre ha de ser tractat sense diferències, sovint es passa per alt la diferència més real que comporta la pobresa; tot dient que cal canviar l'actitud enfront de la realitat, sovint s'amaga el perill de deixar la realitat sense canviar quan de fet és d'aquí d'on ve el problema. No és doncs l'actitud enfront de la pobresa allò que més discrimina i porta a la delinqüència, sinó la mateixa pobresa. La pobresa és, per tant, el vertader mal de fons que cal atacar, i mentre no es resolgui romandrà la delinqüència com un dels seus resultats.

Però, per tant, aquesta delinqüència, que és la pròpia dels més pobres i al capdavall la del lumpen, no és una delinqüència "normal" sinó un fenomen bastant especial que no es pot judicar en el context del mateix significat ni tampoc amb els mateixos criteris de valor que es fan servir en general. És una delinqüència distinta i no és externament però sobretot internament. No és externament perquè aquesta delinqüència, més que una suma de delictes, per llarga que pugui ser, és un mode d'existir i com a tal es palesa. Tanmateix hi ha moltes persones socialitzades que delinqueixen i per tant són delinqüents també, però en general la seva activitat delictuosa es barreja i s'amaga entre les seves altres activitats laborals i no es nota tant; el dissocial, en canvi, acostuma a estar fora del sistema de producció normal i la delinqüència és tot el seu treball. En aquest sentit, la seva identitat i el seu mode d'existir, i les seves relacions i la seva comunitat subcultural s'identifiquen més com a delinqüents. També per això són més identificats i més perseguits que els altres i van a parar més vegades a la presó.

Però sobretot és una delinqüència que és diferent per dins. No és una qüestió de tenir més o menys moral, com és el cas de la majoria de les persones socialitzades que, tot i ser-ho, delinqueixen. Això ja es va explicar anteriorment. Malgrat tenir-ne de moral, aquestes persones no poden deixar de viure com ho fan ni abandonar la delinqüència que en el seu cas és una mena de síndrome de la seva situació social. El lligam que té el lumpen amb la delinqüència és doncs molt poderós i no depèn pas de la voluntat del subjecte ni de la seva moral. En tot cas el subjecte, al llarg del difícil procés de ressocialització, haurà de mirar de modificar la seva identitat i l'estructura de la seva relació amb la societat. Però hauria de canviar també, i fins i tot primer, la relació de la societat amb el subjecte, i aquest és un canvi que, pel que fa a la relació amb el món de la pobresa, sembla encara més difícil de fer.

Com es pot veure, per tant, no es planteja aquí quines són les causes de la delinqüència en general, sinó d'aquesta en particular i és en aquest context que la pobresa demostra ser rellevant. De fet, plantejar una etiologia de la delinqüència com a tal no crec que fóra gaire eficaç ja que aquest és un terme jurídic, i al capdavall "cosificat", sota el qual es poden trobar realitats molt diferents. Per això, en definitiva, més val no parlar de la delinqüència ni de les seves causes sinó més aviat de la dissocialitat, que és la vertadera entitat de fons que explica el problema que aquí s'està plantejant. La qüestió es planteja perquè hom observa que hi ha un col·lectiu que està atrapat tant per la pobresa com per la delinqüència així com també per altres problemes d'igual significat.

Tanmateix es podria fer, i algunes vegades es fa, una interpretació moralista de la relació que en aquest context s'observa que hi ha entre pobresa i delinqüència dient, per exemple, que és una qüestió dels principis o valors negatius que configuren la consciència dels pobres; i també es pot fer, i sovint es fa, una interpretació psicologista dient, per exemple, que és una qüestió de la personalitat més o menys malmesa per l'adversa situació en la qual s'han trobat. Però més aviat s'ha d'afirmar que la qüestió no està centrada en l'individu encara que lògicament aquest s'hi veu implicat i en pot sortir afectat. És un problema del lloc que ocupa un determinat col·lectiu d'individus en la vigent societat i de la relació que, a partir del seu lloc, mantenen amb la mateixa. És doncs un problema social que genera un problema psicològic i també un problema moral.

Tal com ja es va exposar al capítol VI, és una qüestió del capital.

Si, en el sector del lumpen, pobresa i delinqüència tendeixen a anar plegades, és perquè el capital ha condemnat molts dels seus homes a viure a la cara fosca de la societat. El capital genera una nova societat, més rica i productiva en general, però en el seu context particular no deixa d'expropiar la salut mental i la salut moral i la social en benefici d'uns, mentre deixa als altres la perversió social, psicològica i moral. Degut a l'especial dinàmica del capital, són doncs molts els homes que queden reduïts a ser pobres, però no sols econòmicament pobres sinó també culturalment, psicològicament i moralment. No voldria que se m'entengués en sentit figurat ja que miro d'explicar el lumpen i el seu problema tal com és en realitat. Observant aquest col·lectiu, ja vaig dir que aviat hom s'adona que està integrat no només pels anomenats delinqüents, sinó també per prostitutes, per mangants, alcohòlics i rodanons i tota mena de gent desarrelada, estranya i estranyada de la societat i, a vegades, de la mateixa realitat. Aquest és el patrimoni dels més pobres, però és el patrimoni que el capital els ha deixat.

10.1.2.- La pobresa dissocialitzadora:

Però per tal d'entendre la relació que aquí es planteja entre delinqüència i pobresa, no sols cal definir primer de quina delinqüència es tracta sinó també de quina pobresa. I en principi d'aquesta cal dir també el mateix que d'aquella s'ha dit abans; es tracta de la "pobresa dissocial" o de la pobresa del lumpen, que és la que ara es tracta d'esbrinar.

Abans, però, de veure quina és la naturalesa que la pobresa té tal com en el lumpen es pot observar, serà bo de fer algunes precisions sobre la lògica que aquí es segueix.

a) ALGUNES PRECISIONS:

La pobresa cal definir-la des de la perspectiva de la qüestió que es planteja. En aquest sentit hi pot haver, i de fet hi ha, diversos conceptes de pobresa. Es pot parlar de pobresa psíquica referint-se, per exemple, a la poca personalitat d'un subjecte, i es pot parlar també de pobresa cultural en referència a la seva ignorància o poca formació, i de pobresa moral en relació als principis morals que guien la seva conducta i fins i tot es pot parlar de pobresa humana en general. No cal dir que la pobresa es pot definir també des de la perspectiva econòmica, que és com generalment s'entén. Però aquí la qüestió que es tracta d'explicar és el conflicte dissocial i l'alienació objectiva que hi ha al seu darrera i és, per tant, des d'aquesta perspectiva que la caldrà definir. El que des d'aquesta perspectiva s'afirma doncs aquí és que la mena de pobresa que engendra l'alienació del lumpen i al capdavall la dissocial no es pot reduir a cap de les esmentades anteriorment ni tampoc al seu conjunt, sinó que té la seva pròpia definició que en tot cas caldrà escatir.

El fet és que el lumpen, el "pobre dissocial", és un pobre que es manifesta com una persona estranya i que és difícil d'entendre tota vegada que no es capté d'acord amb la lògica normal. En el seu cas la pobresa hom arriba a pensar que és més una conseqüència que la causa del problema. Com el treballador social sap prou bé per experiència, quan la pobresa es severa, sovint s'arriba a una situació de la qual és molt difícil de sortir encara que sigui molta l'ajuda que es rebi. Es parla aleshores del cercle "tancat de la pobresa" (6.2.2.). Quan el pobre hi cau, amb la seva manera de reaccionar i de captenir-se, ell mateix sembla provocar les pròpies dificultats. Semblaria que hauria d'aprofitar millor l'ajuda que se li dona per a superar la pobresa i, en canvi, contra tota lògica, sempre es troba en la mateixa desgraciada situació. I com és natural, hom es pregunta el per què d'això. És que la pobresa talment traumatitza el pobre que al capdavall ja no pot pensar i captenir-se com cal? És que davant dels obstacles, acaba "perdent la moral" i abandona el seu camí? Però en tot cas més val preguntar primer quina és aquesta mena de pobresa que fa que el pobre es captingui així.

Abans doncs d'esbrinar com la pobresa econòmica arriba a afectar el pobre, cal plantejar-se què és allò que l'afecta, la definició del mal que té, i només així es podrà arribar a saber després quina és la relació que aquest mal té amb la pobresa econòmica i, si cal, amb les altres també. Però el que no es pot fer és reduir el mal a una d'aquestes pobreses en particular (sigui l'econòmica, la psíquica o la moral) o al seu conjunt en general. En aquest

sentit, pel que fa a la definició de la pobresa del dissocial, d'una banda cal evitar el reduccionisme, però també d'altra banda un eclecticisme que res resol i que més aviat amaga la ignorància no sols de la resposta sinó també del plantejament.

Per tal de cercar l'entitat de la pobresa que afecta el pobre des la perspectiva que aquí es planteja, no es contempla doncs la POBRESA en si sinó el POBRE tal com és en la realitat, i concretament el pobre del lumpen que és la qüestió que interessa. No es parteix, per tant, d'una definició "essencialista" de la pobresa com si aquesta tingués una entitat ja coneguda i com si fos sempre la mateixa dintre de les diverses modalitats. La pobresa és un altre d'aquells conceptes que semblen clars i que ja ens va bé per a entendre'ns correntment, però que en definitiva és un concepte "cosificat" que cal qüestionar i desmitificar primer si es vol aprofundir i abordar algunes de les qüestions que planteja, tant més sorprenents com més mitificat està. Per això, per a explicar el lumpen i la seva pobresa, no es parteix de cap definició prèvia de la mateixa sinó que, observant el lumpen, es mira de copsar quina és en ell l'entitat que té, i només així es podrà arribar a saber de quina pobresa s'està parlant.

Però potser algú dirà que això de definir la pobresa a partir del lumpen per a poder després explicar el lumpen a partir de la definició assolida, no deixa de ser una "petitio principii". Però, com ja s'ha dit i s'ha fet a altres llocs (vegi's, per exemple, el començament del capítol VII i les notes que hi acompanyen), del que es tracta és de copsar primer el fenomen tal com es dóna històricament per a poder explicar després la seva gènesi i desplegament. Aquí la qüestió és la relació que hi ha entre pobresa i delinqüència, però la que hi ha "en les condicions vigents". En aquest context la pobresa, però també la delinqüència, no s'entén doncs en un sentit essencialista, cosa que en la seva atemporalitat pot ser que no expliqui res o que ho expliqui malament, sinó com un fenomen concret que cal arribar a copsar en la seva vigència actual. En definitiva es tracta de veure la pobresa tal com és en "realitat" i, en especial, quan es desplega del tot.

b) L'ENTITAT DE LA POBRESA:

Quina és doncs la pobresa de la qual es parla aquí? O més ben dit, què és la pobresa tal com es veu des la perspectiva de la qüestió que aquí es planteja? És la pobresa del lumpen. Però del lumpen ja s'ha explicat (cap. VI) que allò que el defineix, en la seva vigència actual, és la seva condició d'expropiat, i no sols del mitjans de producció sinó també del medi configurat pel capital i les condicions de la seva producció. L'entitat de fons de la pobresa és doncs l'expropiació capitalista.

Aquí, però, s'escau de puntualitzar encara una altra qüestió, que es pot dir terminològica però que és més que això. Com es pot comprovar, al referir-me al dèficit de fons que pateix el dissocial, a vegades l'anomeno pobresa i a vegades expropiació. Però això sembla que pot portar una mica de confusió. No seria doncs millor deixar la definició convencional a la pobresa econòmica i reservar en canvi el terme d'expropiació per a denominar aquest altre dèficit més de fons que és la condició que explica el lumpen i la seva dissocialitat? Certament així es podria fer i així es fa al capítol VI, i així es subratlla la distinció; però també convé subratllar la relació i per això val la pena, com es fa en aquest capítol, de parlar més aviat de pobresa referint-se a la mateixa qüestió. El que amb això es vol dir és que el mal de fons no s'ha de separar de la pobresa tal com és en realitat, ni de la pobresa econòmica ni de les altres tampoc. La pobresa dissocial o la condició d'expropiat no és una pobresa que existeixi en un pla diferent al de la realitat i el seu problema no és una qüestió només de conceptes sinó que en tot cas és una realitat profunda i sagnant. Si es parla d'expropiació, tota vegada que és un terme no gaire corrent i potser una mica tècnic, pot semblar que si de cas es parla d'una pobresa especial i gens habitual, quan de fet s'està parlant de la pobresa normal i quotidiana però tal com és en el medi del capital quan es desplega del tot. El problema no és una altra pobresa sinó la pobresa que està vigent a la nostra societat, que, quan arriba al final, dissol el vincle social i separa l'home de la comunitat. És doncs la pobresa del lumpen, però és també la pobresa del proletariat, la del proletariat pobre; tanmateix és en el lumpen on es pot veure

desplegada del tot i on, per tant, es revela la seva autèntica naturalesa i definició.

En el lumpen la pobresa cau en el cercle tancat que està al final del seu camí i així descobreix el seu sentit. El cercle es tanca quan el pobre es desvincula de la societat, de la seva producció i dels seus productes per tant; però aquesta desvinculació suposa l'expropiació, que ha patit primer, del medi configurat pel mode de producció que és propi del capital.

Per tal d'entendre doncs quin és el sentit de la pobresa a la nostra societat, cal contemplar-lo en el context més genèric del sentit que té la història de la relació de l'home amb el seu medi material. El sentit d'aquesta història ve determinat pel desplegament del capital que si, d'una banda, "allibera" l'home dels vincles objectius que anteriorment el lligaven a un medi de producció limitat, d'altra banda fa que els nous siguin vincles afeblits. Degut al desplegament de les condicions objectives, servir la relació amb el medi de producció, que és la base material de la comunitat, s'ha convertit doncs en un assoliment precari en si mateix; però és aquí precisament on la pobresa ve a incidir, dificultant-lo encara més. Per dir-ho així, a la força que amb visca a la dissolució dels vincles ja té la història de la societat, la pobresa de l'individu afegeix la pròpia força dissolvent. Tanmateix, no és que sigui la seva una força diferent de la primera, però en la pobresa s'actualitza del tot.

Des la perspectiva de la problemàtica que aquí es planteja i que en el lumpen es revela, la pobresa doncs, així com també la riquesa, no denomina només la posició econòmica d'un individu o d'un grup d'individus, comparant-la amb la d'altres grups o amb la del conjunt. És que denominar una posició relativa, denomina una RELACIÓ o vincle; especialment la relació que hi ha entre l'individu i el seu medi material, però també la que hi ha entre ell i la comunitat en general.

En el capítol primer s'ha dit que encara que el conflicte dissocial s'expressi també en la vessant subjectiva, de fet és en l'objectiva on hi té la seva arrel (1.1.2.). El dissocial és doncs un conflicte certament de relació, però no de qualsevol relació, com pot ser, per exemple, l'"afectiva", sinó de la relació "efectiva" que, a l'hora d'afirmar i reproduir la pròpia existència, com a subjecte agent el jo estableix amb el seu entorn objectiu i, en especial, amb el seu medi de producció. Doncs bé, és en aquesta línia que cal entendre l'eficàcia dissocialitzadora de la pobresa. En aquest sentit el problema de la pobresa, més que en la vessant del consum, està en la vessant de la producció (6.2.1.). La pobresa és un problema no sols perquè empobreix el resultat del treball sinó perquè, inserint-se entre el jo i el seu medi, empobreix el mateix treball com a tal, la mateixa acció laboral, la qual a partir de la pobresa s'ha de fer en relació d'alienació, és a dir, en relació a un medi amb el qual poca cosa hi té a veure el jo.

Per això la pobresa dissocialitza. Empobreix el sentit d'apropiació que pel jo té el treball i al capdavant pot fer que es perdi del tot en l'alienació. Res té d'estrany doncs que en aquesta situació el jo es decideixi a treballar el medi pel seu compte i el defineixi i se n'apropriï al marge de la comunitat. D'aquí li ve a la pobresa la seva eficàcia dissocialitzadora. Ella és una relació deficitària amb el medi material que fa que l'individu, mancat de base on agafar-se, a la fi quedi atrapat pel corrent alienador de la història i per ell arrossegat fora de la comunitat. D'aquesta manera la pobresa social es desplega fins a fer-se dissocial i així revela el vertader sentit que té en el context de la història actual. La pobresa, com a fenomen social de la nostra societat i del nostre temps, encobreix la llavor de la dissocialitat. I tanmateix m'estic referint a la pobresa econòmica, - a la pobresa de recursos materials que té, per exemple, un obrer que guanya poc - perquè encara que sigui cert que la pobresa no es pot reduir a aquesta sola dimensió, del desplegament històric d'aquesta dimensió li arriba el sentit que de fet té i la seva entitat de fons. La pobresa material, a la nostra societat, és doncs més que pobresa material perquè forma part d'un sistema de producció que, amb el desplegament de les seves condicions, tendeix a esberlar la relació de l'individu amb el seu medi i amb la seva comunitat.

D'aquesta manera, pobresa i dissocialitat no sols es relacionen com l'efecte amb la seva causa, com s'havia dit abans, sinó també com la causa amb el seu efecte, i en això el cercle viciós de la pobresa queda tancat. Però en

realment més val dir que al capdavant la relació és d'identitat, i això es pot comprovar en el lumpen, on l'una i l'altra coincideixen al desplegar-se del tot.

Per això es pot dir que la capitalista és una societat dissocialitzadora. És una comunitat que, pel desplegament històric de les condicions objectives, ha afeblit els seus vincles; i és un sistema que no deixa de generar pobresa afeblint-los encara més pel cantó de la mateixa. En aquest sentit l'existència del lumpen no és un accident. És un producte normal de la societat en les vigents condicions. Per dir-ho així, a la societat hi ha un pendent que fa baixada i que a molts mena fora de la comunitat. Tanmateix no tots els pobres hi rellisquen fins el fons, però certament el camí hi és i no són pocs els que hi van a parar.

La pobresa mena doncs a la dissocialitat per ella mateixa i no pas indirectament pels problemes que sol comportar; no pas perquè traumatitza, per exemple, psíquicament o moralment, sinó perquè fragilitza la relació del jo amb el medi material, que és la base de la comunitat, i per tant fragilitza la relació amb la mateixa comunitat. Això no significa que no pugui arribar a afectar l'equilibri psíquic de la persona o que no pugui afectar la seva moral, cosa que també és freqüent, però la pobresa dissocialitza en quant específicament afecta, afeblint-la, l'esmentada relació amb el medi material. Tanmateix, tampoc això significa que sempre l'arribi a trencar tota vegada que, com ja s'ha indicat, també hi ha altres forces que militen en sentit contrari i que la venen a reforçar.

La pobresa té força de dissolució sobre el vincle social en quant expropia el jo del seu medi de producció. Primer expropia el medi de l'àmbit del jo i després, quan pel jo l'expropiació és assumida, es fa dissocial. L'expropiació, per tant, en primer lloc denomina la relació objectiva de la societat envers el jo; la desvinculació o dissocialitat denomina, en canvi, la resposta o la relació sociodinàmica del jo envers la societat a partir de la condició d'expropiat que aquesta li ha donat. Quan el jo, d'una banda, mira de realitzar-se en relació al medi de producció i, de l'altra, se'n troba expropiat, és fàcil que en lloc de restar aturat al capdavant acabi prescindint del medi, tal com la comunitat el defineix, i tiri endavant; però en aquest cas la relació, que no deixa d'establir-hi, i la seva realització són dissocials (3).

En aquest sentit la pobresa no és doncs un factor més que, junt amb els altres, dissocialitza també, sinó que amaga la força de dissolució que hi ha a la societat vigent i que, si de cas, pot ser contrarrestada i compensada per la força de vinculació que també hi ha, però no pas esborrada del tot. Encara doncs que no sempre la pobresa descobreixi la seva potencialitat dissocialitzadora, cal dir que sempre la porta a dins i que no deixa d'empènyer cap aquesta direcció.

L'home es vincula a la comunitat a mesura que es va apropiant del seu medi material, a través de la seva socialització i del seu treball posterior; però se'n desvincula a mesura que es va empobrint. L'eficàcia negativa de la pobresa li ve doncs del fet que opera en sentit contrari al de la socialització. Per la socialització el jo s'apropia del medi material i per la pobresa, en canvi, n'és expropiat. La socialització implica el jo al medi i el vincula a la comunitat; la pobresa, en canvi, fa que el jo vagi perdent la implicació i la identificació amb el medi i així afebleix el vincle amb la comunitat. S'entén doncs que l'home s'empobreix en sentit dissocial quan d'una manera o d'altra perd propietat i domini sobre el medi i, pel que fa a la relació amb el medi, perd conseqüentment relació amb la comunitat.

Però en dir que l'empobriment és el procés oposat al procés de socialització, potser algú es pot figurar que aquí es diu que la pobresa és només obra del jo o resultat exclusiu de la pròpia iniciativa. I certament no cal dir que també l'individu es pot empobrir ell mateix ja que, per una part, està en la condició objectiva d'"home lliure" (3.2.1; 3.2.3.) per a poder-ho fer i, per l'altra, no deixa de ser lliure en la seva voluntat. Però en general la pobresa denomina més aviat aquell conjunt de limitacions i dificultats que no està a les seves mans de superar i que s'oposen al seu esforç d'apropriació i domini del medi material. En aquest sentit la pobresa és una força que hi ha a la societat i que és estranya a l'individu i que l'estranya del medi i de la comunitat. Una altra cosa, però, és saber com opera aquesta força en cada cas.

c) LA POBRESA EN RELACIÓ A LA DIMENSIO ECONOMICA:

Quina és doncs la relació que hi ha entre la pobresa econòmica que és com s'entén normalment, i la pobresa tal com es revela en el lumpen que és com s'entén aquí? En principi caluria dir o bé que es refereixen a fenòmens socials diferents o bé que sí, de totes maneres, es volen referir al mateix, la definició econòmica de la pobresa no l'explica del tot.

Quan de la pobresa es dona només una definició econòmica, cal lògicament determinar alguns criteris comparatius que en delimitin els diversos límits (-), però per molt que s'arribin a afinar al capdavant no serveixen per a explicar la pobresa quan s'acosta al lumpen, que de fet no s'hi avé. Es pot considerar, per exemple, pobre la persona que no té diners per a menjar però que en té per a la droga? O que dorm a una pensió, i fins i tot sovint al carrer, perquè no pot pagar les despeses d'un pis però que no para de robar i de fer diners que després malgasta? O en quin sentit es pot dir pobre aquell que en té prou amb una ampolla de vi i que no necessita ni vol res més? O el que s'està morint d'inanició però que no vol treballar? Quan la dimensió econòmica de la pobresa es separa del seu context i significat més profunds, certament no es pot explicar la pobresa del lumpen ni el cercle viciós en el qual està atrapat. Però en aquest cas tampoc s'arriba a explicar la naturalesa històrica de la pobresa que hi ha arreu de la societat.

En aquest sentit pobresa econòmica i pobresa dissocial no són doncs pas el mateix. Per tant, pot donar-se l'una sense que l'altra es doni. Pot haver-hi, i sovint hi ha, una situació de pobresa econòmica sense que això suposi que el pobre es desvinculi dissocialment del medi o de la comunitat. I pot haver qui es desvinculi de la societat sense que en principi la situació econòmica sigui el factor rellevant.

La pobresa econòmica és factor de dissocialitat quan té sentit d'expropiació del medi de les mans del jo. Quan la pobresa econòmica és expressió de la pèrdua de domini del jo sobre el medi, és pobresa dissolvent que porta dintre seu força de desvinculació. Però cal entendre que el medi és el capital, un medi profundament transformat que no és fàcil dominar en competència amb els altres; un medi que té un nucli del qual els més forts s'han apropiat i del qual els més febles constantment són expulsats cap a la perifèria. Quan s'arriba a aquesta situació, la pobresa econòmica guairebé sempre significa estranyament o separació objectiva entre el medi i el jo i finalment pot significar desvinculació.

Però en aquest cas, lògicament, no sols l'estricta manca de diners té aquest significat. També cal dir el mateix de la immigració forçosa, del dèficit d'habitatge, del dèficit escolar, etc. i de tots aquells altres factors semblants al de la pobresa econòmica i que l'acostumen a acompanyar. El fet és que per sota de la desvinculació hi ha primer un retraïment del medi, un estranyament objectiu que es manifesta, però, de diverses maneres i que és la base i el començament de la desvinculació posterior. Aquesta pèrdua de contacte amb el medi vigent per part del jo, aquest allunyament i manca de domini sobre el mateix, és la pobresa en el seu profund significat. Per això s'ha dit que l'expropiació del medi és la condició objectiva del lumpenproletariat.

Encara que cal doncs reconèixer la distinció que hi ha entre pobresa econòmica i pobresa dissocial, ja que no sempre van juntes, de fet també cal afirmar la seva relació, ja que sovint hi van. En primer lloc, com s'acaba de dir, la pobresa econòmica és camp adobat per a la dissocialització ja que sovint té l'esmentat sentit d'expropiació. I res d'estrany hi ha en això a la societat del capital. És lògic que la pèrdua de domini sobre el medi del capital al capdavant es tradueixi en dificultats econòmiques i en manca de diners; i també ho és que la manca de diners es tradueixi en una progressiva pèrdua d'eficàcia on el diner és la màxima expressió del valor que el constitueix. Per això la pobresa dissocial és en gran part pobresa econòmica. En general, quan a la societat capitalista hi ha pobresa, sovint és pobresa econòmica i alhora dissocial.

Però aquesta estreta relació que es tradueix a nivell observable i quotidià, neix de fet d'un nivell més pregon. Pobresa econòmica i pobresa dissocial coincideixen en gran part perquè a la societat del capital el sistema econòmic s'ha convertit en la infraestructura que absorbeix el sistema social i

que, d'acord amb les seves condicions, el configura de baix a dalt. Per això el pobre sovint és dissocial i la pobresa econòmica tendeix a la dissocialitat. La dissocialitat no és només un defecte en la relació personal o en la relació d'ideal sinó un defecte en la relació amb el medi de producció i amb les condicions objectives del mateix. En aquest sentit la dissocialitat no deixa de ser una relació econòmica amb el medi. D'una banda és una relació amb la producció i per tant, de l'altra, una relació que ha sigut afectada i sobredeterminada com a econòmica per les condicions del capital. Per això en el fons s'arriben a identificar pobresa i dissocialitat. Però si de totes maneres es considera que val la pena de servir les dues denominacions, és per fer veure que la dissocialitat en el fons és un fenomen econòmic i que la pobresa en el fons és un fenomen dissocial o de desvinculació.

Caldria insistir a dir que la dissocialitat, així com també la socialitat, no deixen de ser relacions econòmiques; manifestacions oposades de la relació amb el medi de producció que ha sigut objectivament transformat, alhora que alienat, pel sistema econòmic vigent. Per això la dissocialitat té molt a veure amb la pobresa econòmica i al capdavant és el mateix; en el lumpen certament, però es pot dir que abans també.

Què és doncs la pobresa a la nostra societat? És un fenomen econòmic, però és més que econòmic degut al lloc que ocupa el capital. És també, per tant, un fenomen social i comunitari, personal i humà. No és que sigui un conglomerat o una suma de pobreses diferenciades sino que, a l'haver absorbit el sistema econòmic al sistema social, l'entitat de la pobresa no és sols econòmica sinó també social i humana en general. En aquest sentit val a dir que la pobresa social en el fons és sempre dissocial, o si es vol, dissocialitzadora; pobresa que desvincula o que, com a tal, tendeix a fer-ho encara que no sempre arriba al final.

I torno a repetir que estic parlant de la pobresa tal com és a la nostra societat; del fenomen social de la pobresa. Tanmateix la majoria dels pobres no són dissocials, però això, per dir-ho així, no és gràcies a la pobresa sinó a pesar d'ella. La pobresa, certament, pot ser una virtut i una pràctica aconsellable; però quan aquesta pràctica és una opció i no una imposició en el sentit de l'expropiació, ja no és la pobresa de la qual s'escà aquí parlant, però tampoc aleshores és la pobresa corrent. La pobresa social no és cap virtut, sinó que és un defecte objectiu i en tot cas un vici inherent al capital. Tanmateix de la necessitat es pot fer virtut i aquesta és una de les funcions del procés de socialització. La socialització assoleix de preservar i de reproduir la comunitat humana per sobre les condicions genèriques del capital i fins i tot per sobre la força dissolvent de la pobresa que n'és la condició particular; però en realitat no ho pot fer sense pagar un alt preu, el preu de l'alienació al capital que de totes maneres ha d'assumir.

10.2.- La sociodinàmica de la pobresa

En l'apartat anterior s'ha explicat que, a la nostra societat, la pobresa és la força d'expropiació que aliena l'individu del medi objectiu del capital, però que per la mateixa raó, en el context de la relació sociodinàmica que s'estableix entre el medi i el jo, la pobresa esdevé una força dissolvent que afebleix el vincle social i que al capdavant el romp. En aquest nou apartat, es tracta d'explicar aquest pas. La qüestió d'ara no és doncs saber què és la pobresa sinó com opera en concret. La qüestió és veure una mica més de prop allò que es podria anomenar "la sociodinàmica de la pobresa"; veure com la seva força, oposada a la sociodinàmica de la socialització, es va desplegant en el terreny de la realitat.

Al principi d'aquest capítol s'ha dit que les dues fonts d'on brollen les forces que integren la sociodinàmica de la socialització, són el medi material i el medi personal, que al seu torn són els components del medi en la seva totalitat. El jo doncs alimenta i recolza el seu ideal, d'una banda, en el medi material i, de l'altra, en el medi personal talment que el vincle social depèn de la diferenciada aportació d'aquests dos. Però la base és el medi material i quan l'aportació d'aquest falla, la relació falla també per l'altre cantó.

La qüestió es pot plantejar així: per què la pobresa dissocialitza? Dissocialitza perquè expropia i, en conseqüència, desfà la relació amb el medi; però per la mateixa raó desfà també la relació amb la comunitat. El medi de

producció és la base material de la comunitat (4.3.1.) i quan, per tant, la relació amb la base s'afebleix, s'afebleix també la relació comunitària que s'hi refereix. En aquesta situació doncs, el jo resta com després de la base, fora del lloc comú al qual els altres estan internament referits i que per això mateix per sota els manté units i vinculats entre ells.

Un altre aspecte de la qüestió és el següent: per què la pobresa va acompanyada no poques vegades de situacions que fan que el problema quedi augmentat? Per què, a més a més de les dificultats econòmiques, se n'acostumen a afegir d'altres que encara ho venen a complicar més tot plegat? Pensi's per exemple en els conflictes familiars que poden arribar fins a l'evasió i a la desfeta de la llar, en l'alcoholisme i la drogaaddicció, en el desenvolupament social que s'acostuma a amagar en els ghettos de la gran ciutat i en els problemes de tota mena que sol tenir la seva gent. Però ja s'ha fet notar que l'eficàcia d'aquestes situacions, més que psicològicament o moral, s'ha d'interpretar sociodinàmicament. La pregunta cal doncs fer-la així: per què la pobresa acostuma a anar acompanyada de situacions que sociodinàmicament tenen força de dissocialització? Ara es pot veure una mica més clara la contestació. La pobresa desfà la relació amb el medi i, per tant, desfà la relació amb la comunitat. La pobresa aliena les persones i les separa del seu medi de producció, però per la mateixa raó les separa entre elles i sovint les enfronta mútuament. A nivell de l'individu, fa que el jo resti alienat del medi i del altres i, a nivell col·lectiu, crea grups de desarrelats; grups de persones que no es poden vincular ni al medi vigent ni entre elles per fer-hi comunitat. Per això aquestes situacions són dissocialitzadores. Quan es cau en aquest extrem, també el medi personal es desfà i perd la força que podia tenir per a socialitzar i per a compensar la força negativa de la pobresa que arriba de l'altre cantó.

Tanmateix es pot objectar (i també aquest és un altre aspecte de la qüestió sociodinàmica que s'està plantejant i que la ve a complementar): però si aquesta és la força que té la pobresa, per què no dissocialitza sempre? O per què, en comparació amb els altres, més aviat són pocs els pobres que es fan dissocials? Cal doncs admetre que la força de la comunitat és molt important. Certament el vincle social depèn de la relació que dóna el medi material, però també de la que dóna el medi personal i aquest, quan no ha sigut encara gaire malmès per les situacions abans esmentades, pot tenir i en general sol tenir força suficient de compensació. Inclús en aquest cas la pobresa pot ser ocasió d'unir encara més la comunitat. Ho té res d'estrany, per exemple, que els membres d'una llar s'uneixin encara més per a poder-hi fer front tots plegats.

Però en tot cas aquest resultat és producte de la reacció que prové de la comunitat i de la seva força; producte de la relació que arriba del medi personal. Però la força de la pobresa, per ella mateixa, és força dissocial, primer perquè dissol la relació amb el medi material i després, perquè, en conseqüència, tendeix a dissoldre la relació amb el medi personal i, a partir d'aquesta doble dissolució, cada cop més a potenciar la dissocialitat. Que la dissolució, però, arribi al final és cosa ja de les vicissituds d'ambdós medis en la seva relació al jo i de les reaccions conseqüents, inclosa la del jo mateix. Però quan la dissolució es desplega del tot, emergeix el lumpen que n'és l'encarnació. En el lumpen la relació amb el medi material s'ha perdut i també la relació amb el medi personal, i en general ja no hi ha possible retorn.

Si doncs la pobresa acostuma a anar acompanyada d'aitals situacions sociodinàmicament dissocialitzadores, és perquè aquestes són obra de les seves mans. En el context d'aquestes situacions, les persones es troben més o menys allunyades del medi i de la comunitat, que són els punts de referència on el vincle social es recolza i d'on provenen les forces que intervenen en la socialització. Per això les persones tendeixen a fer-se dissocials. Tanmateix, aquesta tendència no veu necessàriament. La força de la relació que ve del medi personal és molt gran i gairebé sempre surt victoriosa de l'enfrontament. Però quan hi ha pobresa, hi ha enfrontament i aquest no deixa de sociodinamitzar, en un sentit o altre, la situació.

De totes maneres, a la societat, la pobresa "normal" que es pot observar més sovint, no és la dissocial sinó la socialitzada; és a dir, la pobresa venguda per la força de vinculació que hi ha també a la societat i que, procedent de la comunitat, evita la dissolució. Però el que també es pot

s'observar és que, malgrat la força que s'hi oposa, la pobresa no deixa de pressionar i a vegades és ella qui surt vencedor. En aquest apartat és això el que es vol explicar. Concretament la qüestió que es planteja es pot dir que és el pas de la pobresa normal a l'anormal. Com de la pobresa normal es passa a la dissocial? O com del proletariat pobre es cau en el lumpenproletariat?

La sociodinàmica de la pobresa s'ha exposat aquí en esquema o en les seves línies generals, però en la realitat concreta opera de moltes maneres diferents. I també en moltes diferents situacions es pot veure i analitzar en la seva eficàcia dissolvent. Es pot observar, per exemple, en el lumpen quan es comprova la dificultat que té aquest d'escapar-se del cercle tancat on ha caigut. També a la institució es pot veure, quan el noi sense encara gaires recursos li arriba el moment d'abandonar-la i de fer-se càrrec d'ell mateix, etc. De fet cada cas és diferent i com a tal se l'ha d'analitzar. Però per això mateix, l'objectiu d'aquest apartat no pot ser sinó limitat. Així i tot no deixa d'haver-hi situacions que es pot dir que, a grans trets, són bastant semblants i que, dintre de les variacions que s'hi puguin presentar, es van repetint amb més o menys freqüència. En aquesta perspectiva, i només a tall d'exemple, se n'exposen algunes a continuació.

10.2.1.- El pas a la dissocialitat en l'individu:

En primer lloc, el pas de la pobresa normal a l'anormal pot ocórrer en el transcurs de la història d'un mateix individu. El fet és que hi ha persones que durant un temps han viscut socialitzadament, treballant i captent-se com fan totes les altres, però que després, per "dificultats de la vida", acaben dissocials i vivint de la delinqüència o de la prostitució, com ho fan les persones del lumpen. La qüestió és saber com s'explica aquest pas individual i també en què consisteix. És que, per dir-ho així, hi ha una mena de procés de perversió moral? O una mena de degeneració psíquica? O un desànim progressiu? O potser una mica de tot? Ja s'ha dit que gairebé sempre són explicacions com aquestes les que s'acostumen a donar quan es mira d'explicar el per què a vegades el pobre socialment es torna anormal. Però l'explicació cal cercar-la en l'especial dinàmica que mena a la dissocialitat i en el paper que hi té la pobresa com a tal.

La pobresa mena a la dissocialitat perquè, a l'expropiar el medi comunitari de les mans del jo, no sols afebleix el vincle social sinó que fa que aquest hagi d'aguantar més tensió i també per això el fa més trencadís. L'ideal, que és la matèria de la què està feta el vincle social, defineix l'espai de realitat i de realització del jo mantenint l'unió, per un extrem, amb el medi material i, per l'altre, amb el medi personal, i aguantant-ne la tensió. Però quan un dels extrems se li escapa de les mans, ha d'augmentar el seu esforç, perquè la tensió i el risc de ruptura es fa més gran. En aquesta situació emergeix doncs la temptació dissocial, és a dir, la temptació d'abandonar els llocs de referència de la definició social de la realitat i, en conseqüència, de definir-la pel seu compte.

Això es pot dir d'una altra manera. Es pot dir que la pobresa redueix l'espai comunitari del jo. Per la pobresa el jo veu reduir-se l'espai on pot realitzar-se junt amb els altres i en igualtat de condicions. Per això tendeix a trobar el seu espai en una altra definició, encara que sigui allunyant-se dels altres o prescindint-ne del tot. Obligat a cercar la seva realització en zones cada cop més allunyades del nucli de la societat vigent, que és la societat del capital, finalment es veu empès a fer-ho al marge de la seva comunitat.

El fet és que el jo necessita intervenir com a subjecte actiu junt amb els altres en referència al medi de producció; afirmar-se com un protagonista més i realitzar-se personalment en l'obra comuna de la societat. O dit de la manera sociodinàmica que ja es va explicar: necessita abocar i emprar la seva energia libidinosa en l'àmbit d'allò que la comunitat fa. I si no pot fer-ho així, la seva libido, que ja des la resolució edípica és libido social, resta en suspens i es transforma en angoixa objectiva. Per això li cal doncs al jo un espai de realització que sigui comú, un espai on la seva aportació i treball individual es pugui trobar i sumar amb la realització dels altres. I si no té aquest espai que li permeti de participar com actor social en l'obra de conjunt, si no pot afirmar-se activament i eficaçment en la seva identitat en l'àmbit de la comunitat, se li planteja una contradicció.

Això no és pura teoria sinó que neix de l'observació del conflicte dissocial (1.1.2.). Allò que es pot observar és que quan el jo no té "res a fer" a la societat, un objecte social que pugui estimar o una obra que pugui crear, resta alienat, frisós i empès a trobar una sortida per un altre cantó i, en definitiva, fora de la societat. Per això li cal un espai de participació. Si el jo, amb el seu esforç personal, no pot apropiat-se de cap àmbit de realització social, si per més que treballi sempre resta alienat perquè tot està expropiat, al capdavant es veurà obligat a restar paralitzat en la seva realització o a realitzar-se dissocialment.

Vegi's doncs quin és el paper de la pobresa en aquesta qüestió. La pobresa redueix l'espai comú o de participació. Obliga el jo a realitzar-se en un camp cada cop més estret perquè expropia el medi social de l'àmbit del jo. D'aquesta manera s'afebleix el vincle que el refereix a la societat en general; però també d'aquesta manera l'energia del jo, al trobar barrat el camí, s'acumula i creix la tensió, i creix l'impuls conseqüent a alliberar-se del vincle social que en aquest cas més aviat empresona i fa créixer el desig d'anar per un altre cantó. Aquest és doncs el resultat de la pobresa. No és que el pobre, per pròpia iniciativa, es vulgui separar de la societat, sinó que primer la societat es separa del pobre i, acorralant-lo, el deixa sense espai de realització.

La pobresa que hi ha a la societat, fa doncs que aquesta mateixa societat no pugui ser el lloc apropiat per a la realització social del jo que s'hi troba, el lloc de destí natural de la seva acció i del seu treball. Per la pobresa el pobre, a la societat, resta alienat i per tant temptat d'abandonar els límits de la definició social. Tanmateix la dissocialitat no és l'únic camí que pot seguir el pobre en la seva alienació. Sense abandonar d'una manera tan clara i directa la referència a la societat, en el context de la pobresa el jo pot trobar altres objectes substitutoris que vinguin a aliviar la tensió i que facin de clavagueres a la libido malmesa per manca d'una utilització més eficaç. Però en definitiva aquests camins no deixen de ser anormals i en darrer terme també dissocials.

La droga i l'alcohol serveixen perfectament per a aquesta funció. En aquest cas la pobresa es tradueix en una altra mena de cercle viciós, si cap, encara més infernal. D'una banda la drogadicció, per exemple, és l'efecte de la dissocialitat ja que fa d'esponja que absorbeix la libido que no troba objecte a la societat; d'altra banda n'és la causa, perquè a l'absorbir-la impedeix que finalment s'obri al camí desitjat. I el mateix es pot dir de l'alcoholisme i també a vegades del joc i d'altres addiccions o dependències semblants. Qui hi queda atrapat, es converteix en dissocial perquè al capdavant la seva libido social, lluny del seu objecte natural, va per camins desviats i queda entretinguda i presonera d'altres objectes que la van enganyant (5).

Una altra manera d'evitar la manca d'objecte i la tensió conseqüent, és emprar mecanismes malaltissos de defensa, però que fan més mal que bé. Altre cop es tracta d'una mena de cercle viciós. Qui té una base psíquica un xic feble, enfront del conflicte que té amb la societat per raó de la pobresa, es val d'aquesta mateixa feblesa per a fugir de la realitat; però d'aquesta manera mai assoleix de resoldre el conflicte com cal que, al continuar viu en el fons, obliga a emmalaltir cada cop més. En aquest sentit es pot dir que el conflicte psíquic és el resultat del conflicte amb la societat, però també que n'és la causa del fet que aquest no s'enfronti i no es pugui resoldre mai. De la mateixa manera que una bona salut mental és condició necessària per a la ressocialització, és també doncs important per a superar el conflicte que les limitacions de la pobresa poden comportar.

Però no es tracta aquí de fer un llistat de possibles perturbacions. Es tracta més aviat de seguir explicant el per què la pobresa econòmica acostuma a no venir sola del tot sinó acompanyada de diferents seqüeles en altres dimensions; i també d'assenyalar alguns dels mecanismes i vicissituds que intervenen en aquesta situació. Tanmateix no tots els pobres queden atrapats en el cercle tancat de la pobresa, però el fet és que a vegades, el pobre es va enfonsant cada cop més i la pobresa se'n va emparant en tots els sentits. En primer lloc això s'explica per la relació d'alienació en què el pobre es troba respecte a un medi objectiu que domina cada cop menys i que li és més estrany (6); i, en segon lloc, per la manera que cadascú té d'enfrontar el conflicte que d'aquí es segueix.

El pas de la pobresa normal a l'anormal ve doncs promogut per la progressiva impossibilitat de realització satisfactòria en el medi de la societat que fa que la libido cerqui sortides marginals que en darrer terme encara empobreixen més. Tanmateix no sempre es cau en aquest atzucat, però quan s'arriba a aquesta situació, d'una banda es fa urgent d'apaivagar el conflicte i, de l'altra, cada cop són menys les maneres normals que hi ha de poder-ho fer. En aquest sentit el risc de fer-se dissocial va creixent. Però quan el pobre se'n fa, lluny d'alliberar-se de la pobresa, hi cau definitivament.

Vegi's doncs quines són aquelles "circumstàncies de la vida" que fan que el "pobre normal" esdevingui un "pobre anormal", delinqüent, drogaaddicte i fins i tot un malalt. A nivell sociològic s'acostuma a parlar de factors, però a nivell sociodinàmic caldria distingir. En primer lloc hi ha una sèrie de factors que s'identifiquen amb la pobresa i que signifiquen alienació o expropiació del medi objectiu de les mans del jo. La pobresa econòmica, el desarrelament que suposa la immigració, la manca d'escolarització, etc. són alguns d'aquells factors que cal entendre en aquest primer sentit. Però, en segon lloc, n'hi ha d'altres que van en el sentit de potenciar l'impuls i la necessitat que el jo té de realitzar-se i d'afirmar-se en el seu medi social i que per tant, en el context de la pobresa, augmenten l'angoixa i la temptació de rompre el vincle que el jo hi manté. En aquest cas, cal pensar, per exemple, en la petita comunitat que envolta el jo i que l'empeny al mateix ideal de vida encara que sigui delinqüent o drogaaddicte; en la necessitat, justificada o no, de diners; en la necessitat de conservar i d'augmentar la posició social enfront dels altres, etc. Són factors aquests que, combinats amb els primers que afebleixen el vincle amb la societat, fan que el jo es vegi impulsat a abandonar-la a la recerca d'altres horitzons i modes de realització.

La "temptació dissocial" respon generalment al joc de forces esmentat, però el fet que l'individu hi caigui realment depèn, com és lògic, no sols dels factors actuals sinó també dels passats i concretament de com s'han arribat a implicar mútuament en la biografia de la qual formen part. Es pot dir que depèn sobretot de la solidesa del vincle que al llarg de la seva vida el jo hagi assolit de tenir amb la societat. Depèn, per tant, de la seva biografia infantil en relació amb les figures de la seva llar i de la identificació que hi manté en referència a l'ideal social; depèn també de les relacions d'apropiació (econòmiques, culturals i de tota mena) que posteriorment hagi anat establint amb el medi social; i depèn també de les seves relacions i circumstàncies actuals. Caldria recordar que la qüestió es planteja en el terreny intermedi que hi ha entre el jo i la realitat objectiva i que al respecte cal tenir en compte tota una sèrie de vinculacions que en la biografia concreta de l'individu són de difícil seguiment. D'altra banda, en aquest terreny intermedi, la voluntat lliure no deixa d'incidir en el destí de l'individu i de les seves vinculacions.

Això no vol dir que el resultat sigui aleatori i, per tant, imprevisible. La pobresa és una força que determina d'una manera important talment que es pot dir que el lumpen és un món predeterminat. Aquí la voluntat poca cosa hi té a fer. En el món de la pobresa les circumstàncies internes i les externes acostumen a potenciar-se mútuament en el mateix sentit de ruptura i desvinculació. En aquest sentit, per a un nombrós sector de persones, el pas a la dissocialitat no es pot dir que sigui un fet aleatori tota vegada que hi ha una força important que empeny a donar-lo.

De totes maneres, cal reconèixer que no hi ha gaires adults que tot i la seva pobresa acabin fent aquest mal pas i el fet és que hi ha una gran quantitat de "pobres normals". Quan el jo adult ha viscut socialitzadament durant molt de temps, és difícil que acabi fent-ho d'una altra manera. Tanmateix pot fer delictes i fins i tot d'una manera habitual, però no d'una manera dissocial ja que és molt difícil que abandoni la seva comunitat i les seves relacions, llevat que no es produeixi alguna mena de traumatisme especial. Si de cas, el que acostuma a passar és que a poc a poc va relliscant de la seva comunitat i de la seva posició fins a trobar-se finalment entre els més marginats de la societat identificant-se allí amb el lumpenproletariat.

En canvi, aquesta situació de pas a la dissocialitat es pot observar amb més freqüència entre els nois joves, tota vegada que en ells la vida socialitzada encara no té una tradició gaire forta ni la formació del vincle social és prou consistent. Es podria dir inclús que aquesta situació de pas és

un mal de joventut, llevat d'aquells casos en els quals ja comença abans, quan el jo encara és infant. Però del cas dels nois joves se'n parla en l'apartat que ve; del cas dels infants, una mica més endavant.

10.2.2.- La impotència paterna:

Parlant dels barris obrers que aquí, a ciutat, tenen més problemes, i dels nois que es fan delinqüents pels seus carrers, un company, "educador de carrer", m'ho explicava d'aquesta manera: "La història d'aquests menors que viuen als barris del cinturó de Barcelona i que són delinqüents, gairebé sempre és la mateixa. Són nois que junt amb els seus pares immigrants van arribar a ciutat quan tenien 4 o 5 anys i durant força de temps no van anar malament. Però tot el dia s'estaven al carrer mentre els seus pares treballaven o descansaven a casa que era massa petita per a estar-s'hi tots plegats. I a l'arribar als 12 o 13 anys, es convertiren en delinqüents. Aquesta és la història que es va repetint amb més o menys variants. Com es pot veure, sempre els mateixos factors: immigració i falta d'adaptació, cases barates i barris sense condicions, pobresa econòmica i tota mena de dificultats."

En aquesta narració es pot observar una gènesi del problema diferent a l'anterior. El pas de la vida normal a la vida delinqüent, o de la socialitat a la dissocialitat, esdevé no en la mateixa persona sinó de pares a fills, amb el pas d'una generació a l'altra. I es dona perquè tots plegats es troben en males condicions i en aquestes circumstàncies als pares els és difícil d'exercir la seva funció. No és que no ho vulguin o no es preocupin, però el que fan sembla que no serveixi gaire. Per dir-ho així, fan el que poden però en les condicions, en les quals es troben, es veuen impotents i encara que ells treballin i s'escarrassin no poden evitar que els seus fills es facin delinqüents. En aquest sentit es pot parlar de la impotència de la funció paterna.

D'altra banda, la impotència dels pares en la seva funció socialitzadora, esdevé en el context d'un altre pas, i concretament en el pas del poble a la ciutat. De fet, entre les adverses condicions esmentades, hi ha també la immigració, que en la narració es considera un dels factors més importants en l'etiologia de la delinqüència. És doncs aquest un dels factors que caldrà tenir en compte i que caldrà explicar, la naturalesa de la seva causalitat; concretament el per què amb el pas del poble a la ciutat hi ha una pèrdua en l'eficàcia de la funció dels pares.

En principi es podria contestar que a la ciutat els fills es troben amb més perills i que per aquesta raó els pares han d'afanyar-se més per a poder-los ajudar. El que sembla cert és que si tots plegats no haguessin immigrat i s'haguessin quedat al lloc d'origen, encara que per dir-ho així la gestió paterna més o menys hagués sigut la mateixa, molts d'aquests xicots no haguessin caigut en aquesta mena de delinqüència que de fet, almenys fins no fa gaire, ha sigut un fenomen eminentment ciutadà. Semblaria doncs que, en aquest sentit, no es pot dir que la delinqüència d'aquests nois sigui el producte directe de la gestió familiar, ja que si així fos tant es donaria al poble com a la ciutat.

Però tampoc es pot plantejar la qüestió com si la gestió dels pares no hi tingués res a veure i tot depengués dels perills que pels nois representa la ciutat. La socialització sempre és funció dels pares i, per tant, cal dir que si de cas és l'eficàcia d'aquesta funció la que en el context de la ciutat sembla que hagi disminuït. Segurament no és que els pares, a ciutat, tendeixin a preocupar-se menys dels seus fills o se n'ocupin menys d'exercir la seva funció que abans quan eren al poble; però possiblement perquè se n'ocupen igual, d'aquí ve el problema. Sembla que a la ciutat els pares se n'hagin de preocupar més i que la seva intervenció hagi de tenir una qualitat diferent o hagi de ser més consistent. En definitiva cal que també la funció paterna com a tal s'adapti a la ciutat ja que altrament és fàcil que fracassi en el nou context. Per això molts pares, que eren efectius al poble en vista a la socialització dels seus fills, a ciutat esdevenen impotents. La qüestió doncs que ara es planteja és explicar, pel que fa a la funció paterna, la raó i la naturalesa d'aquesta mena de disminució que ha sofert, i la raó i la naturalesa de la nova adaptació i potenciació que la ciutat li exigeix; cal saber què és allò que la funció paterna ha perdut pel camí mentre emigrava i què és allò, per tant, que ha de

recuperar.

Aquest és doncs el plantejament que aquí es fa. La qüestió que en darrer terme es mira d'esbrinar és el pas de la socialitat a la dissocialitat, però en el cas que aquí es contempla es pot observar que aquest fet té lloc en el context del pas d'una generació a una altra i per això la qüestió queda centrada en la funció paterna. Però, a més a més, s'observa també que aquesta funció queda problematitzada en el context del pas al poble a la ciutat i, per això, la qüestió de la funció paterna queda aleshores centrada en aquest aconeteixement. I és en la perspectiva de tot aquest context especial, on finalment es planteja el paper que la pobresa hi pot fer.

La pobresa s'ha vist que no és un simple factor sinó un aconeteixement de fons que incideix negativament sobre la força de vinculació que hi ha a la societat i que la manté. Cal doncs saber primer com són aquestes vinculacions, i a partir de quines condicions es generen, per a poder saber després com la pobresa les pot dissoldre o dificultar. En primer lloc es té en compte doncs la composició, la consistència o la fragilitat, del material sobre el qual la pobresa ha de treballar; després es pot tenir en compte com ho fa.

Es tracta doncs d'explicar el per què, com sembla, no és del tot el mateix exercir la funció paterna a la ciutat que al poble, i esbrinar en què consisteix i d'on ve la diferència. Però potser abans, i per a això mateix, serà bo de tornar a recordar en què consisteix ara aquesta funció. Es tracta d'una exigència especial que recau sobre els pares en el context de la societat del capital. No cal dir que els pares sempre i arreu, a totes les societats, han tingut la funció de tenir cura dels seus fills, però en les condicions vigents una nova funció s'ha vingut a afegir. Concretament la funció de refer a un nivell superior, i amb la seva vinculació, la desvinculació objectiva que el desplegament de les condicions de la societat ha generat. En aquest sentit es pot dir que la gènesi d'aquesta funció paterna correspon a la gènesi del capital. La gènesi del capital, i el desplegament de les seves condicions, significa doncs que, en principi, la relació objectiva de l'individu amb el seu medi de producció s'ha afeblit (5.2.) però, en conseqüència, significa també una nova exigència de relació a un altre nivell; significa que cal incrementar la relació sociodinàmica que hi ha d'haver entre el jo i les figures paternes pel que fa a aquesta qüestió (4.2.). A la societat capitalista ja es va explicar doncs que hi ha un nou conflicte (el conflicte pre-social: 5.3.1.), i per tant, com una mena de nou "perill" o risc especial. En el seu context pares i fills cal que es relacionin, i reelaborin les seves vinculacions, talment que s'empleni el buit que entre el jo i el medi el desplegament de les condicions objectives hi ha deixat.

Però un cop recordada la naturalesa que té la funció paterna per raó del capital i del desplegament de les seves condicions, cal recordar també que, segons l'explicació de Marx, és a la ciutat on aquestes condicions assoleixen de tenir el seu màxim desplegament; desplegament que, d'altra banda, va en el sentit de la producció agrícola a la industrial i, per tant, en l'esmentat sentit del camp a la ciutat (7). La producció capitalista, a mesura que es va desenvolupant, necessita concentrar, per una part, més massa de capital i, per l'altra, més massa de treball, és a dir, de treballadors; i la ciutat (la ciutat capitalista) és la conseqüència i la realització d'aquesta concentració, però també de l'oposició que hi ha entre els seus components. Tanmateix, l'expropiació, i l'oposició conseqüent, en les zones de la ciutat que coincideixen amb la zona de més positiva influència del capital, no es pot veure gairebé; però, en canvi, no costa gaire de veure en la perifèria de la ciutat que és també la perifèria del capital. En les zones expropiades de la ciutat, i en oposició a la cara brillant, es reflecteix la cara fosca del capital. La ciutat representa doncs, o ha representat fins no fa gaire, l'espai punta de l'evolució històrica; però, per la mateixa raó, és també l'espai on la dissolució dels lligams de l'home amb el seu medi arriba al final i on, per tant, d'una manera més clara es pot observar. I de fet és el lumpen ciutadà la màxima expressió d'aquesta dissolució (8).

Es doncs, si de cas, en aquest sentit que es pot afirmar que la ciutat és més "peril·losa" que el poble. Tanmateix en principi val a dir que el perill més aviat està en la societat del capital; però aquesta societat i el seu perill especial es despleguen del tot a la ciutat. No és que la ciutat sigui una

comunitat pitjor que la del poble, més conflictiva o inhumana, potser per cas. Inclús s'ha de dir que en molts aspectes és una comunitat millor, més plena de recursos i d'oportunitats i, per tant, més enriquidora en general. Però és un espai on el risc de quedar expropiat i despenjat del medi i de la comunitat del capital, és més gran.

Es pot pensar, per posar un exemple, que un dels factors que ve a complicar les coses a ciutat és la gran quantitat de gent que hi ha en comparació a la petita comunitat del poble. I en aquesta línia sovint es diu de la ciutat que és un medi més inhumà i certament més impersonal. Però el perill de la ciutat bàsicament no rau en el fet de ser una comunitat més gran sinó en el seu presupòsit, ja que el fet de ser una estructura que abasta més gent ve possibilitat i propiciat pel major desplegament de les condicions objectives, que és d'on ve el problema de fet. El major nombre de gent es pot dir doncs que és factor de dissocialitat certament, però només en quant és concreció i expressió de l'esmentat desplegament i de les conseqüències desvinculadores que té. Si bé doncs és cert que a la ciutat hi acostuma a haver més mitjans de promoció, també ho és que si el jo no assoleix de vincular-se al medi social al què pertanyen, de res li val si no és per quedar distanciat encara més de la resta de la comunitat que se'n serveix.

Passar del poble a la ciutat pot ser doncs un problema, però bàsicament no pas perquè en aquesta hi hagi "més perills" en un sentit moral, sinó perquè la ciutat és una realitat, alhora que més complexa, més diluïda i diluent que per això mateix exigeix que hi hagi un canvi en la relació entre pares i fills en "referència" al nou context social. Quan la família es trasllada del poble a la ciutat, en l'itinerari que fa, hi ha un salt d'entitat que pot significar la pèrdua del domini de la realitat per part dels pares i, per tant, una pèrdua important en l'eficàcia de la seva funció. En aquest sentit, el vertader "perill de la ciutat" està en el fet que el fill es quedi abandonat de la funció paterna que tan necessita en aquest nou espai que, especialment en la perifèria i en comparació amb l'espai del poble, és objectivament menys integrat i més desintegrador.

El perill d'abandó per part de la funció paterna, i per tant de dissocialització, es pot veure més clar si, a més a més de la poca consistència que té el teixit ciutadà, es pren esment del fet que aquesta funció a la ciutat és avui dia exercida per la família nuclear. Deslligat l'home dels seus vincles naturals amb el medi i amb la comunitat, individu lliure de la "terra" i individualitzat dels altres que també la treballen, queda lligat a la societat en principi només a través del lligam amb unes poques persones que en aquest sentit queden objectivament investides i sobredeterminades en la seva funció (3.1.2.). Especialment a ciutat tot depèn doncs d'aquestes poques persones i del seu petit àmbit de relació. I fora d'aquest àmbit en principi no hi ha vinculació sinó més aviat un buit objectiu entre el jo i la societat perquè el desplegament històric de les condicions objectives els ha separat. Es podria dir, per tant, que a mesura que la realitat social s'ha anat desplegant en les seves condicions de base i ha anat creixent inclús com a ciutat, la base del vincle social s'ha anat reduint i s'ha refugiat en un petit "nucli" familiar que per això mateix ha anat creixent en responsabilitat i ha anat desplegant la importància de la seva funció.

La qüestió de la pobresa i l'eficàcia que té a la ciutat respecte a la dissocialitat, cal contemplar-la doncs sobre el rerafons del context explicat. En principi es pot dir que, a la ciutat, el jo es troba més distanciat del medi i de la comunitat i en aquest sentit cal que faci una tasca més complexa d'apropiació que la pobresa pot més fàcilment interferir; d'altra banda, i per la mateixa raó, les conseqüències de la pobresa a la ciutat són més profundes i devastadores pel que fa a la socialització.

A la ciutat l'individu, i en especial l'individu pobre, risca de quedar més estranyat pel fet inclús que el medi ciutadà, que no deixa de ser un constructe del capital, és més ric i sofisticat i per tant de més difícil domini i apropiació. Al poble, l'individu pot ser molt pobre, com pot ser-ho també el poble sencer, però entre l'individu i el medi que l'envolta mai hi haurà la distància i l'alienació que hi pot haver a la ciutat. La ciutat s'ha dit abans que és la punta de llança de la història i del desplegament del capital, però

per això mateix l'individu en pot quedar despenjat i el pobre no ho té fàcil per a poder-ho evitar. D'altra banda, quan el cas arriba i el pobre es fa dissocial, la distància que el separa de la comunitat, que va fent camí (el camí del capital) i que ell no ha pogut seguir, no deixa de créixer i de fer-se més gran (3).

De totes maneres és de la funció paterna que ara s'està parlant. Els pares, encara que emigrin a la ciutat, si no ho han sigut abans no acostumen a fer-se dissocials; però a vegades no poden evitar que ho arribin a ser els seus fills. Els pares, més que en la pròpia identitat social, se'n ressenten doncs i s'empobreixen en la seva funció. I això es comprèn millor si es té en compte el que abans s'ha dit de la família nuclear. La importància de la pobresa, amb vista a la dissocialització, creix a la ciutat, però creix també degut a la posició de la família nuclear.

Si les poques persones, de les quals depèn l'infant, per raó de la seva pobresa es van desconnectant del medi, també l'infant en aquest àmbit de relació quedarà empobrit i abandonat, i al capdavant li serà difícil de connectar amb la societat. En les condicions normals, la capacitat de protecció que cal que els pares tinguin envers el seu fill pel que fa a la relació amb el medi, ja ha de ser prou important; però quan les condicions són les de la ciutat i, a més a més, les de la família nuclear, encara ho ha de ser més. Però, per la mateixa raó, també ha de ser important la relació de dependència que cal que el fill mantingui amb aquestes poques persones i amb el petit àmbit protector de la llar. Tanmateix aquesta capacitat de protecció en referència al medi, es perd quan per la pobresa es perd el domini sobre el mateix. Es perd la relació de protecció que representa el petit nucli de la llar, però en conseqüència també aleshores es perd la relació de dependència del fill envers la llar i es perd, en darrer terme, la possibilitat de vinculació amb la societat.

El perill de la ciutat està, per tant, en el risc que té el jo de fer-se independent massa aviat tota vegada que la llar nuclear pot ser massa feble i massa impotent a l'hora de protegir en referència al medi i, en conseqüència, de vincular. Però a més a més, a la ciutat aquest pot ser el cas de molts nois i de moltes llars. I això és un altre factor que ve a complicar encara més la situació i a potenciar prematurament la independència i la desvinculació de la llar i de la societat. En aquest cas, a la feblesa de la llar i de la comunitat ciutadana, cal afegir la força d'atracció del grup dels "col·legues" que és la comunitat alternativa que es forma a l'altra banda de la frontera social. No cal dir que, enfront d'aquesta força, la funció paterna encara es pot trobar més impotent.

10.2.3.- L'infant sense llar:

La pobresa i la seva eficàcia dissocialitzadora, en el cas que ara es contempla, es manifesta d'una altra manera. Es tracta del nen que, pel fet de no tenir llar, és ingressat a una institució. Sobre el tema de l'abandó i de la institució de menors se'n parlarà també en el capítol que ve, però ara es vol subratllar alguns aspectes que són importants i que tenen a veure amb la qüestió de la pobresa, que és el tema del capítol present. El que es vol subratllar, concretament, és que el nen abandonat, pel fet de ser-ho, és un nen pobre i també per aquesta raó, un nen que està en perill de fracassar en el seu procés de socialització. Observant el nen en aquesta situació es podrà doncs seguir veient de prop el camí que, d'una generació a l'altra, fa la pobresa a la nostra societat; i també es podran descobrir nous aspectes en la força i en la manera que té d'actuar i d'assolir el seu resultat. De fet la sociodinàmica de la pobresa té moltes maneres de desplegar-se en el context de la societat i d'obstaculitzar la relació que cal establir per a fer comunitat. I una d'aquestes maneres es pot veure en el problema que acostuma a plantejar-se entre el nen que no té llar i la institució que li dona acolliment.

Coneguda és, certament, la dificultat que la institució de menors experimenta d'educar molts dels infants abandonats que hi van a parar. En gran part això s'atribueix al fet que el menor, quan hi arriba, ja porta dintre seu molts conflictes que són difícils de tractar, però per això mateix s'insisteix a dir que el menor, a la institució, cal que trobi unes condicions adequades i especialment unes persones amb qui pugui establir una bona relació. La situació,

però, no deixa de ser bastant difícil. És difícil el menor; també és sovint difícil poder comptar amb uns recursos que de fet són massa limitats; i és difícil també trobar les persones preparades i disposades a exercir la funció que la situació requereix. El nen que es troba abandonat i que, per tant, ha de ser acollit i socialitzat a una institució, ho té doncs bastant complicat.

Amb això, naturalment, no s'intenta aquí de criticar la institució. Al contrari. El que es diu és que, en la seva gestió, hi ha una dificultat que no depèn pas d'ella però que ella ha d'assumir. I de fet, cal reconèixer que és més difícil que el menor es socialitzi a partir de la institució que a partir de la seva pròpia llar; però també cal reconèixer que aquesta a vegades per desgràcia pot fallar. De totes maneres, sigui a partir de la llar, sigui a partir de la institució, el nen ha de ser socialitzat. La qüestió doncs que aquí es planteja és la de saber quina és la diferència que hi ha en el procés en una i altra situació, i la naturalesa de la dificultat que sembla inherent a la institució. És una qüestió d'estimació i dedicació per part dels educadors? És una qüestió de recursos materials? O potser el problema és una mica tot plegat?

Ja s'ha dit que en aquest apartat es vol subratllar aquells aspectes que més es refereixen a la pobresa, dels quals, d'altra banda, no se n'acostuma a fer gaire esment a l'hora d'explicar el procés de socialització tal com de fet es desenvolupa habitualment. En principi doncs, i d'una manera gràfica que certament caldrà explicar millor, potser la qüestió es podria expressar així: El nen que, a la nostra societat, queda abandonat, és un nen pobre i com tots els nens pobres ho té malament i risca d'esdevenir dissocial. En una societat fonamentada en la propietat privada de la família, un nen abandonat és un individu sense propietat (ja que la propietat privada es transmet a través de la família), i és un individu que no és propietat de ningú. És doncs un individu que risca de quedar sense comunitat.

Ho té malament perquè la societat difícilment refà, en segona instància, allò que falla en la base i que sovint ella mateixa ha contribuït a desfer. En aquest sentit la institució de menors no ve doncs a adobar la situació bàsica de l'infant abandonat sinó que, fins a cert punt, més aviat la ve a tapar. Malgrat el que se li pugui dir, la institució no és la casa del nen, no és la seva llar, sinó que és una casa de l'Administració Pública, posem per cas, destinada a ser utilitzada però no pas a ser apropiada per ningú. El nen abandonat, encara que a la institució sigui ben tractat, continuarà doncs pobre com sempre. I és a partir d'aquesta pobresa, d'aquesta manca de família i de propietat familiar, que s'haurà de socialitzar. Aquest és l'objectiu de la institució, i també la seva dificultat. Si la tasca de la institució és difícil, moltes vegades no és pas per la manca de bons educadors o per la manca de recursos objectius, encara que també aquests dos factors es poden donar; és per les condicions de base de les quals parteix i en les quals es troben els seus infants. Encara que tingui recursos abundants, la institució és sempre una institució de nens pobres als quals ha de socialitzar a partir d'aquesta condició.

El nen de família normal no es troba en la mateixa situació objectiva. Té una llar i uns recursos materials que, pel fet de ser propietat dels seus pares, també són de la seva propietat i d'ells es pot apropiat. I apropiant-se d'ells i de la seva llar, s'apropia així de la societat. El nen pobre, en canvi, i en especial el nen sense família, ha d'apropriar-se de la societat sense tenir-hi cap propietat; ha d'arribar-hi fent un salt en el buit, un buit de propietat.

Aquesta és una dificultat bàsica de la institució de menors; però aquesta dificultat, lluny d'invalidar la seva tasca, exigeix en tot cas que sigui més acurada de part dels educadors. D'una manera semblant a com es planteja en totes les famílies pobres, la poca propietat i la relació personal ha d'arribar a compensar la desigual relació que el nen abandonat té amb el medi material de la societat, i malgrat tot ha de ser la plataforma que li permeti de salvar el buit esmentat. Però per la mateixa raó, la relació personal acostuma a ser també més difícil i complicada.

El nen d'institució certament moltes vegades és conflictiu, però el conflicte també ve d'aquí. El seu conflicte no deixa de ser expressió del conflicte social que hi ha en la base de la societat; és l'expressió, a nivell

de la seva experiència, de la conflictiva relació que rep per part de la societat. En aquest sentit caldria entendre que els conflictes del nen a la institució no són només conflictes psíquics o problemes de caire afectiu; són també conflictes socials, conflictes de i amb la societat.

Això no ha d'estranyar. També els barris pobres de la ciutat estan carregats de conflictes personals entre pares i fills per una raó semblant. El procés de socialització del pobre és diferent del procés del qui no ho és (6.3.) perquè, si bé l'objectiu és el mateix, el punt de partida no ho és; l'objectiu és que tant l'un com l'altre assolixin de tenir una bona relació amb la societat, però de fet han de partir d'una diferent relació de la societat amb cada un d'ells i el pobre, val a dir que sovint d'una mala relació. El procés de socialització, cal potser repetir-ho, no és una tasca que té lloc només entre els individus sinó entre ells i el medi configurat per les condicions objectives de la producció, però aquestes no són les mateixes per a tots.

Ja es va comentar a un altre lloc (9.3.0.) la crisi que el nen d'institució acostuma a passar als 12 o 13 anys i que a voltes significa l'ingrés a la dissocialitat. Aleshores es deia que aquesta crisi cal entendre-la com la pròpia de l'adolescència però, si es té en compte el que aquí es diu, també cal afirmar que és una crisi pròpia de l'especial condició de pobresa en què es troba el nen d'institució. Aquesta crisi especial no ve només del fet d'entrar a l'adolescència sinó també del fet de prendre consciència de la seva situació; una renovada consciència de no tenir pares que es facin càrrec d'ell i d'haver-s'ho de fer tot sol i sense l'ajut dels recursos paternals en la nova perspectiva de futur que s'obre al seu davant.

Certament, al llarg de la seva crisi, l'adolescent s'independitza del seus pares, però això ho pot fer sense complicacions addicionals precisament perquè sap que compta amb ells i amb els seus bens inclús materials. És doncs important que en aquesta situació l'adolescent tingui pares i pugui comptar amb la seva llar i amb la seva propietat. Però no és aquest el cas del nen d'institució, i també això explica la seva crisi. Quan li arriba l'hora de projectar-se a la societat, no troba ningú al seu costat que li ofereixi la protecció, també material, amb la qual els altres nois poden comptar. En aquest sentit, el seu desequilibri a la institució és també un desequilibri objectiu amb la societat; ell es troba desequilibrat respecte a la majoria dels nois de la seva edat, i respecte als recursos que són normalment necessaris amb vista a la socialització.

Tanmateix la institució els hi pot donar i cal que els hi doni lògicament; però no m'estic referint a la materialitat dels recursos objectius sinó a la relació que s'hi pot establir. El problema d'aquí ve. El problema no està en el fet que es donin o no es donin aquests recursos, com per exemple diners, sinó en la relació que hi ha sota aquest "donar" i en la relació que hi ha sota el "rebre" també. Encara que els recursos objectivament siguin els mateixos, de fet és molt diferent si hom els rep dels seus pares o dels serveis socials; si són els recursos de la pròpia llar o de la institució de menors. Inclús s'ha de dir que en el fons no es tracta pas dels mateixos recursos perquè tampoc allò que veritablement es dona, que és la relació, és la mateixa. Per això no és estrany que sovint el menor utilitzi malament els recursos de la institució, ja que en el context d'aquesta relació diferent, és difícil que se'ls apropiï com cal. En aquest cas, el menor no fa servir la relació amb els bens materials com a plataforma per a apropiat-se de la societat i, d'aquesta manera, acaba fracassant en el procés de la seva socialització.

No és doncs una qüestió de recursos sinó de la relació amb ells, i la relació de pobresa no es canvia certament pel sol fet que els recursos es vagin multiplicant. La relació de pobresa és la condició del nen abandonat i és aquesta una de les greus dificultats de la relació institucional; dificultat que la institució no sols no resol d'entrada amb els seus recursos sinó que és a partir d'ella que s'ha de posar a treballar. Al parlar del nen abandonat sovint s'affirma que és necessari de posar-lo en les mateixes condicions dels altres talment que gaudeixi dels mateixos recursos i oportunitats, però és que en realitat, per bona que sigui la institució, ni ho pot fer ni és aquest el seu objectiu. La condició del nen d'institució és la seva pobresa familiar i personal i encara que a la institució, gràcies als recursos de la mateixa, això no es noti gaire, la pobresa del nen bàsicament roman i amb vista al procés de

la seva socialització cal que sigui assumida per ell, lògicament, però també per les figures responsables de la seva educació.

No fa gaires anys que aquí, a casa nostra, la institució de menors va ser objecte d'una profunda transformació. Fins aleshores més aviat havia sigut considerada com un afer de la Beneficència, però a partir d'aquest moment va ser assumida com un afer normal de l'Administració Pública del qual se n'havia de responsabilitzar plenament. Un dels objectius i criteris d'aquest canvi va ser precisament el d'assolir que el nen, malgrat trobar-se a una institució, pogués gaudir d'unes condicions semblants a les dels altres. De fet es considerava que res tenia d'estrany que molts d'aquests nens fracassessin en la seva socialització, ja que al capdavant eren també, si no maltractats, tractats almenys en condicions d'inferioritat. Per això els grans asils han anat desapareixent i han sigut substituïts per altres residències més adients. Però de fet el problema continua perquè continuen també en el fons les mateixes condicions de base.

El nen de la institució d'avui realment continua tan pobre com el nen de la institució d'abans perquè cal reconèixer que les condicions de base són les mateixes. En aquest sentit la institució no ha sigut profundament transformada. En realitat no ho pot ser. En tot cas una revolució profunda no es pot limitar a la institució perquè les condicions que han de ser canviades no estan al seu abast. El problema de fons no està en l'estructura de la institució sinó en la infraestructura de la societat que és la que fa que aquests nens siguin pobres i diferents i que a diferència dels altres no tinguin propietat on recolzar la seva socialització.

Tanmateix els responsables de la institució s'afanyen, pel què d'ells depèn, a reduir d'alguna manera aquesta diferència. Procuren que el nen no la noti gaire i que per ella no quedi marcat. De fet es considera que molts dels problemes venen precisament de l'"estigma" que la institució difícilment pot deixar de provocar en els seus estadants que, pel fet de ser-ho, es senten diferents i discriminats. Per això s'aconsella que la institució sigui ben bé l'últim recurs; però si al capdavant no es pot evitar, s'insisteix a dir que cal reduir al mínim les conseqüències reduint també al mínim les diferències. En aquesta línia es procura que la institució sigui el més semblant possible a qualsevol altra llar i que al nen no li manqui res, i no sols naturalment res d'allò que és essencial sinó també res d'aquells mitjans i avantatges normals que tenen els nens de famílies corrents.

Però malgrat els esforços que es puguin fer, la diferència de fons no es pot esborrar. La condició del nen d'institució torno a repetir que és la seva pobresa i aquest buit, per dir-ho així, no s'omple pel fet de ficar-hi molts objectes. El nen que té pares no es socialitza perquè d'ells rebi moltes coses sinó perquè a través d'aquestes coses, poques o moltes, ell participa i disfruta de la relació d'ells i de la propietat de la seva llar. Això és el que no té el nen d'institució i el que no es pot substituir. I si s'intenta de substituir en base a donar moltes coses el resultat pot ser pitjor i concretament la pèrdua de la consciència de la pròpia realitat, substituïda per una falsa realitat i consciència.

No voldria fer-me entendre malament. Que hom no pensi que no estic d'acord que el nen d'institució, a diferència d'abans, pugui gaudir de tots els recursos que tenen els altres nens. Tant de bo que de recursos n'hi haguessin més, i no cal dir que al respecte caldrà seguir-se esforçant. Però aquest desig no ha de fer oblidar la condició de pobresa en què es troba el nen d'institució, i cal procurar que tampoc ell l'oblidi. No critico, per tant, el fet de comptar amb aquests recursos sinó la instrumentalització que algunes vegades d'ells es fa. Amb l'excusa que el nen a la institució ha de trobar recursos semblants als què hauria d'haver trobat a la seva llar, s'oblida que no té llar. I això no obstant, el procés de socialització no ho ha d'oblidar i no ho oblida de fet.

No vull dir tampoc que al nen d'institució se li hagi d'estar recordant a cada moment la seva condició. Això fóra pervers; però també és pervertir la realitat mirar que l'oblidi. Tanmateix es tracta d'un equilibri delicat, però l'equilibri s'ha d'assolir afirmant la contradicció que de fet hi ha i no pas negant-la. D'una banda se li han de donar al nen moltes coses perquè les necessita per a fer una vida normal, tot dient-li que no n'ha de fer cabal, però, d'altra banda, també cal dir-li que tard o d'hora s'ho haurà de fer tot

sol perquè aquesta és la seva realitat de futur tota vegada que és també la de present. El nen, en el seu procés de socialització, no es podrà doncs apropiat com cal de les coses que se li donen, si no parteix del reconeixement de la seva manca de propietat. Això pot semblar molt dur, però aquesta és la condició del pobre a la nostra societat, i res es guanya volent-ho dissimular.

Però, al llegir aquesta explicació, potser algú pot pensar que si el nen abandonat a vegades no se n'aprofita com cal dels recursos que se li donen, és perquè no només és pobre de bens materials sinó també de bens afectius que són els més importants. I de fet abans s'ha dit que no és la materialitat dels objectes que es donen allò que val sinó la relació que els acompanya. Però això no s'acabaria de comprendre prou bé si s'entengués que la força socialitzadora rau sobretot en la relació afectiva o en l'amor personal que ha d'acompanyar els objectes que es donen i la protecció en general. En realitat la relació amb els objectes, és a dir, la relació de propietat, també és una part integrant del procés de socialització, i fins i tot es pot dir que és ella la que delimita l'àmbit de la relació afectiva o interpersonal. Per tal d'explicar d'una manera més concreta el que es vol dir amb això, potser serà bo d'insistir en la comparació que cal seguir fent entre la relació que es dóna a la llar i la que es dóna a la institució.

Els pares, a la seva llar, projecten objectivament sobre el seu fill moltes més coses que no pas l'educador sobre el nen a la institució. Projecten una relació paterna que és més consistent perquè inclús abasta els bens materials, culturals i de tota mena que tenen a la seva llar. Projecten en definitiva la seva propietat, la propietat privada de la seva llar i també en aquest sentit es pot dir que l'afecte que tenen envers el seu fill és un afecte privat. De fet, per a l'educador de la institució, una és la relació que manté amb els nens de la mateixa i una altra la que manté amb els seus propis fills a casa seva. Els seus fills són els beneficiaris dels seus bens, però no sols per a disfrutar-los en el futur sinó també i sobretot en el present; sempre tanmateix privadament. La propietat dels pares és una propietat privada, però alhora una propietat compartida per tota la família; una propietat familiar. Però per això mateix la relació que s'estableix entre les persones de la família, entre els pares i els seus fills, és també una relació privada, una relació que es dóna a l'interior dels límits de la propietat privada de la llar. D'aquesta manera, la relació familiar ve delimitada per la relació privada amb els bens, i ni aquests ni la relació afectiva que s'hi refereix és disfrutada pels estranys.

Allò que els pares donen al seu fill no és doncs només relació afectiva acompanyada d'objectes, o una suma d'objectes acompanyats de relació afectiva. En comparació amb allò que l'educador dóna al nen de la institució és quelcom més privat i més profund també. Els pares, per dir-ho així, no donen objectes en propietat sinó que donen "propietat sobre la seva propietat", participació en l'àmbit privat de la llar, i per això el seu fill més fàcilment se'n pot apropiat com cal. En aquest sentit es pot dir que l'infant que té pares es sent protegit perquè veu que compta amb la seva propietat privada i que inclús ell mateix en forma part. Ho dic en termes comparatius. En un altre context s'insisteix a dir que els fills no són propietat privada dels pares talment que aquests no en poden fer pas el que vulguin ni predeterminar el seu destí; però en el context que aquí es planteja la tragèdia del nen abandonat és que no és propietat de ningú i resta fora de la propietat privada de la llar.

El nen que no té pares és doncs un nen talment pobre que, llevat del cas d'adopció, no pot tenir el mateix vincle de protecció que tenen els altres nens, ni que sigui per mitjà de la institució; no pot entrar en principi, respecte als bens materials, en la mateixa relació. Però també per això risca més que els altres nens de fracassar en el procés de la seva socialització, que no deixa de ser també un procés d'apropiació dels bens de la societat i del seu ideal de propietat.

El nen que té llar i que experimenta, per tant, que participa en la seva propietat, a l'utilitzar els seus bens tendeix a fer-ho d'acord amb l'ideal patern que regeix aquesta propietat i tendeix, per tant, a identificar-se amb el mateix (10). Però el nen que per no tenir llar està a la institució, no té una relació tan estreta amb la propietat de la mateixa i resta més allunyat del seu

ideal. La seva propietat i la propietat de la institució no coincideixen tant com a la llar i, per tant, també més difícilment el seu ideal s'identifica amb el de la institució. Per això és fàcil que el nen d'institució no s'aprofiti dels seus recursos amb vista a la socialització, o se n'aprofiti malament i n'abusi al fer-ho en funció d'un altre ideal, mangant o delinqüent.

Vegi's doncs per què acostuma a ser difícil i conflictiva la socialització del nen abandonat, que d'altra banda sol ésser un nen procedent del lumpen. Bàsicament no només perquè no té persones que l'estimin i es facin càrrec d'ell, cosa que molt bé pot trobar a la institució, sinó perquè resta al marge de la relació que amb els bens de la societat hauria de tenir normalment, com tenen els altres nens per mitjà de la seva llar, i això la institució ja no ho pot suplir. Per dir-ho així, el nen abandonat és molt fàcil que acabi essent un adult fora del sistema de producció i apropiació dels bens socials perquè ja des que neix està fora del seu sistema històric i normal de reproducció.

En aquest capítol es segueix parlant de les causes de la delinqüència, però ara en un terreny més delimitat. En el capítol que ve ja es parlarà, en canvi, dels remeis i, concretament, d'allò que es pot fer en l'àmbit de les diverses institucions que hi ha a la societat. Però abans de saber el què s'hi pot fer, cal saber primer què és allò que passa, és a dir, la naturalesa del defecte que cal mirar d'arreglar. Per això ara, en aquest capítol, i dintre de la perspectiva d'entendre la causalitat, es mirarà d'explicar en quin sentit es pot dir que, a vegades, les institucions bàsiques de la societat i de la socialització, i concretament la llar i l'escola, amb els seus dèficits o amb la seva mala gestió, poden contribuir i contribueixen de fet al problema en qüestió.

El defecte de fons, tanmateix, ja s'ha dit que és la dissocialitat i que la seva naturalesa és sociodinàmica i que, per tant, sociodinàmicament s'ha d'explicar. Però el defecte que hi pot haver a la llar, a l'escola, i al carrer, sovint s'acostuma a explicar d'una manera diferent. Pel que fa a la llar, per exemple, es parla de l'abandó físic o moral; pel que fa a l'escola, de la seva inadaptació a la cultura concreta del nen de família obresa i de la conseqüent desmotivació que se'n segueix; pel que fa al carrer es parla del "perill" que representa pel nen que s'hi està habitualment i que, junt amb els "col·legues", hi perd el temps, etc.

De tot això cal doncs fer-ne un repàs encara que sigui breu, però cal fer-ho en l'esmentada línia de la explicació sociodinàmica. En aquesta línia cal plantejar com les institucions de base contribueixen a la socialització però també, i per la mateixa raó, com poden contribuir, i contribueixen a vegades de fet, a la dissocialització.

La llar i l'escola contribueixen a vincular el jo a l'àmbit de la societat, vinculant-lo a l'àmbit que és propi de cadascuna d'elles. I de fet cal que primer el jo es vinculi a la llar i després a l'escola per a que finalment es pugui vincular a la societat. Però cal entendre la naturalesa d'aquest vincle. Ja s'ha dit que no és només un vincle afectiu amb unes persones, ni tampoc exclusivament un vincle cultural amb uns mitjans d'aprenentatge, posem per cas, sinó que específicament és el vincle que s'estableix entre el jo i la institució com a tal. Es pot expressar de dues maneres: és el vincle que resulta d'incorporar la institució a l'àmbit del jo, és a dir, al seu ideal; o el que es forma quan el jo, amb el seu ideal, investeix i defineix els diferents àmbits institucionals de la societat fins a abastar-la del tot. De fet el procés de socialització es pot entendre com el camí que, a través dels diversos espais institucionals, cal que el jo faci envers la societat, tota vegada que aquesta, pel desplegament de les seves condicions, s'ha allunyat del jo primer.

Encara doncs que en principi es tracti d'una qüestió objectiva i social perquè té a veure amb les condicions objectives del sistema productiu que configura la societat, en el terreny de la problemàtica de la socialització acaba essent una qüestió "sociodinàmica" i sovint dissocial. "Dinàmica", perquè és una qüestió i una tasca del jo i de la seva libido; i "socio", perquè en la zona i en les fases, en les quals la qüestió s'elabora, la libido del jo s'ha configurat com ideal (o superjò) i el seu objecte és ja la societat. Del que es tracta és doncs que el jo surti a l'encontre de l'"altre" que es troba en les mateixes condicions objectives en què ell es troba i, a partir d'elles, l'abasti amb el propi ideal.

L'objectiu és, doncs, la constitució d'un espai comú on el jo i els altres es puguin trobar. L'objectiu és assolir que la institució, que en principi és un espai dels altres, sigui alhora l'espai del jo, per tal que finalment ho sigui també la societat. D'aquesta manera, a partir de la llar i passant per l'escola i acabant en el treball, es va formant una "estructura subjacent de comunicació" (3.4.) que al capdavant és un espai compartit per tots plegats. En cas contrari el jo resta separat dels altres, incomunicat o alienat i, en definitiva, fora de l'espai de la societat.

Es doncs en el context d'aquesta perspectiva que s'analitzen aquí algunes de les qüestions que fan referència a la llar a l'escola i al carrer i a la relació que el jo hi manté. En espacial es mira d'esbrinar què és allò que

passa quan la institució no aconsegueix de complir la seva funció, la naturalesa del defecte que hi ha i la seva raó de ser. Només així es podrà dir després alguna cosa sobre el què s'hi pot fer.

11.1.- L'abandó Social

Avui dia es parla molt del problema de la infància abandonada i de les seqüeles que té, però no s'acostuma a delimitar gaire el concepte o els possibles conceptes que hi poden haver d'abandó. Tanmateix segons de quin abandó es tracti les conseqüències poden ser molt diferents. Aquí es parla del problema de l'abandó en quant té com a conseqüència la delinqüència i la dissocialitat. De fet hom sap que els delinqüents, en la seva infància, sovint foren nens abandonats, i que també de joves moltes vegades foren abandonats a la seva sort i deixats sense recursos de promoció. De quin abandó es tracta doncs? Quina és la naturalesa de l'abandó que mena a la dissocialitat? És l'abandó físic que deixa l'infant en perill imminent de desnutrició, de maltractaments i de tota mena de danys corporals? O potser es tracta d'un abandó de caire més psíquic que el deixa orfe d'afecte i privat d'estimació? O és potser un abandó en l'àmbit de l'educació i de la formació que fa que el nen al capdavant no es trobi preparat a enfrontar els problemes de la vida en societat? O és la privació dels recursos, inclús econòmics i materials, que tot individu necessita per a viure com a persona humana? No es cregui que no sigui important de plantejar aquestes qüestions explícitament. A l'hora de veure què s'ha de fer en relació al nen en perill de ser delinqüent, la resposta que s'hi hagi donat determinarà en gran part la mesura que es prendrà.

Tanmateix una resposta, massa fàcil però de donar, és dir que l'infant ha de ser atès en tots aquells aspectes que són importants pel seu desenvolupament; però en el context de la praxi social i del treball amb famílies amb problemes, sovint caldrà judicar més concretament la situació en la qual es troba el nen, i per a això caldrà tenir uns criteris més elaborats pel que fa al problema en qüestió. Però el problema que, en aquest cas, es planteja és la futura delinqüència d'aquell nen i la qüestió, per tant, està a saber quin és aquell abandó que amb el pas del temps acostuma a traduir-se en aquest resultat. És sobre aquest tema, i sobre els criteris que s'hi refereixen, que es pot dir alguna cosa a partir de l'esmentada perspectiva de la dissocialitat.

L'abandó que mena a la dissocialitat és el propi de la Funció Paterna (8.1.2. i 8.2.1.). Els nens futurs delinqüents, acostumen a estar abandonats en quant de fet els seus pares no els acompanyen ni estan al costat d'ells en la seva relació amb la realitat social vigent. El nen, lògicament, cal que sigui atès en totes les seves necessitats, físiques i psíquiques, però en aquest cas el dèficit de relació té lloc en aquella dimensió que més aviat es refereix a les exigències que li planteja la societat i que només per a ell tindran plena vigència en el futur, quan sigui adult. No n'hi ha prou doncs de tenir cura del nen en les seves necessitats bàsiques i de present. Els pares també s'han de preocupar i d'ocupar que vagi responant a les exigències del medi social i que a poc a poc s'hi vagi vinculant tal com aquest és. I si així no ho fan, o no ho aconsegueixen de fer, el nen resta abandonat en aquesta dimensió i això no pot deixar de comportar greus conseqüències pel que fa a la seva futura relació amb la comunitat.

També pot passar i sovint passa al revés. Hi ha nens que en relació al seu equilibri social són ben atesos i no ho són en canvi en relació a la seva salut mental i fins i tot física. I no cal dir que tot plegat és prou important de copsar ja que cada un d'aquests possibles dèficits deixa seqüeles de naturalesa diferent. Però, per tant, també és important de copsar el dèficit social.

Si la naturalesa de l'abandó social i de les seves conseqüències no es copsa com cal, es poden prendre mesures equivocades al respecte o, al passar desapercbut, simplement es pot creure que tot va bé i que no se n'ha de prendre cap. Així, per exemple, avui dia s'insisteix a dir que sempre que es pugui el nen ha d'estar amb la seva família i que d'ella no se l'ha d'apartar. Lògicament, el punt clau està en aquest "sempre que es pugui", que pot ser interpretat de moltes maneres, però atesa la insistència amb la qual s'afirma això, es podria entendre que només "no es pot" quan de fet de família no n'hi ha

o quan no s'ocupa ni de les necessitats més bàsiques de l'infant. Però si es té en compte que l'abandó que mena a la delinqüència és l'abandó social o el dèficit de la funció paterna dels pares, les coses queden bastant més matisades.

Veient-ho doncs des d'aquesta perspectiva el fet és que el nen pot estar amb la seva família i ben atès en tot allò que es refereix a les seves necessitats materials i afectives i, en canvi, pot estar socialment abandonat. De fet ja es va dir que no n'hi ha prou d'estimar el nen si se l'estima al marge de les exigències de la realitat social. No obstant això, hi ha molts treballadors socials que van insistint en la importància que el nen estigui amb la família, però en aquest cas el nen queda abandonat precisament pel fet d'estar-hi. I no sols queda abandonat sinó que el seu abandó queda amagat i no consta com a tal. Aquests nens, durant els primers anys de la seva vida, no són nens abandonats, però s'hi van tornant a mesura que es van fent grans. I no perquè aleshores la seva família no els estimi prou o no els cuidi prou bé sinó perquè no els cuida socialment procurant que la seva identitat, el seu ideal de realitat i la seva conducta concreta vagin responnent a les exigències de la societat. I això no obstant, aquest és el camí de la delinqüència.

Cal doncs que el treballador social no es precipiti massa ràpidament a considerar un èxit el fet d'assolir que la família finalment accepti de fer-se càrrec del nen a qui, per exemple, volia internar. El criteri que segueix potser li diu que, llevat dels casos extrems, difícilment el nen podrà desenvolupar-se millor a un altre lloc que no sigui casa seva, i que si ja d'entrada se'l margina de la seva llar i se'l desvincula del seu entorn natural, després no serà fàcil d'evitar que quedi també marginat i desvinculat de la societat. Però aquest criteri no té en compte que no qualsevol vincle amb la família, vincula a la societat i que encara que el nen estigui amb els seus pares, amb vista a la seva socialització pot estar abandonat.

En principi hi ha dues menes de família que són incapaces d'exercir la funció paterna. Una és la família dissocial; l'altra és aquella que, malgrat de ser socialitzada, degut a les limitacions en què es troba de fet es veu impotent d'exercir-la amb prou eficàcia. Són famílies, d'altra banda, generalment pobres o que estan amb estreta relació amb la pobresa.

Caldria tenir en compte que la família dissocial dissocialitza. Li és impossible de tenir cura dels seus fills socialment i de vincular-los a la societat tota vegada que ella mateixa n'està desvinculada. La dissocialitat es transmet de pares a fills. En aquest cas, deixar el nen amb la seva família és doncs abandonar-lo i deixar-lo en greu perill de ser delinqüent. I no es digui que el que aleshores cal fer és orientar la família en l'educació del seu fill. Per a que la família se'n pugui cuidar socialment del seu fill, per a que pugui exercir la seva funció socialitzadora, primer s'hauria de ressocialitzar ella mateixa, i si ja és prou difícil que ho faci el nen, molt més difícil és que ho facin els seus pares. Esperar que amb la intervenció d'un treballador social aquesta mena de famílies canviïn les seves identifications socials talment que d'acord amb elles siguin capaces de tractar com cal el seu fill, és una fantasia fruit d'un desig, però no una realitat. La realitat és que la capacitat socialitzadora d'una família depèn de la seva pròpia socialització.

Aquest és un problema greu de l'actual societat i hom no observa que se'n faci gaire esment, almenys d'una manera explícita i oberta. A la nostra societat hi ha un fons de marginació i de dissocialitat que no sols es va reproduint a si mateix sinó que és molt possible que vagi creixent en una proporció més gran que el creixement normal. Les famílies dissocials sovint són famílies nombroses i, d'altra banda, hi ha una munió de persones dissocials, prostitutes i delinqüents, que no paren de tenir fills. I tots queden socialment abandonats. Això és un fet. Hi ha una gran quantitat d'infants que pràcticament estan condemnats a la delinqüència i que, quan siguin grans, seran condemnats a la presó. Se'n fa cabal d'això? Si es fes una investigació sobre el nombre d'infants que es troben en aquesta situació d'abandó social, segurament hom restaria comprès. És clar que la qüestió de fons no és, però, poder fer la investigació sinó, un cop feta, saber què es pot fer amb els seus resultats.

Aquesta és una qüestió que és plena de contradiccions (4.1.2.). Certament la família dissocial dissocialitza i en aquest sentit social no és bo que l'infant hi romangui i que s'hi vinculi; i això no obstant per a la majoria d'aquests nens sembla que no hi hagi alternativa vàlida. Separar l'infant dels

seus pares és quelcom que va contra el uret dels uns i dels altres i, a més a més, és quelcom que psíquicament pot fer molt de mal. D'altra banda, com fer-se càrrec de tota aquesta munió d'infants dels quals la seva família no es pot fer càrrec socialment? Cal doncs reconèixer que no és fàcil donar una resposta, però el que tampoc es pot fer és desconèixer i menys encara negar la contradicció. I un dels extrems que la constitueixen i que cal tenir en compte a l'hora d'enfrontar el cas concret, és el fet que si l'infant és deixat en mans d'uns pares dissocials, socialment resta abandonat i aviat, com ells, es farà delinqüent.

La contradicció, fins a cert punt, sembla agreujar-se quan la família es veu impotent d'exercir la seva funció socialitzadora, no pas per raó de la seva identitat dissocial sinó per raó d'altres factors més externs com, per exemple, la manca de recursos econòmics, el mal ambient del barri, l'atur i l'avorrimment, etc. En aquest sentit, el judici sobre la incapacitat dels pares cal que sigui molt acurat, però no es pot deixar de fer. Vull dir que no s'ha de descurar aquest aspecte i que uns pares socialitzats tanmateix poden ser incapaces de socialitzar, malgrat la seva bona voluntat i fins i tot malgrat la seva capacitat en circumstàncies millors.

Naturalment, en aquest cas caldrà esbrinar si es pot arbitrar alguna mesura que incideixi sobre aquests factors, reforçant la capacitat dels pares o fins i tot retornant-la si es pot. Això no és estrany que passi ja que amb ajuda és possible que se'n surtin. Però si s'arriba a la conclusió que inclús amb ajuda la seva impotència continua, cal judicar i obrar en conseqüència. Així, per exemple, en alguns casos convindrà separar el menor del seu entorn, no per problemes de casa seva sinó pels problemes del barri i de les males relacions que hi fa. En aquest cas, però, no cal dir que el vincle amb la família ha de ser preservat i certament continuat i aprofundit.

El problema d'aquests nens es pot dir doncs que no és pas la manca de llar sinó la manca de llar social (5.1.2.) i en aquest sentit, sobretot al principi, el problema pot quedar dissimulat mentre va creixent. O dit d'una altra manera, el problema no és que no hi hagi llar o que com a tal sigui massa feble sinó que la llar no arriba després a fer-se present en l'àmbit de la societat, constituint-se així com dos àmbits separats. Però en relació al jo entre l'àmbit de la llar i l'àmbit de la societat hi ha d'haver continuïtat, de manera que el procés de socialització es pot definir com un procés de "domesticació" de l'espai social o com un procés d'ampliació de l'àmbit domèstic en l'àmbit més llunyà de la societat. Per tal d'explicar-me d'una manera més concreta penso, però, que ara serà bo parlar de la problemàtica de l'escola que és l'àmbit social que ve a continuació al de la llar. Després, en el capítol que ve, es podrà reprendre el tema que aquí s'ha començat.

11.2.- La institució escolar

Generalment l'escola és la primera institució a la qual l'infant s'enfronta en el camí que fa de la llar a la societat. Però per aquesta mateixa raó és també el primer espai o punt de fragilització i també, per tant, el punt on el vincle social cal que es comenci a formar. Ja s'ha dit abans que es tracta de preservar la continuïtat entre l'escola i la llar.

Com se sap, moltes de les persones de les quals aquí es parla, gairebé no han anat a l'escola; i quan hi han anat, tot sovint han fracassat. Aquest és un dels fets significatius que s'acostuma a subratllar al plantejar la seva problemàtica. D'altra banda, és un fet que és fàcil d'observar "in situ". Cal només acostar-se als barris baixos de la ciutat i conèixer la seva gent, per a poder comprovar l'elevat índex de delinqüència que hi ha entre els seus estadants i el baix índex d'escolarització que hi ha entre els seus infants. Aquest és el fet. Una altra cosa és l'explicació.

Per què aquests nens, que creixen en ambients marginats i delinqüents, acostumen a no anar a escola? A vegades es sent a dir que no hi van senzillament perquè no els agrada i no els agrada perquè no estan gens motivats pels seus pares. Hi ha qui diu també que és la mateixa escola qui contribueix a desmotivar-los tota vegada que és una institució que de fet no s'adapta a ells. La institució escolar, hom sol dir en aquesta perspectiva, tal com de fet es

dóna reflecteix més aviat la cultura de la classe mitja o almenys una cultura bastant superior i molt allunyada, per tant, de l'habitual manera de ser i de fer dels nens que procedeixen de famílies de classe inferior. Inclús el llenguatge de l'escola és diferent al que ells fan servir en el seu ambient. A l'escola, per tant, aquests nens es troben en desavantatge i res té d'estrany que es vagin quedant endarrerits i que al final fracassin. En aquest sentit es diu que l'escola actual és una institució que contribueix d'una manera important al procés de discriminació social. Aquests nens primer queden en desavantatge i marginats a l'escola, i finalment queden en desavantatge i marginats a la societat. I aquest és el camí que els porta a fer-se delinqüents.

Segons Riessman, per exemple, no és per manca d'interès d'aprendre, ni per manca de motivacions, que els nens de "classes populars" a l'escola moltes vegades fracassen sinó per manca d'interès respecte a la cultura concreta que l'escola ensenya i que és aliena a la cultura del medi ambient al qual ells pertanyen (1). Però si això potser es pot dir dels nens de "classes populars" respecte al seu fracàs escolar, respecte al fracàs dels nens dissocials cal cercar la raó a un nivell més profund. En el seu cas parlar de manca de motivació en relació a l'educació social ja no està tan lluny de la veritat.

11.2.1.- La motivació pre-social:

El nen que està en camí de ser dissocial no té interès d'anar a aprendre a l'escola perquè no està referit a la societat, que és la realitat que dona sentit a l'educació escolar. Tanmateix el nen vol aprendre i aquesta inclinació, que en ell és natural, aquí no es nega pas; però per a estar motivat d'anar a escola a aprendre allò que s'hi ensenya - en lloc, per exemple, d'anar al carrer a aprendre a obrir cotxes - cal abans que el jo, i amb ell la seva motivació, quedi adreçat a l'horitzó cultural que l'escola representa. En aquest sentit es parla aquí de motivació "pre-social" perquè el fet de quedar referit i vinculat a la societat és un fet anterior a qualsevulla motivació social que posteriorment es pugui donar. Però també en aquest sentit, i en comparació amb la motivació social entesa convencionalment, es podria parlar de "pre-motivació" (2).

La qüestió doncs que pregunta el per què aquesta mena de nens acostumen a no anar a escola, cal que sigui complementada, i amb ella confrontada, per la qüestió que pregunta el per què els altres, els nens "normals", hi acostumen a anar. No és aquesta una qüestió tan evident com sembla i en realitat és un fet que cal també esbrinar. En tot cas es pot contestar dient que si el nen normalment s'adreça a l'escola, és perquè la motivació pre-social l'hi acompanya i l'hi empeny.

La motivació pre-social no és cap motivació de la qual es pugui donar una raó concreta, encara que es pot expressar per mitjà de moltes raons. Així, per exemple, si es pregunta als nens que van a l'escola les raons que tenen d'anar-hi i que els mouen a estudiar (3), de les seves respostes segurament podria sortir-ne una llista, més curta o més llarga, de raons concretes; i tot i així cap d'elles fóra encara la motivació pre-social. És doncs una raó més bàsica i més general que totes aquelles que es puguin citar i circumscriure en un llistat. Aquestes d'ella reben la força i el sentit i per això es pot dir que és la raó més poderosa, però alhora és també una raó molt fràgil i el punt per on l'estructura motivacional es pot rompre i ensorrar.

En realitat no és cap raó que es pugui homologar amb les altres i per això no es pot copsar en base a cap qüestionari ja que opera a un nivell més profund. Correspon a la força del superjò i és l'impuls que fa que l'ideal del jo quedi establement referit primer a l'ideal dels pares i després a l'ideal de la societat. Més que una raó és doncs una relació, una estructura relacional que vincula el jo al marc de referència on es troben els continguts de les diferents raons (1.2.3.). Per tant, tampoc és cosa només de l'intel·lecte que s'ha de convèncer ni de la voluntat que s'ha de decidir. La seva força, per dir-ho així, no és la força de la raó sinó la força de l'amor (3.1.2.), i emprant termes més tècnics, la força anaclítica que fa que la libido del jo segueixi les petges dels seus protectors fins a vincular-se per ell mateix a l'ideal de la societat (3.1.1.).

També es podria dir, per tant, que la motivació pre-social és aquella que respon a la veu de la consciència. Respon a aquella veu que, venint dels

seus pares però també de la realitat objectiva, al nen li diu que cal anar a escola i aprendre el que allí s'ensenya; però és també la mateixa veu que a l'adult li diu que cal anar a treballar i guanyar-se la vida d'aquesta manera. Quan, per exemple, un noi delinqüent demana ajuda perquè vol canviar de vida i ingressar a la societat, ho fa en força d'aquesta motivació. No ho fa per la raó que li agradi la societat tal com és o que li agradi treballar en les seves condicions, però és que en principi tampoc l'infant va a l'escola perquè li agradi la institució escolar. I quan l'educador li diu al noi que no ha de perdre el temps, fumant "porros" per exemple, i que no ha de robar sinó que s'ha de formar i ha d'anar a treballar, apel·la a aquesta mateixa "profunda" raó. És possible que, en un moment determinat, l'educador i el noi discuteixin sobre les raons de no fumar "porros" o d'anar a treballar, però inclús en aquells casos en què sigui convenient de parlar-ne, en general el noi ja està convençut i el que de fet està posant en qüestió no és una raó concreta sinó una relació, i concretament el vincle que està elaborant amb la realitat que representa l'educador.

És la mateixa motivació profunda, per tant, la que mou el nen a anar a escola i l'adult a anar a treballar. Si de cas la diferència està en el fet que l'adult a la societat s'hi refereix per ell mateix mentre que l'infant a l'escola s'hi refereix per mitjà de la referència als seus pares. Però tanmateix la raó ve a ser la mateixa. No es pot dir que sigui una raó conscient ja que, encara que en la consciència es doni una sèrie de raons per anar a escola o per anar a treballar, la raó fonamental es troba a un nivell anterior i més profund. Però tampoc es pot dir que sigui una raó inconscient i menys encara una raó reprimida. És més aviat el resultat de la unió i de la sociodinàmica que s'estableix entre la necessitat postedípica de fer comunitat amb els qui el jo conviu en les mateixes condicions objectives (pares) i el coneixement que té d'aquestes condicions que determinen la relació amb la comunitat. D'aquí ve que aquesta raó es faci present en gairebé totes les qüestions i raons concretes que, en l'esmentada relació amb els altres, es van plantejant.

Però també d'aquí ve la seva feblesa i fragilitat tota vegada que ella demostra que no té força si altres assoliments anteriors no li'n venen a donar. L'adult dissocial sap que ha d'anar a treballar, i en el fons voldria fer-ho, però no hi va; el nen dissocial sap que ha d'anar a l'escola a estudiar, però no hi va tampoc i fins i tot l'arriba a avorrir. En aquest sentit es podria dir que els manca motivacions, però més val dir que aquestes no tenen prou força perquè els manca la força de la motivació fonamental que les hauria de referir a l'horitzó de la societat. Dir que al nen li interessa d'estudiar perquè vol obrir-se pas a la societat, suposa el fet que realment experimenti la societat com el seu camp de realització; dir que l'adult treballa perquè li interessa de guanyar-se la vida, suposa que estigui referit a la societat on el mode de guanyar-se la vida és treballar. Abans doncs de l'estructura de motivacions concretes que un home pugui tenir, hi ha una altra estructura subjacent que és la que dóna sentit i força a la primera (4).

Sota les raons que té el nen d'anar a escola, hi ha doncs una raó que és més poderosa i fonamental i que ell desconeix, com també no és estrany que desconegui qui vol descobrir les raons per mitjà del qüestionari o de l'entrevista convencional (0.4.a.). I quan aquesta raó no opera, les altres també deixen de fer-ho i el nen deixa d'anar a escola perquè es fa dissocial. Però si per a anar a escola, com també per a anar a treballar, cal la força d'aquesta raó, és perquè al capdavant en l'àmbit de l'escola hi ha una dificultat objectiva, com també hi és en l'àmbit del treball.

11.2.2.- L'espai psicosocial de l'escola:

Quan hom observa que hi ha nens que no van a escola, i homes que no van a treballar, pensa que hi ha d'haver alguna dificultat i es planteja de quina naturalesa deu ser. Se'n poden pensar una sèrie de dificultats. Pel que fa a la feina es pot adduir, per exemple, les excessives hores de treball, i les males condicions, i el sou baix i el tracte despòtic dels encarregats o inclús el tracte discriminatori dels mateixos companys etc. I pel que fa a l'escola es pot adduir la mala adaptació de la mateixa a l'infant. Però si totes aquestes, o d'altres de semblants, fossin les autèntiques raons per les quals aquests homes deixen la institució laboral i aquests infants la institució escolar, aleshores

caldrà explicar per què n'hi ha tants d'altres, certament la majoria, que, fins i tot a vegades en pitjors condicions, continuen treballant o estudiant. El fet és que són moltes les persones que viuen i treballen en pèssimes condicions i tot i així ni els passa pel cap d'abandonar la feina i dedicar-se a robar; en canvi, les persones dissocials hom observa que no necessiten cap poderosa raó per a deixar de treballar i a la més mínima dificultat abandonen fins i tot una bona feina i tornen a delinquir. I és que l'explicació de la dificultat que s'està plantejant no es troba al nivell de les esmentades raons.

Encara doncs que l'escola i el treball no agradin gaire, la persona socialitzada hi va i s'hi va esforçant; i, al contrari, encara que l'escola no sigui del tot dolenta i encara que el treball no sigui gaire difícil, la persona dissocial no hi acostuma a anar i en tot cas s'esforça en altres afers. I és que la dificultat està en la prèvia relació de desvinculació que el jo dissocial manté amb la societat i amb les seves institucions laborals. O dit d'una altra manera, qui no va a l'escola és el nen que no compta amb els seus pares en l'exercici de llur funció socialitzadora, i qui no va a treballar és l'adult que d'infant no hi va comptar. La funció dels pares és la d'acompanyar el jo de la llar a l'escola i de l'escola a la societat. Però si el jo ha de ser acompanyat és perquè en el pas de la llar a l'escola hi ha una dificultat, una bona de salt o buit objectiu que ha de ser salvat, com també n'hi ha un altre entre l'escola i el treball.

Per això aquest pas és un punt de fragilització objectiva o de possible fractura sociodinàmica. Si els pares, en aquest punt, tenen la funció de referir el jo infantil a l'escola és perquè el medi escolar representa un espai en el qual el jo pot perdre la referència a l'autoritat dels pares, de l'escola i de la societat. És, per tant, un espai de major independència en comparació amb l'espai de la llar, però un espai on, per això mateix, els pares han de seguir incidint amb una major i renovada presència i protecció, i el jo, amb una renovada dependència i vinculació.

En el context de la relació del jo amb la realitat social, l'escola ocupa un espai intermedi; un espai nou que és creació del jo en relació al seu procés evolutiu i creació també de la societat objectiva en relació al desplegament històric de les seves condicions. En quant és un espai del jo ve definit i generat per la seva relació sociodinàmica; en quant és un espai de la societat objectiva ve definit i generat per l'ampliació de la realitat social més enllà dels límits del jo. Objectivament doncs ja és un espai de major independència, però en la relació del jo amb la realitat continua essent un espai de dependència que, per tant, en el nou context cal que sigui aprofundida (9.3.2.).

El nen dissocial no va a escola perquè, en el seu cas, s'ha esvanit l'espai psicosocial que l'escola hauria d'ocupar i, per tant, aquesta es queda sense lloc i no s'aguanta en la perspectiva del jo. O dit d'una altra manera, a l'escola concreta i objectiva no correspon cap espai específic en la identitat del nen dissocial, o si es vol, en l'espai de les relacions que manté amb la realitat social. En aquest cas, l'espai que hauria d'ocupar l'escola s'esvaeix perquè a l'arribar a aquest punt el nen, en la seva relació amb la realitat, no continua la relació de dependència amb les figures paternes i al respecte deixa de ser nen. En canvi, en el cas del nen socialitzat, l'espai escolar és generat pel mateix fet que, en relació amb ell, és preservada també i continuada la relació de dependència amb els seus pares. El nen socialitzat, quan arriba a l'escola, arriba a un lloc on la realitat li exigeix d'establir relacions en un sentit de major independència però sempre en correspondència amb l'ideal de la societat dels seus pares; i per això regressa i s'hi aproxima més i al respecte mira d'elaborar la seva relació de dependència i d'eleva-la al nou nivell al qual ha ingressat. Així es genera un nou espai psicosocial; un espai de nova relació en el qual troba la base adient la institució escolar.

Caldrà doncs subratllar l'especial naturalesa de la relació d'independència o de dependència (7.1.2.) que, en el context de la problemàtica dissocial, no és només una variable psíquica sinó psico-social i, més concretament, una variable sociodinàmica. En aquest sentit, la independència és el resultat, certament, del progrés estructural de l'individu que va creixent, però al denominar la relació del jo amb la realitat, és també el resultat de la manera de ser objectiva d'aquesta i de la relació que ella estableix amb el jo.

El pas a la independència no és, per tant, només una vicissitud del jo sinó també una vicissitud de la realitat objectiva que l'envolta i que per ell és assumida en el seu espai de relació. No és doncs estrany que quan la realitat canvia, canvia la relació del jo, el seu espai i la seva mateixa identitat. Per això el pas de la llar a l'escola és un moment de crisi; un punt de ruptura o de vinculació. En aquest punt el jo s'enfronta a una realitat institucional que, pel fet de començar a allunyar-se objectivament de la zona de dependència de la llar, qüestiona el jo en la seva relació amb la realitat de l'entorn i també, per tant, en la seva relació amb les figures de l'autoritat. En aquest sentit, el pas objectiu de la llar a l'escola s'insereix també en la crisi edípica que eleva el jo a una relació de major independència amb la realitat i amb l'autoritat paterna. Aquest pas forma part de la crisi, i també el seu resultat forma part de la relació pròpia de la latència que és la relació pròpia de l'edat escolar.

La dificultat primera i més fonamental de l'escola, i que es planteja a tot infant, no està doncs en una eventual inadaptació per part d'un d'ells o per part de tots dos. En tot cas la inadaptació, i altres dificultats que també hi pugui haver, ve a incidir en la dificultat més bàsica que sempre hi ha en el fons i que es pot manifestar en la ruptura del vincle; un vincle, però, que s'ha format per tal de salvar el buit objectiu que comença a haver entre l'escola i la llar. La dificultat, per tant, està en la separació objectiva i institucional que el jo comença a experimentar a l'escola en el seu camí envers la societat. Quan hom observa aquests nens dissocials que no van a l'escola, a voltes dóna la culpa als pares que no tenen prou cura del seu infant, a voltes a l'escola que no s'hi adapta, i a voltes a tot plegat. Però abans de repartir les culpes, cal conèixer la naturalesa de la dificultat que l'escola planteja sempre pel fet de ser un medi separat. Altrament tampoc es podrà conèixer i explicar quina és la culpa dels pares i quina la de l'escola perquè tampoc s'explica il·lur funció al respecte de la dificultat més fonamental que cal superar.

La dificultat deriva del fet que la societat, pel desplegament històric de les condicions objectives, ha esdevingut un espai de relació ampliat però alhora afeblit en la seva definició comunitària; i un dels primers llocs d'ampliació i afebliment és l'espai que l'escola ha d'ocupar i que és fàcil d'esvair. La dificultat rau en el fet que l'escola és un espai on el jo, a l'hora d'actuar "escolarment", ha perdut la proximitat original que entre la comunitat i el jo havia a la llar. És un medi on, per tant, també per primera vegada, risca de quedar separada la conducta del jo de la conducta de la comunitat, i la identitat social de l'un i de l'altra, pel fet de definir la realitat d'una manera diferent. Però per la mateixa raó que el medi escolar comença a estar separat del jo i de la llar, cal que aquesta hi vingui a incidir amb una renovada presència per tal que d'alguna manera no es perdi la proximitat i la continuïtat anterior. Altrament l'espai escolar deixa d'existir i el nen deixa d'anar a l'escola. En aquest sentit es pot dir que la llar, en el camí que fa acompanyant el jo infantil envers la societat, com a primer pas cal que s'ampliï i, ocupant més espai social, es faci "escolar"; o també es pot dir que l'escola cal que arrel·li en un espai anterior, o que es "domestiqui" i es faci llar, ja que per ella mateixa no s'aguanta pas.

L'escola s'aguanta perquè es recolza en un espai de relació especial que més que amb la relació amb l'aprenentatge té a veure amb la relació amb l'autoritat. Per dir-ho d'una manera una mica gràfica, en funció de la socialització el que és important no és anar a l'escola a aprendre sinó anar-hi perquè està manat. I això és així perquè en l'àmbit escolar, i per sota de la relació d'aprenentatge i les seves vicissituds, allò que està veritablement en joc, més que la formació cultural, és la formació del vincle amb l'autoritat social i al capdavant amb la societat. En aquest sentit l'espai escolar és el resultat de perllongar la dependència del jo amb l'autoritat, però només així podrà després captenir-se com adult independent i alhora obedient de les normes socials.

Si el nen dissocial deixa l'escola no és doncs perquè en principi no vulgui aprendre o perquè no s'interessi per l'ensenyament sinó sobretot perquè no vol continuar sota l'autoritat que li mana d'aprendre i en conseqüència no vol aprendre tampoc. El nen dissocial no va a escola perquè no reconeix l'autoritat, ni la de la llar, ni la de l'escola ni cap altra autoritat de la

societat; i no sols no la reconeix sinó que malda per a desprendre's també i fugir de la seva zona d'influència. Per això, quan sigui adult, tampoc podrà reconèixer la societat en quant és l'espai institucional d'aquesta autoritat, de la mateixa manera que no reconeix ara la institució escolar en el mateix sentit. Si fos possible d'anar a l'escola sense enfrontar-se o prendre postura enfront de l'autoritat social, si l'escola fos un terreny neutral i lliure de conflicte, el nen dissocial no es veuria empès a deixar-la d'una manera tan radical. Però l'escola no és una zona neutra; és una institució bàsica de la societat i de la socialització que té la funció d'acompanyar el jo amb la seva autoritat fins a deixar-lo vinculat a l'autoritat de la societat.

L'espai escolar és doncs un producte del desplegament històric que ha vingut a fragilitzar la relació del jo amb el seu medi i amb la seva comunitat. L'escola, com a institució docent o com a sistema d'aprenentatge, ha existit en tots els temps i en totes les comunitats, però en el context de les condicions vigents la institució escolar és una entitat que ocupa un espai de relació especial, un espai que ella no explica sinó que és explicada per ell, i que ella no crea sinó que és creat per la societat amb el seu desplegament i per la llar amb la seva intervenció. Des d'aquesta perspectiva té doncs una entitat que només és cosa del nostre temps i de la nostra societat, i que només pot ser assumida en el context especial de la funció paterna de la llar, feta extensiva a la funció escolar. En aquest sentit l'objectiu de l'escola no és només ensenyar sinó que en té un altre que és previ i més fonamental i que es diu socialitzar, participar en la funció socialitzadora de la llar. En el context general de la socialització l'objectiu específic de l'escola és reunir la llar amb la societat d'una manera consistent; és a dir, preservar la proximitat del jo amb la comunitat en un espai intermedi i enfortit en el qual el jo alhora pot estar prop de la llar i prop de la societat. I si això ho aconsegueix de fer, com a institució escolar que és, podrà també ensenyar tot allò que al jo interessa per tal de viure en societat.

11.3.- L'espai sociodinàmic del "carrer"

El procés de socialització consisteix doncs a transferir la llar a la societat, o el que és el mateix, a ampliar l'àmbit de la relació de dependència més enllà dels seus límits, talment que s'endinsi en l'àmbit de la societat. Aquesta és, d'altra banda, la gènesi de la motivació pre-social, la qual d'aquesta manera aconsegueix de mantenir-se per sobre del buit objectiu representat primer pel pas de la institució domèstica a la institució escolar, i després pel pas a la institució laboral.

Però quan el procés fracassa i l'espai escolar s'esvaeix, un altre espai emergeix que ve a ser la seva antítesi i que ve a acupar el buit deixat per l'escola i més endavant pel treball. En aquest sentit es parla aquí de l'espai del "carrer" com d'un espai que forma part del problema en què es troben la majoria d'aquests nois delinqüents (5) i les altres persones dissocials.

Aquests nois acostumen a ser coneguts com a "nois de carrer" perquè de fet es passen tot el dia, i també potser la nit, fora de casa convivint més amb els seus col·legues que no pas amb la seva família. El concepte de "carrer" pot denominar doncs un espai físic de trobada i de convivència, i pot denominar també aquesta convivència, el mode de relació que s'hi estableix. Però aquí es parla del "carrer" sobretot com d'un espai sociodinàmic, de la mateixa manera que també abans s'ha parlat d'un espai escolar. En aquest sentit el concepte de "carrer" que aquí es fa servir no sols mira de descriure el fenomen sinó també d'EXPLICAR-LO. Segons aquest concepte el carrer és un espai de relació. Però no contempla només l'espai físic on el noi es relaciona amb els col·legues, ni només el tipus de relació que el noi hi manté, sinó també la relació més àmplia que manté amb la societat i de la qual la relació amb els col·legues n'és el resultat i l'expressió. És en aquesta perspectiva que es diu que el carrer és un espai sociodinàmic, un espai peculiar que ve generat pel tipus de relació - o millor dit, de desvinculació - que hi ha entre el noi i la realitat social i els altres membres de la societat.

En aquest sentit el carrer és doncs un espai que es defineix no sols per la relació amb els pares o col·legues sinó també per la relació amb els pares, i en això és com l'espai escolar, però n'és la cara oposada. D'aquí ve el problema del carrer. El carrer dissocial, és a dir, el carrer com a problema, ve

de la relació, encara que negativa, amb la funció paterna. Passa el contrari del que passa a l'escola. L'escola existeix com un espai de relació entre els pares sempre i quant els pares l'emplenin amb la seva presència; en canvi, l'espai del carrer només existeix en tant en quant els pares hi són absents, o hi són presents amb la seva impotència.

Així com l'escola és un espai que s'explica per la dependència que el jo perllonga i manté en relació als pares en referència a la definició de la realitat, el carrer dissocial és un espai que s'explica per la independència que, en referència a la societat, el jo assoleix gairebé sempre massa aviat. És doncs un espai que ve determinat per la relació i fase evolutiva en què el jo es troba o es manté i pel desplegament objectiu de la societat. En aquest sentit el carrer és un fenomen del nostre temps i de la nostra societat, i un fenomen que es dona especialment a ciutat que és l'espai on, fins ara, les condicions objectives possibiliten que el procés de desvinculació i de dissolució comunitària arribi al seu màxim desplegament (10.2.2.). El carrer cal entendre'l doncs sobre el fons de les condicions que genera el sistema vigent a la societat.

Com és lògic, el carrer es pot definir també des d'altres perspectives, però inclús des la problemàtica que aquí es planteja, es podria definir també com un espai que contribueix positivament a la socialització. De fet són molts els nens que van a jugar al carrer i molts els xicots que hi van a relacionar-se amb els pares sense que això suposi un obstacle sinó més aviat una ajuda en el seu procés. En aquest cas el carrer cal definir-lo com un espai diferenciat certament de l'escola i de la llar però no pas allunyat de llur zona d'influència; un espai, per tant, propi on el noi pot afirmar la seva independència en relació a les figures paternes, alhora que acaba d'incorporar el seu ideal. De totes maneres el que aquí interessa és explicar el per què el carrer és tot sovint un problema i un espai negatiu.

El carrer és un problema perquè és un espai buit de la presència de la llar, de la seva funció i de la seva autoritat. Es podria dir que és com un espai gairebé lliure de conflicte en el sentit que el noi delinqüent, al carrer, poc acostuma a experimentar el conflicte dissocial que s'ha descrit a la primera part d'aquest estudi. Al llegir la descripció que se'n fa d'aquest conflicte, possiblement més d'un "educador de carrer" pot quedar estranyat perquè ell no l'observa pas entre els nois que coneix i tracta en el seu propi ambient. Tanmateix ja vaig fer esment de la fragilitat del conflicte al carrer (1.2.1.). Al carrer el noi delinqüent no experimenta gaire conflicte perquè és un espai sociodinàmic que no es troba sota la influència immediata de la llar i del seu control. No és que el noi al carrer s'evadeixi del conflicte que de totes maneres segueix tenint a dintre seu, sinó que realment no en té perquè està lluny de l'autoritat que li representa i li presenta la realitat i les seves exigències. Recordi's que el dissocial, més que tenir un conflicte val a dir que està en conflicte amb la societat i els seus membres i per això quan se n'allunya el conflicte deixa d'urgir (1.2.2.). En canvi, en l'àmbit de la institució domèstica i en presència de les figures paternes, el conflicte emergeix. Per això hi ha nois que se'n van de la institució com també n'hi ha que se'n van de casa seva. Al carrer, certament, tenen també els seus problemes i les seves limitacions, però en general no experimenten el conflicte dissocial d'una manera massa urgent.

Res doncs té d'estrany el fet que a la institució emergeixi aquesta mena de conflicte com tampoc res té d'estrany que al carrer deixi d'existir. El lloc del conflicte és un espai intermedi entre l'intern i l'extern i la manera de ser d'aquest no pot deixar-hi d'incidir. Per això a la institució, amb la qual la identitat dissocial està en conflicte, aquest emergeix; però també per això al carrer s'esvaeix. En aquest sentit el carrer constitueix una zona bastant especial. A diferència de la institució, és una zona de la realitat social que ha deixat de ser compacte i consistent en la seva definició. És una zona de la comunitat però també una zona on la comunitat no es refereix a cada individu en concret; un espai on el jo es troba immers a l'interior de la comunitat i on alhora n'està distanciat. Però si el carrer és un espai on d'alguna manera s'ha perdut la proximitat entre el jo i la comunitat, és perquè en el seu àmbit s'ha perdut la proximitat entre el jo i la llar, que en les vigents condicions és el pont de connexió amb la comunitat. En aquest sentit el

carrer, abans de ser un espai d'indpendència, és un espai de buit i d'absència per part de la funció paterna i de desvinculació per part del jo.

Per això el carrer és "perillós"; perillós amb vista a la socialització i al seu procés, que és la perspectiva des la qual es contempla aquí el carrer. El fet del carrer es pot entendre com una conseqüència del mal moment pel què passa el jo en el seu procés de socialització en relació als pares i a la societat, però també es pot entendre com una causa d'aquest mal moment. A vegades hi ha pares que avisen al seu fill del perill que representa anar amb "males companyies al carrer". Però el perill del carrer no sols està en la relació amb els pares sinó en la falta de relació amb els pares; no sols està en la força d'atracció que envers la independència prematura i la dissocialitat tenen els col·legues, sinó que també està en la poca força que al carrer tenen els pares, quan en l'exercici de la seva funció, amb la seva autoritat i protecció no poden mantenir el noi sota la seva zona d'influència ni dirigir-lo envers la societat. Per això el carrer és un espai psicosocial com ho és l'escola però en sentit oposat. L'escola és un espai generat per la relació i la funció socialitzadora dels pares, però alhora ella mateixa continua i aprofundeix aquesta relació. I al carrer passa una cosa semblant. És un espai generat per l'absència dels pares i el dèficit de la seva relació, però alhora el mateix carrer contribueix a aprofundir encara més el buit de l'absència paterna i el fracàs de la seva funció (6).

El carrer dissocial és doncs un espai d'encontre on el jo es troba amb els pares però no es troba amb els pares; al contrari de l'escola on els pares hi són presents. Per això s'ha dit abans que cal que la llar es faci social. Aquest és doncs el problema; no és la manca de llar sinó la manca de llar social o el fet que la llar primera no s'ampliï en l'àmbit de la societat. El procés de socialització no ha de ser entès com un procés interior, ni tampoc només exterior, sinó com un procés que té lloc en un espai intermedi entre el jo i les institucions que es van integrant una amb l'altra en continuïtat i que van implicant el jo en la seva integració. El primer lloc d'encontre és la llar, que és l'espai on el jo i l'altre es troben en proximitat i formen la unitat original i la primera comunitat de base. Però aquest lloc d'unitat original s'ha d'anar ampliant i ha d'assolir que la seva força de cohesió sigui transferida a la realitat social que l'envolta, ja que sense aquesta força la realitat quedaria fragmentada en la seva definició, fragilitzada com està pel pas de la història. Seguint doncs aquest camí d'unificació, el segon lloc d'encontre entre el jo i l'altre és la institució escolar, i el tercer és la institució laboral que és on el jo arriba al final del procés. Però quan la continuïtat es trenca, s'obre el buit del carrer que és el lloc on van a parar aquells que resten al marge de l'escola i del treball i al marge de la societat. En aquest sentit, el carrer és doncs el lloc del lumpen, l'espai dels no integrats.

En el capítol anterior s'ha explicat quina és la naturalesa de l'abandó que mena a la dissocialitat, i s'ha dit que és l'abandó social que molt sovint comença a la llar, continua a l'escola i acaba al carrer. En aquest nou capítol es mirarà de dir alguna cosa sobre el què cal fer en aquests tres àmbits de possible intervenció, quan hom observa que és això el que està passant. En particular es discutiran alguns dels criteris que en aquesta problemàtica s'acostumen a fer servir. De fet no sempre aquests criteris són clars i, a vegades, inclús alguns passen per ser clars quan més aviat s'haurien de qüestionar. Naturalment no es repassaran aquí tots els aspectes que constitueixen el problema sinó només uns quants. Concretament es parlarà d'alguns dels aspectes que més tenen a veure amb el concepte de dissocialitat que al llarg de l'estudi s'ha anat exposant, i en particular amb el concepte d'abandó social que en l'anterior capítol s'ha explicat.

12.1.- La Figura Paterna

Una primera qüestió que es presenta es refereix a la "persona" dels pares i es pot plantejar així: Quan els pares fallen en la seva funció socialitzadora, quina és la persona, o persones, que els ha d'ajudar o potenciar, i fins i tot suplir i substituir si el cas arriba? La pregunta es refereix, per tant, a la figura que ha d'exercir la funció que normalment exerceixen els pares i que en aquest estudi he anomenat funció paterna. Qui i com ha de ser aquesta figura? Quines han de ser les seves qualitats i la seva preparació? etc. És una qüestió important. Avui dia cada vegada hi ha més professionals dedicats a donar una resposta a la problemàtica dels menors abandonats i delinqüents. Sembla doncs que és prou important de saber quina és la figura que, en general, més falta els acostuma a fer.

Però, com és lògic, contestar aquesta qüestió suposa conèixer primer la naturalesa de la funció que es tracta d'exercir i la naturalesa del defecte que es tracta d'evitar. De totes maneres, això és el que s'ha mirat d'explicar al llarg de tot l'estudi. En aquest sentit caldrà només recordar i resumir algunes de les coses que ja s'han dit al respecte, i en relació al tema que ara es planteja afegir-hi, si de cas, alguna nova consideració.

12.1.1.- La funció que cal exercir:

La funció que cal reforçar o substituir, en el context de la problemàtica de la qual aquí s'està parlant, és la funció paterna que normalment i bàsicament exerceixen els pares amb vista a la socialització del seu fill. Consisteix a fer de pont o de plataforma de connexió entre el subjecte i l'objecte que en aquest cas és la societat. Qui exerceix aquesta funció és, per tant, qui s'aproxima al subjecte i s'hi relaciona identificant-se amb les seves necessitats i capacitats a la vegada que s'identifica amb la realitat social i les seves exigències. Amb la seva autoritat representa doncs la realitat als ulls del subjecte, però també, enfront de la realitat, representa el mateix subjecte a qui, per la mateixa raó que protegeix, exigeix també. La figura paterna és, doncs, qui es vincula al subjecte a partir i en funció de la vinculació que manté amb la societat. I gràcies a aquesta vinculació, al seu torn el subjecte s'hi pot també vincular.

Val la pena de fer notar que, d'acord amb la posició intermèdia i intermediadora que ocupa, la funció de la figura paterna i la seva relació no deixa de ser conflictiva. No és en el context normal de la socialització entre pares i fills, però més encara en el context de la problemàtica de l'abandó, entre el menor i la figura de l'educador que procura de suplir el dèficit de la funció. En aquest cas no és estrany que el menor tingui ja un conflicte bastant profund amb la societat, el qual convé que sigui transferit a l'àmbit de la relació personal amb l'educador per tal que sigui elaborat. El cas és que aquesta relació pot arribar a ser força conflictiva i més quan la vinculació entre els dos va arrelant.

Cal fer-ne esment perquè, tot i que el conflicte forma part de la relació socialitzadora, i més encara de la re-socialitzadora, sovint no s'hi compta. Tanmateix el conflicte no és un accident desgraciat que cal mirar d'evitar sinó un camí obligat i fins i tot el motor que genera el vincle social

que n'és el resultat positiu de la seva elaboració. En aquest sentit el conflicte no s'ha d'evitar sinó que s'ha d'enfrontar i elaborar. Hom pot tenir doncs una idea bastant equivocada de la tasca de l'educador. Pot pensar, per exemple, que el noi, que tan mancat està de vertadera estimació, rebrà amb satisfacció la seva relació personal i sabrà sens dubte correspondre a la seva dedicació. Certament aquesta és una visió bastant simplista i romàntica de la socialització, però no deixa de respondre a un desig i a una expectativa que sovint alimenta l'ideal que té l'educador, el qual pot restar confós, i fins i tot decebut, al comprovar que la realitat és diferent.

L'educador no sols no ha d'evitar el conflicte sinó que ha d'ajudar el noi a que no l'eviti, fugint per exemple de la seva relació o zona d'influència i anant al "carrer". De fet es pot dir que un dels primers objectius de la funció paterna és precisament el de mantenir viu el conflicte perquè sempre ha de mantenir vives i presents les exigències de la realitat social. Però per això cal mantenir-se ben a prop del noi i de la societat. En aquest sentit l'educador no té res de neutral. Participa del conflicte i s'angoixa també perquè hi està implicat a l'estar compromès en la vida del noi i el seu destí. D'aquí ve certament la dificultat de la funció paterna però també d'aquí ve la seva possibilitat.

No significa això que la funció de l'educador es limita només a la zona del conflicte ja que en tot cas comença abans. De fet l'educador s'ha de relacionar i identificar amb el noi en les zones on de conflicte encara no n'hi ha per tal que llur vinculació pugui continuar quan el conflicte es presenti i la posi en qüestió. Inclús s'ha de dir que si abans no s'ha assolit ja una certa vinculació, és molt possible que el conflicte ni tan sols es plantegi perquè al capdavant no hi haurà raó de mantenir la relació i el noi simplement l'evitarà. Però tot i així, és en el conflicte quan tot allò que abans s'havia assolit, arriba a fruitar, es posa a prova i queda finalment incorporat. En aquest sentit tard o d'hora cal entrar en la zona del conflicte i és bo que, si més no, l'educador hi compti i es trobi preparat.

L'educador és, doncs, qui sap mantenir-se al costat del noi i de la societat, mantenint la relació i el vincle amb els dos, implicant-se i participant, per tant, del conflicte que entre els dos hi acostuma a haver.

En aquest sentit l'educador no és un tècnic, perquè tampoc és cap tècnica la funció paterna ni de la tècnica ve la seva eficàcia. Qui ha d'exercir la funció socialitzadora o ressocialitzadora no és, per tant, el psicoterapeuta que en tot cas té la funció de tractar el conflicte psíquic i no pas el dissocial. Naturalment això no significa que un psicoterapeuta o un psicòleg no pugui tractar el noi delinqüent però en aquest cas cal que ho faci com un educador o figura paterna i no en compliment del seu rol professional.

Com ja s'ha comentat a bastament, hi ha qui afirma que el delinqüent ho és perquè en el fons té un conflicte psíquic del qual ha de ser curat. I com és lògic, des d'aquesta perspectiva es diu que la figura competent és el psicoterapeuta en mans del qual cal deixar el problema a fi que el tracti i l'orienti professionalment. Aquesta postura va arribar a predominar inclús durant molts anys i encara avui no ha deixat de tenir molt de pes. El cas és que, d'una manera més o menys explícita o implícita, a vegades hom s'inclina a pensar que és el psicoterapeuta la figura a qui sobretot cal encomenar l'orientació i fins i tot la gestió concreta d'algunes institucions privades i públiques i també la política social que es projecta al respecte del problema de la delinqüència. Tanmateix aquesta postura és fruit d'una reacció contra l'opinió que defensa que el problema cal deixar-ho només en mans del jutge, com si només fos el resultat de la mala voluntat del delinqüent, però la reacció tampoc assoleix de trobar el punt encertat.

Els nois delinqüents, pel fet de ser-ho, no són malalts, i no és equilibri psíquic allò que els manca sinó equilibri social, i no és un psicoterapeuta el que necessiten sinó un pare o, en el seu cas, un educador, entenent com a tal aquell que es relaciona amb el delinqüent en base a l'aproximació paterna. Aquesta és la figura competent. En aquest sentit, cal reivindicar el gran paper que en aquesta problemàtica pot jugar, per dir-ho així, l'home corrent, en contra del paper preponderant que tot sovint s'atribueix al tècnic en aquestes qüestions. Del que es tracta és de connectar

personalment i d'identificar-se amb la gent que pateix el problema (12.1.2.), i la capacitat de fer això (12.1.2.) i de saber com s'ha de fer no la dóna cap tècnica especial.

L'aproximació psicoterapèutica al noi delinqüent de fet és molt diferent de la que aquí he anomenat paterna. El psicoterapeuta procura mantenir la distància i no implicar-se gaire en la vida privada del seu pacient; en canvi l'educador s'hi ha d'impliar i ha de participar del conflicte plenament. Ell doncs ha d'animar i gratificar i també prohibir i castigar; però ell mateix s'ha d'animar i també hi ha de patir. I tot això no pas perquè ho aconsella una tècnica determinada sinó perquè ho exigeix la realitat. Tanmateix això no significa que no hagi de tenir cura de no perdre la distància i el judici equilibrat, cosa que sempre és un risc; però allò que certament no ha de perdre és la relació pròpia de la funció paterna que és la que el noi necessita sobretot.

Però potser algú podrà pensar que en una problemàtica tan complexa com aquesta, de feina n'hi ha per a tots i que el que cal és fer una bona tasca d'equip que és la millor solució. I en principi això no ho nego pas. Però dir això s'acosta bastant a no dir res i a deixar les coses més aviat penjades. Del que es tracta és de saber quina és l'específica relació que el noi necessita rebre i establir amb vista a la socialització i quina, per tant, la persona amb qui al respecte necessita comptar. I en aquest sentit ha de quedar clar que és cabdal la figura de l'educador i el seu paper.

Això no vol dir que el rol de l'educador esgoti tota la feina que hi ha a fer en la problemàtica que es planteja. A vegades caldrà també, per exemple, que el psicòleg examini la persona del delinqüent i en faci una diagnosi perquè, a més a més del conflicte dissocial, pot tenir altres conflictes i alteracions psíquiques que lògicament convé detectar i tractar també. No cal dir que en aquest cas, i en altres de semblants, s'imposa una tasca de col·laboració, i en aquest sentit serà bo de formar un equip. Però per la mateixa raó cal diferenciar primer les diferents funcions que cal després relacionar, ja que altrament l'equip pot restar confós i entrar en conflicte amb ell mateix. Per això he mirat de diferenciar la funció paterna en quant és la pròpia de la socialització, i que és la que cal potenciar tota vegada que és del seu dèficit d'on ve el problema que pateixen les persones en qüestió. Diferenciada aquesta funció, i afirmada explícitament la seva necessitat específica, es podrà també copsar més específicament la naturalesa de les altres funcions que intervenen en l'equip i al respecte organitzar-lo millor.

12.1.2.- La capacitat que cal tenir:

Encara que l'exercici de la funció paterna no es fonamenti en cap tècnica especial que calgui aprendre abans, i encara que en aquest sentit la pugui exercir qualsevol persona corrent, tingui o no tingui estudis, pel que fa a la relació amb el món de la delinqüència de fet no tothom serveix. Inclús més aviat s'ha de dir que no són gaires les persones que serveixen. I això per dues raons. En primer lloc, perquè no tothom està capacitat per a identificar-se amb les persones dissocials i el seu món marginat; en segon lloc, perquè no tothom té la capacitat d'enfrontar el conflicte com cal, d'elaborar-lo i d'ajudar-lo a elaborar.

Que no tothom estigui capacitat per a identificar-se amb aquest tipus de delinqüents, no ha d'estranyar. Formen un món a part, molt diferent del món convencional de la societat. I no sols un món diferent sinó oposat, motiu de conflicte i contradicció per a qui s'hi vulgui relacionar. Les seves normes i principis; els seus criteris i valors; els seus costums; tot és diferent. Però no es tracta només ni bàsicament de la seva subcultura sinó de la seva dissocialitat, que fa que en el context de la mateixa societat objectiva el seu jo s'hi refereixi en sentit oposat. És doncs difícil que la persona socialitzada s'identifiqui amb la persona dissocial perquè tampoc no s'identifiquen amb la mateixa realitat i llur relació, per tant, manca de base comuna (4.3.1.). En aquest sentit més aviat hauria d'estranyar que, malgrat tot, hi hagi persones que puguin arribar a identificar-se passant per sobre les diferències de la pròpia socialització.

Qui exerceix la funció paterna en relació amb el delinqüent cal doncs que tingui no només una gran capacitat de relació humana sinó una capacitat

especial que no s'ha de presuposar que es doni sempre. Capacitat i disposició en aquest cas van molt unides. Vull dir que un educador que no es senti internament motivat a tractar el delinqüent pel valor que troba en aquella persona concreta i la riquesa que li suposa la seva relació, no pot ser eficaç i ni tan sols educador. L'educador d'alguna manera lliga el seu destí amb el destí de la persona que tracta i en aquest sentit cal que es trobi molt motivat, i no pas per raons extrínseques com pot ser un bon sou o altres d'alienes a la relació que en tot cas poden ser una raó de més a més. Malgrat el conflicte que li representa la relació personal i la implicació de la seva vida amb la vida del delinqüent, l'educador s'ha de sentir doncs i n'ha de sortir compensat. Altrament, més val deixar-ho córrer ja que pel que fa a aquesta relació, qui no està de debò disposat, no serveix.

Però tampoc amb una bona disposició n'hi ha prou talment que en aquest cas voler no significa poder. De fet no tothom pot afrontar impunament el conflicte que reprenta la relació personal amb el delinqüent. Hi ha persones que no aguanten prou bé aquesta mena de tensions i per tant més val que no s'hi fiquin ja que és pitjor cercar sortides falses al conflicte, cosa que d'altra banda l'experiència ensenya que no és pas infreqüent.

Hom pot observar que, en la praxi de la relació, hi ha moltes maneres de defugir el conflicte. Hi ha qui, per exemple, només es relaciona quan el tracte està lliure de tensions però que aviat trenca quan el problema es comença a plantejar. Hi ha també qui es relaciona amb el delinqüent sense qüestionar la delinqüència, però en aquest cas de poc li serveix al noi una relació que de fet no és autèntica. També a vegades es pot fer servir la tècnica per tal d'evitar la relació personal i el comprometre's massa a fons, etc. No cal dir que en tots aquests casos, i en molts d'altres que es poden esmentar, es corre el risc d'enganyar-se i, el que és pitjor encara, d'enganyar el noi i fins i tot de fer-li mal.

No tothom serveix doncs per a aquesta mena de relació. En general es pot dir que aquesta capacitat a l'educador li ve de la seva maduresa psíquica i de la seva maduresa social que és el resultat de la seva pròpia socialització. De fet, sota la tensió del conflicte, és per un d'aquests dos extrems que l'educador pot fallar: Pot defugir el conflicte negant la realitat però també pot defugir-lo aliant-se amb el delinqüent i deixant-lo fer. En aquest sentit cal dir que l'educador capacitat és aquell que pot mantenir la proximitat i la identificació amb el noi alhora que amb la realitat social i les seves exigències malgrat el conflicte que pot plantejar-se entre els dos extrems.

Per a això no fa falta cap tècnica especial però tanmateix hi pot ajudar molt l'experiència que en aquest sentit es pot considerar un altre factor de la capacitació que ha d'assolir l'educador. Maduresa psíquica, maduresa social, motivació interna i maduresa en aquesta mena de problemàtica i de relació, són els ingredients que fan un bon educador i que el menen a treballar amb eficàcia. L'experiència es pot dir que no és del tot necessària perquè quan un comença no en té, però en aquest cas, encara que no és el mateix, ajuda molt el fet de poder-se valer de l'experiència d'un altre. També en aquest sentit és molt recomenable, per no dir necessari, el treball en equip, el qual d'aquesta manera també ve a potenciar la capacitat de cada un dels qui hi intervenen amb vista a la seva relació amb el delinqüent.

12.2.- Sobre les mesures a prendre a l'escola i al carrer

En l'apartat anterior s'ha vist quina és i com ha de ser la figura que d'alguna manera ha d'assumir la funció socialitzadora quan els pares, per alguna raó, no l'exerceixen o no la poden exercir com cal. Però la figura no ho és tot sinó que també hi ha la institució; a més a més de la persona dels pares, cal doncs contemplar la llar. De fet ja es va explicar que la relació on es planteja el conflicte dissocial no és la que s'estableix entre les persones només sinó la que s'estableix entre el jo, l'altre i la societat. En aquest sentit, la importància de la llar és decisiva ja que és ella la petita societat de l'infant. Des la perspectiva de la socialització cal dir doncs que un nen abandonat és més que un nen sense pares; és també un infant sense llar.

No només cal parlar doncs de la figura paterna sinó també de la llar i cal plantejar també què s'ha de fer respecte a la institució, quan el nen es troba abandonat. De fet la figura paterna sempre opera des d'una institució i

per això també es planteja aquí en funció de quina institució ha d'operar l'educador en l'exercici de la funció que s'ha explicat. Es tracta en definitiva de parlar sobre les mesures a prendre quan falla la llar.

Esquemantitzant la resposta, penso que es poden reduir a tres les situacions que es plantegen en funció de la diferent intervenció que cada una d'elles exigeix.

1ª.- Quan la llar falla en la seva funció paterna cal veure primer si és possible de reforçar-la i assegurar-la amb alguna mesura que no obligui a separar el nen de la llar i del seu entorn natural. Al respecte pot ser eficaç l'acció social des del barri estant. Cal pensar en l'educador de carrer", en la col·laboració de l'escola, en la tasca dels centres d'esplai, etc.

2ª.- Un pas més endavant en la línia de reforçar la funció paterna de la llar, pot ser la institucionalització del nen. En aquest cas es tracta de col·laborar amb els pares en la cura de l'infant. Ateses les dificultats de la llar i del barri i les condicions en què es troben a la societat, hi ha famílies que es veuen massa impotents per a poder-ho fer amb la suficient eficiència, i en aquesta situació pot ser una bona mesura, almenys durant una temporada, proporcionar al nen un altre entorn on pugui rebre en tots els aspectes i en el social també. Però en aquest cas no es tracta encara de suplir els pares ni la llar, sinó de suplir els recursos que la llar no té d'una manera més dràstica que en el cas esmentat en l'anotació anterior.

3ª.- L'últim pas és suplir del tot la funció paterna que la llar no pot exercir. Hi ha casos en què cal fer-ho així, atesa la gran impotència familiar, especialment quan procedeix de la pròpia dissocialitat (11.1). En aquest cas no es tracta de col·laborar amb els pares sinó de substituir-los en l'exercici de la seva funció.

Ja he fet notar que es tracta d'un esquema i un esquema sempre força la realitat i la simplifica. En la praxi hi ha molts aspectes que no queden tan clars i alguna cosa, per tant, convindrà dir aquí sobre alguns d'ells. Tanmateix, l'esquema pot servir per a orientar el plantejament i també l'exposició que aquí se'n fa. En aquest apartat, en referiré a alguna de les qüestions que es plantegen en la primera situació; en l'apartat que ve en referiré a les altres dues i d'una manera especial a la tercera.

12.2.1.- El que es pot fer a l'escola:

El que aquí es diu sobre l'escola és la continuació del tema que ja es va començar a tractar en el capítol anterior (11.2.). La qüestió que ja aleshores es va plantejar és aquesta: Com s'explica que molts d'aquests nens que hom preveu que acabaran delinqüents, tinguin problemes amb l'escola, fracassin i al capdavall l'abandonin sense haver-la acabat? I davant d'aquesta situació, quina és la responsabilitat de la mateixa escola i què és el que hi pot fer?

Caldrà notar, ja d'entrada, que no es tracta d'explicar el per què hi ha nens que fracassen a l'escola. El fracàs escolar té a veure amb el problema que aquí es planteja, però en general és una altra qüestió. No obstant això, és freqüent plantejar-la en termes semblants. Com es recordarà el procés de la seva marginació s'acostuma a explicar dient que aquests nens, per una sèrie de dificultats d'ells i de casa seva, però de l'escola també, van quedant retrassats i al final fracassen i són apartats primer del sistema escolar i després de la societat. Però això és una descripció del procés que segueixen més que una explicació. Tanmateix el fracàs escolar no cal dir que és un greu problema que pateixen molts nens, i certament un problema que té greus conseqüències, però aquest no és el problema de fons dels nens dissocials, sinó només una de les manifestacions més freqüents.

En general, el fracàs escolar i el fracàs dissocial responen a raons diferents. El primer pot explicar-se per dificultats en la personalitat del nen, o per un excés de dificultats a casa seva, o per dificultats en el sistema de l'escola, o bé per tot plegat; el fracàs dissocial s'explica, en canvi, per un defecte o dèficit de la funció paterna que comença a la llar i que afebleix també la relació escolar. Les conseqüències d'un i altre fracàs també són diferents. En general quan el nen socialitzat fracassa a l'escola, li representa un greu conflicte que sovint ve a afegir-se al que ja potser tenia abans; i

també pels pares representa una greu preocupació. En canvi, al nen dissociat el fracàs a l'escola no el preocupa gaire i més aviat el preocupa el fet d'haver-hi d'anar; i moltes vegades tampoc el fracàs preocupa gaire als seus pares.

Però a l'insistir en la diferent naturalesa del fracàs escolar convencional i del fracàs dissociat, no vull dir que no tinguin res a veure un amb l'altre. He insistit en la diferència perquè no se'ls ha de confondre però també perquè després es pugui explicar millor la seva freqüent i indubtable relació. Però l'explicació de llur relació no és la que s'acostuma a donar i que abans ja s'ha esmentat (11.2.2.), sinó que en principi va més aviat en sentit contrari. En el cas d'aquests nens, futurs delinqüents, el fracàs escolar no és la causa del fet que abandonin l'escola i caiguin en la dissociabilitat sinó que és l'efecte d'aquesta, o millor encara, la seva expressió.

Aquests nens acostumen a fracassar a l'escola, com fracassaran després al treball, perquè degut al dèficit de la funció paterna de la llar, no estan referits a la institució social i, per tant, tampoc a la institució escolar. De totes maneres, el fracàs i l'absentisme escolar, en el cas d'aquests nens, és més que una simple expressió de la seva dissociabilitat de fons; és també la seva realització en el terreny concret dels fets i la seva consolidació, i en aquest sentit no és sols efecte sinó causa també de la seva separació en referència a la societat. Quan el nen deixa d'estudiar primer i deixa l'escola després, està fent passos importants envers la seva dissociabilitat adulta, passos que cada vegada serà més difícil que es puguin refer. No és estrany doncs que l'escola es planteji què és allò que pot fer en relació a aquests nens que, en el seu àmbit escolar, ella observa que es van allunyant de l'àmbit de la societat.

Però aquesta qüestió més aviat caldrà respondre-la "in situ" en cada cas determinat, ja que caldrà conèixer ben bé les circumstàncies concretes que constitueixen el context on el problema es planteja. No obstant això, aquest coneixement no basta tot sol i caldrà també tenir criteris per a poder judicar en alg de les circumstàncies i poder així emprendre l'acció més adient. En aquest sentit faré aquí unes breus indicacions continuant en la línia d'explicitar la relació del problema, en aquest cas també escolar, amb la qüestió de la dissociabilitat i amb el dèficit de la funció paterna de la llar que és d'on la dissociabilitat procedeix.

1ª.- L'escola pot fer-hi ben poc quan la funció paterna de la llar falla de forma important. Quan, per exemple, la dissociabilitat del nen procedeix de la dissociabilitat dels pares, difícilment l'escola podrà suplir la funció que tampoc ells poden exercir. L'escola no s'aguanta per ella mateixa sinó que es fonamenta en la llar, s'indicava en el capítol passat, i en aquest sentit quan, trencant la continuïtat institucional, la llar deixa de fer escola, també el nen hi deixa d'anar. Dic això perquè tot sovint l'escola es sent culpable quan no sap què fer-ne del nen difícil, i més encara quan, per aquesta raó, renuncia a fer-se'n càrrec. Però és que en les condicions vigents, l'escola es pot fer càrrec "escolarment" en general només d'aquells nens que tenen una llar que d'ells es fa càrrec "socialment".

2ª.- És possible que hi hagi persones que al llegir el que aquí es diu, es resisteixin a estar-hi d'acord, tota vegada que, en la seva opinió, admetre-ho fóra tant com condemnar d'entrada els nens més abandonats que, per ser-ho, més ajuda necessiten per part de tots. Si l'escola només protegeix els nens que ja estan protegits, quin serà el destí dels altres? Però tot i així penso que aquesta és la realitat, una realitat que val més no amagar encara que no agradi gaire. I la realitat és que a la nostra societat hi ha molts nens que estan talment abandonats de la funció paterna que difícilment es podrà evitar que esdevinguin dissociats i delinqüents.

3ª.- Però un cop reconeguda aquesta realitat que sempre roman en el fons de la vigent societat, no vull dir que l'escola no hi tingui res a fer en aquesta problemàtica, i per tant val la pena que no deixi de qüestionar-se el seu paper. L'escola hi juga un paper perquè participa i col·labora amb la llar en l'exercici de la seva funció paterna amb vista a la socialització de l'infant. En aquest sentit la ineficàcia de l'escola en la seva funció docent augmenta la dificultat a la possible lapsència de la llar. El problema es planteja sobretot en aquelles escoles que estan emplaçades entre els nuclis de

població que més limitacions pateixen, econòmiques i de tota mena. Els pares d'aquests nens acostumen a tenir ja prou dificultats per ells mateixos a l'hora d'exercir la seva funció com per a poder compensar, a més a més, aquelles altres que s'hi venen a afegir procedents de l'àmbit escolar. De fet, quants més són els problemes que el nen té fora de la llar, més la llar ha de potenciar la seva protecció paterna. Però la llar d'aquests nens sovint és molt feble i la ineficàcia de l'escola encara l'afebleix més. En aquests casos, per tant, precisament perquè la llar falla com a llar, l'escola ha de mirar de no fallar com escola.

22.- Però encara que l'escola no falli en la seva funció docent i més específica, que per dir-ho així, és la que té respecte a tots els nens en general, en el cas particular dels nens que tenen més problemes, l'escola sovint es pregunta si pot fer-hi alguna "acció especial". Com és lògic, caldrà veure què s'entén amb això. Possiblement al respecte d'aquests nens, una ensenyança especial caldrà fer-la per tal de mirar de posar-los a l'altura dels seus companys, però sobretot allò que l'escola s'ha de plantejar, és de fer una acció paterna especial ja que és aquest l'autèntic problema de fons.

Aquests nens no necessiten tècniques especials com les que poden necessitar altres nens endarrerits per dèficits mentals o conflictes psíquics, sinó que necessiten una relació especial amb la figura o figures que es facin càrrec d'ells. Però a vegades aquests nens són classificats i separats junt amb els altres que tenen problemes de "personalitat" i d'aquesta manera el seu problema s'augmenta. D'això ja se n'ha parlat anteriorment; el problema d'aquests nens a l'escola, com el problema dels nois delinqüents al treball, no és un defecte en la seva personalitat que com a tal s'hagi de diagnosticar i tractar, sinó un defecte en la relació que haurien de rebre d'aquells que haurien d'estar al seu costat representant també la societat. No és doncs tractament el que necessiten sinó tracte i relació paterna, de la qual es puguin valer per a poder-se referir, com tots els altres, a la societat i així poder-se interessar i motivar per l'escola també.

A moltes escoles ja hi comença a haver un professional, psicòleg; guairebé sempre, destinat a diagnosticar els casos especials i a aconsellar un tractament. Crec que val la pena que tant l'escola com ell tinguin en compte el que aquí es diu al respecte de la dissocialitat d'aquests nens. Podrien complicar encara més les coses si, per exemple, s'entossudissin a trobar i a diagnosticar alguna mena de tara mental o de conflicte psíquic o de defecte de personalitat que expliqués llur conducta, als seus ulls, anormal. No nego que, en determinats casos, no hi pugui haver també alguns dels esmentats defectes i per tant val la pena de tenir-ho en compte a l'hora de diagnosticar, però en tractant-se de la mena de problemes que acostumen a plantejar aquests nens, allò que sobretot cal tenir en compte, a l'hora de diagnosticar, és la dissocialitat per part d'ells i, a l'hora de prescriure un tractament, el dèficit de la funció paterna per part dels altres.

També a vegades es proposa la mesura de formar amb aquests nens conflictius un grup a part per poder-los tractar d'una manera especial i més d'acord amb els seus problemes. D'altra banda, cal reconèixer que amb la seva conducta aquests nens acostumen a interferir seriosament la bona marxa de l'escola i el treball que s'està fent amb els altres que, al capdavall, són la majoria. Podria semblar doncs que el fet de tractar-los a part pot ser convenient, no cal dir pels altres, però per a ells mateixos també. No obstant això, i pel que fa als nens dissocials, aquesta mesura més aviat és contraproduent.

Un dels trets més característics de la delinqüència dissocial és l'enorme força que cerca i troba en el grup per tal de defensar-se dels agents de socialització i per tal de resistir enfront dels esforços que aquests puguin desplegar. D'altra banda, això és ben lògic. Fer comunitat entre ells és l'alternativa que els queda a aquells que no es poden integrar a la comunitat de la societat. Per això aquests nens, afirmant-se en la seva identitat dissocial, s'apleguen entre ells i constitueixen com una mena de grups d'oposició tant més difícils de desfer quant més esforços s'adonen que es fan per aïllar-los de controlar. No cal doncs que l'escola els vulgui reunir a part, que bé prou que ja ho fan ells per pròpia iniciativa, i de ben serviria fer-ho, per dir-ho així, oficialment. El nen dissocial és difícil de tractar, però el grup guairebé és

Aquests nens necessiten un tracte especial però això no vol dir posar-los en grups especials sinó canviar, respecte d'ells, el tipus d'aproximació i de relació que l'escola acostuma a mantenir respecte als altres nens. Com abans s'ha dit, es tracta de potenciar, i fins a cert punt suplir, la funció paterna que flaqueja per altres cantons. Això significa establir amb ells una relació més personal i més personalment preocupada per les seves coses, per la seva vida i pel destí de la mateixa. Significa més implicació i, per tant, més compromís personal. Recordi's el que en referència a aquest tema s'ha dit en l'apartat anterior. Possiblement no tots els mestres s'hi avinguin i valguin per a establir aquest tipus de relació. La figura que s'hi compromet, cal que d'alguna manera impliqui una part important de la seva vida en la vida del nen per tal que el nen s'hi pugui implicar també. Aquesta és una exigència de la funció paterna. La figura que l'exerceixi no només ha de fer de mestre sinó que ha de fer també, per dir-ho així, una mica de pare, encara que en el seu cas parteixi de l'escola; tanmateix això possiblement la portarà a actuar també més enllà de l'àmbit escolar, en moltes de les coses que interessin el nen, però que habitualment ja no interessin tant a l'escola. El just equilibri sempre serà difícil d'encortar.

12.2.2.- El que es pot fer al carrer:

La qüestió que ara es contempla és la següent: En relació als nois, menors especialment, que en un barri determinat plantegen problemes de conducta en general i de delinqüència en particular, què és allò que es pot fer, a més a més d'allò que ja mira de fer la seva escola i la seva llar? En aquest sentit la qüestió planteja quina és o ha de ser l'aportació d'altres possibles institucions o d'altres possibles agents de socialització. La refereixo concretament als treballadors socials que poden haver al barri, als educadors de carrer i altres figures semblants; també a la tasca que poden fer les diverses Associacions infantils i juvenils, els Centres d'Espiai, les Aules Culturals, etc. Així com l'escola, i no cal dir la llar, en principi s'ocupa preferentment dels seus propis infants, aquestes altres institucions en general estan més obertes a tot el barri i en aquest sentit es pot esperar d'elles que arribin allà on la llar i l'escola no pot arribar. D'altra banda, la qüestió urgeix encara més perquè no és estrany que els menors que més atenció necessiten no vagin a escola i pousen inclús gairebé no vinguin llar.

En principi, pel que fa a la relació d'aquestes institucions amb el menor, cal dir una cosa semblant a la que es va dir de la institució escolar. De la mateixa manera que la relació de l'infant amb l'escola es fonamenta i manté en la seva relació amb la llar, també gràcies a la llar es manté la possible relació que pugui tenir amb les altres institucions. Quan doncs la llar falla en la seva funció socialitzadora d'una manera important, falla també per la base la possible relació amb les altres institucions. Aquest és un fet que es pot comprovar i que ha de fer pensar. La gran majoria dels nois que plantegen problemes de delinqüència, no van a cap centre social del barri, no hi volen anar i, si alguna vegada ho proven, experimenten molta dificultat d'integrar-s'hi. Davant d'aquest fet, es pot pensar lògicament que la raó de la dificultat està en la personalitat del noi, però també es pot pensar que està en la manera de ser del centre social que acostuma a discriminar aquells que hi van. Com ja és costum, també es pot afirmar que la dificultat ve de tots dos.

Però la dificultat de fons no està en la relació entre el noi i el centre social en concret sinó entre el noi i la societat, o millor encara, entre el seu jo i la realitat social vigent. Ara bé, al principi la dificultat comença en la relació amb la llar, que és la institució que té la funció de referir el jo a la societat. En la relació amb el centre social la dificultat de fons només es manifesta, per tant, i s'acaba de concretar, però ella no ve de la relació amb el centre, sinó de la relació amb la llar i amb la funció paterna de la mateixa en referència a la societat. Això no significa que, amb vista a la problemàtica de la socialització, el centre no pugui fer una tasca prou important.

El centre social pot col·laborar amb la funció paterna de la llar, facilitant el seu exercici i potenciant la seva eficàcia; però el que no pot fer és suplir-la quan aquesta pràcticament no va donant per la llar. Tanmateix hi pot col·laborar, inclús en alguns casos en el sentit de fer possible que la llar

la pugui mantenir. El cas és que hi ha pares que, degut a les condicions en què es troben ells i la seva llar, difícilment es farien càrrec de la seva funció si no comptessin amb l'ajuda d'altres institucions. Des del moment que el centre social es pot fer càrrec de l'infant unes hores durant el dia, posem per cas, els pares poden fer-se càrrec d'ell no sols durant la resta de la jornada sinó en un sentit més general. En aquest sentit, si no fos per l'ajuda del Centre, el nen acabaria abandonat no sols pel centre sinó per la llar. Es pot dir doncs del centre el que s'ha dit de l'escola: per a que la llar pugui ser una bona llar, cal que l'escola sigui una bona escola, i també que el centre faci bé la feina concreta que fa.

El centre doncs pot col·laborar en la tasca de socialització que fa la llar, però el que difícilment pot fer és tasca de ressocialització. En referència a la seva eficàcia més val doncs parlar de prevenció que de tractament. Tanmateix en algunes situacions, com l'esmentada fa un moment, la tasca de prevenció que pot arribar a fer, pot ser molt important i bastant decisiva. En aquests casos el centre, amb la seva eficàcia, possibilita l'eficàcia més fonamental de la llar i possibilita, per tant, que no hi hagi problema en la relació del noi amb la societat. No obstant això, de problema objectiu en aquests casos encara es pot dir que n'hi ha, ja que no deixa de ser un risc i una dificultat la feblesa que la llar continua tenint, però gràcies a l'ajuda del centre i de les altres institucions, aquesta dificultat pot ser que no s'arribi a traduir com a problema del noi amb la societat.

En tot cas, la força de la socialització no ve directament del centre sinó de la llar, encara que a vegades és gràcies al centre que es pot mantenir. El centre, per dir-ho així, igual com l'escola i les altres institucions, no socialitza directament sinó que ve a sumar la seva activitat a la funció més bàsica de la llar, que és la institució on comença i d'on procedeix la dinàmica de la socialització, i que en aquest sentit pot ser ajudada però mai substituïda. Quan doncs la institució domèstica falla d'una manera important, les altres institucions del barri poc hi poden fer. Tanmateix es poden crear altres institucions domèstiques al barri o a un altre cantó, però això ja és una altra qüestió que serà tractada després. El que aquí es vol fer notar és que quan falla la llar, i aquesta no és substituïda com a tal, les altres institucions no poden suplir la seva funció.

Dic això perquè davant del problema de la delinqüència que hi pot haver entre els nois i les famílies d'un barri determinat, sovint es reclama que s'augmentin els serveis i les institucions socials d'aquell barri i que es millorin les seves condicions. Però caldria advertir que el problema ni procedeix en principi de les condicions del barri sinó de les condicions de la societat, ni pel fet que siguin moltes les institucions es pot solucionar en allò que té de més greu. Naturalment no dic pas que no s'hagin de prendre aquestes mesures. S'han de prendre perquè poden servir per a prevenir una part important del problema que altrament fóra més greu, però no poden servir per a tractar-lo en profunditat quan ja hi és.

El problema rau en la relació que hi ha entre la llar i la societat, relació que en el cas de moltes famílies és de feblesa i d'impotència i que, d'una banda, es tradueix en el deteriorament del barri on van a parar i, de l'altra, en la seva dificultat de socialitzar. En aquest sentit el problema no és el barri ni és el barri allò que bàsicament s'ha de treballar i modificar, sinó la societat com a sistema i estructura general i la conseqüent relació que s'estableix entre ella i les persones que es troben en els nivells més marginats.

Tampoc el problema de la delinqüència s'arregla doncs de veritat multiplicant al barri els serveis socials i les institucions recreatives o culturals. Aquest tipus d'institucions no poden suplir la institució domèstica en la seva funció i, per tant, no poden donar resposta al problema de fons. Poden col·laborar amb la llar en el manteniment i en l'ampliació social de la relació que la llar dóna, però quan la llar no la dóna tampoc elles la poden donar. Tanmateix a vegades, el treballador social del centre o de la institució, voldria també col·laborar en la socialització dels nois que més problemes tenen al carrer, però en aquest cas hauria d'ultrapassar els límits de la institució i transgredir el seu propi paper.

Els nois delinqüents no van a la institució ni s'hi poden integrar

perquè no estan tampoc integrats a la societat, que és la realitat comuna que hi ha a la base de les institucions. El problema no ve doncs de la manera de ser de la institució concreta que de fet pot ser més o menys rígida o tolerant. El problema de fons és que la institució és una institució social que com a tal té els seus propis límits, mentre que els nois delinqüents són persones dissocials que es troben a l'altra banda dels límits de la societat. No és doncs qüestió dels propis límits ni de les pròpies normes sinó dels límits i de les normes de la societat com a realitat vigent. En aquest sentit la institució no pot deixar d'entrar en conflicte amb el delinqüent i al capdavant l'haurà de deixar fora dels seus límits.

I digui's una cosa semblant del monitor del centre o del treballador social de la institució. Tanmateix el treballador social pot establir relació amb el delinqüent del carrer però si aquesta relació continua a poc a poc el portarà a transcendir el rol convencional que fa a la institució. En aquest cas, per dir-ho així, ja no fa només de treballador social sinó que comença a fer també de figura paterna i cal ser conscient que aquest és un paper i una relació que ja exigeix molta més implicació personal i personal participació en el conflicte del noi. Certament és la relació que el noi dissocial necessita però és una relació que el treballador social difícilment podrà mantenir a la institució. Quan això es prova de fer, a més a més del conflicte que el noi delinqüent porta a la institució, el mateix treballador entra en contradicció amb el rol convencional que hi té en relació als altres nois i amb el rol també dels altres treballadors.

El cert és que el noi de "carrer", encara que estigui al mateix carrer on es troba la institució, de fet n'està molt lluny, com també lluny d'ell està la institució. Entre l'un i l'altre hi ha un buit - el buit que deixa la llar en la seva funció - que és difícil de salvar talment que al noi li costa de passar a la banda de la institució i a la institució li costa de passar a la banda del noi. Això és una situació objectiva que no depèn ni de l'un ni de l'altre ni de la seva bona o mala voluntat. És un fet amb el qual s'ha de comptar i del qual, si de cas, s'ha de partir. Què és doncs el que es pot fer en relació al noi de "carrer"? Fins ara més aviat s'ha parlat del que no es pot fer. Què és doncs el que es pot fer per tal d'arribar-hi i que sigui possible la relació amb vista a la seva ressocialització? En aquest cas més val pensar en l'educador de carrer".

L'educador de carrer és una figura que a casa nostra no fa gaire que s'ha creat i que potser encara no està prou definida en la seva funció. Com el seu nom indica és aquell educador que treballa i es relaciona amb el noi sobretot en el context social on aquest es mou habitualment sigui al carrer, al bar o a qualsevol altre local del seu ambient (1). Però allò que en la nostra perspectiva és més important i especifica la funció de l'educador de carrer no és el lloc material on tracta el noi sinó el tipus de relació especial que hi estableix. Es pot anunciar dient que no és una relació institucional sinó eminentment personal. I abans ja n'he explicat el per què.

La institució condiona la relació, i pel que fa al noi de carrer gairebé la impossibilita. Relacionar-se al carrer significa doncs trobar-se en una zona lliure del conflicte immediat que suposa la convivència en una institució concreta. Lògicament l'educador sempre representa la societat i només així pot ser educador, i només per això s'hi apropa el xicot. Però, en aquest cas, la institució concreta, sigui un centre social o qualsevol altra institució, amb la urgència de les seves normes i exigències immediates no condiona la mútua relació i el seu desplegament. En aquest sentit l'educador de carrer no és, per expressar-ho d'alguna manera, un funcionari que actua en nom d'una institució i d'acord amb el rol que se li ha assignat - un mestre o un monitor, posen per cas, que fa el seu paper per bé que el pugui fer - sinó que sobretot és una persona concreta que es relaciona amb una altra, i en tot cas és una figura paterna que s'interessa i s'implica personalment.

Cal que l'educador treballi també al carrer perquè en la majoria dels casos és l'única manera de poder-se trobar amb el noi delinqüent i de poder-s'hi relacionar. Tanmateix les diverses institucions del barri poden mirar de fer un esforç i d'ampliar les seves fronteres per tal d'integrar en llur estructura alguns dels xicots conflictius, però la majoria d'ells restaran al carrer. Quan

doncs es planteja què es pot fer al barri en relació al problema de la delinqüència, cal pensar en les institucions, però també i sobretot cal pensar en fer alguna cosa més enllà de l'àmbit institucional, en aquell espai on es troben els qui tenen més problema, i en aquest sentit en principi cal pensar en l'educador de carrer.

Però no es pensi que d'aquesta manera s'assoleix de confeir una estratègia perfecta tota vegada que pot semblar que, fent-ho així, no queda cap espai per cobrir o fora de l'abast dels agents de socialització. D'una banda són molts els educadors que s'hi haurien de dedicar, i de l'altra, deixant a part l'elevat cost que això suposaria, tampoc són gaires les persones capaces de fer una tasca tan especial i d'establir aquesta mena de relació. Però tampoc és aquest el problema més de fons. No és només qüestió de la quantitat ni de la qualitat dels educadors sinó de la seva posició respecte a la població delinqüent a tractar. Com abans ja s'ha indicat, el fet és que aquesta població no pot ser eficaçment tractada en un context massa institucionalitzat, però tanmateix aquest pot arribar a ser el cas inclús de l'educador de carrer. Si la seva figura s'arribés a institucionalitzar d'una manera prou important, possiblement encara li fóra més difícil de rebre en la seva funció, ja que també al delinqüent li fóra més difícil la relació i s'hi resistiria més.

No vull dir amb això que sigui inútil de posar més educadors al carrer. En relació a determinats casos la seva acció és eficaç, com també ho pot ser l'acció de les diverses institucions, i això sol ja justifica l'esforç. Però el problema de fons respon a raons estructurals més profundes i no per l'acció del treballador social a nivell de la casuística es pot salvar la separació que hi ha entre la societat i les seves estructures i el món de la marginació i la seva delinqüència. La comunitat dissocial, enfront de la bàsica dificultat que té d'integrar-se a la societat, no deixa de respondre a l'esforç de control que aquesta fa i a mesura que aquest esforç s'institucionalitza i ocupa nous espais, ella es va replegant a noves posicions. En aquest sentit, de "carrer" sempre n'hi haurà a la nostra societat perquè el carrer no és només un espai material sinó el reducte de la dissocialitat, l'espai psicosocial, buit de coincidència i de relació, que a la nostra societat sempre es pot trobar degut al problema de fons (2).

El problema de fons està en el fet que el sistema vigent a la societat afebleix la relació comunitària dels uns amb els altres i d'una manera especial la relació dels sectors més empobrits; i talment els empobreix i margina en relació a la comunitat que inclús els afebleix en la seva funció paterna o socialitzadora i fins i tot els pot arribar a incapacitar del tot. Primer és doncs una qüestió del sistema social que determina la posició de feblesa de moltes famílies en el context de la societat; però per això mateix després el problema es tradueix en una qüestió de dèficit en la funció paterna de la llar que és incapaç de compensar, des de la seva posició de feblesa, la dificultat de relació amb la societat. Tanmateix és aquest el dèficit que l'educador ha de mirar de treballar. En principi ha d'ajudar a que el noi aprofiti el màxim la relació amb la seva llar per tal que assoleixi de relacionar-se com cal amb la societat. Però no cal dir que quan la llar falla d'una manera important en la seva funció, difícilment podrà fer-hi res l'educador. En aquest cas ja no es tracta de col·laborar en la funció paterna dels pares, sinó més aviat de suplir-la. Però això ja és una altra mesura i també una altra qüestió.

12.3.- La institució domèstica

La qüestió d'ara en principi es podria anunciar així: el nen delinqüent o que està en perill immediat de ser-ho, quan cal que ingressi a una institució de menors? Es pot respondre, naturalment, que un nen ha de ser internat quan es troba abandonat dels seus pares i sense llar, i no hi ha cap altra alternativa com pot ser, per exemple, l'adopció. Però la qüestió es planteja d'una manera especial en referència a aquells nens que, tot i estar amb els seus pares, hom observa que van en camí de ser delinqüents. Com ja es va fer notar, avui dia s'insisteix a dir que, llevat de casos molt excepcionals, no s'ha de separar el nen de la seva llar i del seu entorn natural, i que si de cas cal intervenir, més val fer-ho amb un altre tipus de mesura que no sigui l'internament que acostuma a fer més mal que bé. Allò doncs que en el fons es

planteja és la funcionalitat de la institució de menors. Quina és la seva funció? Per desgràcia, d'institucions de menors n'hi ha d'haver ja que sovint cal fer-se càrrec de nens que es troben talment abandonats que no podrien gairebé ni subsistir, però fora d'aquests casos, es pot dir que la institució de menors encara té una funció? De fet també és en aquest sentit que a vegades es diu que la institució de menors està en crisi.

12.3.1.- La funció i la necessitat de la institució domèstica:

Per tal de copsar quina és la funció de la institució domèstica cal recordar el que s'ha dit al capítol passat sobre l'"abandó social" (11.1.) de l'infant, que no és altra cosa que una conclusió del que s'ha dit, al llarg de tot l'estudi, sobre la funció paterna de la llar i sobre el resultat del seu dèficit. El nen pot trobar-se socialment abandonat i en greu perill d'esdevenir delinqüent encara que tingui llar i encara que els seus pares materialment i psíquicament tinguin cura d'ell. En aquest cas la llar falla en la seva funció socialitzadora i és, per tant, aquí on cal intervenir.

Com ja s'ha explicat, la intervenció es pot mirar de fer col·laborant amb els pares en l'esmentada funció a partir de les diverses institucions i serveis socials del barri; i també es pot mirar d'ajudar-los en aquest sentit, en base a establir relació amb el menor a partir del carrer. Tanmateix cal reconèixer que no poques vegades amb això no n'hi ha prou i en aquest cas cal pensar en una intervenció més important. En aquesta línia es troba la institució de menors. Es planteja doncs aquí quina pot ser i és, en aquest context, la seva funció.

Però voldria advertir que la qüestió d'ara no és saber quan cal que un nen sigui internat, ja que això depèn de moltes circumstàncies concretes que no és hora de contemplar. La qüestió és saber, a l'hora de la intervenció concreta, quina és l'específica funció de la institució de menors enfront de les altres possibles mesures que també es poden prendre, per tal de poder tenir al respecte un criteri més elaborat. De fet no n'hi ha prou de dir que el nen ha de ser internat quan fallen les altres mesures. Això és un criteri extern i bastant aleatori i ben mirat no és cap criteri. Inclús pot ser enganyós ja que, tot i que s'hagin provat ja les altres mesures, en molts casos és cert que l'internament encara és pitjor. Del que es tracta és doncs de saber quina és la funció específica de la institució de menors per a poder aplicar aquesta mesura quan realment s'hi adigui. O dit d'una altra manera, allò que cal saber en primer lloc és quina és la funció deficitària que ha de ser objecte de la intervenció, i, en segon lloc, quina és l'específica aportació de cada possible mesura al respecte, i en concret, en aquest cas, de la institució residencial de menors. I és en aquesta línia que cal parlar de la funció domèstica de la institució.

L'aportació específica de la institució de menors cal entendre-la en el context de la funció domèstica, que és el fonament de la institució social. Anteriorment he subratllat la "funció social de la llar" quan he explicat que la llar s'ha d'ampliar i s'ha d'introduir en l'àmbit de la societat perquè, seguint les seves pègges, també ho pugui fer el jo a qui la llar acompanya en el seu camí. Però ara caldria subratllar també, per dir-ho així, la "funció domèstica de la llar social" que és aquella funció que manté la institució social pròxima al jo talment que el pot acompanyar. De fet es pot dir que, amb vista a la socialització, és l'exercici d'aquesta funció domèstica, i no sols l'exercici de la funció social, l'objectiu més bàsic i la tasca més específica de la residència de menors. Si bé doncs és cert que una llar no serveix si no esdevé institució social o socialitzadora, una institució social tampoc serveix si no és o esdevé institució domèstica que vinculi el jo al seu àmbit de protecció. En aquest sentit cal doncs que pel jo sigui la mateixa la institució domèstica i la institució social. Altrament, o bé la institució domèstica, al no ser social, s'aturarà a mig camí; o bé, la institució social, al no ser domèstica, restarà distanciada del jo i no el podrà acompanyar fins a la societat (3).

La institució de menors és, per tant, una mesura que es fa urgent quan hom observa que el nen no es vincula a la societat ni s'hi refereix perquè al respecte tampoc no es vincula ni refereix a la seva llar, tota vegada que en això no li pot servir. Allò que el nen necessita en aquest cas i que és urgent de donar-li, és una instància paterna que representi la societat i que

s'identifiqui amb les exigències de la mateixa, però que a partir d'aquesta identificació social s'identifiqui també amb les necessitats del nen i que s'hi aproximi talment que aquest s'hi pugui vincular i, al seu través, es pugui vincular a la societat. Però aquí cal fer dues anotacions.

En primer lloc cal fer notar que aquesta instància paterna no és només una persona i, en aquest sentit, no pot ser per exemple un educador de carrer. Amb vista a la socialització, no es tracta de convèncer ni de donar consciència de la realitat només, sinó de referir el jo a la realitat de la societat, vinculant-lo d'una manera estable. Allò doncs que el nen necessita amb vista a la socialització, més que una persona, és un àmbit de protecció, una llar o institució domèstica, que és el medi material al qual el jo es pot aproximar com infant. En aquest sentit, la socialització bàsicament és cosa de la relació institucional, que és més que relació personal.

D'una manera especial això es pot dir mentre dura o d'alguna manera es reproduceix la latència (9.3.), que és la fase i el tipus de relació en el context de la qual el nen interioritza la vida de la societat. La interioritza perquè el jo, en el context de la relació de dependència, queda referit a l'ideal de vida de la institució domèstica que el protegeix. La funció domèstica posa a l'abast del jo la realitat social de la qual la institució n'és un sector especial perquè és el més pròxim al jo. Per això la institució socialitza i per això, per a socialitzar, cal la institució per a poder-s'hi vincular. En funció de la socialització no basta doncs de vincular-se a unes persones concretes; cal que el jo es vinculi primer a una institució domèstica com a la realitat infantil per a poder-se vincular després a la institució de la societat com a la realitat de l'adult.

Però tot i així també cal fer notar, en segon lloc, que en el nucli de la institució domèstica hi ha d'haver unes persones concretes que li donin la significació i l'eficàcia que té davant del jo. La institució no és només un sistema i una suma de recursos materials i culturals. Aquest fou el defecte d'algunes de les grans institucions que varen arribar a ser un sistema inclús bastant perfecte, però impersonal i això no vincula ningú. D'altra banda, aquest és un defecte que sempre es pot reproduir inclús a la institució més petita. Els responsables de la institució ho poden organitzar tot força bé, però si no s'impliquen personalment en la vida del nen, tampoc el nen es podrà implicar personalment i corre el perill de quedar desvinculat de la institució i de la societat.

La institució domèstica és, doncs, un àmbit de protecció inclús material, però certament qui dóna la protecció són unes persones concretes en el context de la seva relació afectiva i personal. En aquest sentit la institució domèstica és una realitat intermèdia i encara no del tot diferenciada entre la relació afectiva amb les persones i la relació d'ús amb les coses. Però per això mateix és la institució que pot socialitzar i que es fa necessària amb vista a la socialització. Ella exerceix aquella funció d'aproximació al jo que sempre s'ha de trobar sota la institució social.

Generalment la funció domèstica d'aproximar la institució social al jo, l'exerceix la llar dels pares naturals; però quan per la raó que sigui la llar dels pares falla en aquesta funció, no se'n pot prescindir i amb vista a la socialització cal referir i vincular el jo a una altra institució. Allò que no es pot fer, en el context de la socialització, és deixar el jo sense institució domèstica, és a dir, abandonar-lo talment que no es pugui vincular a una institució social. Per a que en última instància el jo es pugui vincular a la societat, en primera instància no sols s'ha de vincular a unes persones concretes sinó a una institució com a tal, i si aquesta no pot ser la institució dels pares ha de ser alguna altra que la supleixi.

En aquest sentit parlo de la funció domèstica com d'una part, la més bàsica, de la funció socialitzadora de la institució. Correspon a la que, a un altre lloc (8.1.2.), fent un joc de paraules certament complicat, vaig anomenar funció materna de la funció paterna, ja que, en força de l'anàlisi, és la mare a qui el jo segueix. Quan doncs falla la connexió del jo amb la institució social cal dir que allò que falla és la funció domèstica de la mateixa, i és per tant aquesta funció allò que cal potenciar i, si de cas, suplir. Però d'ella no se'n ha de prescindir ja que altrament el jo quedaria separat de la institució

La institució de menors té doncs, en aquests casos, la funció domèstica de vincular el nen amb ella mateixa per tal de poder-lo acompanyar en el seu procés de socialització. I ho ha de fer no pas perquè es suposa que el nen no en té de vincle amb la seva llar, sinó perquè aquest vincle no li serveix amb vista a la socialització. Allò que es necessari és que el jo es vinculi amb la institució que representa la societat i en quant la representa i només així es comença a socialitzar. En aquest sentit la institució de menors té una imprescindible funció a fer entre els seus acollits. Quan el nen socialment abandonat arriba a la institució, degut al dèficit d'aquesta funció a la seva llar, gairebé sempre ja està massa avançat en la seva independència i alhora massa desvinculat de la societat. La institució de menors té doncs com a funció fer de llar del nen, - encara que el nen ja en tingui de llar fora de la institució - connectant el seu jo amb l'àmbit institucional que representa la societat per a que després el jo es pugui connectar amb l'àmbit de la mateixa societat. I per això la institució haurà d'assolir que el jo regressi de la seva prematura independència (9.3.1.) i accepti la relació de protecció que li ofereix quedant referit i vinculat, d'aquesta manera a l'àmbit institucional concret que l'ha acollit i que ara té cura d'ell. Aquesta és en resum la primera part i la més fonamental del procés de ressocialització que, quan fa falta, cal començar-lo com més aviat millor; però, en allò que té de més essencial, és també la primera part del procés de socialització, el qual té com a força dinamitzadora la que exerceix sobre el jo la funció domèstica de la institució.

D'aquesta funció i de la seva força no se'n pot doncs prescindir amb vista a la socialització. La força ha de venir de la llar dels pares, naturals o adoptius, o de la institució de menors, però sempre hi ha d'haver una institució domèstica que amb la seva funció fonamenti el constructe social, fent que no es perdi (o que es recuperi) l'aproximació i la continuïtat entre el constructe i el jo. Vegi's doncs quina és, en aquest context, la necessitat i la importància de la institució de menors. La institució domèstica, sigui la llar o una altra de suplent, és necessària per a que el jo pugui fer el procés de vinculació amb la institució de la societat. No és en aquest sentit, per tant, que es pot dir que la institució està en crisi. No és la seva necessitat allò que es qüestiona. Quan la base institucional de la societat falla tant perquè són tantes les llars que fallen en la seva funció i, en conseqüència, hi ha tantes persones socialment desvinculades, la institució fa més falta que mai. Una altra qüestió és saber com ha de ser la institució suplent, però la institució domèstica com a tal no es pot suplir per mesures diferents.

12.3.2.- Sobre l'estructura de la institució de menors:

Respecte a com ha de ser la institució de menors, avui dia hi ha el criteri que afirma que si per desgràcia el nen ha de ser institucionalitzat i, per tant, separat de la seva llar, cal almenys que es miri de no separar-lo del seu entorn natural i de no posar-lo en condicions massa diferents a les dels altres nens. Es diu que aquest és un dret que té tot infant i que cal respectar i àdhuc defensar davant de postures diferents. El criteri, per tant, és que la institució s'assembli com més millor a una llar natural. Que sigui, per tant, petita; que el nen visqui a la residència però que vagi a l'escola del barri, i a jugar on també hi van els altres nens; que sigui, en definitiva, un nen més del veïnat i que s'hi pugui relacionar normalment, etc. Tanmateix sempre hi haurà algunes limitacions, però del que es tracta és d'apropar-se a aquest ideal com més millor.

Però voldria fer notar que, en tractant-se de nens desvinculats, posar-los en les mateixes condicions dels altres nens, de fet pot significar deixar-los abandonats i en condicions d'inferioritat. El criteri esmentat és vàlid pels nens que mantenen amb l'entorn la relació que mantenen els altres, però en el cas d'aquells que ja han incorporat l'abandó social, no sols pot ser que no sigui vàlid sinó que també pot ser contraindicat. Deixar-los en les mateixes condicions, de fet també se'ls obliga a que es captenguin com ho fan els altres respecte de les normes i exigències socials, i això molts d'ells són incapaces de fer-ho. Els altres, en el seu comportament, es poden valer del vincle patern que tenen amb la seva llar; i si van a l'escola i no van al carrer a fer malifetes, i en general es captenen com s'escau a un nen normal, és perquè

recolzen la seva relació amb la realitat en la seva relació amb els seus pares. Però aquest no és el cas dels menors socialment desvinculats que, entre els nens necessitats d'institució, cal pensar que no són pocs.

Així s'expliquen les dificultats i el fracàs de molts menors "conflictius" que han passat per la institució concebuda en els termes esmentats; i s'explica també el fracàs i la crisi de la mateixa institució en relació a aquests menors. De fet molts d'aquests menors conflictius han acabat saltant d'aquesta mena d'institucions i ja comença a ser un criteri bastant generalitzat que no s'hi poden admetre. Però caldria fer notar que si aquests menors a la institució es captenen d'una manera tan conflictiva és també degut a la manera de ser de la mateixa institució que els posa en unes condicions que, encara que siguin les normals pels altres nens, són condicions excessivament difícils per a ells. És com el cas del noi delinqüent que pel fet de tenir 20 anys per exemple, ja se li exigeix que vagi a treballar i sigui i es captingui com tots els altres treballadors quan de fet no ho és. Encara que, per dir-ho així, se li donin els recursos normals, això en principi és deixar-lo abandonat enfront d'una realitat i d'una exigència que el supera. En aquest sentit, la reivindicació del dret esmentat, de fet el conculca, i conculca un dret més fonamental que és no exigir que es doni allò que hom no té, perquè no ho ha rebut.

Però si en el cas dels menors abandonats, la institució que els acull no pot ser en aquest sentit com una llar més de l'entorn que els deixi en les mateixes condicions dels altres nens, com ha de ser doncs concretament? Quina estructura institucional i social ha de tenir i ha de proporcionar al menor que l'ajudi en la seva socialització? A l'hora d'establir les condicions de vida i de relació del nen amb problemes d'abandó, val la pena de tenir en compte el que aquí s'ha dit sobre la regressió. Quan el nen ja comença a estar desvinculat i a viure i a captenir-se dissocialment, cal proporcionar-li unes condicions en el context de les quals pugui regressar i entrar en relació de dependència per tal que pugui referir-se primer, i vincular-se després per ell mateix, a l'ideal de la societat.

La possibilitat de la regressió depèn, lògicament, de la qualitat de la protecció i de la relació personal que les figures paternes proporcionen al nen, però també depèn de l'entorn en el context del qual la relació es desplega. En aquest sentit el context objectiu no és pas indiferent, i en concret no és indiferent que la institució sigui petita o gran, total o parcial, lluny o prop de la població, etc.

Es pot ajudar al jo en el seu camí de regrés fent que la regressió no sigui només un aconteixement del jo sinó també del medi objectiu. Quan és el jo qui, per dir-ho així, ha de fer tota la feina, no és estrany que fracassi en el seu esforç. Cal doncs que també d'alguna manera hi col·labori la realitat institucional fent marca enrera en el desplegament de les seves condicions. De fet, ha sigut pel desplegament històric d'aquestes condicions que la societat ha arribat a ser una realitat talment complexa pel jo que aquest necessita fer ara el procés de socialització per a poder-la mantenir unida com a marc de referència estable i consistent. Quan doncs el procés no és prou reeixit, és bo de facilitar-li les coses. Es pot dir que una mena de **progrèssió** objectiva ha vingut a separar la llar, que és l'àmbit original del jo, de l'àmbit de l'escola i de l'àmbit del treball, i en general a diferenciar i a distànciar entre ells els diversos espais institucionals de la societat; també doncs es pot dir que una mena de **regressió** objectiva cal que els torni a reunir objectivament, en el cas d'aquests menors sense gaire llar o base social.

Amb això miro d'explicar el per què una institució per a menors dissocials no sempre és bo que tingui una estructura de "llar"; o que s'assembli com més millor a l'estructura de la família actual que, d'altra banda, és la família nuclear. Pot ser i a vegades caldrà que sigui una institució més gran, no només pel nombre de nens acollits sinó també com unitat de vida en general i de relació en tots els camps. A vegades, per exemple, convindrà que la mateixa institució faci d'escola; i que també sigui la institució el lloc habitual on el nen es relacioni amb els altres i jugui amb els seus companys, etc. Es tracta doncs de proporcionar-li no sols una llar sinó una minisocietat objectivament més simplificada o menys evolucionada, on en principi li sigui més fàcil de

relacionar-se socialment. En aquest sentit es pot dir que la institució de menors a vegades pot tenir la funció no sols de suplir la llar sinó també de suplir la mateixa comunitat social que envolta la llar. I de fet és en la relació amb la comunitat que el menor planteja el conflicte i és, per tant, en aquesta relació que la institució l'ha d'ajudar.

Convindrà doncs a vegades que la institució de menors tingui una estructura bastant global, i no només per raons econòmiques i administratives, o per raons repressives. A un nivell més profund hi ha raons que poden també aconsellar de fer-ho així amb vista a la socialització. Una institució que tendeix a ser total pot ser funcional en aquest sentit. Quan el menor ve de l'espai buit del carrer i d'una llar buida també de la norma social i plena potser de tensions i de problemes, li pot anar bé trobar-se en un medi ambient on tot està bastant regulat i on per fer el que "s'ha de fer", no cal que es definixi tant com s'hauria de definir en condicions més convencionals ni que prengui al respecte tanta iniciativa personal. Naturalment, en la pràctica s'hi barregen també altres qüestions com pot ser, per exemple, la de la llibertat. Si el menor s'hi està per força a la institució, possiblement serà més difícil que pugui regressar. Però ara només em refereixo a les condicions de l'estructura que poden propiciar la regressió, al marge d'altres factors. I en relació a això voldria fer notar que una estructura institucional més total pot facilitar el procés de ressocialització, tota vegada que d'entrada no obliga el jo a posar en crisi massa profundament la seva identitat social, com passa en el cas de la institució que segueix el model de la llar convencional.

En la petita institució el nen desvinculat segueix trobant-se perdut enfront de la realitat social ja que, malgrat que encara no l'hagi pogut incorporar, es veu obligat a definir la seva conducta en relació a ella i a definir-se, per tant, en la seva identitat. En aquestes condicions, el menor es veu més aviat exigit a romandre adult i no pot així regressar. I també, per tant, en aquestes condicions la relació entre ell i les figures paternes de la institució es fa més conflictiva. En la petita institució, tota vegada que el medi objectiu segueix essent el de sempre i no és modificat en la seva aproximació i per tant en les seves exigències, el procés transformador, i el pes del conflicte que suposa, va a parar sobretot a l'àmbit de la relació interpersonal. I encara que és cert que de conflicte sempre n'hi haurà, i més en el cas de la ressocialització, no és estrany que en aquestes condicions el conflicte es faci inviable i en molts casos no es pugui elaborar.

Però en una institució més total la necessitat de respondre a les exigències de la realitat social que l'envolta de fora estant, no urgeix tant. I tampoc per tant el conflicte es planteja d'una manera tan urgent. És doncs més possible, en aquesta situació, trobar zones d'activitat on el menor i la figura paterna puguin coincidir i relacionar-se lliures del conflicte que d'una manera immediata procedeix de la societat. Lògicament el conflicte no pot deixar-se de plantejar, però es tracta que no s'hagi d'enfrontar ja d'entrada talment que mentrestant la relació pugui establir-se sense excessiva dificultat. D'aquesta manera, quan el conflicte es presenti, es podrà treballar amb més eficàcia i també amb una major garantia d'èxit perquè la relació ja no serà tan fàcil de trencar.

Tanmateix amb això tampoc defenso que, en el cas dels menors dissocials, la gran institució sigui sempre la millor. A l'hora de determinar l'estructura de la institució concreta, caldrà tenir en compte molts altres aspectes, factors i criteris dels quals aquí no es parla; però també valdrà la pena de tenir en compte el que aquí es diu. El que vull fer notar és que el criteri que afirma que la institució de menors cal que s'assembli com més millor a la llar convencional, no sempre és vàlid i s'ha de qüestionar. És un criteri que només es basa en l'aspecte extern. No pel fet d'assemblar-s'hi externament, la institució cobra l'eficàcia de la llar. Cal veure també aspectes que es troben a un nivell més profund i, en el cas d'aquests menors, especialment aquells aspectes que es refereixen a la formació o deformació del vincle social. En aquest sentit cal veure sobretot quina és l'estructura de relació del menor amb l'entorn social, per a poder veure també quina estructura institucional li convé.

12.3.3.- La relació entre la institució i la llar:

La institució domèstica sempre s'ha de trobar en la base de la

relació amb l'escola, de la relació amb el treball i, en general, en la base de la relació amb la institució de la societat. En relació al jo, i al procés de socialització que el jo ha de seguir, sempre ha de ser la institució domèstica qui l'acompanyi en el seu camí a través dels diversos àmbits de la societat, assegurant-ne la continuïtat. A més a més d'altres raons, també doncs per raó de la socialització, de la institució domèstica no es pot prescindir. Generalment la institució domèstica és la llar dels pares però també pot ser una altra institució. Tant en un cas com en l'altre, la institució de menors pot jugar un paper important.

La institució de menors pot ajudar a la llar dels pares a fer la seva funció domèstica (12.2.; anotació 2^a). Tanmateix és aquesta una mesura que cal mirar d'evitar però també s'ha de limitar als casos d'abandó o de maltractament més extrems. Ja ho indicat que a vegades aquesta mesura pot ser procedent encara que només sigui per raó del perill que corre el nen en la seva socialització. Aquest pot ser, per exemple, el cas d'una llar socialitzada però que en aquest aspecte sigui impotent. D'altra banda, no sempre el fet d'internar el nen a una institució afavoreix el seu abandó per part de la seva llar i pot representar tot el contrari. Hi ha pares que, degut a les seves serioses limitacions, amb altres mesures no en tenen prou i en un moment determinat poden necessitar d'aquesta mena d'ajut per tal de no abdicar de la seva funció. En aquest sentit l'internament del nen, lluny de ser un obstacle, pot ser una mesura que contribueixi d'una manera important a servir la seva relació amb la llar. No cal dir però que, en aquest cas, la institució no sols no ha d'interferir, i menys encara substituir, la relació entre el nen i els seus pares, sinó que l'ha d'afavorir i ha de tenir cura que es vagi desplegant amb normalitat.

Però la institució de menors cobra una importància especial en aquells casos en què la funció paterna no es pot exercir a partir de la llar dels pares i en què, per tant, s'ha de suplir. D'altra banda, aquest és un cas força freqüent, com es pot comprovar observant de prop la majoria de les nombroses famílies dissocials. En aquesta situació, com és lògic, cal fer un altre plantejament, però, també com és lògic, són moltes les qüestions que aleshores es plantegen i que tenen una difícil solució. I una d'aquestes qüestions continua essent la relació que cal establir entre la institució, el nen que s'hi troba internat, i els pares del nen a qui la institució supleix en la seva funció.

Respecte a aquesta qüestió avui dia es fa un plantejament molt semblant al que he explicat abans i que és propi del cas anterior. En realitat més aviat s'ha de dir que aquesta distinció no s'acostuma a fer, excepte naturalment en el cas que no n'hi hagi de pares o que pràcticament s'hagin fet fonedissos de la vida del nen. El plantejament que es sol fer és doncs que la institució ha d'afavorir i potenciar el vincle entre el menor i els seus pares perquè, amb tot, aquest vincle és necessari i perquè al capdavant la institució no ha de substituir el paper dels pares quan aquests d'alguna manera hi són. Tanmateix ja valg fer notar que precisament per raó de la seva relació i del vincle familiar, el nen pot estar socialment abandonat.

El vincle que en la problemàtica d'aquests nens es planteja i que es tracta de formar no és només ni específicament el vincle amb la persona dels seus pares sinó el vincle social, i això ja és una qüestió diferent. Amb vista a la socialització, el vincle del jo amb els pares i amb la seva llar és important en tant en quant la llar paterna el refereixi a la societat. I si la llar mateixa dels pares no s'hi refereix, el vincle amb ella al nen no li serveix i fins i tot interfereix la funció de la institució que mira de suplir. La situació és doncs bastant contradictòria. El problema és que, en aquests casos, si el nen es vincula a la seva llar i per tant s'hi refereix, per això mateix es desvincula de la societat; i també per això mateix deixa de vincular-se a una altra possible institució domèstica que el podria abregar a la societat. Això es podria expressar dient que un nen que té dues o més llars que es refereixen a realitats socials diferents, pel que fa a la seva relació amb la societat és un nen sense llar. I de fet el jo no pot tenir dos marcs de referència estables perquè el resultat és no tenir-ne cap.

Ja altres vegades he indicat que el que aquí es diu no és pura especulació sinó fruit de l'observació; és a dir, una manera d'explicar en la teoria allò que sovint es pot observar en el terreny de la praxi. I encara que

es tracti d'un altre context, també en el cas dels joves delinqüents en procés de ressocialització de tant en tant es pot comprovar una cosa semblant. Quan la llar dissocial d'alguna manera segueix protegint el noi que es troba a la institució, el procés de ressocialització, que ja per ell mateix és força conflictiu, acostuma a complicar-se encara més. El conflicte que durant aquest procés el jo ha d'enfrontar és el que li comporta el fet d'haver de canviar d'identitat i de realitat referencial, vinculant-se d'una manera estable a la societat. Quan doncs el conflicte urgeix, una manera d'escapar-se'n és afliuixar el vincle amb la institució que representa la societat, i amb el vincle la referència al seu ideal, i tornar-se a referir, idealitzant-la, a l'anterior relació amb la llar dissocial que no li urgeix de canviar de referència i li permet de seguir vivint al marge de la realitat i les seves exigències. En aquesta situació, el noi que no acaba de trencar amb la seva llar delinqüent, va oscil·lant entre dues relacions i d'aquesta manera evita de vincular-se amb la institució que l'obligaria a elaborar el conflicte per tal de vincular-se amb la societat.

Aquesta és la situació i aquest és el problema i més en el cas del menor. Quan la llar és dissocial, el vincle que l'infant hi pugui establir, més aviat l'impedeix d'assolir l'equilibri social amb els altres membres de la comunitat. Això no vol dir que d'aquest vincle no se n'hagi de fer cas, però tanmateix s'haurà de qüestionar amb vista al nou vincle que cal establir. De totes maneres, cal reconèixer també que el fet de qüestionar el vincle que l'infant té amb la seva llar, encara que aquesta sigui dissocial, pot repercutir desfavorablement en l'equilibri psíquic que manté amb ell mateix. Tot això s'ha de tenir en compte a l'hora de determinar la mena de relació que la institució ha de mirar d'afavorir o d'evitar entre el menor i els seus pares. El problema no és només la "influència dels mals exemples o dels mals principis" que els pares delinqüents poden donar al seu infant, sinó la llar i la relació que li donen, que sense ser en ella mateixa una mala relació, pel fet de ser vinculant, el desvincula de la societat i de la seva comunitat. En aquest cas, i encara que això sigui molt complicat, a aquest infant se li hauria de donar una altra llar. I és aquí on la institució de menors no pot deixar de tenir un paper important.

Però possiblement hi haurà bastants lectors que no estaran gaire o gens d'acord amb aquest plantejament. Si el que aquí s'afirma s'hagués de fer servir com a criteri d'acció a l'hora de projectar una política social en relació amb el problema dels menors delinqüents o en perill pròxim de ser-ho, s'arribaria a una mena d'absurd, per no dir a bastants absurds. De fet fóra impossible d'atendre el problema. Aquí s'afirma que socialment hi ha un nombre de nens abandonats molt més gran del que s'acostuma normalment a contemplar; i es diu que molts d'ells haurien de passar a una altra llar i que per tant s'haurien de separar dels seus pares - com també els pares s'haurien de separar d'ells - i s'haurien de vincular a una altra llar o potser millor encara, a una institució especial per a ells. Però tot això és impossible i possiblement conculca drets que són fonamentals i fins i tot regles de salut mental.

Però jo no parlo a nivell de política social i del problema en general que de fet ha de tenir en compte molts altres aspectes i contingències, i limitacions de tota mena i possibilitats reals. Parlo més aviat a nivell del cas concret i en aquest sentit qüestiono alguns dels criteris que avui dia es defensen com a més pedagògics i actualitzats. No és el mateix aproximar-se al nen amb problemes d'abandó i de delinqüència que al problema dels nens abandonats i delinqüents. La primera aproximació és la pròpia de la figura paterna, i la segona és la pròpia del polític i de l'administrador, i val a dir que a vegades entre una i altra no deixa d'haver una certa contradicció.

Tornant per exemple a les afirmacions d'abans, el criteri és que cal limitar el recurs a la institució residencial alhora que s'ha de potenciar el recurs a altre tipus de serveis i el treball en el medi natural del menor. Però qui s'aproxima al món de la marginació dissocial i observa de prop la situació en què viuen i creixen la majoria dels seus infants, no pot identificar-se gaire amb l'esmentat criteri que no li val. Quan, per exemple, s'aproxima a l'infant en concret i el tracta en el seu ambient, experimenta que és urgent que se'n vagi d'allí o que en sigui apartat i que es pugui vincular a un altre lloc i

fins i tot a una altra llar. Això és el que experimenta qui s'aproxima al cas concret i l'arriba a conèixer a fons. I naturalment ho segueix experimentant encara més, quants més i més casos va coneixent i tractant.

Però una altra cosa és quan s'ha de fer un plantejament en general. Aleshores cal tenir en compte no sols aquest cas sinó el de tots i sobretot cal tenir en compte la realitat i les seves limitacions. Aleshores hom s'adona que les exigències de la realitat no s'adiuen gaire amb les del nen concret i que en aquest sentit la realitat és contradictòria, com també a vegades són contradictoris els criteris que s'urgoixen. D'aquesta manera hom comença a sospitar que allò que de debò s'hauria de qüestionar, abans que els criteris de realitat, és la mateixa realitat d'on els criteris deriven. Tanmateix això ja fóra una altra qüestió i concretament l'anunciada a la introducció d'aquesta tercera part. Però ja aleshores es va dir que d'aquesta qüestió no se'n parlaria aquí perquè ultrapassa els límits que aquest estudi s'ha imposat.

Introducció

1.- Vegi's, per exemple, alguns dels autors que a casa nostra es refereixen a aquest problema: José Mª Huertas Clavería: "Jóvenes separados"; Editorial Nova Terra 1.969.- LL.Ventosa i LL.Recolons: "La delinqüència juvenil a l'Hospitalet de Llobregat, 1.976 - 1.981; Ajuntament d'Hospitalet de Llobregat i Caixa de Barcelona, 1.982.- Jaume Funes: "La nova delinqüència infantil i juvenil"; Edicions 62, 1.982.- P.Fransoy, J.Bellido, J.Funes, C.Gonzalez: "Els nens de carrer"; ICE33, 1.986.- Hal: "Con mis hermanos marginados. Experiencias de un educador de calle"; Ediciones S.Pio X, 1.936.

2.- Com que em refereixo a l'experiència concreta d'OEINSO que és una institució que sobretot treballa amb joves, al referir-me als delinqüents en general, moltes vegades em permeto de parlar més aviat dels nois o dels joves delinqüents, i fins i tot a vegades simplement d'aquests nois" o d'aquests joves". Però ho faig així quan el que es diu d'aquests xicots concrets, és extensible a totes les persones que tenen el mateix problema.

3.- Vegi's, per exemple: I.Taylor, P.Walton y J.Young: "La nueva criminología. Contribución a una teoría social de la conducta desviada"; Amorrortu Editores, 1.977.- I dels mateixos autors també es pot consultar: "Criminología Crítica"; Siglo Veintiuno Editores, 1.981.- De S.Lamnek, hi ha "Teorías de la Criminalidad"; Siglo Veintiuno Editores, 1.980.- En una perspectiva més genèrica, com és lògic també la Criminologia acostuma a fer-ne un repàs. Entre altres llibres, es poden veure el de R.Hood i R.Sparks: "Problemas clave en criminología"; Ediciones Guadarrama, 1.970.- També de R.Bergalli, J.Bustos y T.Miralles: "El pensamiento criminológico. Un análisis crítico"; Ediciones Península, 1.983.

4.- Vegi's d'aquest autor: "Teoría marxista de las sociedades precapitalistas"; Editorial Laia, 1.977.- "Esquemas de evolución de las sociedades"; Miguel Castellote Editor, 1.974.- "Racionalidad e irracionalidad en economía"; Siglo Veintiuno Editores, 1.974.- "Funcionalismo, estructuralismo y marxismo"; Editorial Anagrama, 1.976.- "Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas"; Siglo Veintiuno, 1.978.- També d'aquest autor es poden consultar alguns dels capítols de les següents obres, escrites per vârios autors: "Antropología y Economía"; Editorial Anagrama, 1.976.- "Análisis marxistas y antropología social"; Editorial Anagrama, 1.977, etc.

Capítol primer

1.- La situació en què es troba l'observador que es relaciona de prop amb els delinqüents sovint es podria comparar amb aquella en què es troba l'antropòleg que fa una llarga crònica dels fets sense, però, tenir ni cercar criteris de discerniment. En aquest cas el seu feixuc recull de dades pot ser bastant ineficaç: "Resulta a veces desesperante hallarse ante los enormes materiales acumulados por Voth, Fewkes, Dorsey, Parsons y - hasta cierto punto - Stevenson: a tal extremo estos autores se han dedicado febrilmente a amontonar informaciones sin preguntarse qué significaban, y sobre todo, negándose a formular las hipótesis que les hubieran permitido controlarlas; que ese material apenas puede utilizarse." C. Lévi-Strauss. "Antropología Estructural".- EUDOMA, 1.969; pg. 272.

2.- Vegi's, per exemple, el "Concepte d'Educació Integral", en "Orientacions per al tracte educatiu als centres". "Quaderns d'Estudi i Formació".- Direcció General de Protecció i Tutela de Menors de la Generalitat de Catalunya, Juny 1.984; pg. 11 ss.

3.- "Sense dubte hi ha nombroses formes de delinqüència i nombroses categories de delictes, variables també d'acord amb les cultures i amb les institucions, però cal començar per aïllar, entre totes les formes que tenen cadascuna el seu determinisme específic, la **delinqüència veritable** que ha de deixar de ser el lloc dels "inclassificables" o dels "perversos", per a fer-se objecte d'una

anàlisi pròpia. La conducta delinqüent no és res més que una conducta; ella tradueix, expressa, significa **una estructura mental** organitzada, coherent, un Univers de la mentalitat criminal, variació ell mateix d'allò que s'anomena ara la DISSOCIALITAT (Termes introduït per Aichhorn en 1.943), és a dir, la pertorbació del vincle social, fonament únic de la pertorbació de la consciència moral. Però en submergir-nos en els Universos dissocials, nosaltres hem de descobrir primer l'arrel comuna de totes les malformacions d'una relació social establerta i confegida sota la forma de **parassitisme**.

El vincle social, que es desenvolupa normalment en i per la socialització, es troba metamorfosejat, en el creixement dissocial, en un vincle d'un tipus específic que tamisa totes les seves manifestacions.

Vista des d'aquest angle, la delinqüència, com a capítol de la dissocialitat, ha de permetre l'exploració científica d'un camp nou, el de les sociopaties, és a dir, el de les **malalties de la socialitat**, que són radicalment diferents a les malalties psíquiques. El delinqüent, la prostituta, el vagabund, l'escàpol inveterat, el parat professional, el truà, el gàngster, el proxeneta, l'estafador i tota la flota de paràsits socials o de delinqüents virtuals, no són ni neuròtics, ni psicòtics, ni febles impulsius ni epilèptics ignorats, ni inadaptats per defecte d'aculturització. Són "sociòpates" que tenen un "jo" normal i fort, però que s'ha desenvolupat d'una certa manera els processos de la qual analitzarem. Són subjectes eminentment adaptats **al real** però **inadaptats socials** perquè, en relació a allò que anomenem la societat, i **sigui quina sigui aquesta societat**, ells es troben **al marge...**" Roger Mucchielli: "Comment ils deviennent délinquants. Genèse et développement de la socialisation et de la dissocialité." - Les éditions ESF.- París, 1.974 - Cinquième édition.- pg. 19. (La traducció és de l'autor.)

He volgut transcriure aquesta llarga citació atesa la gran coincidència que hi ha entre el plantejament que es fa en l'esmentada obra de Mucchielli i el que es fa en aquest estudi. La diferència, si de cas, comença després, a l'hora d'explicar més concretament la naturalesa del vincle social i també, per tant, de la dissocialitat.

4.- P.J. Heine: "Psicología social y personalidad".- Paidós, 1.973; pg. 77.

5.- Tanmateix més valdria no parlar en termes tan absoluts, però aquí més aviat es parla d'un paradigma. De fet el conflicte es fa sentir al llarg d'un continuum que pot anar des de la seva més extrema radicalització a la gairebé total absència sense, però, arribar mai del tot a aquest extrem. Tanmateix el delinqüent més habitual i empedreït, encara que gairebé mai hi pensi i s'hi hagi adaptat perfectament, mai està del tot d'acord amb ell mateix perquè sap que la seva vida és anormal i que no té dret a viure-la oposant-se al dret dels altres. Cal reconèixer, doncs, que sempre hi ha un cert conflicte; això no obstant, sovint es troba tan allunyat i emfeblit que en la pràctica es pot parlar com si de fet no n'hi hagués.

6.- És també un fet d'observació. Quan no hi havia atur, el delinqüent era diferent al d'ara i també ho era el seu conflicte. Malgrat haver-hi treball, el delinqüent no acostumava a treballar i, per tant, davant dels altres i d'ell mateix, quedava més identificat com anormal. Ara el delinqüent no es veu en la necessitat de definir-se, d'una manera tan clara i objectiva, com a tal. Però ara el problema està en la falta de consciència de la pròpia identitat delinqüent.

7.- És a dir, no ha quedat definit com a proletari sinó com a lumpen. El tema, però, serà continuat més endavant, als capítols cinquè i sisè. Ara només es tracta de constatar el fet de la dificultat laboral que acostuma a formar part del conflicte dissocial i de començar a veure que aquest fet té un significat.

8.- No vull dir, per tant, que no s'hagi de qüestionar el sistema. Aquest qüestionament és inclús un dels objectius d'aquest estudi. Però cal fer-ho a un altre nivell de la realitat. En tot cas no s'ha d'identificar el delinqüent, del qual aquí es parla, amb un revolucionari que, per ser-ho, pot ser també declarat delinqüent; ni s'ha d'explicar la delinqüència dissocial com una rebel·lió en el

sentit convencional de la paraula.

Capítol segon

1.- Vegi's, per exemple: "Discursos del amparo de los legítimos pobres, y reducción de los fingidos: y de la fundación y principio de los Albergues destos Reynos, y amparo de la milicia dellos". Por el Doctor Christoval Perez de Herrera, año 1.598.- Editat en l'obra: "Cristóbal Pérez de Herrera. Amparo de Pobres".- Espasa - Calpe. Madrid 1.975.

2.- La situació es presenta quan, per exemple, se li ha de dir al noi que abandoni la institució perquè n'està abusant.

3.- El delinqüent, doncs, rebutja l'ajuda de l'altre i el mangant la busca. Això planteja un dilema al terapeuta. Segons ell, el delinqüent ha de prendre consciència de la seva necessitat d'ajuda, ja que si no està disposat a rebre-la, no hi ha res a fer; el mangant, en canvi, ha de prendre consciència que no en necessita d'ajuda i que molt bé pot prescindir-ne de la protecció aliena. Però, de què serviria convertir el delinqüent en mangant, i el mangant en delinqüent?

4.- Recordi's el que s'ha dit sobre la fragilitat del conflicte.

5.- Recordi's el que diu R. Mucchielli en la citació esmentada a la nota 3ª del capítol primer.

6.- Els homes, per exemple, acostumen a fer-se delinqüents i les dones prostitutes; però el significat de fons ve a ser el mateix.

7.- Vegi's, per exemple, de Germaine Guex: "La neurosis de abandono".- Editorial Universitaria de Buenos Aires, 1.970.

8.- Vegi's de Margaret S. Mahler: "Simbiosis humana: Las vicisitudes de la individuación".- Editorial Joaquín Mortiz, 1.972.

9.- Però aquí voldria afegir que, per tant, hi ha una doble elaboració i construcció de la conducta social, i també, per tant, un doble lloc a partir del qual poder-la explicar en un significat "profund". I és des d'aquest lloc segon que s'ha mirat de fer, en aquest capítol, la lectura de la conducta del mangant i la del delinqüent. En aquest sentit el psicoanalista no s'ha d'estranyar dels conceptes i de la terminologia, pròxims als seus i alhora diferents, que s'utilitzen en aquesta explicació; però per la mateixa raó tampoc ha de mirar de reinterpretar-los com si es tractés d'aquella explicació que, des la seva perspectiva habitual, s'acostuma a donar.

Capítol tercer

1.- Per dir-ho així, és a partir del "des-true" dissocial, quan les peces queden separades, que hom s'adona que la realitat és un "cons-true".

2.- El tema del "buit afectiu", i la seva explicació, és tractat més endavant, a l'apartat 5.1.1.

3.- A l'especial relació que estableix l'ideal amb la realitat, o altrament dit, a la que hi estableix el jo a través del superjó, l'anomeno relació referencial o simplement "referència". Per això s'ha dit abans (1.2.) que el conflicte en qüestió és un conflicte referencial; un conflicte en aquesta mena de relació de l'ideal que "projecta" o refereix el jo a la societat.

4.- Potser aquest terme no és gaire català, però encara que sigui com un terme tècnic, i per una sèrie de raons que ja s'aniran entenent al llarg de la lectura, em permeto d'emprar-lo habitualment.

5.- Vegi's el que es diu a "El superego y la teoría de los sistemas sociales" de T. Parsons, a "Apuntes sobre la Teoría de la Acción".- Anonportu Editores,

6.- Al principi l'autoritat és la paterna, però encara que aquesta d'alguna manera sempre roman i està subjacent, finalment és l'autoritat social. Però tot això ja ens portaria a parlar del procés de socialització que serà tractat més endavant.

Capítol quart

1.- Vegi's "La delinqüència juvenil a l'Hospitalet de Llobregat: 1.976 - 1.981", op.c. pg. 83.

2.- El concepte de "males companyies", com a factor de delinqüència, pot semblar més popular que científic i una mica moralista. Tot i així, en aquest estudi serà emprat més d'una vegada. Penso que és científic respectar la intuïció encertada que hi pot haver i que de res serveix passar-hi de llarg. En tot cas cal esbrinar, i després explicar, què és el que hi ha sota del temor, no sempre sense fonament, i de l'actitud conseqüent, de molts pares que sovint aconsellen els seus fills que no vagin amb "males companyies".

3.- Hi ha també una altra lògica que va en sentit oposat i que, a partir de l'amor dels pares al seu fill, empeny vers la socialització d'aquest i la ressocialització d'aquells. Per desgràcia, quan la dissocialitat està ben arrelada en la situació, aquesta altra lògica sol quedar reduïda al terreny de la fantasia i del pur desig. De totes maneres el treballador social s'hi pot recolzar a fi d'exercir funció de realitat i mirar de treure'n algun resultat, especialment amb vista a la socialització de l'infant. D'altra banda, en aquest cas sol passar que els pares dissocials es recolzen més en la responsabilitat del treballador que en la pròpia (que, d'altra banda, per ells mateixos no poden mantenir) per tal de donar compliment al seu desig. Això lògicament pot no agradar gaire, però a voltes és el preu que cal pagar.

4.- "Siempre constituye un espectáculo fascinante la forma como los delincuentes "se encuentran" unos a otros, durante las tres o cuatro primeras horas del día inicial en el campamento. La atracción sobrepasa los límites entre grupos, la diferencia de edad y los desniveles socioeconómicos. Niños que jamás se han visto antes de ese momento y que incluso viven en partes diferentes del Estado, descubren la delincuencia potencial del otro con tal rapidez que casi parece un sexto sentido..." F.Redl y D.Wineman: "Niños que odian".- Editorial Paidós, Buenos Aires, 1.970.- 2ª edición, pg. 153.

5.- Vegi's l'obra d'Igor Caruso: "La separación de los amantes".- Siglo Veintiuno Editores, 1.977.- Encara que directament no tracta del problema de la dissocialitat, respecte al tema que aquí es planteja en referència a les exigències del superjò sobre la relació dels amants, és una obra molt suggerent.

6.- El conflicte que es posa en joc en el context de la ressocialització, és específicament el conflicte dissocial i no pas el psíquic, però això no significa que l'equilibri psíquic no es posi en qüestió. De fet també d'aquí procedeix la dificultat de la ressocialització. El delinqüent, no pel fet de ser-ho, deixa de tenir un equilibri psíquic determinat i més o menys recíbit com les altres persones normals, però durant el procés de ressocialització aquest equilibri s'ha de desfer i refer en funció d'un altre ideal. Així, per exemple, cal reelaborar l'equilibri narcisista de manera que el jo s'estimi en el context de la societat i no pas en funció de la delinqüència. Una cosa semblant s'ha de dir de la confiança i seguretat en si mateix, i de totes les altres dimensions.

Capítol cinquè

1.- El tema que aquí s'exposa no sols és important a l'hora d'explicar la naturalesa última i la gènesi de l'alineació dissocial i del conflicte que representa, sinó també, com es pot comprendre, a l'hora de parlar de les seves causes. El que es comença doncs a dir des d'aquesta perspectiva més objectiva, serà bo de tenir-lo en compte també a la tercera part quan, a més a més de continuar el tema que ara es comença, sigui arribat el moment de dir alguna cosa

2.- "La clase poseedora y la clase proletaria presentan el mismo estado de desposesión. Pero la primera se complace en su situación, se siente establecida en ella sólidamente, sabe que la alienación discutida constituye su propio poder y posee así la apariencia de una existencia humana; la segunda, por el contrario, se siente aniquilada en esta pérdida de su esencia, y ve en ella su impotencia y la realidad de una situación inhumana". Marx - Engels: "La sagrada familia".- Real Editor.- Madrid, 1.977. pg. 50

3.- "Aquello que nos ocupa aquí en primer lugar: el comportamiento del trabajo con el capital, o con las condiciones objetivas del trabajo (presentes) como capital, presupone un proceso histórico, que disuelve las diversas formas en las cuales el trabajo es propietario o el propietario trabaja. Así, ante todo: 1) disolución del comportamiento para con la tierra - suelo - como con una condición natural de la producción, con la cual el trabajador se comporta como con su propia existencia inorgánica, como con el laboratorio de sus fuerzas y el dominio de su voluntad..... 2) **Disolución de las relaciones** en las cuales él aparece como **propietario del instrumento**..... 3) Implícito en ambos casos; que el trabajo antes de la producción - en consecuencia durante la producción, **antes** de la finalización de la misma - tiene en su posesión los medios de consumo necesarios para vivir como productor..... 4) Por otro lado, disolución, igualmente, de las relaciones en las cuales los **trabajadores mismos**, las **capacidades vivas de trabajo** están aún **inmediatamente** incluidas entre las **condiciones objetivas de trabajo** y como tales son apropiadas y son por lo tanto esclavos o siervos. Para el capital, el trabajador no es condición alguna de la producción, sino que sólo lo es el trabajo. Si el puede cumplirlo por medio de máquinas, o simplemente por medio del agua o del aire, tant mieux. Y el capital no se apropia del trabajador sino de su trabajo, no inmediatamente, sino mediado por el intercambio.

Estos son, entonces, por un lado, presupuestos históricos para que encontremos al trabajador como trabajador libre, como capacidad de trabajo puramente subjetiva, desprovista de objetividad, enfrentado a las condiciones objetivas de la producción como a su **no propiedad**, como a **propiedad ajena**, como **valor** que es para sí mismo.....". K.Marx y E.Hobsbawm: "Formaciones Económicas Precapitalistas".- Ediciones Pasado y Presente.- México, 1.976.- 5ª. Edic. pg. 70 s.

4.- "Gràcies a l'explotació del mercat mundial per part d'ella, la burgesia ha donat un caràcter cosmopolita a la producció i al consum de tots els països. Amb gran desolució dels reaccionaris, ha arrencat la indústria del seu terreny purament nacional. Les primitives indústries nacionals han estat anihilades, i encara són anihilades diàriament. Són suplentades per noves indústries la introducció de les quals esdevé un problema de vida o mort per a totes les nacions civilitzades; La burgesia, en el seu domini de classe amb prou feines centenar, ha creat forces productius més formidables i més colossals que totes les generacions pretèrites plegades..." Marx - Engels: "Manifest del Partit Comunista".- Edit. Undarius. Barcelona, 1.976. pgs. 57 i 58.

5.- "El capital no se compone solamente de medios de vida, instrumentos de trabajo y materias primas, no se compone solamente de productos materiales; se compone igualmente de **valores de cambio**. Todos los productos que lo integran son **mercancías**. El capital no es, pues, solamente una suma de productos materiales; es una suma de mercancías, de valores de cambio, de **magnitudes sociales**." C.Marx: "Trabajo Asalariado y Capital".- Edit. T. Aguilera.- 2ª. edic.- Madrid, 1977. pg. 33.

"..... El capital no consiste en que el trabajo acumulado sirva al trabajo vivo como medio para nueva producción. Consiste en que el trabajo vivo sirva al trabajo acumulado como medio para conservar y aumentar su valor de cambio".- op. cit. pg. 40.

"La desvalorización del mundo humano crece en razón directa de la valorización del mundo de las cosas. El trabajo no sólo produce mercancías; se

produce también a sí mismo y al obrero como mercancía, y justamente en la proporción en que produce mercancías en general.

Este hecho, por los demás, no expresa sino esto: el objeto que el trabajo produce, su producto, se enfrenta a él como un **ser extraño**, como un **poder independiente** del productor. El producto del trabajo es el trabajo que se ha fijado en un objeto, que se ha hecho cosa; el producto es la objetivación del trabajo. La realización del trabajo es su objetivación. Esta realización del trabajo aparece en el estudio de la Economía Política como **desrealización** del trabajador, la objetivación como **pérdida del objeto** y servidumbre a él, la apropiación como **extrañamiento**, como **enajenación**". A. Marx: "Manuscritos: economía y filosofía".- Alianza Editorial.- 2ª edic.- Madrid, 1.977. pg. 105 s.

"Es cierto que la **demanda** existe también para aquel que no tiene dinero alguno, pero su demanda es un puro ente de ficción que no tiene sobre mí, sobre un tercero, sobre los otros, ningún efecto, ninguna existencia..... Si no tengo dinero para viajar, no tengo ninguna **necesidad** (esto es, ninguna necesidad real y realizable) de viajar. Si tengo **vocación** para estudiar, pero no dinero para ello, no tengo ninguna vocación (esto es, **ninguna vocación, efectiva, verdadera**) para estudiar. Por el contrario, si realmente **no** tengo vocación **alguna** para estudiar, pero tengo la voluntad y el dinero, tengo para ello una **efectiva** vocación. El dinero en cuanto **medio y poder** universales (exteriores, no derivados del hombre en cuanto hombre ni de la sociedad humana en cuanto sociedad) para hacer de la **representación** realidad y de la **realidad una pura representación**, transforma igualmente las **reales fuerzas esenciales humanas y naturales** en puras representaciones abstractas y por ello en **imperfecciones**, en dolorosas quimeras, así como, por otra parte, transforma las **imperfecciones y quimeras reales**, las fuerzas esenciales realmente impotentes, que sólo existen en la imaginación del individuo, en **fuerzas esenciales reales y poder real**. Según esta determinación, es el dinero la inversión universal de las **individuales**, que transforma en su contrario, y a cuyas propiedades agrega propiedades contradictorias.

Con tal potencia **inversora**, el dinero actúa también contra el individuo y contra los vínculos sociales, etc. que se dicen esenciales..." op. cit. pg. 100 s.

6.- "Todo lo tuyo tienes que hacerlo **venal**, es decir, útil. Si pregunto al economista, ¿obedezco a las leyes económicas si consigo dinero de la entrega, de la prostitución de mi cuerpo al placer ajeno? el economista me contestará: no operas en contra de mis leyes, pero mira lo que dicen la señora Moral y la señora Religión; mi Moral y mi Religión **económica** no tienen nada que reprocharte. Pero, a quién tengo que creer ahora, a la Economía Política o a la Moral? La moral de la Economía Política es el **lucro**, el trabajo y el ahorro, la sobriedad El señor Michel Chevalier reprocha así a Ricardo que hace abstracción de la moral. Ricardo, sin embargo, deja a la Economía Política hablar su propio lenguaje; si ésta no habla moralmente, la culpa no es de Ricardo. M. Chevalier hace abstracción de la Economía Política en cuanto moraliza, pero real y necesariamente hace abstracción de la moral en cuanto cultiva la Economía Política La Economía Política se limita a expresar a **su manera** las leyes morales." op. cit. pg. 101 s.

7.- "De la relación del trabajo enajenado con la propiedad privada se sigue, además, que la emancipación de la sociedad de la propiedad privada, etc., de la servidumbre, se expresa en la forma política de la **emancipación de los trabajadores**, no como si se tratase sólo de la emancipación de éstos, sino porque su emancipación entraña la emancipación humana general; y esto es así porque toda la servidumbre humana está encerrada en la relación del trabajador con la producción, y todas las relaciones serviles son sólo modificaciones y consecuencias de esta relación."- op. cit. pg. 117.

8.- "La idea central de Marx es que las sociedades se reorganizan sobre la base del desarrollo de nuevos modos de producción. Esto implica que la historia se transforma bajo la presión de la necesidad por corresponder las maneras de pensar y de actuar con las maneras de producir. Hipótesis que defiende que nuevas lógicas sociales se construyen sobre la base de nuevos modos de

producción, es decir de nuevas relaciones entre los hombres, vinculados a nuevas maneras de actuar sobre la naturaleza para extraer de ella las condiciones materiales de la vida social. Esta es la hipótesis de la correspondencia entre modos de producción y formaciones económicas y sociales.

Ahora bien, esta hipótesis, que por desgracia se formula con demasiada frecuencia, conlleva muchas dificultades, como es el problema de las relaciones entre infraestructuras y superestructuras. Para dar una idea de estas dificultades basta con recordar, por ejemplo, que las relaciones de parentesco, por sus funciones explícitas de organizar la reproducción de la vida a través de las relaciones sociales de filiación y de alianza, pueden ser consideradas como las "superestructuras" de otras relaciones sociales, relaciones de producción u otras, pero que en numerosas sociedades, las relaciones de parentesco funcionan también como marco social de la producción y de los intercambios, como relaciones de producción. Volveremos más adelante a estos problemas." M.Godelier: "Introducción: análisis de los procesos de transición", a la "Revista Internacional de Ciencias Sociales".- UNESCO.- Diciembre, 1.987.

9.- "Cuanto menor es la fuerza social del medio de cambio ... tanto mayor debe ser la fuerza de la comunidad que vincula a los individuos, la relación patriarcal, la comunidad antigua, el feudalismo y la corporación. (En una sociedad mercantil) cada individuo posee el poder social bajo la forma de una cosa. Arráncase a la cosa este poder social y habrá que otorgárselo a las personas sobre las personas." K.Marx: "Grundrisse". pgs. 157-158.- Citat a l'obra de G.A. Cohen: "La teoría de la historia de Karl Marx: una defensa".- Siglo XXI Editores.- Madrid, 1.986. pg. 133.

10.- "La cooperación en el proceso de trabajo, tal como la encontramos, de manera predominante, en los comienzos de la civilización humana, entre los pueblos de cazadores o por ejemplo en la agricultura de entidades comunitarias indias, se funda por una parte en que **las condiciones de producción son de propiedad común**; por otra en que el individuo, singularmente considerado, está tan lejos de haber cortado el cordón umbilical que lo liga a la **tribu** o a la **entidad comunitaria**, como la abeja individual de haberse independizado de la colonia que integra. Ambas cosas distinguen a esa cooperación de la capitalista. El empleo esporádico de la cooperación en el mundo antiguo, la Edad Media y las colonias modernas, se fundan en relaciones **directas** de dominación y servidumbre, y en la mayor parte de los casos en la esclavitud. Por el contrario, la forma capitalista presupone desde un principio al asalariado libre que vende su fuerza de trabajo al capital. Históricamente, sin embargo, se desarrolla **por oposición** a la economía campesina y a la empresa artesanal independiente, revista o no esta última la forma corporativa." K.Marx: "El Capital".- Siglo XXI Editores.- Madrid, 1.975; 2ª edic.- Libro 1º, pg. 403.

11.- Vegi's, per exemple, el que al respecte diu Marx a "El Capital". Libro Primer, sec. 3ª, cap. VIII, al principi de l'apartat 2º.- op. cit. pg. 232 s.

12.- L'antiga Escolàstica distingia quatre tipus de causes: l'eficient, la final, la material i la formal. Aquestes dues últimes són intrínseques a l'efecte que de fet està constituït per la "matèria" i la "forma" que la configura. Així doncs en aquesta línia de pensament es pot dir que les condicions materials subjacents al conflicte pre-social constitueixen la "causa material" del dissocial, mentre que l'ideal defectuós (el vincle dissocial) vindria a ser la "causa formal". Això significa dues coses. En primer lloc que no es pot prescindir de l'anàlisi de les essencials condicions si es vol entendre l'efecte dissocial", com tampoc es pot prescindir d'aquests dos últims capítols de la primera part, si es vol entendre el resultat dels primers. Si la societat, i la seva manera de ser, fos només la causa eficient del conflicte dissocial, es podria fer una anàlisi del mateix prescindint en gran part de l'entitat que l'ha causada; però no és aquest el cas ja que allò que configura el conflicte en qüestió és la societat alienada que hi ha al darrere de la relació. En segon lloc significa que no hi ha una causalitat directa entre el conflicte social i el dissocial. Això és el que pensa, per exemple, qui intenta d'explicar la conducta desviada com una reacció enfront del sofriment o de la frustració que comporta la injustícia o el maltractament. Tanmateix hi poden haver, i de fet hi ha, conductes que s'expliquin així, però no és aquesta

13.- "Lo que necesita explicación, o es el resultado de un proceso histórico, no es la **unidad** del hombre viviente y actuante, ((por un lado)) con las condiciones inorgánicas, naturales, de su metabolismo con la naturaleza, ((por otro lado)) y, por lo tanto, su apropiación de la naturaleza, sino la **separación** entre estas condiciones inorgánicas de la existencia humana y esta existencia activa, una separación que por primera vez es puesta plenamente en la relación entre trabajo asalariado y capital".- K.Marx y E.Hobsbawm: "Formaciones económicas precapitalistas".- op. cit. pg. 67.

"Propiedad no significa entonces originariamente sino el comportamiento del hombre con sus condiciones naturales de producción como con condiciones pertenecientes a él, suyas, **presupuestas** junto con su **propia existencia**; comportamiento con ella como con **presupuestos naturales** de sí mismo, que, por así decirlo, sólo constituyen la prolongación de su cuerpo... Las formas de estas **condiciones naturales de la producción** son dobles: 1) su existencia como miembro de una entidad comunitaria... 2) el comportamiento con el **suelo** como con algo que es **suyo** por intermedio de la entidad comunitaria..." op. cit. pg. 70.

Capítol sisè

1.- "El sedimento más bajo de la sobrepoblación relativa se aloja, finalmente, en la esfera del pauperismo. Se compone - prescindimos aquí de vagabundos, delincuentes, prostitutas, en suma, del lumpenproletariado propiamente dicho - de tres categorías. La primera la constituyen personas aptas para el trabajo..." K.Marx: "El Capital" op. cit. pg. 302.

2.- "El **trabajo** no ha existido siempre en el sentido en que lo entendemos en la actualidad: apareció con los capitalistas y los proletarios. Hoy designa una actividad que se ejerce: 1º) por cuenta de terceros; 2º) a cambio de un salario; 3º) según formas y horarios fijados por el que paga; 4º) orientada a fines que no ha elegido por sí misma. El obrero agrícola ejecuta un "trabajo"; el minero que cultiva sus puerros en el patio de su casa, ejerce una actividad libre".- André Gourné: "Adiós al proletariado".- Editorial El Viaje Utopo; 2ª edic.- Barcelona, 1.982. pg. 9.

3.- "En esta superficial analogía histórica se olvida lo principal: en la antigua Roma, la lucha de clases sólo se ventilaba entre una minoría privilegiada, entre los libres ricos y los libres pobres, mientras la gran masa productiva de la población, los esclavos, formaban un pedestal puramente pasivo para aquellos luchadores. Se olvida la importante sentencia de Sismondi: el proletariado romano vivía a costa de la sociedad, mientras que la moderna sociedad vive a costa del proletariado." K.Marx: "El Dieciocho Brumario de Luis Bonaparte".- Editorial Ariel.- Barcelona, 1.985. pg. 7.

4.- Quan he hagut d'explicar-los "raons" del delinqüent, algunes vegades algú m'ha dit: - "És cert que aquestes persones es troben en males condicions, però no delinqueixen només per a poder viure sinó que fan mol sense miraments. Quan roben, sovint destrossen la casa o el cotxe encara que de res els pugui servir, o inclús lesionen les persones sense tenir-ne necessitat. No creu doncs que són dolents, homes bastant inhumans?" - Acostumo a contestar que té raí qui diu això. Però aquesta és la pitjor conseqüència del fet que intento explicar. No sols la gent els dona la culpa sinó que són culpables realment. A partir de la seva condició, només poden viure i realitzar-se a l'altra banda de la frontera, en contra dels altres i, per tant, agredint i essent agredits. El que aleshores pugui passar, ja són vicissituds d'aquesta mena de combat en el qual també els altres intervenen activament i no sols com a víctimes sinó també com agressors. Vegi's doncs quin és l'estrany poder que té la nostra societat, que no sols posa la culpa en els més febles sinó que els fa culpables de veritat.

5.- A vegades es diu que el delinqüent és un psicòpata sense consciència i en té servit, per tant, el concepte de "psicopatia" per a explicar la delinqüència. Però més aviat cal dir-ho al revés. La falta de consciència o d'empatia humana,

és a dir, l'anomalia "psicopatia", és més l'efecte que la causa de la dissocialitat. Quan l'home, en la seva relació amb el medi de producció i d'apropiació, es veu obligat a existir en concòrdia dels altres, no sols no s'hi pot identificar socialment sinó que tendeix a desidentificar-se'n també profundament.

6.- Vegi's, per exemple, de C. Geronzi: "El concepto de marginalidad".- Nueva Visión.- Buenos Aires, 1.973.

7.- En la línia del pensament marxista, quan es parla de la "força de treball" no s'acostuma a tenir en compte la problemàtica que aquí s'està tractant i, per tant, es fa des d'una altra perspectiva. Però a l'hora d'aprofundir en la relació entre l'alienació del treballador i la del dissocial, també el concepte de "força de treball" que es fa servir per a explicar el proletariat, fent-lo extensiu es pot fer servir per a explicar el lumpen. En aquest cas la "força de treball" cal entendre que no és només la força del seu organisme biològic sinó que és també la força del seu organisme o identitat social; aquella que té l'individu com a membre que ha arribat a ser de la seva comunitat.

8.- "En el acto mismo de la reproducción no sólo se modifican las condiciones objetivas, p. ej. la aldea se vuelve ciudad, la tierra inculta, campo despejado, etc., sino que también se modifican los productores, en tanto despliegan nuevas cualidades, se desarrollan a sí mismos a través de la producción, se transforman, construyen nuevas fuerzas y nuevas representaciones, nuevos modos de interrelación, nuevas necesidades y nuevo lenguaje." K. Marx y E. Engels: "Formaciones económicas precapitalistas" op. cit. pg. 73.

9.- Per això a vegades multiplicar els recursos no soluciona la situació i a vegades inclús l'ajuda a complicar encara més. En darrer terme, el problema no és una qüestió de recursos sinó d'identificació amb el medi vigent i, en tot cas, d'estar a l'altura del mateix. Per això els recursos destinats al lumpen acostumen a fracassar en gran part. Els recursos són els propis del medi del capital però aquest no és el medi propi del lumpen. Això no vol dir que els recursos no siguin importants per a mantenir-se a l'altura del medi vigent i per això la pobresa és un mal que cal evitar. Però quan s'ha caigut en el lumpen, el mal de la pobresa no s'evita només per mitjà de recursos materials.

10.- Com tampoc ho estava el noi de la caseta respecte a la seva propietat. Però més encara que en el cas dels bens de consum, la força socialitzadora de la propietat es desplega sobretot quan es tracta de la propietat dels mitjans de producció.

Capítol setè

1.- "Recordemos, pues, una vez más, estos puntos de acuerdo. El primero es el principio metodológico de que hay que analizar las relaciones sociales como constituyentes de "unos **sistemas**". A continuación, el principio de que esos sistemas deben ser analizados en su **lógica** interna **antes** de ser analizados en su génesis. Se ve inmediatamente que, en lo que se refiere a esos dos principios, el marxismo no se opone al estructuralismo ni al funcionalismo". M. Codolier: "Funcionalismo, estructuralismo y marxismo".- Cuadernos Anagrama.- Barcelona, 1.973. pg. 30.

2.- "Y Marx insiste en el hecho de que esta operación teórica que el denomina "génesis ideal" de la moneda, no es en absoluto una "historia" de las diferentes formas de moneda que aparecen en las sociedades humanas. Dicha "historia" sólo es posible y tiene alguna posibilidad de ser científica a partir de los resultados alcanzados por unas previas investigaciones estructurales y los resultados de estas investigaciones históricas contribuyen también al desarrollo de las investigaciones estructurales. En este movimiento circular del crecimiento, cuyo punto de partida es siempre el análisis de funciones y de las estructuras que las realizan en unas condiciones determinadas, se constituye una única ciencia del hombre que no aísla en campos cerrados, fetichizados, y no opone la etnología a la antropología, la historia a la teoría, etc.". M. Codolier, op. cit. pg. 33 s.

3.- De la funcionalitat psíquica del comportament agressiu se n'han ocupat molts diversos autors, inclosos els psicoanalistes que contemplan la conflictivitat profunda. Però aquí es tracta del conflicte amb l'autoritat en referència a la relació amb l'autoritat i finalment amb la realitat social. Es tracta doncs d'un àmbit de relació posterior i d'una zona de conflicte especial.

4.- Però en un altre text anterior Freud sembla donar altres raons de l'autoritat segons sigui la fase en la qual es troba l'infant i l'estructura psíquica que hi correspon. Encara que Freud tractava directament la qüestió de l'angoixa i no la de l'autoritat tal com aquí es planteja, penso que l'explicació d'aquesta tanmateix ha de seguir una línia semblant: "Los progresos del desarrollo del yo contribuyen, ciertamente, a desvalorizar y desplazar las situaciones peligrosas anteriores, pudiendo así decirse que cada una de las edades del desarrollo tiene adscrita cierta condición de angustia adecuada a ella. El peligro del desamparo psíquico corresponde a la época de la carencia de la madurez del yo; el peligro de la pérdida del objeto, a la dependencia de otros en los primeros años infantiles; el peligro de la castración, a la fase fálica; y el miedo al **super-yo**, al período de la latencia." S.Freud: "Obras Completas" op. cit. pg. 2.635.

5.- Aquesta és una de les dificultats més greus de tot el procés de ressocialització. Ja es va dir que alhora que s'ha de des-fer l'equilibri psíquic absolut en referència a l'ideal dissocial (delinqüent, mangant, etc.), s'ha de re-fer en referència a l'ideal de la societat vigent. A vegades la personalitat prèvia del subjecte o les condicions ambientals fan impossible aquesta reestructuració i el subjecte pot restar encallat a mig camí, desequilibrat més que abans, i no només socialment.

6.- "Resulta innecesario agregar que la socialización primaria comporta algo más que un aprendizaje puramente cognoscitivo. Se efectua en circunstancias de enorme carga emocional. Existen ciertamente buenos motivos para creer que, sin esa adhesión emocional a los otros significantes, el proceso de aprendizaje será difícil cuando no imposible". P.L. Berger; T. Luckmann: "La construcción social de la realidad".- Amorrortu Editores.- Buenos Aires, 1.972. pg. 187.

7.- Aquesta especial dependència o infància que és pròpia del procés de socialització, s'infereix també d'allò que es pot observar en la ressocialització. En aquest procés, un dels primers i més importants passos que el jo ha d'assolir de fer és "regressar" d'alguna manera a la situació de dependència en relació a la realitat i a l'autoritat per tal que s'hi pugui vincular. Però d'això ja se'n parlarà més endavant (9.3.).

8.- Recordi's el text de Freud citat no fa gaire a la nota de l'apartat 7.1.1. sobre el desplaçament del perill de l'angoixa en els diversos estadis del desenvolupament infantil. Es tracta de diferents nivells de domini del conflicte. Aquest concepte d'alguna manera es pot també aplicar al nostre context. Amb tot, la zona de l'autoritat i de les seves normes, en comparació amb la de l'omnipotència materna, és una zona de més llibertat i domini del conflicte amb la realitat.

9.- Encara es pot i s'acostuma a parlar de relació de dependència en un altre sentit. Hom diu que l'infant és dependent, no ja referint-se al vincle de dependència que el lliga als seus pares, sinó a la situació d'absoluta invalidesa en què es troba i que l'impossibilita de fer-se'n càrrec d'ell mateix. En aquest sentit es pot dir i es diu que l'infant és dependent per la seva pròpia naturalesa, abans inclús del vincle de dependència, el qual en tot cas és el resultat de la seva invalidesa anterior.

Com se sap, molt s'ha discutit sobre l'explicació de la naturalesa i la gènesi del vincle de dependència i la seva relació amb la invalidesa infantil, i no es pot afirmar que al respecte hi hagi gaire acord. Tanmateix tampoc es tracta aquí d'entrar en la discussió, però voldria fer notar que també cal plantejar la qüestió de la dependència del jo amb l'autoritat i la relació que aquesta dependència té amb la invalidesa infantil enfront de la realitat. De

totes maneres aquesta ja és una bona qüestió que posar ens portarà més enllà dels límits d'aquest estudi.

10.- "En el curso del desarrollo temprano, como sabemos, el niño instala a sus padres en el yo. (Fue la comprensión del proceso de introyección en la melancolía y en el duelo normal lo que como es sabido condujo a Freud a reconocer la existencia del superyó en el desarrollo normal). Pero en cuanto a la naturaleza del superyó y a la de la historia de su desarrollo individual, mis conclusiones difieren de las de Freud. Como he señalado a menudo, el proceso de introyección y proyección, desde los comienzos de la vida, conduce a la institución, dentro de nosotros mismos, de objetos amados y odiados, que son sentidos como "buenos" y "malos", que están interrelacionados los unos con los otros y con el sujeto; es decir: constituyen un mundo interno. Este conjunto de objetos internalizados se organiza, junto con la organización del yo, y en los más altos estratos de la mente llega a hacerse perceptible como superyó. En términos generales, lo que Freud vio como las voces y la influencia de los padres reales establecidos en el yo, es, de acuerdo con mis hallazgos, un mundo complejo de objetos sentido por el individuo en las más profundas capas de su inconsciente como algo concreto dentro de sí, razón por la cual algunos de mis colegas y yo usamos los términos "objetos internalizados" y "mundo interno...". M. Klein: "Psicoanálisis de las perturbaciones psicológicas".- Paidós Norma.- Buenos Aires, 1.971. pgs. 94 s.

11.- "Odiaban al padre que tan violentamente se oponía a su necesidad de poderío y a sus exigencias sexuales, pero al mismo tiempo le amaban y le admiraban. Después de haberle suprimido y haber satisfecho su odio y su deseo de identificación con él, tenían que imponerse en ellos los sentimientos cariñosos, antes violentamente dominados por los hostiles. A consecuencia de este deseo afectivo surgió el remordimiento y nació la conciencia de la culpabilidad, confundida aquí con él, y el padre muerto adquirió un poder mucho mayor del que había poseído en vida, circunstancias todas que comprobamos aún hoy en día en los destinos humanos. Lo que el padre había impedido anteriormente, por el hecho mismo de su existencia, se lo prohibieron luego los hijos a sí mismos en virtud de aquella "obediencia retrospectiva" característica de una situación psíquica que el psicoanálisis nos ha hecho familiar ... La prohibición del incesto, presenta también una gran importancia práctica. La necesidad sexual, lejos de unir a los hombres, los divide. Los hermanos asociados para suprimir al padre, tenían que convertirse en rivales al tratarse de la posesión de las mujeres. Cada uno hubiera querido tenerlas todas para sí, a ejemplo del padre, y la lucha general que de ello hubiera resultado habría traído consigo el naufragio de la nueva organización. En ella no existía ya ningún individuo superior a los demás por su poderío que hubiese podido asumir con éxito el papel del padre. Así, pues, si los hermanos querían vivir juntos, no tenían otra solución que instituir - después de haber dominado quizá grandes discordias - la prohibición del incesto, con la cual renunciaban todos a la posesión de las mujeres deseadas, móvil principal del parricidio". S. Freud: "Totem y Tabú".- Obras Completas.- Editorial Biblioteca Nueva.- Madrid, 1.972. pg. 1.339.

12.- La visió que Anna Freud dona del delinqüent està més aviat en l'esmentada línia. (Vegi's, per exemple, el capítol "Asocialidad, delincuencia y criminalidad como categorías diagnósticas en la niñez", en la seva obra: "Normalidad y patología en la niñez".- Paidós, 1.975. pg.s 131 ss.). I també ho està el pensament de K. Friedlander sobre el mateix tema. (Vegi's: "Psicoanálisis de la delincuencia juvenil".- Paidós) Dins la mateixa línia, però en canvi en direcció oposada, K. Klein explica la conducta delinqüent, més que per un dèficit en el superyó, per la seva excessiva severitat i persecució que empeny el jo a defensar-se'n anant contra la seva rígida moral. (Vegi's, per exemple, "Sobre la criminalidad", en "Psicoanálisis de las perturbaciones psicológicas".- Paidós Norma, 1.971. pgs. 134 ss.

13.- És doncs en base al conflicte d'Edíp que, al meu entendre, cal explicar la qüestió de la dependència infantil del jo amb la realitat i l'autoritat, tal com es va plantejar al final de l'anterior apartat 7.1.2. Per la prohibició de la

mare edípica, la libido del jo queda profundament transformada i referida a la societat que és la comunitat dels pares; queda doncs referida també, en relació de dependència, als pares en quant representen la realitat idealitzada i finalment també els pares.

14.- Com se sap, la doctrina psicoanalítica ensenya que l'infant, prop ja de complir el seu primer any de vida, pren el propi jo com objecte total de la seva libido i en aquest sentit Freud parla d'una fase narcisista i d'una "libido del jo" com a oposada a la "libido d'objecte" que és la pròpia de les fases posteriors. De totes maneres ell mateix explica que no es tracta d'una absoluta oposició, atès que la libido a partir d'aleshores ja mai deixarà de ser del tot narcisista, sinó d'una mena d'extensió: "Nos formamos así la idea de una carga libidinosa primitiva del yo, de la cual parte de ella se destina a cargar los objetos; pero que en el fondo continúa subsistente como tal viniendo a ser con respecto a la carga de los objetos lo que el cuerpo de un protozoo con relación a los pseudópodos de él destacados dándonos también cuenta, en conjunto, de la existencia de una oposición entre la libido del yo y la libido objetal. Cuando mayor es la primera tanto más pobre es la segunda. La libido objetal nos parece alcanzar su máximo desarrollo en el amor, el cual se nos presenta como una disolución de la propia personalidad en favor de la carga de objeto..." S. Freud: "Introducción al Narcisismo".- O. C. pgs. 2.013 s.

15.- El superjó no és sols l'empremta de la incorporació del pare i de la seva llei sinó que, al meu entendre, també es pot dir que és el resultat de la incorporació de la mare edípica. De fet, la nova aportació de libido que s'introdueix en la fase edípica, al quedar desexualitzada en el context de la resolució del conflicte, no es perd pas sinó que, d'una banda, es transforma en afecte envers les persones dels pares i, de l'altra, en l'ideal que il·lumina i dóna sentit social a la realitat. Com que Freud explicà la neurosi com un fracàs de la prohibició de l'incest i com una perdurança de la mare edípica, hom ha subratllat la importància de la seva abolició, però des d'una perspectiva més social cal subratllar també la importància del paper que juga la mare edípica i el seu destí posterior en el nou horitzó de la mare societat. En aquest sentit cal dir que el superjó, a més a més de ser l'hereu del narcisisme primer (jo ideal) i l'hereu del pare, en la seva funció i la seva llei, és també l'hereu de la mare en la seva libido. Per dir-ho així, el pare dóna forma a la libido, però la matèria ve de la mare; el pare configura l'ideal, però la llum i l'energia els aporta la mare. Així s'entén també millor la naturalesa de la referència del jo envers la comunitat dels pares (mare - societat) ja que és aquí on es transfereix, desexualitzada i elevada, la libido materna; i també s'entén millor la naturalesa de l'angoixa objectiva quan aquesta libido no troba camí perquè la norma paterna li barra el pas.

16.- Des d'aquesta perspectiva crec, per tant, que es pot dir que la primera crisi que fa avançar el jo en la seva estructuració, consisteix en la incorporació del fantasma matern i es resol en l'establiment del narcisisme; la segona consisteix en la incorporació del pare però també de la mare edípica. La crisi edípica, en aquest sentit, és una reproducció de la crisi narcisista. Aquesta fa néixer el jo en el món de la realitat que ja s'ha dit que encara no és objectiva del tot; aquella el fa néixer en el món de la societat.

Capítol vuitè

1.- En aquest sentit és possible que, al llegir l'explicació que faig del procés "psico-social" i de cada una de les seves fases, el lector resti una mica confós perquè l'exposició no segueix del tot la línia dels estudis tradicionals, i fins i tot s'hi afegeixen conceptes nous. Però la raó és l'ementada. No sols tinc en compte la història evolutiva de l'individu envers la seva maduració psicològica, sinó també la història de la vinculació que a poc a poc el va lligant a la societat. Això és el que té de més específic l'explicació que aquí es planteja. Penso doncs que no és una explicació oposada sinó més aviat complementària; complementària, però, en relació a un aspecte essencial, a l'"altre" aspecte que explica també la dinàmica del procés.

2.- Vegi's, per exemple, Alfred Lorenzer: "Bases para una teoría de la

socialización". Amorrortu Editores, Buenos Aires, 1.976.- H.R. Schaffer: "El desarrollo de la sociabilidad". Pablo del Rio Editor, Madrid, 1.979.- H.R. Schaffer: "Interacción y socialización". Visor Distribuciones. Madrid, 1.989.- R.L. Hamblin; D. Buckholdt, i altres: "Los procesos de humanización". Editorial Fontanella, Barcelona, 1.976.

3.- En general, les obres destinades a estudiar la transformació de l'infant en adult, obres que lògicament en gran part s'inscriuen en la línia de la psicologia evolutiva, es limiten a descriure i a explicar el procés que mena a la sociabilitat; en canvi, el procés que mena a la socialitat, almenys com a clarament diferenciat de l'anterior, no és contemplat i a vegades ni tan sols advertit en moltes d'aquestes obres. En tot cas caldrà recórrer a la sociologia i a l'antropologia per tal de trobar obres que s'ocupin del procés de socialització en una línia diferent. Però, com ja he dit a altres llocs, tampoc aquesta diferent aproximació em sembla que assoleixi de copsar-lo en la seva especificitat.

4.- Com es pot veure aquí distingeixo una "identificació transitiva" i una "identificació reflexiva", seguint una línia de pensament que també és freudiana i de la qual altres autors participen. Encara que el procés de socialització es pot definir com un procés que té com a resultat la identificació estable del jo amb el pare i la seva autoritat i ideal, el primer pas és sempre aquella altra identificació activa i més inestable del pare històric amb l'autoritat. Vegi's "La identificación en Freud", obra de vârios autors, editada per Kargieman, Buenos Aires, 1.976, pgs. 85 ss.

5.- "En las relaciones sociales de los hombres volvemos a hallar aquellos hechos que la investigación psicoanalítica nos ha permitido observar en el curso del desarrollo de la libido individual. La libido se apoya en la satisfacción de las grandes necesidades individuales y elige como primeros objetos aquellas personas que en ella intervienen. En el desarrollo de la Humanidad, como en el del individuo, es el amor lo que ha revelado ser el principal factor de civilización, y aún quizá el único, determinando el paso del egoísmo al altruismo. Y tanto el amor sexual a la mujer, con la necesidad de él derivada de proteger todo lo que era grato al alma femenina como el amor desexualizado, homosexual sublimado, por otros hombres; amor que nace del trabajo común." S. Freud: "Psicología de las masas y análisis del yo".- Obras Completas, op. ct. pg. 2.534.

6.- "Tornemos ahora al **super-yo**. Le hemos atribuido las funciones de autoobservación, conciencia moral e ideal. De nuestras observaciones sobre su génesis resulta que tiene por premisas un hecho biológico importantísimo y un hecho psicológico decisivo para los destinos del individuo - la prolongada dependencia del sujeto bajo la autoridad de sus padres y el complejo de Edipo -, hechos que a su vez, se hallan íntimamente enlazados entre sí. El **super-yo** es para nosotros la representación de todas las restricciones morales, el abogado de toda aspiración a un perfeccionamiento; en suma: aquello que de lo que llamamos más elevado en la vida del hombre se nos ha hecho psicológicamente aprehensible. Siendo en sí procedente de la influencia de los padres, los educadores, etc., el exâmen de estas fuentes nos ilustrará sobre su significación..... De este modo, el **super-yo** del niño no es construido en realidad, conforme al modelo de los padres mismos, sino al del **super-yo** parental; recibe el mismo contenido, pasando a ser el substrato de la tradición de todas las valoraciones permanentes que por tal camino se han transmitido a través de las generaciones." S. Freud: "Nuevas lecciones introductorias al psicoanálisis".- Obras Completas, op. ct. pg. 3.138.

7.- Una qüestió diferent, però tanmateix relacionada, és entendre quina és la contribució dels pares en el procés d'estructuració psíquica de l'individu i quina és la seva contribució en el procés de vinculació amb l'autoritat i la realitat, que és específicament el procés de socialització. La qüestió es planteja perquè ja he explicat que són tasques diferents talment que la segona pot deixar-se de fer mentre s'acompleix la primera. Alguns dels aspectes ja es

van començar a tractar a l'apartat 7.1.1., però tanmateix la qüestió resta en peu. Al meu entendre, la força de l'estructuració, "en comparació amb l'altra", cal dir que és inherent al jo, mentre que la força de la vinculació està més en mans dels pares. Respecte al procés estructurant, els pares es poden comparar al jardiner que té cura de la planta. La rega i l'adoba, però la planta creix i es desplega en força de la seva pròpia naturalesa. En canvi, respecte al procés que vincula el jo a l'autoritat dels pares primer i a la societat després, els pares són els constructors immediats al costat del jo. Per dir-ho així, no sols posen les condicions adequades pel creixement, sinó que ells mateixos són els constructors. Quan més endavant s'expliqui la distinció que hi ha entre la tasca d'interiorització i la tasca d'incorporació, el tema pot quedar més clar.

Un aspecte relacionat amb aquesta qüestió el va plantejar Freud quan s'adonà que la prohibició de l'incest no prové del pare real sinó d'una força interior que estructura l'home. Freud ho va explicar dient que aquesta força estructurant procedeix de l'empremta que la naturalesa de l'home ha heretat d'un pare prehistòric. En el context del seu pensament crec doncs que la qüestió que aquí es planteja es podria explicar dient que el procés d'estructuració psíquica és obra del pare prehistòric i de la incorporació de la seva llei, mentre que el procés de socialització és una obra que depèn més directament de la gestió concreta dels pares històrics. Per això la tasca d'estructuració és més fonamental i és més difícil que falli, mentre que la tasca de socialització és més contingent. Lògicament, amb això no vull dir que els pares històrics no intervinguen en l'estructuració del seu fill. Ja he fet notar que parlo en termes comparatius. Però la intervenció dels pares, pel que fa al procés d'estructuració, ha de respondre a les exigències d'una estructura que en tot cas és obra de la naturalesa i no pas de les seves mans; en canvi, pel que fa al procés de vinculació, els pares han d'intervenir com una de les parts integrants que el vincle reuneix i sense la qual aquest no té sentit; i en tot cas han de respondre a les exigències, no de la naturalesa de l'home, sinó de la història de la societat i de les condicions que amb el seu treball l'home ha creat.

Capítol novè

1.- Entre els més coneguts vegi's, per exemple, Peter Blos: "Psicoanálisis de la adolescencia". Edit. Joaquín Mortiz. México, 1.971; "Los comienzos de la adolescencia". Amorrortu Editores. Buenos Aires, 1.973; "La transición adolescente". Amorrortu Editores. Buenos Aires, 1.981. I entre els autors més recents, per exemple, Louise J. Kaplan: "Adolescencia. El adiós a la infancia". Paidós. 1.986.

2.- "Incorporación: Proceso en virtud del cual el sujeto, de un modo más o menos fantasmático, introduce y guarda un objeto dentro de su cuerpo. La incorporación constituye un fin pulsional y un modo de relación de objeto característico de la fase oral; si bien guarda una relación primordial con la actividad bucal y la ingestión de alimento, también puede vivirse en relación con otras zonas erógenas y otras funciones. Constituye el prototipo corporal de la introyección y de la identificación." J. Laplanche; J.B. Pontalis: "Diccionario de Psicoanálisis".- Edit. Labor. Barcelona, 1.974. pg. 203.

3.- Això es podia observar palesament abans, en el context de les grans institucions o asils, però també s'observa ara en el context de la petita institució, quan la crisi dels nens no és estrany que també posi en crisi la institució com a tal. Tanmateix hom pot dir que els esdeveniments depenen molt de la gestió concreta dels encarregats de la institució, però això només és una part de la veritat. L'altra part és que aquesta mena de perillosa crisi és un fet generalitzat entre els nens d'institució poc vinculats, i encara que la gestió no sigui incorrecta, sempre és un fet difícil de tractar.

4.- En el procés de ressocialització, es plantegen doncs dues menes de crisis que tenen sentits diferents: una és la crisi que obre la porta a la regressió i a la conseqüent relació interioritzadora; l'altra és la crisi de la incorporació que mena a la recuperació del jo i tanca la porta a l'anterior relació de dependència. En el context de la ressocialització, la crisi de la regressió correspon a la crisi edípica per mitjà de la qual, en el context de la socialització, s'instaura el respecte als pares i a la institució familiar; la

crisi de la incorporació correspon a la crisi adolescent per mitjà de la qual s'acaba d'instaurar i formar el vincle amb el par i amb la institució de la societat.

La distinció d'aquestes dues crisis és important i pot ajudar a entendre millor el procés de ressocialització. No pel fet d'ingressar el noi delinqüent a la institució, ni pel fet de la seva bona voluntat, estableix el seu jo la relació adequada o filial (8.1.3.). D'alguna manera ha d'entrar en crisi per a poder-ho fer i assolir de tenir "respecte" a la institució i a les seves figures paternes. Després acostuma a venir el temps de la calma i de la interiorització, fins que altre cop es presenta la crisi però aquesta vegada amb l'altre sentit de la incorporació. A més a més, cal tenir en compte que es tracta de dos significats més que de dues crisis, ja que cada una d'elles es pot repartir en diversos moments.

5.- La dependència "latent" és una dependència especial. Té a veure amb la situació de la sexualitat. Aquesta pateix com una mena de reducció però en canvi, als ulls de l'ideal del jo, les figures paternes adquireixen com una nova atracció. Sembla que la força que perd l'instint va a parar a l'ideal posat en els altres per tal que durant la latència, amb col·laboració amb aquests, el jo el pugui treballar. Però de la mateixa manera que la dependència pròpia d'aquesta fase té a veure amb la latència de la sexualitat, la independència posterior té a veure amb l'emergència de la sexualitat adolescent. Però quan arriba aquesta nova situació, la feina d'interiorització que es fa sobre l'ideal del jo ja no es pot continuar i, per tant, cal que s'hagi fet abans.

6.- En particular és diferent la situació de la sexualitat que en el procés de ressocialització acostuma a ser adulta mentre que en l'adolescència està en procés. Però d'aquí ve precisament una de les més fortes dificultats de la ressocialització.

Capítol desè

1.- Ja fa una llarga temporada que el barri del Raval o "Barri-Xino" de Barcelona és notícia als mitjans de comunicació, i ho és per dues raons. Perquè és el barri amb més problemes de delinqüència i perquè "Aquí hi ha fam", com deia l'eslògan de la campanya que no fa gaire va commoure la ciutat.

2.- "La pobresa, com a tal, és sovint assimilada a la immoralitat, absència de valors, marginalitat, etc....".- P.Fransoy, J.Bellido, J.Funes, C.Gonzalez: "Els nens de carrer".- I.C.E.S.B. Barcelona, 1.986. pg. 117. Vegi's, de fet, tot el capítol quart: "Les respostes a la dificultat social. El control formal."

3.- Abans s'ha dit que la força de vinculació que compensa i supera la força que en sentit contrari té l'alienació, ve del complex d'Edip i de la seva elaboració. El superjó, que n'és el resultat, fa compatible l'afirmació del jo amb l'afirmació de l'altre i així emergeix el jo social. Doncs bé, es pot dir que la pobresa al capdavant fa impossible aquesta combinació i en aquest sentit fa fracassar socialment el complex d'Edip. Per l'expropiació del medi comunitari de l'àmbit del jo, el jo i l'altre queden talment separats que, en relació al medi, l'afirmació de l'un deixa de coincidir amb la de l'altre.

4.- En general els indicadors de la pobresa es refereixen als ingressos de la persona o de la llar. Per a la CEE. és pobra la persona que té com a renda menys de la meitat del salari mínim. Segons un estudi de Càritas Española que porta com a títol "Pobreza y Marginación" "... se puede afirmar que alrededor de unos ocho millones de españoles se encuentran en situación de pobreza, de los cuales aproximadamente la mitad, unos cuatro millones, se hallan en situación de pobreza severa, con unos ingresos mensuales inferiores a las 10.000 pesetas / persona.".- Documentación Social, nº 56 57, any 1.984, pg. 404.

5.- El tema de l'addicció, malgrat estar íntimament relacionat amb el tema de la delinqüència, no és tractat en aquest estudi per no fer-lo massa llarg. No cal dir que és una qüestió important que val la pena d'estudiar a partir del concepte absolut de dissocialitat que li proporciona nova llum i comprensió. En

tot cas aquí només se'n fa esment i se'n dóna una pinzellada, però es deixa per a més endavant l'avinentsa d'explicar-ho millor i més extensament.

6.- Per tant, el primer cercle tancat de la pobresa, i que està en la base dels altres que posteriorment es van formant, és eminentment objectiu i econòmic. Ja Marx en va parlar quan en aquesta línia insistia a dir que el capital "reproduceix" constantment les seves condicions entre les quals hi ha el proletariat, és a dir, l'existència d'una classe d'expropiats. El fet és que donada l'expropiació del medi del capital, res té d'estrany que, per més que el pobre treballi, no ho deixi de ser mai.

7.- "La base de toda división del trabajo desarrollada, mediada por el intercambio de mercancías, es la **separación entre la ciudad y el campo**. Puede decirse que toda la historia económica de la sociedad se resume en el movimiento de esta antítesis. No nos detendremos aquí, sin embargo, para considerarla.

Así como cierta **cantidad** de obreros empleados simultáneamente constituye el supuesto material para la división del trabajo dentro de la manufactura, ese supuesto es, cuando se trata de la división del trabajo dentro de la sociedad, **la magnitud de la población y su densidad**, que aquí sustituyen la aglomeración en el mismo taller. Con todo, esta densidad es un elemento relativo. Un país relativamente poco poblado pero cuyos medios de comunicación han alcanzado un buen desarrollo, tiene una población más densa que otro, más poblado pero con medios de comunicación no desarrollados; en este sentido, por ejemplo, los estados septentrionales de la Unión norteamericana están más densamente poblados que la India." K.Marx: "El Capital". op. ct. pg. 429.

8.- Això ja no és del tot cert. La ciutat ha arribat a un punt que sembla anar enrera. Però no hi va. El que ara passa és que amb la xarxa de comunicació i d'informació la ciutat s'estén pels pobles. (Vegi's la nota anterior). És a dir, està naixent una altra realitat i un altre espai que abasta els dos anteriors. Això fa que els problemes, com és el de la delinqüència i d'altres de semblants, canviïn d'entitat però que també s'estenguin arreu. En aquest sentit, la immigració avui dia ja comença a tenir un altre significat i unes altres conseqüències a la de fa uns anys.

9.- A vegades s'explica el "mal" que fa la pobresa pel contrast que estableix el pobre amb els altres que no ho són tant, o com una mena de greuge comparatiu. Però el contrast fonamental s'explica en el sentit de l'alienació, és a dir, per la distància que s'estableix entre el jo i el medi de producció comunitari del qual el pobre queda estranyat.

10.- Aquí el concepte important continua essent el concepte freudià d'"anàclisi" (3.1.1.), però traslladat al nivell postedípic de relació. La "identificació amb el protector" no és cosa només de la primera infància sinó de tota la vida, encara que en cada fase es realitzi d'una manera diferent. I certament té un paper essencial en el procés de socialització i en les seves fases. La socialització, que ja s'ha dit que és també un procés d'apropiació, es fonamenta en la protecció que el jo rep dels pares com a representants de la societat i del seu sistema de propietat, i en la identificació conseqüent amb el seu ideal. També doncs en aquesta perspectiva cal estudiar la sociodinàmica de la socialització i cadascuna de les fases per les què passa. Durant la latència, el jo "interioritza" la propietat en quant és la propietat dels pares, i durant l'adolescència la "incorpora" en quant és la propietat social. D'aquesta manera el jo assoleix de tenir "el sentit de propietat" que correspon a la seva societat històrica.

Capítol onzè

1.- "Suele sostenerse que el niño privado de estímulos culturales no le interesa la educación; más aún, que es esencialmente hostil a ella. Esta idea se origina en dos hechos obvios: uno es la observación de que está evidentemente a disgusto en la escuela; el otro es el hecho igualmente sabido de que sus padres tienen poca educación, que a menudo no saben leer, y que hay generalmente pocos libros en su casa si los hay". (pg. 30) "El individuo privado de estímulos

culturales desea la educación más de lo que generalmente se cree. Los distintos sectores probablemente la quieren por razones diferentes. Algunos la desean como medio de mejorar su situación de trabajo, otros para que no les engañen tan fácilmente en el mundo moderno, y aún otros por respeto a la ciencia. Las dificultades en el sistema escolar surgen porque la escuela acentúa el valor de la educación por sí misma, y como medio de desarrollar la autoexpresión, valoraciones que el individuo desposeído no comparte. Además, la discriminación practicada inconscientemente en la escuela agrava los problemas, y produce la escisión entre la escuela y la educación." (pg. 37). Frank Riessman: Trabajo psicológico y pedagógico con niños de clases populares".- Edit. Tiempo Contemporáneo, Argentina, 1.974.

2.- Es parla aquí de motivació pre-social en correspondència al que es diu a l'apartat 1.2.2. sobre el lloc del conflicte que cal elaborar amb vista a la formació del Vincle Social, conflicte que també és anomenat pre-social, per exemple, a l'apartat 4.3.1. Vegi's també el que es diu a l'apartat 3.1.3.

3.- De fet, quan Riessman exposa la seva tesi respecte als nens de classes populars, es refereix a la investigació que ell mateix va fer al respecte i als qüestionaris que li van ser contestats.

4.- En relació a la problemàtica de les motivacions de la conducta, cal doncs tenir cura dels diversos nivells que es plantegen. Potser la qüestió es podria exposar en els següents termes: Una és la motivació psíquicament més profunda i així hom pot estar mancat de motivacions perquè, per exemple, es troba profundament deprimat. Una altra és la motivació pre-social, i així hom pot no interessar-se d'anar a escola i en canvi pot interessar-se d'aprendre a obrir cotxes i robar. I una altra és la motivació social i també cultural, com les que Riessman detecta amb el seu qüestionari, i així hom pot no estar interessat d'anar a una escola d'un tipus determinat perquè de fet aquesta no l'ajuda a obrir-se pas a la societat a la qual de totes maneres segueix referit.

5.- Vegi's l'obra ja esmentada "Els nens de carrer".

6.- Es pot expressar, per tant, la naturalesa del perill del carrer dient que està en el risc que el nen passi de la latència a l'adolescència. Quan el nen se'n va al carrer a jugar perquè, per exemple, a casa no s'hi troba bé, el perill d'anar amb "males companyies" està en el fet que, pel que fa a la seva relació amb la realitat i a la definició que li dóna, deixi de ser "acompanyat" pels pares i al respecte s'independitzi prematurament.

Capítol dotzè

1.- L'explicació que aquí es fa de l'educador de carrer i de la seva funció és la que es dóna a OBINSO que també en aquest treball té una experiència de molts anys.

2.- No és només una hipòtesi o una teoria. Aquells que ja fa temps que estem treballant en aquest camp, ho hem pogut constatar. Sortosament hi ha molts més treballadors que abans dedicats al problema de la delinqüència, però no perquè n'hi hagi més, de delinqüència n'hi ha menys. En tot cas el delinqüent és diferent i oposa una major resistència al nostre esforç d'aproximació i de relació. I un dels factors que ha vingut a canviar la situació, i no pas dels menys importants, és la creixent institucionalització de la reacció social enfront del problema. Per dir-ho així, enfront de la reacció social també el món de la delinqüència reacciona i s'adapta a la nova situació.

3.- En l'apartat 3.1. es diu que la socialització no consisteix a fer primer un home psíquicament equilibrat, apte per a totes les cultures, i a fer després un home de la cultura del seu temps. Això també significa que el procés no es pot fer en base a dues llars o institucions, una que faci la tasca psíquica més fonamental i una altra que posteriorment pugui fer la tasca social o cultural. més aviat es tracta de fer una sola tasca de vinculació que comenci en l'àmbit de la llar i que continui fins l'àmbit de la societat. En tot cas hi ha d'haver continuïtat en el vincle a través dels diversos nivells i de les zones institucionals de manera que al capdavant quedi el jo referit a la societat. Tota la tasca ha de ser doncs psico-social i més concretament socio-dinàmica.

BIBLIOGRAFIA

=====

NOTA PRELIMINAR: La bibliografia que segueix consta de quatre apartats. Comença amb tres seccions que corresponen a les tres parts de l'estudi. A la primera part la qüestió gira al voltant del problema de la delinqüència i al respecte es citen algunes obres que, o bé el tracten com a tema principal, o bé de totes maneres s'hi refereixen i en fan la seva versió particular. El mateix es digui del tema de la segona part que és la socialització. Pel que fa a la part tercera, sobresurt el tema de la pobresa i també al respecte s'ha cregut oportú citar algunes obres que s'hi refereixen. Però cal advertir que a l'hora de confegir la bibliografia, l'edició que es cita és la que consta a la biblioteca d'OBINSO que és la que per a l'estudi s'ha fet servir.

Però, tal com ja es va fer notar a la introducció, l'estudi no sols té en compte les obres citades en cada un d'aquests apartats. Hi ha uns altres temes de fons que no es poden reduir a les qüestions esmentades però que, en canvi, són importants per a la seva comprensió. Són temes que es poden dir "generals" en comparació amb els primers que són més "especialitzats". Un d'aquests temes es refereix a la qüestió sociològica i antropològica en general i al pensament de Marx en particular; un altre es refereix a la qüestió psicològica i, en particular, al pensament freudià. No cal dir que la bibliografia sobre aquests dos grans temes és força abundosa però l'estudi, encara que no exclusivament ni molt menys, té en compte sobretot els mateixos escrits d'aquests dos autors que, d'altra banda, cal lamentar que encara no hagin sigut traduïts del tot al català.

Es confegeix doncs un nou apartat bibliogràfic, però aquí força més breu ja que només s'hi inclouen les obres que de fet són citades en el text.

Sobre el tema de la primera part: la delinqüència:

- ABT, L.E.; WEISSMAN, S.L. (coords.): Teoría y clínica de la actuación. (Acting out).- Edit. Paidós, Buenos Aires 1.967.
- ADLER, A. i altres: Superioridad e interés social.- Edit. F.C.E., México, 1.968.
- AGUILERA, E. i altres: Projecte reeducatiu per al menor inadaptat.- Edicions 62, Barcelona, 1.983.
- BANDURA, A.; RIBES, E. (coords.): Modificación de conducta. Análisis de la agresión.- Edit. Trillas, México, 1.975.
- BECKER, H.: Los extraños. Sociología de la desviación.- Edit. Tiempo Contemporáneo, Argentina, 1.971.
- BENJAMIN, R.: Délinquance juvénile et société anómique.- Edit. C.N.R.S., París, 1.971.
- BERGALLI, R.: La recidiva en el delito: modos de reaccionar contra ella.- Barcelona, 1.980.
- BERGALLI, R.; BUSTOS, J. (coords.): El pensamiento criminológico. (2 volums). Edit. Península, Barcelona, 1.983.
- BERISTAIN, A.: Medidas penales en derecho contemporáneo.- Edit. Reus, Madrid, 1.974.
- : Cuestiones penales y criminológicas.- Edit. Reus, Madrid, 1.979.
- : Crisis del derecho represivo.- EDICUSA, Madrid, 1.977.
- BERISTAIN, A. i altres: XXVI Curso internacional de criminología.- Caja de Ahorros de Guipuzcoa, 1.977.
- BERISTAIN, A.; CUESTA, J.L. de la: Cárcel de mujeres.- Edit. Mensajero, Bilbao, 1.989.
- BETTELHEIM, B.: Con el amor no basta.- Edit. Nova Terra, Barcelona, 1.973.
- : Fugitivos de la vida.- Edit. F.C.E., Madrid, 1.976.
- BIJOU, S.W.; RIBES, E. (coords.): Modificación de conducta. Problemas y extensiones.- Edit. Trillas, México, 1.972.
- BLEGER, J. i altres: La identidad en el adolescente.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.973.
- BOUCHARLAT, J.: Los niños caracteriales. El agravio y la violencia.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.983.

- BRAVO, I.; JULIA, A.; RENAU D.: La praxis de la educación especial.- Edit. Avance, Barcelona, 1.976.
- BRAY, L. de: Travail social et délinquance.- Edit. Université Libre de Bruxelles, 1.967.
- CANESTRARI, R.; BATTACCHI, N.W.: El menor inadaptado.- Edit. Troquel, Buenos Aires, 1.969.
- CASERO, G.: Caciques y ladrones.- Edit. Turner, Madrid, 1.979.
- CECCALDI, P.F.: La criminología.- Edit. Oikos-Tau, Barcelona, 1.971.
- CERVETO, J.L.: José Luis Cerveto. Autobiografía y diarios.- Edit. Tusquets, Barcelona, 1.979.
- CLARK, K.B.: Ghetto Negro.- Edit. F.C.E., México, 1.968.
- CLINARD, N.B.; QUINNEY, R.: Criminal behavior systems. A typology.- Edit. Holt Rinehart Winston, U.S.A., 1.973.
- CLINARD, M.B. (coord.): Anomia y conducta desviada.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.967.
- COY, E.; MARTINEZ M^a del CARMEN: Desviación social: Una aproximación a la teoría y la intervención.- Edit. Universidad de Murcia, 1.988.
- CHAZAL, J.: La infancia delincuente.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- CHEVALIER, L.: Classi lavoratrici e classi pericolose.- Edit. Laterza, Roma, 1.976.
- DEBUYST, Ch.; JOOS, J.: El niño y el adolescente ladrones.- Edit. Herder, Barcelona, 1.974.
- DOMINGUEZ-BLANCO, J.M.: Delincuencia juvenil. Problema y solución.- Edit. Perpetuo Socorro, Madrid, 1.967.
- ELL, E.: Tres defectos graves y su remedio.- Edit. Herder, Barcelona, 1.970.
- ESCUELA DE ASISTENTES SOCIALES: El riesgo de la delincuencia juvenil en la sociedad actual.- Edit. EUNSA, Pamplona, 1.973.
- EYSENCK, H.J.: Delincuencia y personalidad.- Edit. Marova, Madrid, 1.976.
- FOUCAULT, M.: Vigilar y castigar.- Edit. Siglo XXI, España, 1.978.
- FRANSOY, P. i altres.: Els nens de carrer.- Edit. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1.986.
- FREEDMAN, A.M.; KAPLAN, H.I.: El niño neurótico, sociópata y psicótico.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.978.
- FREUD, A.: Neurosis y sintomatología en la infancia.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.977.
- : Normalidad y patología en la niñez.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.975.
- FRIEDEMANN, A.: ¿Por que hurtan y mienten los niños?.- Edit. Studium, Madrid, 1.968.
- FRIEDLANDER, K.: Psicoanálisis de la delincuencia juvenil.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- FUNES, J.: La nova delinquència infantil i juvenil.- Edicions 62, Barcelona, 1.982.
- GARCIA RAMIREZ, S.: La prisión.- Edit. F.C.E. México, 1.975.
- GARCIA VALDES, C.: Teoría de la pensa.- Edit. Tecnos, Madrid, 1.975.
- GARCIA VALDES, C.; TRIAS, J.: La reforma de las cárceles.- Edit. Ministerio de Justicia, Madrid, 1.978.
- GARCIA-PABLOS, A.: Manual de criminología.- Edit. Espasa Calpe, Madrid, 1.983.
- GARMENDIA, J.A.: Esquema del delito en España.- Edit. Plaza Janés, Barcelona, 1.973.
- GARRIDO, V.: Delincuencia y sociedad.- Edit. Mezquita, Madrid, 1.984.
- GARRIDO, V.; VIDAL, Mª BELEN: Lecturas de pedagogía correccional.- Edit. Nau Llibres, Valencia, 1.987.
- GIBBONS, D.C.: Delincuentes juveniles y criminales.- Edit. F.C.E., México, 1.969.
- GIMENEZ-SALINAS, E.: Delincuencia juvenil y control social.- Círculo Editores Universo, Barcelona, 1.981.
- GLASSER, W.: La "reality therapy".- Edit. Narcea, Madrid, 1.972.
- GLUECK, SH.; GLUECK, E.: Dal fanciullo al delinquente.- Edit. Giunti, G.Barbèra, 1.953.
- GONZALEZ, E.: Bandas (Delincuencia juvenil).- Edit. Gonzalez, E., Madrid, 1.978.
- GOPPINGER, H.: Criminología.- Edit. Reus, Madrid, 1.975.
- GRANGER, E.: Ils m'appellent le vieux.- Edit. Centurion, París, 1.984.

- GREENACRE, PH.: Trauma, desarrollo y personalidad.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.960.
- GUERAU, F.; TRESCENTS, A.: El educador de calle.- Edit. Roselló Impressions, Barcelona, 1.987.
- GUINDON, J.: Las etapas de la reeducación.- Edit. Marfil, Alcoy, 1.972.
- HAL: Con mis hermanos marginados.- Edit. San Pio X, Madrid, 1.986.
- : Encuentros con el Dios de los marginados.- Edit. San Pio X, Madrid, 1.987.
- HEPP, O.T.: La internación de menores y sus problemas sociales.- Edit. Depalma, Buenos Aires, 1.984.
- HERRERA PUGA, P.: Sociedad y delincuencia en el siglo de oro.- Edit. B.A.C.- Madrid, 1.974.
- HIRSCHI, T.; SELVIN, H.C.: Principles of survey analysis.- Edit. Free Press, New York, 1.973.
- HODD, R.; SPARKS, R.: Problemas clave en criminología.- Edit. Guadarrama, Madrid, 1.970.
- HUERTAS, J. M^a: Jóvenes separados.- Edit. Nova Terra, Barcelona, 1.969.
- HULSMAN, L.; BERNAT DE CELIS, J.: Sistema penal y seguridad ciudadana: hacia una alternativa.- Edit. Ariel, Barcelona, 1.934.
- I.R.E.S.: Per què hi ha delinqüència?.- Edit. Edicions 62, Barcelona, 1.978.
- IBARRA, G.M^a de: Temas del centro de estudios del reformatorio de Amurrio.- Edit. C.S.P.M., Madrid, 1.969.
- INSTITUTO GENUS: Personalidad humana del delincuente.- Edit. Nova Terra, Barcelona, 1.969.
- IRAETA, J.R.: La cárcel.- Edit. Mañana, Madrid, 1.977.
- IZQUIERDO, C.: Delincuencia juvenil en la sociedad de consumo.- Edit. Mensajero, Bilbao, 1.980.
- JIMENEZ DE ASUA, L.: Psicoanálisis criminal.- Edit. Losada, Buenos Aires, 1.947.
- JONES, E. i altres: Sociedad, cultura y psicoanálisis de hoy.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.964.
- KAISER, G.: Estudios de psicología criminal (Vol. XVII).- Edit. Espasa Calpe, Madrid, 1.978.
- KAZDIN, A.E.: Tratamiento de la conducta antisocial en la infancia y la adolescencia.- Edit. Martínez Roca, Barcelona, 1.988.
- KLEIN, M.: Psicoanálisis de las perturbaciones psicológicas.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.971.
- KLEIN, M. i altres: Psicología infantil y psicoanálisis de hoy.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.971.
- KROPOTKINE, P.: Las prisiones.- Edit. J.J. de Olañeta, Barcelona, 1.977.
- LAGACHE, D.: Le psychologue et le criminel.- Edit. P.U.F., París, 1.979.
- LAMNEK, S.: Teorías de la criminalidad.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.980.
- LAZARSFELD, P.F. i altres: Planificación sociológica de los problemas sociales.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.971.
- LEDESMA, A.: Delincuencia juvenil.- Edit. Salamanca, 1.972.
- LEMAY, M.: El cabecilla en los grupos de inadaptados.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.976.
- LEONARD, J. i altres: La imposible prisión: debate con Michel Foucault.- Edit. Anagrama, Barcelona, 1.982.
- LEOPOLD, N.: Prisión perpetua y 99 años más.- Edit. Internacional, Buenos Aires, 1.960.
- LOPEZ LINAJE, J. i altres: Grupos marginados y peligrosidad social.- Edit. Campo Abierto, Madrid, 1.977.
- LOPEZ, M.L.: "Handicapes sociaux" et resocialisation.- Edit. Masson, M+H, Genève, 1.979.
- LOPEZ-REY, M.: Criminología.- Edit. Aguilar, Madrid, 1.978.
- LUGONES, O.: La delincuencia. Problemas teóricos y metodológicos.- Edit. Ciencias Sociales, La Habana, 1.985.
- MAILLOUX, N.: Jóvenes sin diálogo.- Edit. Marfil, Alcoy, 1.973.
- MAKARENKO, A.: Poema pedagógico.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.967.
- : Banderas en las torres.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.977.
- MALINOWSKI, B.: Crimen y costumbre en la sociedad salvaje.- Edit. Ariel, Barcelona, 1.982.
- MARIN, T.: Condenados: del presidio a la vida.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.976.
- MARISTANY, L.: El gabinete del doctor Lombroso.- Edit. Anagrama, Barcelona,

- 1.973.
- MARTINEAU, C.; CARASSO, J.P.: Le travail dans les prisons.- Edit. Champ Libre, París, 1.972.
- MARTINEZ, E.: Cachorros de nadie.- Edit. Popular, Madrid, 1.988.
- MATHE, ANDRE-GILES: Psicoterapia en prisión.- Edit. Villalar, Madrid, 1.976.
- MATZA, D.: El proceso de desviación.- Edit. Taurus, Madrid, 1.981.
- MCCORD W.; MCCORD, J.: El psicópata.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.966.
- MCDABID, J.W.; HARARI, H.: Psychology and social behavior.- Edit. Harper, New York, 1.974.
- MCINTOSH, M.: La organización del crimen.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.977.
- MELOSSI, D.; PAVARINI, M.: Cárcel y fábrica. Los orígenes del sistema penitenciario. (siglos XVI-XIX).- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.987.
- MIDDENDORFF, W.: Criminología de la juventud.- Edit. Ariel, Barcelona, 1.963.
- : Estudios de psicología criminal (volumen X).- Edit. Espasa Calpe, Madrid, 1.976.
- MONOD, J.- Los Barjots.- Edit. Seix Barral, Barcelona, 1.971.
- MORENO CUENCA, J.J.: Yo, "El Vaquilla".- Edit. Seix Barral, Barcelona, 1.985.
- MORRIS, N.: El futuro de las prisiones.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.978.
- MUCCHIELLI, R.: Comment ils deviennent délinquants.- Edit. E.S.F., París, 1.974.
- MUÑOZ CONDE, F.: Teoría general del delito.- Edit. Temis, Bogotá, 1.984.
- NAVARRO, Mª J.: En busca de un porque.- Edit. Casiopea, Barcelona, 1.972.
- NERON, G.: El niño vagabundo.- Edit. Miracle, Barcelona, 1.968.
- OFFER, D.; MAROHON, R.C.; OSTROV, E.: The psychological world of the juvenile delinquent.- Edit. Basic Books, New York, 1.979.
- OLMO, R. DEL: América latina y su criminología.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.981.
- ORTEGA, J.: Delincuencia, reformatorio y educación liberadora.- Edit. Zero, Madrid, 1.978.
- PALACIO, J.R.: Edad, derecho penal y derecho tutelar.- Edit. C.S.P.M., Madrid, 1.969.
- PANIZZA, O.: Psicopatía criminal.- Edit. J.J. de Olañeta, Barcelona, 1.982.
- PASTRANA, LL.; CAMOS, S.: La presó de Tarragona.- Justícia i Pau, Tarragona, 1.982.
- PAVARINI, M.: Control y dominación.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.983.
- PEARCE, F.: Los crímenes de los poderosos.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.980.
- PEDRAGOSA, S.: Llibertat vigilada (L'obra de mossèn Pedragosa).- Edit. R. Dalmau, Barcelona, 1.965.
- PEREZ, J. (coord.): Bases psicológicas de la delincuencia y de la conducta antisocial.- Edit. P.P.U., Barcelona, 1.937.
- PINATEL, J.: La sociedad criminógena.- Edit. Aguilar, Madrid, 1.979.
- PLATT, A.M.: Los "salvadores del niño" o la invención de la delincuencia.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.982.
- QUINNEY, R.: Clases, estado y delincuencia.- Edit. F.C.E., México, 1.985.
- REDL, F.; WINEMAN, D.: Niños que odian.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.970.
- REIK, TH.: Psicoanálisis del crimen.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.965.
- RESTEN, R.: Caracterología del criminal.- Edit. L.Miracle, Barcelona, 1.963.
- RICO, J.M^a: Las sanciones penales y la política criminológica contemporánea.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.987.
- RICO, J.M^a; SALAS, L.: Inseguridad ciudadana y policía.- Edit. Tenos, Madrid, 1.988.
- RIESSMAN, F.: Trabajo psicológico y pedagógico con niños de clases populares.- Edit. Tiempo Contemporáneo, Buenos Aires, 1.974.
- ROBERT, PH.; LASCOUMES, P.: Les bandes d'adolescents.- Edit. Les Editions Ouvrieres, París, 1.974.
- ROCA, T.: Condicionamientos del niño y del adolescente en su desarrollo biopsíquico que justifican la jurisdicción especial de los Tribunales de Menores y sus instituciones auxiliares.- Edit. C.S.P.M., Madrid, 1.970.
- ROUART, J.: Psicopatología de la pubertad y de la adolescencia.- Edit. L.Miracle, Barcelona, 1.969.
- RUTTER, M.; GILLER, H.: Delincuencia juvenil.- Edit. Martínez Roca, Barcelona, 1.988.
- SABATER, A.: Gamberros, homosexuales, vagos y maldantes.- Edit. Hispano Europea, Barcelona, 1.962.
- SANCHEZ CHANORRO, M.: Psicoterapia dinámica de la delincuencia juvenil.- Edit. Herder, Barcelona, 1.981.

- SANTOLARIA, F.F.: Reeducación social (Obra de J. Pedragosa).- Edit. Generalitat de Catalunya, 1.984.
- SAVATER, F. i altres: El preso común en España.- Edit. De la Torre, Madrid, 1.977.
- SCHNEIDER, K.: Las personalidades psicopáticas.- Edit. Morata, Madrid, 1.963.
- SEGURA, M.: Tratamientos eficaces de delincuentes juveniles.- Edit. Ministerio de Justicia, Madrid, 1.985.
- SERRANO, A.: Sustracción de vehículos en España.- Edit. Ministerio de Gobernación, Madrid, 1.970.
- SOLA DUEÑAS, A. DE: Socialismo y delincuencia.- Edit. Fontamara, Barcelona, 1.979.
- SORIA, C.: El síndrome de la inseguridad.- Edit. DRAC, Barcelona, 1.989.
- SUTHERLAND, E.H.: Ladrones profesionales.- Edit. La Piqueta, Barcelona, 1.988.
- SZABO, D.: Criminología y política en materia criminal.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.980.
- SZONDI, L.: Caín y el cainismo en la historia universal.- Edit. Biblioteca Nueva, Madrid, 1.975.
- TAYLOR, I; WALTON, P; YOUNG, J.: La nueva criminología.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.977.
- : Criminología crítica.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.981.
- TIEGHI, O.N.: La conducta criminal.- Edit. Abaco, Buenos Aires, 1.978.
- TOWNSEND, L.R.: La psicología en el crimen juvenil y adulto.- Edit. Troquel, Buenos Aires, 1.964.
- VALMONT, A.: La verdadera historia del bandidismo.- Edit. Amigos de la Historia, Madrid, 1.968.
- VALVERDE MOLINA, J.: El proceso de inadaptación social.- Edit. Popular, Madrid, 1.988.
- VATTIER, G.: Rééducation des jeunes inadaptés en milieu ouvert.- Edit. ESF., París, 1.968.
- VEGA, A. (coord.): Delincuencia y drogas.- Edit. E.U. de Barcelona, 1.982.
- : Pedagogía terapéutica e inadaptados en Cataluña.- E.U., Barcelona, 1.984.
- VENTOSA, LL; RECOLONS, LL.: La delinquència juvenil a l'Hospitalet de Llobregat: 1.976-1.981.- Edit. Caixa de Barcelona, 1.982.
- VILLARS, G.: Inadaptation scolaire et délinquance juvénile.- Edit. Armand Colin, París, 1.972.
- WERTHAM, F.: Leyenda oscura. Psicología de un crimen.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.956.
- WEST, D.J.: La delincuencia juvenil.- Edit. Labor, Barcelona, 1.973.
- WICKS, R.J.: Correctional Psychology.- Edit. Canfield Press, San Francisco, 1.974.
- WINNICOTT, D.W.: Conozca a su niño.- Edit. Paidós, Barcelona, 1.984.
- : Escritos de pediatría y psicoanálisis.- Edit. Laia, Barcelona, 1.969.
- : El niño y el mundo externo.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.965.
- WOLFGANG, M.E.; FERRACUTTI, F.: La subcultura de la violencia.- Edit. F.C.E. México, 1.971.
- ZENO: Cadena perpetua.- Edit. Daimon, Barcelona, 1.973.
- ZULLIGER, H.: Curar, no castigar.- Edit. Sígueme, Salamanca, 1.974.

Sobre el tema de la segona part: la socialització:

- ABERASTURY, A. (coord.): Adolescencia.- Edit. Kargieman, Buenos Aires, 1.971.
- ADLER, A.: La educación de los niños.- Edit. Losada, Buenos Aires, 1.967.
- ADLER, A. i altres: Superioridad e interés social.- Edit. F.C.E., México, 1.968.
- AMADO, G.: Del niño al adulto. El psicoanálisis y el ser.- Edit. Paidós, 1.981.
- BALSER, B.H. (coord.): Psicoterapia del adolescente.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.960.
- BANDURA, A.: Pensamiento y acción. Fundamentos sociales.- Edit. Martínez Roca, Barcelona, 1.987.
- : Teoría del aprendizaje social.- Edit. Espasa Calpe, Madrid, 1.982.
- BANDURA, A; WALTERS, R.H.: Aprendizaje social y desarrollo de la personalidad.-

- Edit. Alianza, Madrid, 1.977.
- BAYARD, R.T.: ¡Socorro! Tengo un hijo adolescente.- Edit. Temas de Hoy, Madrid, 1.988.
- BELMONTE, O. i altres: La identificación en Freud.- Edit. Kargieman, Buenos Aires, 1.976.
- BERGER, P.L.; LUCKMANN, T.: La construcción social de la realidad.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.972.
- BETTELHEIM, B.: Los niños del sueño.- Edit. Siglo XXI, México, 1.974.
- : Educación y vida moderna.- Edit. Grijalbo, Barcelona, 1.931.
- : No hay padres perfectos.- Edit. Grijalbo, Barcelona, 1.988.
- BION, W.R.: Experiencias en grupo.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.974.
- : Aprendiendo de la experiencia.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.975.
- BISSONIER, H.: Psicopedagogía de la conciencia moral.- Edit. Marova, Madrid, 1.970.
- BLOS, P.: Psicoanálisis de la adolescencia.- Edit. Muñoz, México, 1.971.
- : Los comienzos de la adolescencia.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.973.
- : La transición adolescente.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.981.
- BOWLBY, J.: Los cuidados maternos y la salud mental.- Edit. Humánitas, Buenos Aires, 1.964.
- : El vínculo afectivo.- Paidós, Buenos Aires, 1.976.
- : La separación afectiva.- Paidós, Buenos Aires, 1.976.
- : La pérdida afectiva. Tristeza y depresión.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.983.
- : Vínculos afectivos: Formación, desarrollo y pérdida.- Edit. Morata, Madrid, 1.986.
- BURLINGHAM, D.; FREUD, A.: Niños sin familia.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.977.
- CAPARROS, N.: La construcción de la personalidad. Las psicopatías.- Edit. Fundamentos, Madrid, 1.981.
- CARUSO, I.A.: Narcisismo y socialización.- Edit. Siglo XXI, México, 1.979.
- CASTILLO, G.: Los adolescentes y sus problemas.- Edit. EUNSA, Pamplona, 1.980.
- CENCILLO, L.; GARCIA, J.L.: Antropología cultural: factores psíquicos de la cultura.- Edit. Guadiana, Madrid, 1.976.
- COHEN, J.: Psicología de los motivos sociales.- Edit. Trillas, México, 1.973.
- DEBESSE, M.: La adolescencia.- Edit. Oikos-Tau, Barcelona, 1.977.
- DELIGNY, F.: Los vagabundos eficaces.- Edit. Estela, Barcelona, 1.971.
- DIAZ, I.: La educación en el hogar de los niños inadaptados.- Edit. Rialp, Madrid, 1.965.
- DOLTO, F.: La dificultad de vivir. I. Familia y sentimientos.- Edit. Gedisa, Barcelona, 1.982.
- .: La dificultad de vivir. II. Psicoanálisis y sociedad.- Edit. Gedisa, Barcelona, 1.982.
- DOMINGUEZ, P.; CASAS, J.I.: Introducción a la psicología del trabajo.- Edit. Pablo del Río, Madrid, 1.979.
- DURKHEIM, E.: Educación como socialización.- Edit. Sígueme, Salamanca, 1.976.
- ERIKSON, E.H.: Infancia y sociedad.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.959.
- : Sociedad y adolescencia.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.972.
- : Identidad, juventud y crisis.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.971.
- : Ética y psicoanálisis.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.967.
- FERNANDEZ, L. i altres: Psicología del pre-adolescente.- Edit. Edicions 62, Barcelona, 1.980.
- FREUD, A.: Introducción al psicoanálisis para educadores.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.975.
- : Psicoanálisis del jardín de infantes y la educación del niño.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.977.
- : Psicoanálisis del desarrollo del niño y del adolescente.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.976.
- FREUD, A.; BURLINGHAM, D.T.: La guerra y los niños.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.965.
- FREUD, A. i altres: El desarrollo del adolescente.- Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- FREUD, S. i altres.: L'identification. L'autre, c'est moi.- Edit. TCHOU, France, 1.978.
- GERTH, H.; MILLS, C.W.: Carácter y estructura social.- Edit. Paidós, Barcelona,

- 1.984.
- GRIEFF, E. de: Los instintos de defensa y de simpatía.- Edit. Universidad de Lima, 1.947.
- GRINBERG, L.: Teoría de la identificación.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.976.
- : Culpa y depresión. Estudio psicoanalítico.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.976.
- HAMBLIN, R.L. i altres: Los procesos de humanización.- Edit. Fontanella, Barcelona, 1.976.
- HEINE, P.J.: Psicología social y personalidad.- Paidós, Buenos Aires, 1.973.
- HILGARD, E.R.: Teorías del aprendizaje.- Edit. F.C.E., México, 1.966.
- JACOBSON, E.: Le Soi et le monde objectal.- Edit. P.U.F., París, 1.975.
- JANER, G.: La problemàtica educativa dels infants selvàtics: el cas de "Marcos".- Edit. Laia, Barcelona, 1.979.
- JUNG, C.G.: Psicología y educación.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.978.
- KAMINSKY, G.: Socialización.- Edit. Trillas, México, 1.981.
- KAPLAN, L.J.: Adolescencia. El adiós a la infancia.- Edit. Paidós, Barcelona, 1.986.
- KAYE, K.: La vida mental y social del bebé.- Edit. Paidós, Barcelona, 1.986.
- KELLY, F.J.; CODY, J.J.: Psicología educacional. Un enfoque conductal.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- KLEIN, M.; RIVIERE, J.: Psicoanàlisi de l'amor i de l'odi.- Edit. Edicions 62, Barcelona, 1.974.
- KORCZAK, J.: Cómo hay que amar a un niño.- Edit. Atenas, Madrid, 1.976.
- KORMAN, V.: Teoría de la identificación y psicosis.- Edit. Nueva Visión, Buenos Aires, 1.977.
- LAPLANCHE, J.: Castration - Symbolisations.- Edit. P.U.F., París, 1.980.
- : La sublimation.- Edit. P.U.F., París, 1.980.
- LEFORT, R.: Nacimiento del otro.- Edit. Paidós, Barcelona, 1.983.
- LEVINE, R.A.: Cultura, conducta y personalidad.- Edit. Akal, Madrid, 1.977.
- LEVITA, D.J. de: El concepto de Identidad.- Edit. Marymar, Buenos Aires, 1.977.
- LORENZER, A.: Bases para una teoría de la socialización.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.976.
- MAHLER, H.: Separación - Individuación.- Edit. Paidós, Barcelona, 1.984.
- MAIER, H.: Tres teorías sobre el desarrollo del niño.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.971.
- MAKARENKO, A.: La colectividad y la educación de la personalidad.- Edit. Progreso, Moscú, 1.977.
- MANNONI, M. (coord.): Infancia alienada.- Edit. Saltes, Madrid, 1.980.
- MANNONI, O. i altres: La crisis de la adolescencia.- Edit. Gedisa, Barcelona, 1.986.
- MASTERSON, J.F.: Tratamiento del adolescente fronterizo.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.975.
- MEAD, G.H.: Espíritu, persona y sociedad.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- MEAD, M.: Educación y cultura.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- : Adolescencia, sexo y cultura en Samoa.- Edit. Laia, Barcelona, 1.973.
- MENDEL, G.: La descolonización del niño.- Edit. Ariel, Barcelona, 1.977.
- : La rebelión contra el padre.- Edit. Península, Barcelona, 1.971.
- MILGRAM, S.: Obediencia a la autoridad.- Edit. D.D.B., Bilbao, 1.980.
- MONCADA, A.: La adolescencia forzada.- Edit. Dopesa, Barcelona, 1.979.
- MUUSS, R.E.: Teorías de la adolescencia.- Edit. Paidós, México, 1.986.
- PARKE, R.D.: El papel del padre.- Edit. Morata, Madrid, 1.981.
- PEIRO, J.Mª; MORET, D.: Socialización laboral y desempleo juvenil: La transición de la escuela al trabajo.- Edit. NAU llibres, Valencia, 1.987.
- PELECHANO, V. (coord.): Adaptación y conducta.- Edit. Marova, Madrid, 1.972.
- PIAGET, J.: El criterio moral en el niño.- Edit. Fontanella, Barcelona, 1.974.
- PICHON-RIVIERE, E.: Teoría del vínculo.- Edit. Nueva Visión, Buenos Aires, 1.979.
- PRUDHOMEAU, M.: Educación de la infancia anormal.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.975.
- ROF CARBALLO, J. i altres: La familia, diálogo recuperable.- Edit. Karpos, Madrid, 1.976.
- ROMMETVEIT, R.: Normas y roles sociales.- Paidós, Buenos Aires, 1.967.
- ROUSSELET, J.: L'allergie au travail.- Edit. SEUIL, París, 1.974.

- SCHAFFER, H.R.: El desarrollo de la sociabilidad.- Edit. Pablo del Río, Madrid, 1.979.
- : Interacción y socialización.- Edit. Visor, Madrid, 1.989.
- SERPELL, R.: Influencia de la cultura en el comportamiento.- Edit. CEAC, Barcelona, 1.981.
- SIMMEL, G.: Estudios sobre las formas de socialización.- Edit. Revista de Occidente, Madrid, 1.977.
- SIMS, J.A.; SIMS, T.H.: Socialización y rendimiento en educación.- Edit. Morata, Madrid, 1.972.
- SNYDERS, G.: No es fácil amar a los hijos.- Edit. Gedisa, Barcelona, 1.981.
- SYMPOSIUM DE LA ASOCIACION DE PSICOLOGIA CIENTIFICA FRANCESA: Medio y desarrollo. La influencia del ambiente en el desarrollo infantil.- Edit. Pablo del Río, Madrid, 1.979.
- TURIEL, E.: El desarrollo del conocimiento social.- Edit. Debate, Madrid, 1.974.
- WALLACE, A.F.C.: Cultura y personalidad.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- WILLIS, P.: Aprendiendo a trabajar.- Edit. Akal, Madrid, 1.933.
- WINNICOTT, D.W.: El proceso de maduración en el niño.- Edit. Laia, Barcelona, 1.965.
- : Realidad y juego.- Edit. Granica, Buenos Aires, 1.930.
- : La familia y el desarrollo del individuo.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.930.
- WYSS, D.: Estructuras de la moral.- Edit. Gredos, Madrid, 1.975.

Sobre el tema de la tercera part: pobreza i marginació:

- ACTION NATIONALE POUR S.V.: Manifeste des déshérités.- Bruxelles, 1.968.
- ADLER, L.: Cómo sobreviven los marginados.- Edit. Siglo XXI, México, 1.975.
- ALVAREZ, V.B.: Pedagogía popular en grupos marginados.- Edit. Zero, Madrid, 1.979.
- BARRIOS, M.I.: La marginalidad psicológica en la marginalidad social.- Edit. Galerna, Buenos Aires, 1.973.
- BASAGLIA, F.; BASAGLIA, F.: La mayoría marginada.- Edit. Laia, Barcelona, 1.977.
- BATLLE I GALLART, C.: L'assistència als pobres a la Barcelona medieval.- Edit. R.Dalmau, Barcelona, 1.937.
- CASADO, D.: La pobreza en la estructura social de España.- Edit. Ayuso, Madrid, 1.976.
- CHAVEZ, Mª I. i altres: Drogas y pobreza.- Edit. Trillas, México, 1.977.
- FAMILIA I BENESTAR SOCIAL.- Barri de la Mina. Proposta de treball comunitari.- Edit. Llar del Llibre, Barcelona, 1.988.
- GALBRAITH, J.K.: La pobreza de las masas.- Edit. Plaza Janés, Barcelona, 1.982.
- GARCIA-NIETO, J.N. i altres: La sociedad del desempleo.- Edit. Cristianisme i Justícia, Barcelona, 1.989.
- GEORGE, H.: El crimen de la miseria.- Edit. F.Beltrán, Madrid, 1.930.
- GERMANI, G.: El concepto de marginalidad.- Edit. Nueva Visión, Buenos Aires, 1.973.
- GILDER, G.: Riqueza y pobreza.- Edit. Instituto de Estudios Económicos, Madrid, 1.984.
- GOFFMAN, E.: Internados.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.970.
- HARARI, R. (coord.): Teoría y técnica psicológica de comunidades marginales.- Edit. Nueva Visión, Buenos Aires, 1.974.
- HARRINGTON, M.: La cultura de la pobreza en los Estados Unidos.- Edit. F.C.E., México, 1.965.
- INEDES.: Hacia la superación de la marginalidad.- Edit. Herder, Quito, 1.972.
- JACKSON, D.: Análisis económico de la pobreza.- Edit. Vicens Vives, Barcelona, 1.974.
- LEWIS, O.: Antropología de la pobreza. Cinco familias.- Edit. F.C.E., México, 1.965.
- : La vida.- Edit. Mortiz, México, 1.971.
- LEWIS, O.; KAROL, K.S.; FUENTES, C.: La cultura de la pobreza.- Edit. Anagrama, Barcelona, 1.972.
- LIS, C.; SOLY, H.: Pobreza y capitalismo en la Europa preindustrial.- Edit. Akal, Madrid, 1.985.

- LOPEZ ALONSO, C. i altres: De la beneficiencia al bienestar social.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.985.
- MINO, A.: La máquina igualitaria.- Edit. Planeta, Barcelona, 1.989.
- PEREZ DE HERRERA; CAVILLAC, M.: Cristóbal Pérez de Herrera. Amparo de Pobres.- Edit. Espasa Calpe, Madrid, 1.975.
- PESET, J.L.: Ciencia y marginación.- Edit. Grijalbo, Barcelona, 1.983.
- RIESMAN, D.: Individualismo, marginalidad y cultura popular.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.974.
- RIESSMAN, F.: El niño de la ciudad interior.- Edit. Las Paralelas, Buenos Aires, 1.977.
- ROMERO, L.; QUINTANILLA, A.Mª: Prostitución y drogas.- Edit. Trillas, México, 1.977.
- SALCEDO, S.: Integrats, rebels i marginats.- Edit. L'Estel, València, 1.974.
- TIMIO, M.: Clases sociales y enfermedad.- Edit. Nueva Imágen, México, 1.979.
- VALENTINE, CH.: La cultura de la pobreza.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.972.

Sobre alguns temes generals

- BLOCH, M. (coord.): Análisis marxistas y antropología social.- Edit. Anagrama, Barcelona, 1.977.
- CARUSO, I.: La separación de los amantes.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.977.
- COHEN, G.A.: La teoría de la historia de Karl Marx: una defensa.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.986.
- FREUD, S.: Obras Completas.- Edit. Biblioteca Nueva, Madrid, 1.972.
- GODELIER, M.: Funcionalismo, estructuralismo y marxismo.- Edit. Anagrama, Barcelona, 1.972.
- : Racionalidad e irracionalidad en economía.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.974.
- : Esquemas de evolución de las sociedades.- Edit. Castellote, Madrid, 1.974.
- : Teoría marxista de las sociedades precapitalistas.- Edit. Laia, Barcelona, 1.977.
- : Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.978.
- GODELIER, M. (coord.): Antropología y economía.- Edit. Anagrama, Barcelona, 1.976.
- GODELIER, M. (coord.): Los procesos de transición. Revista Internacional de Ciencias Sociales. UNESCO.- Nº 114/Diciembre, 1.987.
- GORZ, A.: Adiós al proletariado.- Edit. El Viejo Topo, Barcelona, 1.982.
- LAPLANCHE, J.; PONTALIS, J.B.: Diccionario de psicoanálisis.- Edit. Labor, Barcelona, 1.974.
- LÉVI-STRAUSS, C.: Antropología estructural.- Edit. EUDEBA, Buenos Aires, 1.968.
- MARX, C.: Trabajo asalariado y capital.- Edit. Ricardo Aguilera, Madrid, 1.977.
- : Manuscritos: economía y filosofía.- Edit. Alianza, Madrid, 1.977.
- : El Capital.- Edit. Siglo XXI, Madrid, 1.978.
- : El dieciocho Brumario de Luis Bonaparte.- Edit. Ariel, Barcelona, 1.985.
- MARX, K.; ENGELS, F.: La sagrada familia.- Edit. Akal, Madrid, 1.977.
- : Manifest del Partit Comunista.- Edit. Undarius, Barcelona, 1.976.
- MARX, K.; HOBBSBAWM, E.: Formaciones económicas precapitalistas.- Edit. Pasado y Presente, México, 1.976.
- MEAD, G.H.: Espíritu, persona y sociedad.- Edit. Paidós, Buenos Aires, 1.972.
- PARSONS, T.: Apuntes sobre la teoría de la acción.- Edit. Amorrortu, Buenos Aires, 1.970.

<u>PRESENTACIÓ</u>	I
<u>INDEX-1</u>	IV
0.- <u>INTRODUCCIÓ</u>	01
0.1.- L'objecte de l'estudi	01
0.2.- El marc d'observació	02
0.3.- El plantejament de la qüestió	04
0.4.- La metodologia	07
0.4.1.- L'aproximació al delinqüent en la praxi	03
0.4.2.- L'aproximació en la teoria	09
0.5.- El pla de l'estudi	010
 PRIMERA PART: EL CONFLICTE DISSOCIAL =====	
1.- <u>EL CONFLICTE DISSOCIAL</u>	1
1.1.- Les dues vessants del conflicte	2
1.1.1.- La vessant subjectiva	3
1.1.2.- La vessant objectiva	5
1.2.- El conflicte referencial	9
1.2.1.- Radicalització i fragilització del conflicte	9
1.2.2.- El lloc del conflicte	12
1.2.3.- L'objecte de la referència	13
1.3.- El dissocial és un conflicte en referència a la "societat"	14
1.3.1.- El conflicte referit al medi material	14
1.3.2.- El conflicte referit al medi material de producció	15
1.3.3.- El sistema com a realitat vigent	18
2.- <u>MANGANCIA I DELINQUÈNCIA</u>	21
2.1.- La manera de ser del mangant	21
2.1.1.- La dependència dissocial	21
2.1.2.- La indefensió dissocial	22
2.1.3.- Delinqüent i mangant	23
2.2.- Noves anotacions sobre la naturalesa del conflicte	26
2.2.1.- La dissocialitat i les seves formes	26
2.2.2.- La naturalesa de la síndrome dissocial	27
2.2.3.- El segon procés en l'elaboració del conflicte	28
3.- <u>LA REALITAT SOCIAL, L'ALTRE, EL JO I EL SEU VINCLE</u>	30
3.1.- La Realitat Social	30
3.1.1.- La realitat social és un constructe	31
3.1.2.- La realitat social és un constructe de la libido	33
3.1.3.- La realitat social és un constructe "ideal"	34
3.2.- L'Altre	36
3.2.1.- L'Altre-Par	37
3.2.2.- L'Altre-Pare	38
3.3.- El Jo	40
3.4.- El Vincle Social i la seva formació	41
4.- <u>LA COMUNITAT I EL SEU VINCLE</u>	43
4.1.- La relació entre pares i fills dissocials	43
4.1.1.- L'amor "irreal"	43
4.1.2.- L'amor "pervers"	45
4.2.- La relació socialitzadora i el "buit afectiu-objectiu"	46
4.3.- La comunitat social	48
4.3.1.- La base de la comunitat	48
4.3.2.- La comunitat des-integrada	50
4.3.3.- La sintonia comunitària	50

5.- <u>L'ALIENACIÓ OBJECTIVA</u>	53
5.1.- De l'experiència de la realitat a la realitat experimentada	54
5.1.1.- L'experiència del "buit inter-objectiu"	54
5.1.2.- La relació amb el medi de producció	55
5.1.3.- L'experiència de la "realitat complexa"	57
5.2.- La transformació del medi objectiu	58
5.2.1.- L'alienació en Marx	59
5.2.2.- El medi capitalista	60
5.3.- La transformació de la relació	61
5.3.1.- L'alienació i el conflicte pre-social	61
5.3.2.- L'alienació i la relació "sociodinàmica"	63

6.- <u>L'ALIENACIÓ I LA PROPIETAT</u>	66
6.1.- L'experiència d'alienació en relació a la propietat	67
6.1.1.- Diferència en la urgència de la norma	67
6.1.2.- Diferència en l'entitat de la norma	69
6.2.- El lumpen	70
6.2.1.- La condició d'expropiat	70
6.2.2.- El lumpen i el proletariat	73
6.3.- El procés de socialització i les diferents condicions	77

SEGONA PART: EL PROCÉS DE SOCIALITZACIÓ

=====

INTRODUCCIÓ: Sobre la definició del Procés de Socialització	80
---	----

7.- <u>LA RELACIÓ ESTRUCTURAL DEL JO AMB LA REALITAT I L'AUTORITAT</u>	82
7.1.- L'estructura evolutiva de la relació	82
7.1.1.- Relació d'autoritat i relació de dependència	85
7.1.2.- L'estructura del jo infantil	83
7.2.- Les fases del procés estructural	90
7.2.1.- La crisi edípica	90
7.2.2.- Les fases preedípiques	93

8.- <u>LA NATURALESA I LA GÈNESI DE LA RELACIÓ DE VINCLE</u>	95
8.1.- La naturalesa evolutiva de la relació de vincle	97
8.1.1.- El vincle patern	99
8.1.2.- La Funció Paterna	103
8.1.3.- L'estructura de la relació filial	104
8.2.- Les fases del procés de vinculació	106
8.2.1.- La crisi edípica	106
8.2.2.- Les fases preedípiques	109

9.- <u>LA SOCIODINÀMICA DEL PROCÉS</u>	112
9.1.- Les dues fases de la resolució edípica	112
9.2.- Interiorització i Incorporació	114
9.3.- La Latència	117
9.3.1.- Referir l'Ideal	118
9.3.2.- La llar i la societat	121
9.4.- L'Adolescència	123
9.4.1.- La crisi de la incorporació	123
9.4.2.- L'adolescència anormal	124

TERCERA PART: CAUSES I REMEIS

=====

INTRODUCCIÓ	120
-------------	-----

10.- <u>LA POBRESA</u>	123
10.1.- Delinqüència i Pobresa	130
10.1.1.- Delinqüència dissocial	130
10.1.2.- La pobresa dissocialitzadora	132

10.2.- La sociodinàmica de la pobresa	137
10.2.1.- El pas a la dissocialitat en l'individu	138
10.2.2.- La impotència paterna	142
10.2.3.- L'infant sense llar	145
 11.- <u>LA LLAR, L'ESCOLA I EL CARRER</u>	151
11.1.- L'Abandó Social	152
11.2.- La institució escolar	154
11.2.1.- La motivació pre-social	155
11.2.2.- L'espai psicosocial de l'escola	156
11.3.- L'espai sociodinàmic del "carrer"	158
 12.- <u>SOBRE ALGUNS CRITERIS I MESURES</u>	162
12.1.- La figura paterna	162
12.1.1.- La funció que cal exercir	162
12.1.2.- La capacitació que cal tenir	164
12.2.- Sobre les mesures a prendre a l'escola i al carrer	165
12.2.1.- El que es pot fer a l'escola	166
12.2.2.- El que es pot fer al carrer	169
12.3.- La institució domèstica	172
12.3.1.- La funció i la necessitat de la institució domèstica	173
12.3.2.- Sobre l'estructura de la institució de menors	175
12.3.3.- La relació entre la institució i la llar	177
 <u>NOTES</u>	181
 <u>BIBLIOGRAFIA</u>	198
 <u>INDEX-2</u>	207